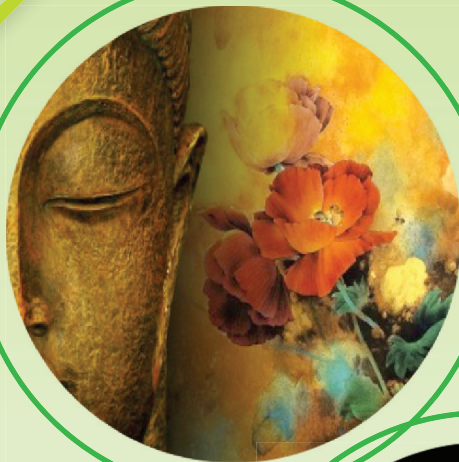

แนวทางการจัดการเรียนรู้ ธรรมศึกษา ชั้นโท วิชาอนุพุทธประวัติ

สำนักส่งเสริมกิจการการศึกษา
สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

แนวทางการจัดการเรียนรู้
ธรรมศึกษา ชั้นโท
วิชาอนุพุทธประวัติ

สำนักส่งเสริมกิจการการศึกษา
สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

แนวทางการจัดการเรียนรู้ธรรมศึกษา ชั้นโท

วิชาอนุพุทธประวัติ

ปีที่พิมพ์ พ.ศ. ๒๕๕๘

จำนวนพิมพ์ ๑๐๐ เล่ม

ลิขสิทธิ์ สำนักส่งเสริมกิจการการศึกษา
สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

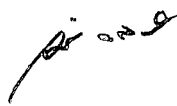
พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด
๗๙ ถนนงามวงศ์วาน แขวงลาดยาว เขตจตุจักร
กรุงเทพมหานคร ๑๐๙๐๐
โทร. ๐-๒๕๖๑-๔๕๖๗ โทรสาร ๐-๒๕๗๙-๕๑๐๑
นายโชคดี ออสุวรรณ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา

คำนำ

ตามบันทึกข้อตกลงความร่วมมือในการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในสถานศึกษาระหว่างสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงวัฒนธรรม สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานคณะกรรมการอาชีวศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาและสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และเข้าใจหลักพุทธธรรมที่ถูกต้อง มีความรู้คู่คุณธรรม เสริมสร้างศีลธรรม เป็นพลเมืองดีมีคุณภาพ สร้างภูมิคุ้มกันให้ผู้เรียนห่างไกลอบายมุข สิ่งเสพติด สิ่งผิดกฎหมาย และนำไปสู่ความสงบเรียบร้อยของสังคม

เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนการดำเนินงานตามบันทึกข้อตกลงความร่วมมือในการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในสถานศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพและบังเกิดเป็นรูปธรรม อันจะเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันและพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักเรียน นิสิต นักศึกษา ในสถานศึกษาอย่างยั่งยืน กระทรวงศึกษาธิการ จึงได้จัดทำแนวทางการจัดการเรียนรู้ธรรมศึกษาขั้นตรี โท เอก เพื่อให้นักเรียน นิสิต นักศึกษา มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับวิชาธรรม วิชาพุทธและวิชาวินัย

กระทรวงศึกษาธิการหวังเป็นอย่างยิ่งว่าแนวทางการจัดการเรียนรู้ธรรมศึกษาขั้นตรี โท เอก จะเป็นแนวทางการเรียนการสอนให้กับคณะครู อาจารย์นำไปสอนได้ตามหลักสูตร เพื่อให้ นักเรียน นิสิต นักศึกษา สามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวันและขอขอบคุณคณะผู้จัด ซึ่งประกอบด้วยสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครปฐม เขต ๒ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครราชสีมา เขต ๓ และโรงเรียนวัดราชบพิตร ที่มีความมุ่งมั่นตั้งใจพัฒนาเอกสารชุดนี้อย่างเต็มความสามารถจนบรรลุวัตถุประสงค์

(รองศาสตราจารย์กำจร ตติยกวี)

ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
คำนำ	
บทที่ ๑ ประวัตินักธรรม ธรรมศึกษา	๑
บทที่ ๒ เทคนิควิธีสอนของพระพุทธรเจ้า	๓
บทที่ ๓ มาตรฐานการเรียนรู้ ผลการเรียนรู้ และสาระการเรียนรู้	๑๑
บทที่ ๔ แผนการจัดการเรียนรู้	๑๖
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๑	๑๗
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๒	๕๔
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๓	๗๙
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๔	๑๐๔
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๕	๑๓๓
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๖	๑๕๕
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๗	๑๗๔
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๘	๑๙๑
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๙	๒๑๒
บทที่ ๕ แบบทดสอบ	๒๓๐
แบบทดสอบก่อนเรียน	๒๓๑
เฉลยแบบทดสอบก่อนเรียน	๒๓๗
แบบทดสอบหลังเรียน	๒๓๘
เฉลยแบบทดสอบหลังเรียน	๒๔๔
ภาคผนวก	๒๔๕
บรรณานุกรม	๒๔๗
คณะผู้จัดทำ	๒๔๘

บทที่ ๑

ประวัตินักธรรม ธรรมศึกษา

การศึกษาพระปริยัติธรรมแพกธรรม หรือที่เรียกกันว่า นักธรรม เกิดขึ้นตามพระดำริของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เป็นการศึกษาพระธรรมวินัยในภาษาไทย เพื่อให้ภิกษุสามเณรผู้เป็นกำลังสำคัญของพระพุทธศาสนา สามารถศึกษาพระธรรมวินัยได้สะดวกและทั่วถึง อันจะเป็นพื้นฐานนำไปสู่สัมมาปฏิบัติ ตลอดจนเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างไกลออกไป

การศึกษาพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแต่โบราณมา นิยมศึกษาเป็นภาษาบาลีที่เรียกว่า การศึกษาพระปริยัติธรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่เรียนรู้ได้ยากสำหรับภิกษุสามเณรทั่วไป จึงปรากฏว่าภิกษุสามเณรที่มีความรู้ในพระธรรมวินัยอย่างทั่วถึงมีจำนวนน้อย เป็นเหตุให้สังคมทลขาดแคลนพระภิกษุผู้มีความรู้ความสามารถ ที่จะช่วยกิจการพระศาสนาทั้งในด้านการศึกษา การปกครอง และการแนะนำสั่งสอนประชาชน ดังนั้น สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส จึงได้ทรงพระดำริวิธีการเล่าเรียนพระธรรมวินัยในภาษาไทยขึ้น สำหรับสอนภิกษุสามเณรวัดบวรนิเวศวิหารเป็นครั้งแรก นับแต่ทรงรับหน้าที่ปกครองวัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๕ เป็นต้นมา โดยทรงกำหนดหลักสูตรการสอนให้ภิกษุสามเณรได้เรียนรู้พระพุทธศาสนา ทั้งด้านหลักธรรม พุทธประวัติ และพระวินัย ตลอดจนหัดแต่งแก้กระทู้ธรรม

เมื่อทรงเห็นว่า การเรียนการสอนพระธรรมวินัยเป็นภาษาไทยดังนี้ได้ผล ทำให้ภิกษุสามเณรมีความรู้กว้างขวางขึ้น เพราะเรียนรู้ได้ไม่ยาก จึงทรงดำริที่จะขยายแนวทางนี้ไปยังภิกษุสามเณรทั่วประเทศประกอบกับใน พ.ศ. ๒๔๔๘ ประเทศไทยเริ่มมีพระราชบัญญัติเกณฑ์ทหาร ซึ่งภิกษุทั้งหมดจะได้รับการยกเว้นส่วนสามเณร จะยกเว้นให้เฉพาะสามเณรผู้รู้ธรรมทางราชการได้ขอให้คณะสงฆ์ช่วยกำหนดเกณฑ์ของสามเณรผู้รู้ธรรมสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส จึงทรงกำหนดหลักสูตรองค์สามเณรรู้ธรรมขึ้น ต่อมาได้ทรงปรับปรุงหลักสูตรองค์สามเณรรู้ธรรมนั้นเป็น “องค์นักธรรม” สำหรับภิกษุสามเณรชั้นนวกะ (คือผู้บวชใหม่) ทั่วไป ได้รับพระบรมราชานุมัติ เมื่อวันที่ ๒๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๔ และโปรดให้จัดการสอบในส่วนกลางขึ้นเป็นครั้งแรกในเดือนตุลาคมปีเดียวกัน โดยใช้วัดบวรนิเวศวิหาร วัดมหาธาตุ และวัดเบญจมบพิตร เป็นสถานที่สอบ การสอบครั้งแรกนี้ ๓ วิชา คือ ธรรมวิภาคในนวโกวาท แต่งความแก้กระทู้ธรรม และแปลภาษามคธเฉพาะท้องถิ่นทานในอรรถกถาธรรมบท

พ.ศ. ๒๔๕๕ ทรงปรับปรุงหลักสูตรองค์นักธรรมให้เหมาะสมสำหรับภิกษุสามเณร ทั่วไปจะเรียนรู้ได้กว้างขวางยิ่งขึ้น โดยแบ่งหลักสูตรเป็น ๒ อย่างคือ อย่างสามัญ เรียนวิชาธรรมวิภาค พุทธประวัติ และเรียงความแก้กระทู้ธรรม และอย่างวิสามัญ เพิ่มแปลอรรถกถา ธรรมบทมีแก้รรถกบาลีไวยากรณ์และสัมพันธและวินัยบัญญัติที่ต้องสอบทั้งผู้ที่เรียนอย่างสามัญและวิสามัญ

พ.ศ. ๒๔๕๖ ทรงปรับปรุงหลักสูตรองค์นักรรณอีกครั้งหนึ่ง โดยเพิ่มหลักสูตรหมวดคหิปฏิบัติ เข้าในส่วนของธรรมวิภาคด้วย เพื่อให้เป็นประโยชน์ในการครองชีวิตฆราวาส หากภิกษุสามเณรรูปร่างนั้นๆ มีความจำเป็นต้องลาสิกขาออกไปด้วยเหตุใดเหตุหนึ่ง เรียกว่า **นักรรณชั้นตรี** การศึกษาพระธรรมวินัย แบบใหม่นี้ ได้รับความนิยมจากหมู่ภิกษุสามเณรอย่างกว้างขวาง และแพร่หลายไปอย่างรวดเร็ว เพียง ๒ ปีแรกก็มีภิกษุสามเณรสมัครเข้าสอบสนามหลวงเกือบพันรูป เมื่อทรงเห็นว่าการศึกษาภิกษุสามเณรอันน้อย คุณประโยชน์แก่พระศาสนาและภิกษุสามเณรทั่วไป ในเวลาต่อมาจึงทรงพระดำริขยายการศึกษา นักรรณ ให้ทั่วถึงแก่ภิกษุทุกระดับ คือ ทรงตั้งหลักสูตรนักรรณชั้นโท สำหรับภิกษุชั้นมัธยมศึกษา คือ มีพรรษาเกิน ๕ แต่ไม่ถึง ๑๐ และนักรรณชั้นเอก สำหรับภิกษุชั้นเถระ คือมีพรรษา ๑๐ ขึ้นไป ดังที่เป็นหลักสูตรการศึกษา ขั้นพื้นฐานของคณะสงฆ์สืบมาตราบถึงทุกวันนี้

ต่อมา **พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราลริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม** ทรงพิจารณาเห็นว่า การศึกษาภิกษุสามเณรมิได้เป็นประโยชน์ต่อภิกษุสามเณรเท่านั้น แม้ผู้ที่ยังครองฆราวาสวิสัยก็จะได้ประโยชน์จากการศึกษาภิกษุสามเณรด้วย โดยเฉพาะสำหรับเหล่าข้าราชการครู จึงทรงตั้งหลักสูตรนักรรณสำหรับฆราวาสขึ้นเรียกว่า **“ธรรมศึกษา”** มีครบทั้ง ๓ ชั้น คือ ชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอก ซึ่งมีเนื้อหาเช่นเดียวกันกับหลักสูตรนักรรณของภิกษุสามเณร เว้นแต่วินัยบัญญัติที่ทรงกำหนดใช้เบญจศีล เบญจธรรมและอุโบสถศีลแทน ได้เปิดสอบธรรมศึกษาตรีครั้งแรก เมื่อพ.ศ. ๒๔๗๒ และเปิดสอบครบทุกชั้น ในเวลาต่อมา มีฆราวาสทั้งหญิงและชายเข้าสอบเป็นจำนวนมาก นับเป็นการส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนา ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

ปัจจุบันการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมนี้ มี **สมเด็จพระวันรัต (พรหมคุณุตเถร) วัดบวรนิเวศวิหาร** เป็นแม่กองธรรมสนามหลวง เน้นการพัฒนาศาสนทายาทให้มีคุณภาพสามารถดำรงพระศาสนา ไว้ได้ด้วยดี ทั้งถือว่าเป็นกิจการของคณะสงฆ์ส่วนหนึ่งที่สำคัญยิ่งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทย มาตั้งแต่ครั้งอดีตถึงปัจจุบัน

บทที่ ๒

เทคนิควิธีสอนของพระพุทธเจ้า

๑. การทำนามธรรมให้เป็นรูปธรรม

ทำของยากให้ง่าย ธรรมะเป็นเรื่องนามธรรมที่มีเนื้อหาหลักซึ่ง ยากที่จะเข้าใจ ยิ่งเป็นธรรมะระดับสูงสุดก็ยิ่งลึกล้ำคมภักภาพยิ่งขึ้น.....ความสำเร็จแห่งภารกิจการสอนประชาชนส่วนหนึ่ง เพราะพระองค์ทรงใช้เทคนิควิธีการทำของยากให้ง่าย เช่น

๑.๑ การใช้อุปมาอุปไมย วิธีนี้เป็นวิธีทรงใช้บ่อยที่สุดวิธีหนึ่ง เพราะทำให้ผู้ฟังมองเห็นภาพและเข้าใจง่ายโดยไม่ต้องเสียเวลาอธิบายความให้ยืดยาว

๑.๒ ยกนิทานประกอบ เป็นเทคนิคหรือกลวิธีหนึ่งที่พระพุทธองค์ทรงใช้บ่อย

๑.๓ ใช้อุปกรณ์หรือสื่อการสอน เทคนิควิธีสอนด้วยการกระทำของยากให้ง่าย หรือทำนามธรรมให้เป็นรูปธรรมนอกจากใช้อุปมาอุปไมยและเล่านิทานประกอบแล้ว ยังมีอีกวิธีหนึ่งอันเป็นวิธีที่พระพุทธองค์ทรงใช้มากพอๆกับสองวิธีข้างต้น คือ การใช้สื่ออุปกรณ์หรือใช้สื่อการสอน

๒. ทำตนเป็นตัวอย่าง

ในแง่ของการสอนอาจแบ่งออกเป็น ๒ อย่าง คือ

๒.๑ ทำให้ดู หรือสาธิตให้ดู

๒.๒ ปฏิบัติให้ดูเป็นตัวอย่าง

๓. ใช้ถ้อยคำเหมาะสม

การสอนที่จะประสบผลสำเร็จ ผู้สอนจะต้องรู้จักใช้คำ ต้องให้ผู้ฟังรู้สึกว่าคุณพูดด้วยเมตตาจิต มิใช่พูดด้วยความมุ่งร้าย

๔. เลือกสอนเป็นรายบุคคล

ผู้สอนต้องรู้ว่าคนฟังนั้นต่างภูมิหลังต่างความสนใจ ต่างระดับสติปัญญาการเรียนรู้ เพราะฉะนั้น การเลือกสอนเป็นรายบุคคลจะช่วยให้การสอนประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี ถ้าทำได้ก็ควรใช้วิธีนี้ แม้จะสอนเป็นกลุ่มก็ต้องเอาใจใส่นักเรียนที่มีปัญหาเป็นรายบุคคลให้ได้

๕. รู้จักจังหวะและโอกาส

ดูความพร้อมของผู้เรียน รู้จักคอยจังหวะอันเหมาะสม ถ้าผู้เรียนไม่พร้อมก็เหนี่ยวเปล่า

๖. ยึดหยุ่นในการใช้เทคนิควิธี

เทคนิควิธีบางอย่างใช้ได้ผลในวันนี้ ต่อไปวันข้างหน้าอาจใช้ไม่ได้ก็ได้ จึงควรยึดหยุ่นวิธีการ

๗. การเสริมแรง

มีคำพุทธสรรเสริญพระพุทธเจ้าว่า “ทรงชมคนที่ควรชม ตำหนิคนที่ควรตำหนิ” การชมเป็นการยอมรับความสามารถหรือให้กำลังใจให้ทำอย่างนั้นยิ่งขึ้นไป การตำหนิเป็นการตักเตือนมิให้ประพฤตินั้นอีกต่อไป

หลักสำคัญที่ครูผู้สอนควรทราบ

หลักสำคัญคือหลักการใหญ่ๆของการสอนไม่ว่าจะสอนเรื่องอะไรก็มีอยู่ ๓ หลัก คือ

๑. หลักเกี่ยวกับเนื้อหาที่สอน
๒. หลักเกี่ยวกับตัวผู้เรียน
๓. หลักเกี่ยวกับตัวการสอน

ก. เกี่ยวกับเนื้อหา

คนจะสอนคนอื่นต้องรู้ว่าเขาเรื่องอะไรมาสอนเขาเสียก่อน ไม่ใช่คิดแต่วิธีการสอนว่าจะสอนอย่างไร ต้องคิดก่อนว่าเขาอะไรไปสอนเขา พระพุทธเจ้าแนะนำว่าผู้สอนต้องคำนึงเสมอว่า ต้องสอนสิ่งที่รู้เห็นหรือเข้าใจง่ายไปหาสิ่งที่เข้าใจยาก

๑. สอนเนื้อหาที่ลุ่มลึกลงไปตามลำดับ
๒. สอนด้วยของจริง
๓. สอนตรงตามเนื้อหา
๔. สอนมีเหตุผล
๕. สอนเท่าที่จำเป็นต้องรู้
๖. สอนสิ่งที่มีความหมายและเป็นประโยชน์แก่ผู้เรียน

ข. เกี่ยวกับตัวผู้เรียน

๑. พุทธองค์จะทรงสอนใคร ทรงดูบุคคลผู้รับการสอนหรือผู้เรียนก่อนว่าบุคคลนั้นๆ เป็นคนประเภทใดมีพื้นความรู้ ความเข้าใจหรือความพร้อมแค่ไหนและควรจะสอนอะไร แค่นั้น
๒. นอกจากดูความแตกต่างของผู้เรียนแล้ว ยังต้องดูความพร้อมของผู้เรียนด้วย
๓. สอนให้ผู้เรียนทำด้วยตนเอง
๔. ผู้เรียนจะต้องมีบทบาทร่วมด้วย
๕. ครูต้องเอาใจใส่ผู้เรียนที่มีปัญหาเป็นพิเศษ

ค. เกี่ยวกับตัวการสอน

๑. สร้างความสนใจในการสอนคนนั้น(การนำเข้าสู่บทเรียน)
๒. สร้างบรรยากาศในการเรียนการสอนให้ปลอดภัย
๓. มุ่งสอนเนื้อหา มุ่งให้ผู้ฟังเกิดความรู้ความเข้าใจและเปลี่ยนพฤติกรรมในทางที่ดี
๔. ตั้งใจสอน สอนโดยเคารพ ถือว่างานสอนเป็นงานสำคัญ
๕. ใช้ภาษาเหมาะสม ผู้สอนคนอื่นควรมีความสามารถในการสื่อสาร ใช้คำพูดที่ถูกต้องและเหมาะสมกับบุคคลและสถานการณ์

หลักการสอนแนวพุทธวิธี

พระพุทธเจ้านั้นทรงเป็นพระบรมครู ยอดครูของผู้สอน พระองค์ทรงมีหลักการในการสอนมากมาย หลายหลักการ เรียกว่า “หลัก ๔ ส” คือ

๑. สันติสสนา อธิบายในเห็นชัดแจ้ง เหมือนจูงมือให้มาด้วยตา
 ๒. สมาทพนา ชักจูงให้เห็นจริงเห็นจังตาม ชวนให้คล้อยตาม จนยอมรับเอาไปปฏิบัติ
 ๓. สมุตเตชชา เราใจเกิดความกล้าหาญ มีกำลังใจ มั่นใจว่าทำได้ไม่หวั่นไหวต่ออุปสรรคที่มีมา
 ๔. สัมปหังสนา มีวิธีสอนที่ช่วยให้ผู้ฟังร่าเริง เบิกบาน ฟังไม่เบื่อ เปี่ยมล้นไปด้วยความหวัง
- สรุปหลักการทั่วไปของการสอน คือ แจ่มแจ้ง-จูงใจ-หาญกล้า-ร่าเริง

หลักการสอนพุทธวิธีแบบสนทนา (สากัจฉา หรือธรรมสากัจฉา)

เป็นวิธีที่ทรงใช้บ่อยที่สุด พระองค์ชอบใช้วิธีนี้อาจเป็นด้วยว่าผู้ฟังได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็น ทำให้การเรียนการสอนสนุกไม่รู้สีกว่าตนกำลัง “เรียน” หรือกำลัง “ถูกสอน” แต่จะรู้สีกว่าตนกำลังสนทนา ปราศรัยกับพระองค์อย่างสนุกสนาน

หลักการสอนพุทธวิธีแบบตอบปัญหา (ปุจฉา-วิสัชนา)

ผู้ถามปัญหาอาจถามด้วยจุดประสงค์หลายอย่าง เช่น

๑. บางคนถามเพื่อต้องการคำตอบในเรื่องที่สงสัยมานาน
๒. บางคนถามเพื่อลองภูมิว่าคนตอบรู้หรือไม่
๓. บางคนถามเพื่อข่มหรือปราบให้ผู้ตอบอับอาย
๔. บางคนถามเพื่อเทียบเคียงกับความเชื่อหรือคำสอนในลัทธิศาสนาของตน

พระพุทธองค์ตรัสรู้ว่าการตอบปัญหาใดๆ ต้องดูลักษณะของปัญหาและเลือกวิธีตอบให้ถูกต้อง เหมาะสมพระองค์จำแนกประเภทของปัญหาไว้ ๔ ประการ คือ

๑. ปัญหาบางอย่างต้องตอบตรงไปตรงมา
๒. ปัญหาบางอย่างต้องย้อนถามก่อนจึงตอบ
๓. ปัญหาบางอย่างต้องแยกคำตอบ
๔. ปัญหาบางอย่างต้องตัดบทไปเลยไม่ตอบ

วิธีคิดแบบอริยสัจ/คิดแบบแก้ปัญห

เป็นการคิดแบบแก้ปัญหเรียกว่า “วิธีแห่งความดับทุกข์” จัดเป็นวิธีคิดแบบหลักอย่างหนึ่ง เป็นวิธีคิดตามเหตุและผลหรือเป็นไปตามเหตุและผล สืบสาวจากผลไปหาเหตุแล้วแก้ไขและทำการที่ต้นเหตุ จัดเป็น ๒ คู่ คือ

- คู่ที่ ๑ ทุกข์เป็นผล เป็นตัวปัญหเป็นสถานการณ์ที่ประสบซึ่งไม่ต้องการ
สมุทัยเป็นเหตุ เป็นที่มาของปัญหา เป็นจุดที่จะต้องกำจัดหรือแก้ไขจึงจะพ้นจากปัญหาได้
- คู่ที่ ๒ นิโรธเป็นผล เป็นภาวะสิ้นปัญหา เป็นจุดหมายซึ่งต้องการจะเข้าถึง
มรรคเป็นเหตุ เป็นวิธีการ เป็นข้อปฏิบัติที่ต้องกระทำในการแก้ไขสาเหตุ เพื่อบรรลุ
จุดหมายคือ ภาวะสิ้นปัญหาอันได้แก่ความดับทุกข์

กระบวนการจัดการเรียนรู้

แบบพุทธวิธี ๙ อย่าง

๑. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้พุทธวิธีแบบอุปมา – อุปไมย (การเปรียบเทียบ)

ขั้นสืบค้น - ขั้นเชื่อมโยง

- เปรียบเทียบนามธรรมกับรูปธรรมให้ผู้เรียนเห็นชัดเจน ครูผู้สอนและผู้เรียนมีส่วนร่วม
- ความแตกต่างระหว่างสิ่งที่เป็นนามธรรมกับรูปธรรม

ขั้นฝึก

- ยกตัวอย่างสิ่งที่เป็นนามธรรมกับรูปธรรม
- ผู้เรียนแต่ละรูปหรือแต่ละกลุ่มร่วมอภิปรายหรือนำเสนอสิ่งที่เป็นนามธรรมกับรูปธรรม
- หาข้อสรุปเกี่ยวกับเนื้อหาที่เป็นนามธรรม - รูปธรรม

ขั้นประยุกต์

- ค้นคว้าสิ่งที่เป็นนามธรรมกับรูปธรรมในเนื้อหาอื่นๆ นอกเหนือจากเนื้อหาที่กำหนดให้

๒. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้พุทธวิธีแบบปจจา - วิสัชนา (การถาม - ตอบ)

ขั้นสืบค้น - ขั้นเชื่อมโยง

- การทำหน้าที่เป็นผู้ถาม - ตอบที่ถูกต้องเหมาะสมแก่กาลเทศะ
- วิธีถาม - ตอบ (ตอบทันทีเมื่อมีผู้ถาม, ตอบแบบมีเงื่อนไข, ย้อนถามผู้ถามก่อนแล้วจึงตอบ <นั่งเสียไม่ตอบ เป็นต้น)

ชั้นฝึก

- ตัวอย่างการถาม - ตอบ
- ถาม - ตอบแบบคนต่อคน, ถาม - ตอบแบบกลุ่มต่อกลุ่ม, ถาม - ตอบแบบกลุ่มต่อคน เป็นต้น
- หาข้อสรุปเนื้อหาที่เกี่ยวกับการถาม - ตอบ

ชั้นประยุกต์

- ค้นคว้าเพิ่มเติมนอกเหนือจากเนื้อหาที่กำหนดไว้ในแผนจัดกิจกรรมการเรียนรู้

๓. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้พุทธวิธีแบบธรรมสากัจฉา (การสนทนา)

ขั้นสืบค้น - ขั้นเชื่อมโยง

- ครูผู้สอนเสนอสถานการณ์ที่เป็นปัญหาหรือจำลองสถานการณ์

ชั้นฝึก

- ผู้เรียน/ครูผู้เรียน - อภิปรายในประเด็นที่เป็นปัญหา หัวข้อ หรือสถานการณ์ ตามเนื้อหาที่กำหนด
- หาข้อสรุปในประเด็นที่เป็นปัญหา หัวข้อ หรือสถานการณ์จากการสนทนาอภิปราย

ชั้นประยุกต์

- ศึกษาเพิ่มเติมการสนทนา - อภิปรายของบุคคล กลุ่มคน ละคร องค์กร เป็นต้น

๔. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้พุทธวิธีแบบอริยสัจ ๔ (กำหนดปัญหา, ตั้งสมมุติฐาน, ทดลองวิเคราะห์สรุป)

ขั้นสืบค้น (ทุกซ์)

- กำหนดปัญหา, ที่มาของปัญหา, การเกิดปัญหา (ตามเนื้อหาที่กำหนด)

ขั้นเชื่อมโยง (สมุทัย)

- ตั้งสมมุติฐาน, การอนุมาน, การคาดคะเน, ความน่าจะเป็น, ปัจจัยเสี่ยง

ชั้นฝึก (นิโรธ)

- ทดลอง, เก็บข้อมูล
- วิเคราะห์, สรุปผล

ชั้นประยุกต์ (มรรค)

- การนำไปประยุกต์ใช้กับสิ่งอื่นๆ นอกเหนือจากเนื้อหาที่เรียนรู้

๕. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้พุทธวิธีแบบไตรสิกขา (ระเบียบวินัย, จิตใจแน่วแน่, แก้ปัญหาถูกต้อง)

ขั้นสืบค้น (ศีล)

- สร้างความมีระเบียบวินัยความมีศรัทธา ความตระหนัก ความรู้ให้เกิดกับผู้เรียนพร้อมที่จะเรียน

ขั้นเชื่อมโยง (สมาธิ)

- ให้ผู้เรียนรวมพลังจิต ความคิดอันแน่วแน่ในการตั้งใจฟัง ตั้งใจดู ตั้งใจจดจำและเห็นความสำคัญ ต่อเนื้อหาที่จะนำเสนอ

ขั้นฝึก (ปัญญา)

- ใช้สมาธิ จิตใจอันแน่วแน่ทำความเข้าใจกับปัญหา
- ค้นหาสาเหตุที่มาที่ไปของปัญหา
- แก้ไขปัญหาอย่างถูกต้องและถูกวิธี

ขั้นประยุกต์ (ปัญญา)

- ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้, เกิดปัญญาและมีโน้ตค้นในเรื้องนั้นๆ ถูกต้อง

๖. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้พุทธวิธีแบบพหุสูตร (ฟังมากๆ เขียนมากๆ ถามมากๆ คิดวิเคราะห์มากๆ)

ขั้นสืบค้น - ขั้นเชื่อมโยง (การสร้างศรัทธา)

- การจัดบรรยายในการนำเข้าสู่บทเรียน
- การสร้างแรงจูงใจในการเข้าสู่บทเรียน
- บุคลิกภาพตลอดถึงการวางตัวที่เหมาะสมของผู้สอน
- การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน

ขั้นฝึก (การฝึกทักษะ)

- กิจกรรมกลุ่ม/รายบุคคล
- การปฏิบัติ/การนำเสนอ/การแสดงออก
- ฝึกการเขียน, การฟัง, การถาม, และการคิดวิเคราะห์

ขั้นประยุกต์

- การประเมินตนเอง
- การประเมินของกัลยาณมิตร
- การศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมและการนำไปประยุกต์ใช้

๗. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้พุทธวิธีแบบโยนิโสมนสิการ(การทำไว้ในใจโดยแยบคาย, การใช้ความคิดอย่างถูกวิธี)

แบบที่ ๑

ขั้นสืบค้น - ขั้นเชื่อมโยง

- ผู้เรียนรู้จักคิด คิดเป็น คิดอย่างมีระบบ
- ผู้เรียนรู้จักมอง รู้จักพิจารณา ไตร่ตรอง วิเคราะห์ สังเคราะห์

ขั้นฝึก

- ฝึกการคิดหาเหตุผล
- ฝึกการสืบค้นถึงต้นเค้า
- ฝึกการสืบสาวให้ตลอดสาย
- ฝึกการแยกแยะสิ่งนั้นๆ ปัญหา นั้นๆ ตามสภาวะแห่งเหตุและปัจจัย

ขั้นประยุกต์

- ผู้เรียนนำการใช้ความคิดอย่างถูกวิธีไปประยุกต์ใช้กับเหตุการณ์ปัจจุบัน

๘. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้พุทธวิธีแบบโยนิโสมนสิการ (สร้างศรัทธาและวิธีคิดให้กับผู้เรียน)

แบบที่ ๒

ขั้นสืบค้น - ขั้นเชื่อมโยง

- ครูผู้สอนสร้างเจตคติที่ดีต่อผู้เรียน
- ครูผู้สอนเสนอปัญหาที่เป็นสาระสำคัญ, หัวเรื่อง
- ครูผู้สอนแนะแหล่งวิทยาการ, แหล่งข้อมูล

ขั้นฝึก

- ผู้เรียนฝึกการรวบรวมข้อมูล
- ครูผู้สอนจัดกิจกรรมให้เกิดกระบวนการคิดแก่ผู้เรียน เช่น คิดสืบค้นต้นเค้า, คิดสืบสาวตลอดสาย, คิดสืบค้นต้นปลาย, และคิดโยงสายสัมพันธ์
- ฝึกการสรุปประเด็น เปรียบเทียบ ประเมินค่า โดยวิธีอภิปราย ทดลอง ทดสอบ
- ดำเนินการเลือกและตัดสินใจ
- กิจกรรมฝึกปฏิบัติเพื่อพิสูจน์ผลการเลือกและตัดสินใจ

ขั้นประยุกต์

- สังเกตวิธีการปฏิบัติ ตรวจสอบ ปรับปรุง
- อภิปรายและสอบถาม
- สรุปบทเรียนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้
- วัดและประเมินผลตามสภาพจริง

๙. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้พุทธวิธีแบบอิทธิบาท ๔ (พอใจในสิ่งที่เรารู้, พากเพียรต่อสิ่งที่เรารู้เสมอ, มุ่งมั่นและเอาใจใส่ต่อสิ่งที่เรารู้, คิด วิเคราะห์ ไตร่ตรอง ก่อนนำไปใช้)

ขั้นสืบค้น (ฉันทะ)

- สร้างความพอใจและความสำคัญต่อสิ่งที่เรารู้ และสิ่งที่ได้รับ

ชั้นเชื่อมโยง (วิริยะ)

- ฟังให้หมด จดให้มาก ปากต้องไว ใจต้องคิด (หัวใจบัณฑิต สุ จิ ปุ ลิ)

ชั้นฝึก (จิตตะ)

- มุ่งมั่น โดยฝึกฟังมากๆ ฝึกคิดมากๆ ฝึกถามมากๆ และฝึกเขียนมากๆ

ชั้นประยุกต์ (วิมังสา)

- พิจารณา ไตร่ตรอง แยกแยะ อธิบาย นำเสนอ และประยุกต์ใช้

การนิยามศัพท์ขั้นตอน/กระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้พุทธวิธี

สืบค้น หมายถึง สืบสาวเรื่องราว, ค้นหาให้ได้เรื่อง

เชื่อมโยง หมายถึง ทำให้ติดเป็นเนื้อเดียวกัน, ทำให้ประสานกัน

ฝึก หมายถึง ทำ เช่นบอก, แสดง, หรือปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจจนเป็นหรือมีความชำนาญ

ประยุกต์ หมายถึง นำความรู้ในวิทยาการต่างๆ มาปรับใช้ให้เป็นประโยชน์

บทที่ ๓

มาตรฐานการเรียนรู้ ผลการเรียนรู้ และสาระการเรียนรู้

มาตรฐานการเรียนรู้

มาตรฐาน ๓๑ รู้ เข้าใจ และปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา มีศรัทธาที่ถูกต้อง ปฏิบัติตนเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี เพื่อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

มาตรฐาน ๓๒ รู้และเข้าใจพุทธประวัติ ความสำคัญของพระพุทธศาสนา ปฏิบัติตนเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี และธำรงรักษาพระพุทธศาสนา

มาตรฐาน ๓๓ รู้ เข้าใจ และปฏิบัติตนตามหลักพระวินัยบัญญัติของพระพุทธศาสนา

มาตรฐานการเรียนรู้ ผลการเรียนรู้และสาระการเรียนรู้

มาตรฐานธศ ๒ รู้และเข้าใจพุทธประวัติ ความสำคัญของพระพุทธศาสนา
ปฏิบัติตนเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี และธำรงรักษาพระพุทธศาสนา

ชั้น	ผลการเรียนรู้	สาระการเรียนรู้
ธศโท	๑. รู้และเข้าใจ เห็นความสำคัญ ประวัติพุทธสาวก	พระอัญญาโกณฑัญญะ พระอูรุเวลกัสสปะ พระสารีบุตร พระโมคคัลลานะ พระมหากัสสปะ พระมหากัจจายนะ พระอานนท์ พระอุบาลี พระสีวลี พระราหุล
	๒. รู้และเข้าใจ เห็นความสำคัญ ประวัติพุทธสาวิกา	พระมหาปชาบดีโคตมีเถรี พระเขมาเถรี พระอุบลวรรณาเถรี พระปฏาจาราเถรี พระกัสาโคตมีเถรี
	๓. รู้และเข้าใจ เห็นความสำคัญ ประวัติสามเณร	บัณฑิตสามเณร สังกัจจสามเณร สุขสามเณร วนวาสีตีสสามเณร สุนสามเณร
	๔. รู้และเข้าใจ เห็นความสำคัญ ประวัติอุบาสก อุบาสิกา	อนาถบิณฑิกเศรษฐี จิตตคฤหบดี ธัมมิกอุบาสก วิสาขมหาอุบาสิกา พระนางมัลลิกาเทวี

ชั้น	ผลการเรียนรู้	สาระการเรียนรู้
	๕. รู้และเข้าใจ ความหมายของศาสนพิธี องค์ประกอบของศาสนา ประโยชน์ของศาสนพิธี และ ความสำคัญพิธีบำเพ็ญกุศลในวันสำคัญทาง พระพุทธศาสนา	องค์ประกอบของศาสนา - ความหมายของศาสนพิธี - ประโยชน์ของศาสนพิธี พิธีบำเพ็ญกุศลในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา - วันเข้าพรรษา - ความเป็นมาของวันเข้าพรรษา - การอยู่จำพรรษา ๒ อย่าง - สัตตาหกรณียะ - ประโยชน์ของวันเข้าพรรษา - พิธีถวายดอกไม้ธูปเทียนวันเข้าพรรษา - วันออกพรรษา - ความเป็นมาของการปวารณา - ประโยชน์ของวันออกพรรษา - วันเทโวโรหณะ - ความเป็นมาของวันเทโวโรหณะ - การจัดพิธีตักบาตรเทโวโรหณะ - ระเบียบพิธีตักบาตรเทโวโรหณะ - วันธรรมสวนะ - ความเป็นมาของวันธรรมสวนะ - วันโกน - ประโยชน์ของวันธรรมสวนะ
	๖. รู้และเข้าใจ เห็นความสำคัญของพิธีเจริญพระพุทธมนต์	พิธีเจริญพระพุทธมนต์ - ความเป็นมาของพิธีเจริญพระพุทธมนต์ - ความศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธมนต์ - พิธีเจริญพระพุทธมนต์ - เจ็ดตำนานและสิบสองตำนาน - พิธีมงคลสมรส - พิธีทำบุญอายุ - พิธีทำบุญอายุครบรอบใหญ่ - พิธีทำบุญอายุตามปกติ - พิธีทำบุญอายุจัดพิธีนพเคราะห์ - ดาวนพเคราะห์ทั้ง ๙ - วัตถุประสงค์ของพิธีนพเคราะห์ - การจัดพิธีนพเคราะห์

ชั้น	ผลการเรียนรู้	สาระการเรียนรู้
		- ลำดับขั้นตอนพิธีนพเคราะห์ - พิธีเจริญพระพุทธมนต์นวัคคหายุสมธัมม์ - พิธีทำบุญต่อนาม - พิธีวางศิลาฤกษ์ - อุปกรณ์ประกอบพิธีวางศิลาฤกษ์
	๗. รู้และเข้าใจ เห็นความสำคัญ พิธีสวดพระพุทธมนต์	พิธีสวดพระพุทธมนต์ - การจัดงานศพ - สถานที่ตั้งศพบำเพ็ญกุศล - การจัดสถานที่ในพิธีสวดพระอภิธรรม - อุปกรณ์เครื่องใช้ที่ต้องจัดเตรียมในพิธีศพ - พิธีบังสุกุลปากหีบ - พิธีสวดพระอภิธรรมศพ - พิธีทำบุญปากหีบ - พิธีบำเพ็ญกุศล ๗ วัน ๕๐ วัน ๑๐๐ วัน - พิธีทำบุญงานฌาปนกิจศพ - พิธีสวดมาติกาบังสุกุล - พิธีสวดแจ้ง - การจัดพิธีฌาปนกิจศพและพระราชทานเพลิงศพ - พิธีเก็บอัฐิและพิธีสามหาบ - พิธีทำบุญฉลองอัฐิ - พิธีบรรจุศพ
	๘. รู้และเข้าใจ เห็นความสำคัญของเทศกาล สำคัญทางพระพุทธศาสนา	เทศกาลสำคัญทางพระพุทธศาสนา - พิธีลอยกระทงตามประเพณี - คติความเชื่อทางพระพุทธศาสนา - ความเป็นมาของพิธีลอยกระทงตามประเพณี - พิธีถวายผ้าป่า - ประเภทของผ้าป่า - คำถวายผ้าป่า - พิธีถวายผ้ากฐิน - ความหมายและเหตุของการทอดกฐิน - ประเภทของกฐิน - คุณสมบัติของวัดรับกฐินได้ - ความเป็นมาของประเพณีการทอดกฐิน - กฐินราษฎร์ - มหากฐิน - จุลกฐิน - การเตรียมงานกฐินราษฎร์

ชั้น	ผลการเรียนรู้	สาระการเรียนรู้
		- ลำดับพิธีทอดกฐินราษฎร์ - คำถวายผ้ากฐิน (แบบที่ ๑) - คำถวายผ้ากฐิน (แบบที่ ๒) - พระกฐินหลวง - การเสด็จพระราชดำเนินถวายผ้าพระกฐิน - การเตรียมงานกฐินหลวง - ระเบียบพิธีถวายพระกฐินหลวง - พระกฐินต้น - พระกฐินพระราชทาน - กฐินพระราชทานพิเศษ
	๙. รู้และเข้าใจ เห็นความสำคัญของ ประเพณีสำคัญทางพระพุทธศาสนา	ประเพณีสำคัญทางพระพุทธศาสนา - พิธีบรรพชาสามเณร - ประโยชน์ของการบรรพชา - การเตรียมบรรพชาสามเณร - สิ่งที่ต้องจัดเตรียมในพิธีบรรพชาสามเณร - ระเบียบพิธีบรรพชาสามเณร - พิธีอุปสมบทเป็นพระภิกษุ - สิ่งที่ต้องจัดเตรียมในพิธีอุปสมบท - พิธีปลงผมและทำขวัญนาค - ความหมายของคำว่า นาค - การจัดขบวนแห่นาค - พิธีวันทาเสมาและน่านาคเข้าโบสถ์ - ระเบียบพิธีอุปสมบทพระภิกษุ - คำสำหรับเรียกผู้ได้รับการอุปสมบทแล้ว - วัตถุประสงค์ของการบวช - พิธีฉลองพระบวชใหม่

บทที่ ๔

แผนการจัดการเรียนรู้

- แผนการจัดการเรียนรู้ ธรรมศึกษาชั้นโท ประกอบด้วย แผนการจัดการเรียนรู้ จำนวน ๙ แผน ดังนี้
- แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๑ ความสำคัญประวัติพุทธสาวก
 - แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๒ ประวัติและความสำคัญของพุทธสาวิก
 - แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๓ ประวัติและความสำคัญของสามเณร
 - แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๔ ประวัติและความสำคัญของอุบาสก อุบาสิกา
 - แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๕ ศาสนพิธี องค์ประกอบของศาสนา ประโยชน์ของศาสนพิธี และ
ความสำคัญพิธีบำเพ็ญกุศลในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา
 - แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๖ ความสำคัญของพิธีเจริญพระพุทธมนต์
 - แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๗ พิธีสวดพระพุทธมนต์
 - แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๘ ความสำคัญของเทศกาลสำคัญทางพระพุทธศาสนา
 - แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๙ ประเพณีสำคัญทางพระพุทธศาสนา

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๑

ธรรมศึกษาชั้นโทสาระการเรียนรู้พุทธประวัติ

เรื่อง ความสำคัญประวัติพุทธสาวก

เวลา ชั่วโมง

๑. มาตรฐานการเรียนรู้

มาตรฐาน ธศ๒ รู้และเข้าใจพุทธประวัติ ความสำคัญของพระพุทธรูป ปฎิบัติตนเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี และธำรงรักษาพระพุทธรูป

๒. ผลการเรียนรู้

รู้และเข้าใจ เห็นความสำคัญประวัติพุทธสาวก

๓. สาระสำคัญ

พุทธสาวก คือ ผู้สืบทอดพระพุทธรูปที่เป็นเพศชาย สมัยพระพุทธเจ้ามีบุรุษเลื่อมใสในพระพุทธรูป จึงเป็นพุทธสาวก ได้แก่ พระอัญญาโกณฑัญญะ พระอรุเวลกัสสปะ พระสารีบุตร พระโมคคัลลานะ พระมหากัสสปะ พระมหากัจจายนะ พระอานนท์พระอุบาลี พระสีวลี และพระราหุล

๔. จุดประสงค์การเรียนรู้

๑. นักเรียนสามารถอธิบายประวัติและความสำคัญของพุทธสาวกได้
๒. นักเรียนสามารถปฏิบัติกิจกรรมกลุ่มได้

๕. สาระการเรียนรู้/เนื้อหา

- พระอัญญาโกณฑัญญะ
- พระอรุเวลกัสสปะ
- พระสารีบุตร
- พระโมคคัลลานะ
- พระมหากัสสปะ
- พระมหากัจจายนะ
- พระอานนท์
- พระอุบาลี
- พระสีวลี
- พระราหุล

๖. กระบวนการจัดการเรียนรู้

ขั้นสืบค้นและเชื่อมโยง

๑. นักเรียนดูภาพเกี่ยวกับพุทธประวัติ ให้สังเกตภาพพระพุทธเจ้าเทศนาสั่งสอนปัญจวัคคีย์ แล้วสนทนากับนักเรียน โดยใช้คำถามเพื่อเชื่อมโยงไปสู่การเรียนรู้

- นักเรียนเคยได้ยินคำว่า “ พุทธสาวก ” บ้างหรือไม่
- ปัญจวัคคีย์ หมายถึงอะไร มีใครบ้าง
- ราहुลเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าอย่างไร ฯลฯ

ขั้นฝึก

๒. แบ่งนักเรียนออกเป็น ๕ กลุ่ม กลุ่มละเท่าๆ กัน โดยใช้กระบวนการกลุ่ม เพื่อศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับประวัติและความสำคัญของพุทธสาวก ตามใบความรู้ที่ ๑ - ๕ ดังนี้

- กลุ่มที่ ๑ ศึกษาประวัติพระอัญญาโกณฑัญญะ และพระอรุเวลกัสสปะ
- กลุ่มที่ ๒ ศึกษาประวัติพระสารีบุตร และพระโมคคัลลานะ
- กลุ่มที่ ๓ ศึกษาประวัติพระมหากัสสปะ และพระมหากัจจายนะ
- กลุ่มที่ ๔ ศึกษาประวัติพระอานนท์ และพระอุบาลี
- กลุ่มที่ ๕ ศึกษาประวัติพระสีวลี และพระราहुล

๓. นักเรียนแต่ละกลุ่มร่วมกันสรุปความรู้เกี่ยวกับประวัติและความสำคัญของพุทธสาวก โดยเล่าเรื่องสรุปย่อต่อกันไปจนครบทุกกลุ่ม(ปฏิบัติตามใบกิจกรรมที่ ๑)

ขั้นประยุกต์

- ๔. นักเรียนและครูร่วมกันประเมินผล และชื่นชมนักเรียนกลุ่มที่นำเสนอได้ดีที่สุด
- ๕. นักเรียนและครูร่วมกันสรุปบทเรียนอีกครั้ง และมอบหมายให้นักเรียนทุกคนทำใบกิจกรรมที่ ๒ พร้อมทั้งส่งให้ครูตรวจ
- ๖. นักเรียนทำแบบทดสอบหลังเรียน และครูตรวจให้คะแนน

๗. การงาน/ชิ้นงาน

ที่	การงาน	ชิ้นงาน
๑	ตอบคำถามประวัติและความสำคัญของพุทธสาวก	ใบกิจกรรมที่ ๒

๘. สื่อ/แหล่งการเรียนรู้

๑. ภาพพระพุทธรูปเจ้าเทศนาสั่งสอนปัญจวัคคีย์
๒. ใบความรู้ที่ ๑ เรื่อง พระอัญญาโกณฑัญญะ และพระอรุเวลกัสสปะ
 ใบความรู้ที่ ๒ เรื่อง พระสารีบุตร และพระโมคคัลลานะ
 ใบความรู้ที่ ๓ เรื่อง พระมหากัสสปะ และพระมหากัจจายนะ
 ใบความรู้ที่ ๔ เรื่อง พระอานนท์ และพระอุบาลี
 ใบความรู้ที่ ๕ เรื่อง พระสีวลี และพระราหุล
๓. ใบกิจกรรมที่ ๑
๔. ใบกิจกรรมที่ ๒
๕. แบบทดสอบหลังเรียน

๙. การวัดผลและประเมินผล

สิ่งที่ต้องการวัด	วิธีวัด	เครื่องมือ	เกณฑ์การประเมิน
๑. อธิบายประวัติและความสำคัญของพุทธสาวกได้	- ตรวจผลงาน - ทดสอบ	- แบบสังเกตพฤติกรรม การปฏิบัติกิจกรรมกลุ่ม	ผ่าน = ได้คะแนนตั้งแต่ร้อยละ ๖๐ ขึ้นไป ไม่ผ่าน = ได้คะแนนต่ำกว่าร้อยละ ๖๐
๒. นักเรียนสามารถปฏิบัติกิจกรรมกลุ่มได้	- ตรวจผลงาน - ทดสอบ - สังเกต - ตรวจผลงาน	- แบบสังเกต - แบบทดสอบ	ผ่าน = ได้คะแนนตั้งแต่ร้อยละ ๖๐ ขึ้นไป ไม่ผ่าน = ได้คะแนนต่ำกว่าร้อยละ ๖๐

แบบสังเกตพฤติกรรมการปฏิบัติกิจกรรมกลุ่ม

ข้อที่	รายการ	ระดับคะแนน		
		๓ คะแนน	๒ คะแนน	๑ คะแนน
๑	ความร่วมมือในการทำกิจกรรม	ให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมทุกกิจกรรม	ให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมบางกิจกรรม	ให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมบ้าง
๒	การแสดง/การรับฟังความคิดเห็น	แสดงความคิดเห็น และรับฟังความคิดเห็นของคนส่วนมากเป็นสำคัญ	แสดงความคิดเห็น และรับฟังความคิดเห็นของคนอื่นบ้าง	แสดงความคิดเห็น และรับฟังความคิดเห็นของคนอื่นน้อย
๓	การตั้งใจ/การแก้ไขปัญหาในการทำงาน	มีความตั้งใจและร่วมแก้ไขปัญหในการทำงานกลุ่มดีมาก	มีความตั้งใจและร่วมแก้ไขปัญหในการทำงานกลุ่มดี	มีความตั้งใจและร่วมแก้ไขปัญหในการทำงานกลุ่มบ้าง
๔	ความถูกต้องของเนื้อหา	สรุปเนื้อหาได้ถูกต้องตรงประเด็นและครบถ้วน	สรุปเนื้อหาได้ถูกต้องตรงประเด็น	สรุปเนื้อหาได้ถูกต้องตรงประเด็นบ้าง
๕	วิธีการนำเสนอผลงาน	นำเสนอผลงานได้อย่างถูกต้องตามขั้นตอน น่าสนใจและเนื้อหาครบถ้วน	นำเสนอผลงานได้อย่างถูกต้องตามขั้นตอน น่าสนใจ แต่ขาดเนื้อหาบางส่วน	นำเสนอผลงานตามขั้นตอนได้บ้าง

เกณฑ์การตัดสิน

เกณฑ์	ร้อยละ	คะแนน
ผ่าน	๖๐ ขึ้นไป	๙ - ๑๕
ไม่ผ่าน	ต่ำกว่า ๖๐	๐ - ๘

หมายเหตุ เกณฑ์การตัดสินสามารถปรับใช้ตามความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย

แบบประเมินผลงาน

ใบกิจกรรม

ข้อที่	ระดับคะแนน		
	๓ คะแนน	๒ คะแนน	๑ คะแนน
๑-๑๒	ตอบคำถามถูกต้อง ตรงประเด็น	ตอบคำถามถูกต้อง ตรงประเด็นส่วนใหญ่	ตอบคำถามถูกต้องและ ตรงประเด็นน้อย

เกณฑ์การตัดสิน

เกณฑ์	ร้อยละ	คะแนน
ผ่าน	๖๐ ขึ้นไป	๒๒ - ๓๖
ไม่ผ่าน	ต่ำกว่า ๖๐	๐ - ๒๑

หมายเหตุ เกณฑ์การตัดสินสามารถปรับใช้ตามความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย

แบบประเมินผลการเรียนรู้

แบบทดสอบหลังเรียน

เกณฑ์การประเมิน	
ตอบถูกได้ ๑ คะแนน	ตอบผิดได้ ๐ คะแนน

เกณฑ์การตัดสิน

เกณฑ์	ร้อยละ	คะแนน
ผ่าน	๖๐ ขึ้นไป	๒๔ - ๔๐
ไม่ผ่าน	ต่ำกว่า ๖๐	๐ - ๒๓

ใบกิจกรรมที่ ๑

เรื่อง ประวัติและความสำคัญของพุทธสาวก

กลุ่มที่.....

ชื่อ.....	ชั้น.....เลขที่.....
ชื่อ.....	ชั้น.....เลขที่.....
ชื่อ.....	ชั้น.....เลขที่.....
ชื่อ.....	ชั้น.....เลขที่.....
ชื่อ.....	ชั้น.....เลขที่.....

คำชี้แจง ให้นักเรียนแต่ละกลุ่มเล่าเรื่องสรุปย่อประวัติและความสำคัญของพุทธสาวกตามหัวข้อที่กำหนด และส่งตัวแทนนำเสนอหน้าชั้นเรียน ดังนี้

กลุ่มที่ ๑ ศึกษาประวัติพระอัญญาโกณฑัญญะ และพระอรุณเวลกัสสปะ

กลุ่มที่ ๒ ศึกษาประวัติพระสารีบุตร และพระโมคคัลลานะ

กลุ่มที่ ๓ ศึกษาประวัติพระมหากัสสปะ และพระมหากัจจายนะ

กลุ่มที่ ๔ ศึกษาประวัติพระอานนท์ และพระอุบาลี

กลุ่มที่ ๕ ศึกษาประวัติพระสิวลี และพระราहुล

[illegible]

ใบกิจกรรมที่ ๒

ประวัติและความสำคัญของพุทธสาวก

ชื่อ.....ชั้น.....เลขที่.....

คำชี้แจง ให้นักเรียนตอบคำถามต่อไปนี้ จำนวน ๑๒ ข้อ (๓๖ คะแนน)

๑. พระอัญญาโกณฑัญญะเหตุใดจึงนับว่าเป็นปฐมอริยสาวก

.....

.....

.....

๒. เพราะเหตุใด พระอุรุเวลกัสสปะจึงทูลขอบวช

.....

.....

.....

๓. ธรรมที่พระอัสสชิแสดงแก่อุปติสสปริพาชก มีเนื้อความว่าอย่างไร

.....

.....

.....

๔. เพราะเหตุใด อุปติสสปริพาชก จึงไม่ไปเฝ้าศาสดาในทันที

.....

.....

.....

๕. พระพุทธเจ้าทรงแสดงอนุปพุทติกถา ครั้งที่๔ แก่ใครสถานที่ใด มีผลเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

๖. ทำไมพระมหากัสสปะจึงออกบวช และท่านบวชด้วยวิธีใด

.....

.....

.....

๗. โอวาท ๓ ข้อ ที่พระพุทธองค์ทรงประทานแก่พระมหากัสสปะ คืออะไร
-
-
-
๘. พระสาวิบุตร ได้สำเร็จพระอรหันต์ เพราะฟังธรรมเทศนาที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสกับใคร ที่ไหน
-
-
-
๙. พระอานนที่ได้บรรลุโสดาปัตติผล เพราะฟังธรรมของพระสาวกรูปใด
-
-
-
๑๐. พระเถระรูปใดอยู่ในห้องมารดานานที่สุด เพราะเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น
-
-
-
๑๑. พระราหุลเป็นพระโอรส พระนัดดา พระปนัดดาของใคร เมื่อได้บรรลุพระอรหัตผลแล้วได้รับยกย่องจากพระศาสดาว่าเป็นยอดแห่งพระสาวกทางไหน
-
-
-
๑๒. จงแสดงประวัติของพระอุบาลี ตั้งแต่ยังไม่ได้อุปสมบทจนถึงได้อุปสมบท เมื่อท่านอุปสมบทแล้วได้ทำการอะไรที่เป็นประโยชน์สำคัญในพระพุทธศาสนา
-
-
-

เฉลยใบกิจกรรมที่ ๒

ความสำคัญประวัติพุทธสาวก

๑. พระอัญญาโกณฑัญญะเหตุใดจึงนับว่าเป็นปฐมอริยสาวก

ตอบ ท่านมีความเห็นว่า “สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นสิ่งหนึ่งมีความดับไปเป็น ธรรมดา”

๒. เพราะเหตุใด พระอูรุเวลกัสสปะจึงทูลขอบวช

ตอบ เพราะท่านมีปริชาหยังเห็นว่า ลัทธิของตนหาสาระแก่นสารมิได้ หลงถือว่าตนเป็นผู้วิเศษฉันใด แต่หาเป็นเช่นนั้นไม่ ได้ความสลดใจ จึงลอบยบิหารชฎิลของตนเสียแล้วทูลขออุปสมบท

๓. ธรรมที่พระอัสสชิแสดงแก่อุปติสสปริพาชก มีเนื้อความว่าอย่างไร

ตอบ ธรรมนั้นมีเนื้อความว่า “ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ พระตถาคตตรัสเหตุแห่งธรรมนั้นและความดับแห่งธรรมนั้น พระมหาสมณะมีปกติตรัสอย่างนี้ ”

๔. เพราะเหตุใด อุปติสสปริพาชก จึงไม่ไปเฝ้าศาสดาในทันที

ตอบ เพราะให้คำปฎิญาณากับโกลิตปริพาชกว่า ใครได้บรรลุมกขธรรมก่อน ต้องบอกให้แก่อีกคนหนึ่งทราบ

๕. พระพุทธเจ้าทรงแสดงอนุปุปพิกถา ครั้งที่๔ แก่ใครสถานที่ใด มีผลเป็นอย่างไร

ตอบ ทรงแสดงแก่ สหายของพระยศ ๔ คน คือ วิมลละ สุพาหุ ปุณณชิ ควัมปติ ฯ ทรงแสดงที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เมืองพาราณสี ผลการแสดงครั้งนี้กุลบุตรทั้ง ๔ คน สำเร็จโสดาปัตติผล และทูลขอบรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา

๖. ทำไมพระมหากัสสปะจึงออกบวช และท่านบวชด้วยวิธีใด

ตอบ พระมหากัสสปะออกบวช เพราะเบื่อการครองเรือน ต้องคอยรับบาปที่ผู้อื่นทำไว้ไม่ดี มีใจเบื่อหน่าย ท่านเห็นชีวิตของฆราวาสคับแคบ เป็นที่มาแห่งกิเลสธุลี จึงถือเพศบรรพชิตออกบวชอุทิศพระอรหันต์ในโลก แต่ท่านบวชในพระธรรมวินัยนี้แปลกกว่าพระเถระรูปอื่นคือบวชด้วยการรับโอวาท ๓ ข้อจากพระบรมศาสดา

๗. โอวาท ๓ ข้อ ที่พระพุทธองค์ทรงประทานแก่พระมหากัสสปะ คืออะไร

ตอบ โอวาท ๓ ข้อที่พระมหากัสสปะได้รับจากพระบรมศาสดาคือ

๑. ท่านพึงศึกษาว่า เราจักเข้าไปตั้งความละเอียดและความยำเกรงในภิกษุ ทั้งที่เป็นผู้เฒ่า ทั้งที่เป็นผู้ใหญ่ ทั้งที่เป็นกลางอย่างแรงกล้า
๒. เราจักพึงธรรมอันใดอันหนึ่งซึ่งประกอบด้วยกุศล เราจักเงี่ยหล่ง ฟังธรรมนั้น พิจารณา เนื้อความ
๓. เราจักไม่ละสติที่เป็นไปในกาย คือ พิจารณาร่างกายเป็นอารมณ์

๘. พระสาฬหบุตร ได้สำเร็จพระอรหันต์ เพราะฟังธรรมเทศนาที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสกับใครที่ไหน

ตอบ เพราะฟังธรรมเทศนา ที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ปริพาชก ชื่อทิมชนชัคคิเวสนโคตร ที่ถ้ำสุกรชาตา เขาคิชฌกูฏ แขวงกรุงราชคฤห์

๙. พระอานนท์ได้บรรลุโสดาปัตติผล เพราะฟังธรรมของพระสาวกรูปใด

ตอบ พระอานนท์ได้บรรลุโสดาปัตติผลเพราะฟังธรรมอันพระปุลณมณีนตานีบุตรแสดง

๑๐. พระเถระรูปใดอยู่ในท้องมารดานานที่สุด เพราะเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น

ตอบ พระสีวลีเถระอยู่ในท้องมารดา ๗ ปี ๗ เดือน ๗ วัน สาเหตุเพราะในอดีตเคยยกทัพไปรบกับ เมืองอื่น แล้วล้อมปิดประตูเมืองไม่ให้ชาวเมืองออกมา ๗ ปี ๗ เดือน ๗ วัน จนชาวเมือง หนีไม่ไหวต้องจับพระราชอาของตัวเองลงโทษถึงแก่ชีวิตและยอมแพ้

๑๑. พระราหุลเป็นพระโอรส พระนัดดา พระปนัดดาของใคร เมื่อได้บรรลุพระอรหัตผลแล้ว ได้รับยกย่อง จากพระศาสดาว่าเป็นยอดแห่งพระสาวกทางไหน

ตอบ พระราหุลเป็นพระโอรสขอพระสิทธัตถะ เป็นพระนัดดาของพระเจ้าสุทโธทนะ เป็นพระปนัดดา ของพระเจ้าสีหหนุ เมื่อได้บรรลุอรหัตแล้ว ได้รับยกย่องจากพระศาสดาว่าเป็นยอดแห่ง พระสาวกผู้ใคร่ศึกษาพระธรรมวินัย

๑๒. จงแสดงประวัติของพระอุบาลี ตั้งแต่ยังไม่ได้อุปสมบทจนถึงได้อุปสมบท เมื่อท่านอุปสมบทแล้ว ได้ทำการอะไรที่เป็นประโยชน์สำคัญในพระพุทธศาสนา

ตอบ พระอุบาลี เมื่อยังไม่ได้อุปสมบทเป็นช่างกลบก (ภาษา-มาลา) ของศากยสกุล เมื่อศากยยะ และโกถียะมีพระเจ้าภททิยะและอนุรุทธศากยยะเป็นต้นออกทรงผนวช ได้ออกบวชด้วย และได้บวชก่อนตามความประสงค์ของศากยยะ ซึ่งทรงหวังจะทรงทำสามัมมิจริกรรม แก่พระอุบาลี เมื่อบวชแล้ว เมื่อท่านอุปสมบทแล้ว ได้เป็นผู้วิสันนาพระวินัย ในเวลาทำปฐมสังคายนาซึ่งเป็นประโยชน์สำคัญในพระพุทธศาสนา

แบบทดสอบวัดผลการเรียนรู้

ผลการเรียนรู้ที่ ๑ รู้และเข้าใจ เห็นความสำคัญประวัติพุทธสาวก

จำนวน ๔๐ ข้อ คะแนน ๔๐ คะแนน

คำชี้แจง ให้นักเรียนเลือกคำตอบที่ถูกต้องที่สุดเพียงข้อเดียว

๑. ผู้ตรัสรู้ตามพระพุทธเจ้าตรงกับข้อใด

ก. พระปัจเจกพุทธเจ้า	ข. พระโสดาบัน
ค. พระอนุพุทธะ	ง. พระอนาคามี
๒. ผู้แรกเข้าถึงกระแสพระนิพพานเป็นความหมายของข้อใด

ก. พระโสดาบัน	ข. พระสกทาคามี
ค. พระอนาคามี	ง. พระอรหันต์
๓. ผู้ได้รับยกย่องว่าเลิศในทางนั้นๆเรียกว่าอะไร

ก. อริยบุคคล	ข. สาวก
ค. เอตทัคคะ	ง. พุทธ
๔. อณฺญาสีในคำว่าอณฺญาสิวตโกโกณทญฺเฐหมายความว่าอย่างไร

ก. ได้บรรลุแล้ว	ข. ได้รู้แล้ว
ค. ได้เห็นแล้ว	ง. ได้ปลงแล้ว
๕. พระอณฺญาโกณฑญฺเฐได้รับยกย่องเป็นรัตตัญญูเพราะเหตุใด

ก. รู้ธรรมก่อนใคร	ข. บวชก่อนใคร
ค. มีประสบการณ์มาก	ง. มีความรู้มาก
๖. วาจาเช่นนี้ เราได้เคยพูดแล้วในปางก่อนหรือ ใครกล่าว

ก. พระพุทธเจ้า	ข. พระโกณฑญฺเฐ
ค. พระอัสสชิ	ง. พระสารีบุตร
๗. พระสาวกที่ได้รับยกย่องว่ามีบริวารมากชื่อว่าอะไร

ก. อรุเวลกัสสปะ	ข. นทีกัสสปะ
ค. คยากัสสปะ	ง. มหากัสสปะ
๘. พระพุทธเจ้าทรงแสดงอาทิตตปริยายสูตร ณ ที่ใด

ก. อรุเวลาเสนานิคม	ข. คยาสี่สะ
ค. เขตวัน	ง. เวฬุวัน

๑๙. พระสาวกรูปใดบวชเพราะเคารพและเกรงใจพระพุทธเจ้า
ก. พระอนุรุทธะ	ข. พระอานนท์
ค. พระนันทะ	ง. พระวัคคิ
๒๐. พระพุทธเจ้าแสดงโทษการพุดมฺสาแก่ใคร
ก. พระนันทะ	ข. พระราหุล
ค. พระอานนท์	ง. พระอุบาลี
๒๑. ราหุลเป็นพระนามที่ตั้งตามหลักใด
ก. มงคลนาม	ข. พิธีชื่อนาม
ค. ฤๅษีตั้งให้	ง. คำอุทานของบิดา
๒๒. พระภิกษุที่ยะมักจะเปล่งอุทานอยู่เสมอว่าอะไร
ก. ทุกข์หนอยๆ	ข. ดีหนอยๆ
ค. สุขหนอยๆ	ง. วุ่นวายหนอยๆ
๒๓. พระสาวกรูปใดรับปากพี่ชายว่าจะบวชเป็นตัวแทนตระกูล
ก. พระอานนท์	ข. พระภิกษุที่ยะ
ค. พระอนุรุทธะ	ง. พระมหานามะ
๒๔. ข้อใดมิใช่เขตทัคคะของพระอานนท์
ก. แสดงธรรมไพเราะ	ข. มีสติ
ค. พหุสูต	ง. มีความเพียร
๒๕. พระสาวกรูปใดบรรลुพระอรหัตตผลเพราะมีกิจมาก
ก. พระสารีบุตร	ข. พระอานนท์
ค. พระโมคคัลลานะ	ง. พระอนุรุทธะ
๒๖. พระสาวกรูปใดบำเพ็ญเพียรอย่างหนักเดินจงกรมจนเท้าแตก
ก. พระวัชชีบาล	ข. พระโสณโกฬวิริยะ
ค. พระวัคคิ	ง. พระมหาปันถก
๒๗. พระวัชชีบาลทำอะไรมากราบดาบิดาจึงอนุญาตให้บวช
ก. อดอาหาร	ข. ให้เพื่อนมาขอ
ค. ไม่ลุกจากที่นอน	ง. เทียวเตร่ทุกวัน

๒๘. พระปิ่นโตผลการทวาชะได้รับยกย่องว่าเป็นเอตทัคคะด้านใด
 ก. เป็นธรรมกถึก
 ข. บัณฑิตสีหนาท
 ค. มีเสียงไพเราะ
 ง. สอนภิกษุณี
๒๙. พระบรมศาสดาทรงแต่งตั้งใครให้ทำหน้าที่จัดพระไปกิจนิมนต์
 ก. พระมหาปณณิก
 ข. พระอนุรุทธะ
 ค. พระจุนทะ
 ง. พระอานนท์
๓๐. อะไรเป็นเหตุให้พระโสณกุฏิกัณณะเป็นสามเณรถึง๓ปี
 ก. อายุยังไม่ครบ
 ข. มีภิกษุไม่ครบ
 ค. ไม่มีผู้อนุญาต
 ง. ไม่มีอุปัชฌาย์
๓๑. พระสาวก รูปใดมีรูปสตรีตามหลังเพราะบาปกรรมในชาติก่อน
 ก. พระโกณฑธาน
 ข. พระปิลินทวัจฉะ
 ค. พระพากุลละ
 ง. พระสุภูติ
๓๒. พระสาวก รูปใดมีอายุยืนเพราะทานสังสถายยาและเวจกุฎี
 ก. พระสารีบุตร
 ข. พระมหากัสสปะ
 ค. พระพากุลละ
 ง. พระวัคคลี
๓๓. พระวัคคลีออกบวชเพราะมีอัยยาศัยอย่างไรในพระพุทธเจ้า
 ก. หลงรูป
 ข. หลงเสียง
 ค. หลงธรรม
 ง. หลงคารม
๓๔. พระสาวก รูปใดพูดจาไม่ไพเราะแต่มีวาจาดีศีลดี
 ก. พระปิลินทวัจฉะ
 ข. พระมหากัสสปะ
 ค. พระมหาปณณิก
 ง. พระราธะ
๓๕. ข้อใดไม่เกี่ยวข้องกับพระกุมารกัสสปะ
 ก. บวชแต่เด็ก
 ข. พระราชาชุบเลี้ยง
 ค. แม่เป็นภิกษุณี
 ง. เป็นธรรมกถึก
๓๖. ใครตัดสินอธิกรณ์เรื่องภิกษุณีมารดาของพระกุมารกัสสปะ
 ก. พระมหากัสสปะ
 ข. พระสารีบุตร
 ค. พระอุบาลี
 ง. พระอานนท์

๓๗. พระสาวกรูปใดชำนาญในการระลึกชาติดีชาติ
ก. พระพากุลละ	ข. พระโสภิตะ
ค. พระรัฐบาล	ง. พระโมคคัลลานะ
๓๘. พระมหากัปปิณะก่อนบวชมีฐานะเป็นอะไร
ก. บุโรหิต	ข. อำมาตย์
ค. พ่อค้า	ง. กษัตริย์
๓๙. พระสาวกรูปใดอยู่ในครรภ์มารดาถึง ๗ ปี ๗ เดือน ๗ วัน
ก. พระราหุล	ข. พระสีวลี
ค. พระพากุลละ	ง. พระกังขาเรวตะ
๔๐. ใครบรรลุพระอรหันต์แต่ยังไม่ทันบวชกนิพพาน
ก. พระมหากัปปิณะ	ข. พระกังขาเรวตะ
ค. พระพาหิยะ	ง. พระสีวลี

เฉลยแบบทดสอบวัดผลการเรียนรู้

ผลการเรียนรู้ที่ ๑ รู้และเข้าใจเห็นความสำคัญประวัติพุทธสาวก

ข้อ		ข้อ		ข้อ		ข้อ	
๑	ค	๑๑	ค	๒๑	ง	๓๑	ก
๒	ก	๑๒	ค	๒๒	ค	๓๒	ค
๓	ค	๑๓	ง	๒๓	ค	๓๓	ก
๔	ข	๑๔	ข	๒๔	ก	๓๔	ก
๕	ก	๑๕	ค	๒๕	ข	๓๕	ง
๖	ก	๑๖	ข	๒๖	ข	๓๖	ค
๗	ก	๑๗	ก	๒๗	ก	๓๗	ข
๘	ข	๑๘	ข	๒๘	ข	๓๘	ง
๙	ง	๑๙	ค	๒๙	ก	๓๙	ข
๑๐	ค	๒๐	ข	๓๐	ข	๔๐	ค

ใบความรู้ที่ ๑

พระอัญญาโกณฑัญญะ และพระอรุเวลกัสสปะ

๑. พระอัญญาโกณฑัญญะ

พระอัญญาโกณฑัญญะ เป็นบุตรพราหมณ์มหาศาล คือพราหมณ์ผู้มีลูกศิษย์มาก ในบ้านชื่อ **โทณวัตร** ไม่ห่างไกลจาก **กรุงกบิลพัสดุ์** เดิมท่านชื่อว่า **โกณฑัญญะ** เมื่อเจริญวัยได้ศึกษาจนจบไตรเพท และรู้ตำราทำนายลักษณะ เป็น ๑ ในจำนวนพราหมณ์ ๘ คน มีอายุน้อยกว่าเพื่อน ได้ทำนายเจ้าชายสิทธัตถะว่าจะเสด็จออกทรงผนวชตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าเป็นศาสดาเอกในโลก

เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะประสูติได้ ๕ วัน พระเจ้าสุทโธทนะได้เชิญพราหมณ์ ๑๐๘ คน มารับประทานอาหาร เพื่อเป็นมงคลและทำนายลักษณะพระราชโอรสตามราชประเพณีแล้วได้คัดเลือกพราหมณ์ ๘ คน จากจำนวน ๑๐๘ คนนั้น ให้เป็นผู้ทำนายลักษณะพระราชกุมาร โกณฑัญญะซึ่งเป็นพราหมณ์หนุ่มที่สุด ได้รับคัดเลือกอยู่ในจำนวน ๘ คนนั้นด้วย พราหมณ์ ๗ คน ได้ทำนายพระราชกุมารว่า มีคติ ๒ อย่าง คือ

๑. ถ้าอยู่ครองเรือน จะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ
๒. ถ้าเสด็จออกผนวช จะได้ตรัสรู้เป็นพระเจ้าพุทธเจ้า เป็นศาสดาเอกในโลก

ฝ่ายโกณฑัญญะพราหมณ์ มีความมั่นใจในตำราทำนายลักษณะของตน ได้ทำนายไว้อย่างเดียวว่า พระราชกุมารจะเสด็จออกทรงผนวชและจะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าเป็นศาสดาเอกในโลกแน่นอน ตั้งแต่นั้นมา โกณฑัญญะพราหมณ์ได้ตั้งใจไว้ว่า ถ้าตนยังมีชีวิตอยู่ เจ้าชายสิทธัตถะเสด็จออกบวชเมื่อไร จะออกบวชตาม ต่อมาเมื่อเจ้าชายสิทธัตถะเสด็จออกทรงผนวชและบำเพ็ญทุกรกิริยาอยู่ ท่านทราบข่าว จึงได้ชักชวนพราหมณ์อีก ๔ คน คือ ๑. วัปปะ ๒. ภัททิยะ ๓. มหานามะ ๔. อัสสชิ ซึ่งล้วนแต่เป็นบุตรของพราหมณ์ ในจำนวน ๑๐๘ คน ที่ได้รับเชิญไปรับประทานอาหารในพระราชพิธีทำนายพระลักษณะของพระกุมารทั้งสิ้น รวมเป็น ๕ คนด้วยกัน เรียกว่า ปัญจวัคคีย์ แปลว่ากลุ่มคน ๕ คน ได้ติดตามรับใช้ใกล้ชิดด้วยคิดว่า ถ้าพระองค์ได้บรรลุธรรมวิเศษแล้ว จะได้เทศนาสั่งสอนพวกตนให้ได้บรรลุธรรมนั้นบ้าง แต่พอเห็นพระสิทธัตถะเลิกบำเพ็ญทุกรกิริยาเสีย ก็หมดความเลื่อมใส พาเพื่อนทั้งหมดไปอยู่ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี

ครั้นพระสิทธัตถะโพธิสัตว์ได้ตรัสรู้แล้วเสด็จไปยังป่าอิสิปตนมฤคทายวันทรงแสดง **ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร** อันเป็นปฐมเทศนา แก่ปัญจวัคคีย์ โกณฑัญญะได้ธรรมจักขุ คือ ดวงตาเห็นธรรมตามที่เป็นจริงว่า

สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา
สิ่งนั้นทั้งหมด มีความดับเป็นธรรมดา

ท่านได้บรรลุโสดาปัตติผล เพราะเกิดธรรมจักขุนี้ พระพุทธองค์ทรงทราบ จึงทรงเปล่งอุทานว่า
อญญาสิ วต โภ โกณทัญญะ แปลว่า โภณทัญญะได้รู้แล้วหนอ ๆ เพราะอาศัยคำว่า อญญาสิ ท่านจึงได้ค่านำ
หน้านาม ว่า **อญญาโณทัญญะ**

เมื่อโณทัญญะได้เห็นธรรม บรรลุธรรม รู้ธรรม หมดความสงสัยในคำสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว
จึงได้ทูลขออุปสมบทว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์พึงได้อุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาคเจ้า
พระพุทธองค์ได้ตรัสว่า เธอจงเป็นภิกษุมาเถิด ธรรมอันเรากล่าวไว้ดีแล้ว เธอจงประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อ
ทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด การอุปสมบทอย่างนี้เรียกว่า **เอหิภิกขุอุปสัมปทา** ท่านได้เป็นภิกษุรูปแรกใน
พระพุทธศาสนา

ครั้นพระพุทธองค์ทรงสั่งสอนปัญจวัคคีย์อีก ๔ ท่านให้ได้ดวงตาเห็นธรรม คือบรรลุโสดาบันแล้ว
ทรงประทานอุปสมบทด้วยเอหิภิกขุอุปสัมปทาเช่นเดียวกัน วันหนึ่งตรัสเรียกทั้ง ๕ รูปมาตรัสสอนว่า **ดูกร**
ภิกษุทั้งหลาย รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณเป็นอนัตตาไม่ใช่เป็นอัตตา เพราะถ้าเป็นอัตตาแล้วไซ้
ก็จะไม่เป็นไปเพื่ออาหาร (เจ็บป่วย) และต้องได้ตามปรารถนาว่า ขอจเป็นอย่างนี้ จงอย่าเป็นอย่างนั้น
แต่เพราะทั้ง ๕ นั้น เป็นอนัตตา ใคร ๆ จึงไม่ได้ตามปรารถนาของตนว่า ขอจเป็นอย่างนี้ จงอย่าเป็นอย่างนั้น
ทั้ง ๕ รูปได้เห็นด้วยปัญญาตามความเป็นจริงว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ทุกชนิดไม่ใช่
ของเราเราไม่ใช่สิ่งนั้น และสิ่งนั้นก็ไม่ใช่ตัวของเรา จึงเบื่อหน่ายในรูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ
เมื่อหน่ายย่อมหมดกำหนด ครั้นหมดกำหนดย่อมหลุดพ้น ทั้ง ๕ รูปจึงได้บรรลุอรหัตผล พระธรรมเทศนา
นี้ชื่อว่า **อนัตตลักขณสูตร**

พระอญญาโณทัญญะ เป็นกำลังสำคัญรูปหนึ่งในการช่วยประกาศพระศาสนา เพราะอยู่ในจำนวน
พระอรหันต์ ๖๐ รูป ที่พระพุทธเจ้าทรงส่งไปประกาศพระศาสนาครั้งแรกด้วยพระพุทธดำรัสว่า **ดูก่อนภิกษุ**
ทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเที่ยวจาริกไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่มหาชน เพื่ออนุเคราะห์
ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุข แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

ผลงานที่สำคัญของท่านคือ ทำให้นายปุลณะ บุตรของนางมันตานี ผู้เป็นหลานชายได้บวชใน
พระพุทธศาสนา ซึ่งต่อมาได้เป็นกำลังสำคัญในการช่วยประกาศพระศาสนา มีกุลบุตรบวชในสำนักของท่าน
จำนวนมาก

พระอญญาโณทัญญะ ได้รับการยกย่องว่า เป็น**เอตทัคคะ** ผู้ยอดเยี่ยมกว่าพระทั้งหลาย
ผู้รัตตัญญู แปลว่า ผู้รู้ราตรีนาน หมายความว่า รู้เรื่องเก่าแก่ที่ล่วงเลยมานานนั่นเอง

ท่านมีอายุมากจนชราแล้ว ดับขันธปรีณพพานก่อนพระพุทธเจ้าที่ริมฝั่งสระบัวมนทากินี ซึ่งเป็น
ที่อยู่ของหมู่ช้างฉันทันต์ ในป่าหิมพานต์

๒. พระอรุเวลกัสสปะ

พระอรุเวลกัสสปะ เกิดในสกุลพราหมณ์กัสสปโคตร มีน้องชาย ๒ คน ชื่อนทีกัสสปะและคยากัสสปะ เมื่อเจริญวัยท่านได้เรียนจบไตรเพท ตามลัทธิและประเพณีพราหมณ์

อรุเวลกัสสปะมีบริวาร ๕๐๐ คน พาน้องชาย ๒ คน และบริวาร รวมทั้งหมด ๑,๐๐๐ คน ออกบวชเป็นชฎิล บำเพ็ญพรตด้วยการบูชาไฟ ตั้งอาศรมอยู่ที่ตำบลอรุเวลา แคว้นมคธ จึงได้ชื่อว่า อรุเวลกัสสปะ

พระพุทธเจ้าทรงดำริว่า ควรจะนำอรุเวลกัสสปะผู้มีอายุมาก เป็นที่นับถือของมหาชน ไปเป็นกำลังในการประกาศพระศาสนาในแคว้นมคธ เพราะท่านเป็นที่นับถือของชนในแคว้นนั้นมาช้านาน จึงเสด็จพระองค์เดียวไปยังอรุเวลานิคม ตรัสขอพำนักอาศัยในอาศรมของอรุเวลกัสสปชฎิล ตอนแรก ๆ ไม่ยอมให้ทรงพำนัก แต่ถูกพระพุทธเจ้าทรงทรมานด้วยอภิหารต่าง ๆ จนเห็นว่าลัทธิของตนไม่มีสาระก็เกิดความสลดใจ ละลัทธินั้นเสีย พากันลอยบิหารแห่งชฎิลในแม่น้ำทูลขอบวชพระพร้อมทั้งบริวาร ๕๐๐ คน

เมื่ออรุเวลกัสสปะพร้อมทั้งบริวาร ลอยบิหารและเครื่องบูชาไฟไปในแม่น้ำ น้องชายทั้งสองทราบจึงมาขอบวชในสำนักของพระพุทธเจ้า พร้อมกับบริวารทั้งหมด พระพุทธเจ้าทรงประทานเอฬิกขุอุปสัมปทาให้ แล้วทรงพาทิกษุ ๑,๐๐๓ รูปนั้น เสด็จไปยังคยาสีสะตำบล ประทับนั่งบนแผ่นหิน ทรงให้ภิกษุทั้งหมดนั้นดำรงอยู่ในอหิตผลด้วย อาทิตตปริยายเทศนา ใจความย่อแห่งอาทิตตปริยายเทศนาว่า ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจเป็นของร้อน ร้อนเพราะอะไร ร้อนเพราะไฟคือราคะ ไฟคือโทสะ ไฟคือโมหะ ร้อนเพราะความเกิด เพราะความแก่ เพราะความตาย เพราะความเศร้าโศก เพราะความคร่ำครวญ เพราะความทุกข์ เพราะความโหม่นัส เพราะความคับแค้นใจ

พระอรุเวลกัสสปะเป็นกำลังสำคัญยิ่งในการประดิษฐานพระพุทธศาสนาในแคว้นมคธ ตามตำนานเล่าว่า พระพุทธเจ้าทรงพาทิกษุ ๑,๐๐๓ รูปนั้น เสด็จไปถึงเมืองราชคฤห์ ประทับที่สวนตาลหนุ่ม ชื่อลัฏฐิวัน พระเจ้าพิมพิสาร พระเจ้าแผ่นดินแคว้นมคธทรงทราบข่าว จึงพร้อมด้วยข้าราชการบริพาร เสด็จพระราชดำเนินไปเฝ้า พระพุทธองค์ทอดพระเนตรเห็นข้าราชการบริพารของพระเจ้าพิมพิสาร มีกิริยาอาการไม่อ่อนน้อม จึงตรัสสั่งให้พระอรุเวลกัสสปะ ประกาศให้คนเหล่านั้นทราบว่า ลัทธิของท่านไม่มีแก่นสาร ท่านได้ทำตามพระพุทธดำรัส คนเหล่านั้นทราบว่า ลัทธิของท่านไม่มีแก่นสาร ท่านได้ทำตามพระพุทธดำรัส คนเหล่านั้นสิ้นความสงสัย ตั้งใจฟังพระเทศนาอนุพุทภิภา และอริยสัจ ๔ เวลาจบเทศนา พระเจ้าพิมพิสารพร้อมด้วยบริวาร ๑๑ ส่วน ได้ดวงตาเห็นธรรม คือบรรลुโสดาปัตติผล อีก ๑ ส่วน ดำรงอยู่ในสรณคมน

พระอรุเวลกัสสปะ ได้เป็นกำลังใหญ่ในการประดิษฐานพระพุทธศาสนาในแคว้นมคธ รู้จักเอาใจบริษัทธิงมีบริวารถึง ๕๐๐ คน ฉะนั้นจึงได้รับยกย่องว่า เป็นเอตทัคคะ ผู้เลศกว่าภิกษุทั้งหลายผู้มีบริวารมาก

ท่านดำรงชีพอยู่พอสมควรแก่กาลแล้ว ก็ดับขันธปรินิพพาน

ใบความรู้ที่ ๒

พระสารีบุตร และพระโมคคัลลานะ

๓. พระสารีบุตร

พระสารีบุตร เกิดในบ้านชื่อว่า นาลกะ หรือ นาลันทา ไม่ห่างไกลจากกรุงราชคฤห์ บิดาชื่อว่า วังคันตพราหมณ์ มารดาชื่อว่า นางสารีพราหมณ์ เดิมท่านชื่อว่า **อุปติสสะ** เมื่อมาบวชในพุทธศาสนา เพื่อนพรหมจารีเรียกท่านว่า พระสารีบุตร เพราะเป็นบุตรนางสารี

พระคันถรณจาจารย์พรรณนาว่า อุปติสสมานพนั้น เป็นบุตรแห่งสกุลผู้บริบูรณ์โดยโภคสมบัติ และบริวาร ได้เป็นผู้เรียนรู้ศิลปศาสตร์ ได้เป็นมิตรชอบพอกันกับโกลิตมานพ โมคคัลลาโคตร ผู้มีอายุ รุ่งราวคราวเดียวกัน เป็นบุตรแห่งสกุลผู้มั่งคั่งเหมือนกันมาแต่ยังเยาว์ สองสหายนั้น ได้เคยไปเที่ยวดูการเล่น ในกรุงราชคฤห์ด้วยกันเนื่อง ๆ เมื่อดูอยู่นั้นย่อมร่าเริงในคราวร่าเริง สลดใจในทีสลดใจ ให้รางวัลในทีควรให้ วันหนึ่ง สองสหายนั้น ขวนกันไปดูการเล่นเหมือนอย่างแต่ก่อน แต่ไม่ร่าเริงเหมือนในวันก่อน ๆ โกลิตถาม อุปติสสะว่า ดูท่านไม่สนุกเหมือนในวันอื่น วันนี้ดูใจเศร้า ท่านเป็นอย่างไรหรือ โกลิตตอบว่า อะไรที่ควรดูในการเล่นนี้มีหรือ คนเหล่านี้ทั้งหมดยังไม่ทันถึง ๑๐๐ ปี ก็จะไม่มีเหลือ จะล่วงไปหมด ดูการเล่นไม่มีประโยชน์อะไร ควรชวนขายหาธรรมเครื่องพ้นดีกว่า ช้านั่งคิดอยู่อย่างนี้ ส่วนเจ้าเล่า เป็นอย่างไร อุปติสสะกล่าวว่า ข้าก็คิดเหมือนอย่างนั้น สองสหายนั้นมีความเห็นร่วมกันอย่างนั้นแล้ว พาบริวารไปขอบวชอยู่ในสำนักสัทธชัยปริพาชกเรียนลัทธิของสัทธชัยได้ทั้งหมดแล้ว อาจารย์ให้เป็นผู้ช่วยสั่งสอนหมู่ศิษย์ต่อไป สองสหายนั้น ยังไม่พอใจในลัทธิของครูนั้น จึงนัดหมายกันว่า ใครได้โมกขธรรม จงบอกแก่กัน

ครั้นพระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้แล้ว ทรงแสดงธรรมสั่งสอนประชุมชน ประกาศพระพุทธศาสนา เสด็จมาถึง กรุงราชคฤห์ ประทับอยู่ ณ วัดเวฬุวัน วันหนึ่ง พระอัสสชิ ผู้นำเข้าในพระปัญจวัคคีย์ อันพระพุทธเจ้า ทรงส่งให้จาริกไปประกาศพุทธศาสนากลับมาเฝ้า เข้าไปบิณฑบาตในกรุงราชคฤห์อุปติสสปริพาชก เดินมาจาก สำนักของปริพาชกได้เห็นท่านมีอาการนำเลื่อมใส จะก้าวไปถอยกลับแลเหลียว คู้แขนเหยียดแขนเรียบ ทุกอิริยาบถ ทอดจักษุแต่พอประมาณ มีอาการแปลกจากบรรพชิตในครั้งนั้น อยากจะทราบความว่า ใครเป็นศาสดาของท่านแต่ยังไม่อาจถาม ด้วยเห็นว่าเป็นกาลไม่ควร ท่านยังเที่ยวไปบิณฑบาตอยู่ จึงติดตามไป ข้างหลัง ครั้นเห็นท่านกลับจากบิณฑบาตแล้ว จึงเข้าไปใกล้ พูตปราศรัยแล้ว ถามว่า ผู้มีอายุ อินทรีย์ของท่าน หมดยอดผ่องใส ท่านบวชจำเพาะใคร ใครเป็นศาสดาผู้สอนของท่าน ท่านขอบใจธรรมของใคร พระเถระ ตอบว่า ผู้มีอายุ เราบวชจำเพาะพระมหาสมณะผู้เป็นโอรสศากยราชออกจากศากยสกุลท่านนั้นเป็นศาสดาของเรา เราขอบใจธรรมของท่านนั้น ปริพาชกถามต่อไปว่า พระศาสดาของท่านสั่งสอนอย่างไร พระเถระ ตอบว่า ผู้มีอายุ เราเป็นผู้ใหม่ บวชยังไม่นาน เพิ่งมายังพระธรรมวินัยนี้ ไม่อาจแสดงธรรมแก่ท่านโดย กว้างขวาง เราจะทำด้วยความแก่ท่านแต่โดยย่อพอรู้ความ ปริพาชกจึงขอให้ท่านแสดงตามความสามารถ จะน้อยหรือมากก็ตาม พระอัสสชิ จึงกล่าวคาถาว่า

**ธรรมเหล่าใด มีเหตุเป็นแดนเกิด พระตถาคตตรัสเหตุแห่งธรรมเหล่านั้น
และเหตุแห่งความดับของธรรมเหล่านั้น พระมหาสมณะมีปกติตรัสอย่างนี้**

อุปติสสปริพาชกได้ฟังเพียง ๒ บทเท่านั้นก็ดำรงอยู่ในโศดาปัตติผล แล้วถามพระเถระว่า พระศาสดาของเราประทับอยู่ที่ไหน พระเถระตอบว่า ผู้มีอายุ พระศาสดาประทับอยู่ที่วัดเวฬุวัน ปริพาชกกล่าวว่า ถ้าอย่างนั้นพระผู้เป็นเจ้าไปก่อนเถิด กระผมจะกลับไปบอกสหาย จะพากันไปเฝ้าพระศาสดา ครั้นพระเถระไปแล้ว ก็กลับมาสำนักของปริพาชก บอกข่าวที่ได้ไปพบพระอัสสชิให้โกสิตปริพาชกทราบ แล้วแสดงธรรมนั้นให้ฟัง โกสิตปริพาชกก็ได้ดวงตาเห็นธรรมเหมือนอุปติสสะ แล้วชวนกันไปเฝ้าพระพุทธเจ้า จึงไปลาสัณฺขยผู้เป็นอาจารย์เดิม สัณฺขยห้ามไว้ อ้อนวอนให้อยู่หลายครั้งก็ไม่ฟัง พาบริวารไปวัดเวฬุวัน เฝ้าพระพุทธเจ้า ทูลขออุปสมบท พระองค์ทรงอนุญาตให้เป็นภิกษุด้วยกันทั้งสิ้น

ในภิกษุเหล่านั้น ภิกษุผู้เป็นบริวารได้สำเร็จจอร์หัตผลก่อนในไม่ช้า ฝ่ายพระโมคคัลลานะ อุปสมบทได้ ๗ วัน จึงได้สำเร็จจอร์หัตผล

ฝ่ายพระสารีบุตรหลังจากบวชแล้วได้ ๑๕ วัน เข้าไปอาศัยอยู่ในถ้ำสุกรขาตาแห่งเดียวกับพระพุทธเจ้า ขณะกำลังถวายนานพัตเพื่อปรนนิบัติอยู่เป็นเวลาเดียวกับพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมชื่อว่า **เวทนาปริคคหสูตร** แก่ทีฆนขปริพาชกผู้เป็นหลานชายของท่าน ได้ส่งญาณไปตามกระแสแห่งพระธรรม ก็ได้บรรลุอรหัตผลเหมือนผู้บริโภคน้ำที่เขาดักให้คนอื่น ส่วนทีฆนขปริพาชก เป็นแต่ได้ดวงตาเห็นธรรม สิ้นความเคลือบแคลงสงสัยในพระพุทธานุสาสนา ทูลสรรเสริญพระธรรมเทศนาและแสดงตนเป็นอุบาสก

พระสารีบุตรนั้นเป็นผู้มีปัญญาเฉลียวฉลาด ได้เป็นกำลังสำคัญของพระพุทธเจ้าในการสอนพระศาสนา พระองค์ทรงยกย่องว่า **เป็นเอตทัคคะ ผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายทางปัญญา** เป็นผู้สามารถแสดงธรรมจักรและอริยสัจ ๔ ให้กว้างขวางพิสดารเหมือนกับพระองค์ ถ้ามีภิกษุมามากจะเที่ยวจาริกไปทางไกลมักตรัสให้ไปลาพระสารีบุตรก่อน เพื่อท่านจะได้สั่งสอนเธอทั้งหลาย เช่นครั้งหนึ่ง พระพุทธเจ้าประทับอยู่เมืองเทวทหะ ภิกษุเป็นอันมากเข้าไปเฝ้าพระองค์ ทูลลาจะไปปัจฉาภุมิชนบท พระองค์ตรัสถามว่า ท่านทั้งหลายบอกสารีบุตรแล้วหรือ ภิกษุเหล่านั้นทูลว่า ยังไม่ได้บอก จึงตรัสสั่งให้ไปลาพระสารีบุตร แล้วทรงยกย่องว่า พระสารีบุตรเป็นผู้มีปัญญา อนุเคราะห์เพื่อนบรรพชิต ภิกษุเหล่านั้นก็ไปลาตามรับสั่ง

พระพุทธเจ้าตรัสยกย่องพระสารีบุตรเป็นคู่กับพระโมคคัลลานะ ดังตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายคบกับสารีบุตรและโมคคัลลานะเถิด เธอเป็นผู้มีปัญญา อนุเคราะห์สพรหมจารีเพื่อนบรรพชิตทั้งหลาย สารีบุตรเปรียบเหมือนมารดาผู้ให้เกิด โมคคัลลานะเปรียบเหมือนนางนมผู้เลี้ยงทารกที่เกิดแล้วนั้น สารีบุตรยอมแนะนำให้ตั้งอยู่ในโศดาปัตติผล โมคคัลลานะยอมแนะนำให้ตั้งอยู่ในคุณเบื้องบนที่สูงกว่านั้น

มีคำเรียกยกย่องพระสารีบุตรอีกอย่างหนึ่งว่า **พระธรรมเสนาบดี** นี่เป็นคำเลียนมาจากคำเรียกแม่ทัพ ดังจะกลับความให้ตรงกันข้าม กองทัพอันทำยุทธยกไปถึงไหน ย่อมแผ่ฉนวนตะลิ่งนั้น กองพระสงฆ์ผู้ประกาศพระศาสนา ได้ชื่อว่าธรรมเสนา กองทัพฝ่ายธรรมหรือประกาศธรรมจาริกไปถึงไหน ย่อมแผ่หิตสุขถึงนั้น พระพุทธเจ้าเป็นจอมธรรมเสนา เรียกว่าพระธรรมราชา พระสารีบุตรเป็นกำลังสำคัญของพระพุทธเจ้าในการธรรมนี ได้สมญาว่า พระธรรมเสนาบดี นายทัพฝ่ายธรรม

พระสารีบุตรนั้น ปรากฏโดยความเป็นผู้กตัญญู ท่านได้ฟังธรรมอันพระอัสสชิแสดง ได้ธรรมจักขุแล้ว มาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา ดังกล่าวแล้วในหนหลัง ตั้งแต่นั้นมา ท่านนับถือพระอัสสชิเป็นอาจารย์ มีเรื่องเล่าว่า พระอัสสชิอยู่ในทิศใด เมื่อท่านจะนอน นมัสการไปทางทิศนั้นก่อน และนอนหันศีรษะไปทางทิศนั้น ภิกษุผู้ไม่รู้เรื่อง ย่อมสำคัญว่า ท่านนอนน้อมทิศตามลัทธิของพวกมิจฉาทิฎฐิ ความทราบถึงพระพุทธเจ้า ตรัสแก่ว่า ท่านมิได้นอนน้อมทิศ ท่านนมัสการพระอัสสชิผู้เป็นอาจารย์ แล้วประทานพระพุทธานุศาสนีว่า พุทธมามกะ รู้แจ้งธรรมอันพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแสดงแล้วจากท่านผู้ใด ควรนมัสการท่านผู้นั้นโดยเคารพ เหมือนพราหมณ์บูชาอันเนื่องด้วยเพลิง อีกเรื่องหนึ่งว่า มีพราหมณ์ผู้หนึ่ง ชื่อราธะปรารธนาจะอุปสมบท แต่เพราะเป็นผู้ชราเกินไป ภิกษุทั้งหลายไม่รับอุปสมบทให้ ราธะเสียใจ เพราะไม่ได้สมปรารถนา มีร่างกายชুবชืดผิพรรณไม่สดใส พระพุทธเจ้าทอดพระเนตรเห็นผิดปกติไป ตรัสถามทราบความแล้ว ตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า มีใครระลึกถึงอุปการะของราธะได้บ้าง พระสารีบุตรกราบทูลว่า ท่านระลึกได้อยู่ ครั้งหนึ่งท่านเข้าไปบิณฑบาตในกรุงราชคฤห์ราธะได้ถวายภิกษาแก่ท่านทัพพีหนึ่ง พระพุทธเจ้าตรัสสรรเสริญว่า ท่านเป็นผู้กตัญญูตุนัก อุปการะเพียงเท่านี้ก็ยิ่งจำได้ จึงตรัสให้ท่านรับบรรพชาอุปสมบทราชพราหมณ์

ท่านบวชได้ ๔๕ พรรษา ทูลลาพระพุทธเจ้าไปโปรดมารดาที่บ้านเกิด ให้มารดาได้บรรลุโสดาปัตติผลแล้ว ไกลรุ่งวันเพ็ญเดือน ๑๒ ก็ดับขันธปรินิพพาน รุ่งขึ้น พระจุนทะน้องชายได้ทำฌาปนกิจ เก็บอัฐิธาตุไปถวายพระพุทธเจ้า ณ วัดพระเชตุวัน กรุงสาวัตถี ทรงโปรดให้ก่อพระเจดีย์บรรจุอัฐิธาตุไว้ ณ ที่นั้น

๔. พระโมคคัลลานะ

พระโมคคัลลานะ เป็นบุตรพราหมณ์ผู้เป็นนายบ้านผู้หนึ่ง ผู้โมคคัลลานโคตร และนางโมคคัลลีสื่อนี้ น่าจะเรียกตามสกุล เกิดในบ้านโกลิตคาม ไม่ห่างไกลจากกรุงราชคฤห์ มีระยะทางพอไปมาถึงกัน กับบ้านสกุลแห่งพระสารีบุตร ท่านชื่อ โกลิตะ มาก่อน อีกอย่างหนึ่ง เขาเรียกตามโคตรว่า โมคคัลลานะ เมื่อท่านมาอุปสมบทในพระธรรมวินัยนี้แล้ว เขาเรียกท่านว่า โมคคัลลานะ ชื่อเดียว จำเดิมแต่ยังเยาว์จนเจริญวัยได้เป็นมิตรผู้ชอบกันกับพระสารีบุตร มีอายุรุ่นราวคราวเดียวกัน มีสกุลเสมอกัน ได้ศึกษาศิลปะศาสตร์ด้วยกันมา ได้ออกบวชเป็นปริพาชกด้วยกัน ได้เข้าอุปสมบทในพระธรรมวินัยนี้ด้วยกัน

จำเดิมแต่ท่านได้อุปสมบทในพระธรรมวินัยนี้ได้ ๗ วัน ไปทำความเพียรอยู่ที่บ้านกัลลวาลมุตตคาม แคว้นมคธ อ่อนใจนั่งโง่งมอยู่ พระพุทธเจ้าเสด็จไปที่นั่น ทรงแสดงอุบายสำหรับระงับความโง่งม ๘ อย่าง คือ

๑. มีสัญญาอย่างไร ความง่วงนั้นย่อมครอบงำได้ ควรทำในใจถึงสัญญานั้นให้มาก
๒. ควรตรึกตรองพิจารณาถึงธรรม อันตนได้ฟังแล้วและได้เรียนแล้วอย่างไร ด้วยน้ำใจของตน
๓. ควรสาธยายธรรมอันตนได้ฟังและได้เรียนแล้วอย่างไร โดยพิสดาร
๔. ควรยอนช่องหูทั้ง ๒ ข้าง และลูบตัวด้วยฝ่ามือ
๕. ควรลุกขึ้นยืน แล้วลูบขนตาด้วยน้ำ เหลียวดูทิศทั้งหลาย แหงนดูดาวนักษัตรฤกษ์

๖. ควรทำในใจถึงอาโลกสัญญา คือความสำคัญในแสงสว่าง ตั้งความสำคัญว่ากลางวันไว้ในจิต ให้เหมือนกันทั้งกลางวันกลางคืน มีใจเปิดเผยฉะนี้ ไม่มีอะไรหุ้มห่อ ทำจิตอันมีแสงสว่างให้เกิด

๗. ควรอธิฐานจงกรม กำหนดหมายเดินกลับไปกลับมา สำรวมอินทรีย์ มีจิตไม่คิดไปภายนอก

๘. ควรสำเร็จสัททิสยาสน์ คือนอนตะแคงข้างเบื้องขวา ซ้อนเท้าเหลื่อมเท้า มีสติสัมปชัญญะ ทำความหมายในอันจะลุกขึ้นไว้ในใจ พอตื่นแล้วรีบลุกขึ้น ด้วยความตั้งใจว่า เราจะไม่ประกอบสุขในการนอน เราจะไม่ประกอบสุขในการเอนหลัง เราจะไม่ประกอบสุขในการเคลิ้มหลับ

และทรงสอนให้สำเหนียกใจอย่างนี้ว่า เราจะไม่ซุงวง คือถือตัวเข้าไปสู่สกุล เพราะว่า ถ้าภิกษุซุงวงเข้าไปสู่สกุล ถ้าภิกษุการในสกุลนั้นมีอยู่ อันเป็นเหตุที่มนุษย์เขาไม่นึกถึงภิกษุผู้มาแล้ว ภิกษุก็อาจคิดว่า เดี๋ยวนี้ใครหนอยุงให้เราแตกร้างกับสกุลนี้ เดี๋ยวนี้คฤมณย์พวกนี้มีอาการอดทนระอาใจในเรา เพราะไม่ได้อะไร เธอก็จะมีความเก้อ ครั้นเก้อก็จะเกิดความคิดฟุ้งซ่านแล้วก็จะเกิดความไม่สำรวม ครั้นไม่สำรวมแล้ว จิตก็จะห่างจากสมาธิ หลังจากนั้นทรงสอนให้ไม่พูดคำอันเป็นเหตุเถียงกัน ถือผิดต่อกัน เพราะว่าเมื่อคำอันเป็นเหตุเถียงกัน ถือผิดต่อกันมีขึ้นก็ต้องหวังความพุดมาก เมื่อความพุดมากมีขึ้นก็จะเกิดความคิดฟุ้งซ่าน ครั้นคิดฟุ้งซ่านแล้วก็จะเกิดความไม่สำรวม ครั้นไม่สำรวมแล้วจิตก็จะห่างจากสมาธิ

และทรงสอนต่อไปว่า เราสรรเสริญความคลุกคลีด้วยประการทั้งปวงหาได้ แต่มิใช่ไม่สรรเสริญ ความคลุกคลีด้วยประการทั้งปวงเลย คือไม่สรรเสริญความคลุกคลีด้วยหมู่ชน ทั้งคฤหัสถ์ทั้งบรรพชิต ก็แต่ว่า เสนาสนะที่นอนที่นั่งอันใดเจียบเสียงอื้ออึงปราศจากลมแต่คนเดินเข้าออก ควรเป็นที่ประกอบกิจของผู้ต้องการ ที่สัจควรเป็นที่หลีกเร้นอยู่ตามสมณวิสัย ทรงสรรเสริญความคลุกคลีเสนาสนะเห็นปานนั้น

เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสสอนอย่างนี้แล้ว พระโมคคัลลานะกราบทูลถามว่า โดยย่อด้วยข้อปฏิบัติ เพียงเท่าไร ภิกษุชื่อว่าน้อมไปแล้วในธรรมที่สิ้นตัณหา มีความสำเร็จล่วงส่วน เกษมจากโยคธรรมล่วงส่วน เป็นพรหมจารีบุคคลล่วงส่วน มีที่สุดล่วงส่วน ประเสริฐสุดกว่าเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย พระพุทธเจ้า ตรัสตอบว่า โมคคัลลานะ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ได้สดับว่า บรรดาธรรมทั้งปวงไม่ควรยึดมั่น ครั้นได้สดับดังนี้แล้ว เธอทราบธรรมทั้งปวงชัดด้วยปัญญาอันยิ่ง ครั้นทราบธรรมทั้งปวงชัดด้วยปัญญาอันยิ่งนั้นแล้ว ย่อมกำหนด รู้ธรรมทั้งปวง ครั้นกำหนดรู้ธรรมทั้งปวงดังนี้แล้ว เธอได้เสวยเวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นสุขก็ดี ทุกข์ก็ดี มิใช่ทุกข์มิใช่สุขก็ดี เธอพิจารณาเห็นว่าไม่เที่ยง พิจารณาเห็นด้วยปัญญาเป็นเครื่องหน่าย เป็นเครื่องดับ เป็นเครื่องสลัดคืนในเวทนาทั้งหลายนั้น เมื่อพิจารณาเห็นดังนั้น ย่อมไม่ยึดมั่นสิ่งอะไร ๆ ในโลก เมื่อไม่ยึดมั่น ย่อมไม่สะดุ้งหวาดหวั่น เมื่อไม่สะดุ้งหวาดหวั่น ย่อมดับกิเลสให้สงบจำเพาะตน และทราบชัดว่าชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์ได้อยู่จบแล้ว กิจที่จำต้องทำได้ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นที่ต้องทำอย่างนี้อีกมิได้มี โดยย่อด้วยข้อปฏิบัติเพียงเท่านี้ ภิกษุชื่อว่า น้อมไปแล้วในธรรมที่สิ้นตัณหา มีความสำเร็จล่วงส่วน เกษมจากโยคธรรมล่วงส่วน เป็นพรหมจารีบุคคลล่วงส่วน มีที่สุดล่วงส่วน ประเสริฐสุดกว่าเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย พระโมคคัลลานะ ปฏิบัติตามพระพุทธโอวาทที่พระพุทธองค์ทรงสั่งสอน ก็ได้สำเร็จจอร์ตผลในวันนั้น

พระพุทธเจ้า ทรงยกย่องพระโมคคัลลานะเป็นคู่กับพระสารีบุตรในอันอุปการะภิกษุผู้เข้ามาอุปสมบทใหม่ในพระธรรมวินัย อีกประการหนึ่ง ทรงยกย่องพระโมคคัลลานะว่า **เป็นเอตทัคคะ ผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายทางมฤตยู** มฤตยูนี้หมายถึงเอาคุณสมบัติเป็นเครื่องสำเร็จแห่งความปรารถนา สำเร็จด้วยความอธิษฐาน คือตั้งมั่นแห่งจิต ผลที่สำเร็จด้วยอำนาจมฤตยูนั้น ท่านแสดงล้วนแต่พ้นวิสัยของมนุษย์ สามารถจาริกเที่ยวไปในสวรรค์ ถามเทวบุตรบ้าง เทวธิดาบ้าง ถึงความได้สมบัติในที่นั้นด้วยกรรมอะไร ได้รับบอกแล้วกลับมาเล่าในมนุษยโลก อีกทางหนึ่ง เที่ยวจาริกไปในเปตโลกหรือในนิริยาบาย พบสัตว์ได้เสียทุกข์ มีประการต่าง ๆ ถามถึงกรรมที่ได้ทำในหนหลัง ได้ความแล้ว นำมาเล่าในมนุษยโลก อีกประการหนึ่ง พระพุทธเจ้าโปรดเวไนยนิกรแต่ถ้าเป็นผู้ชั่วร้าย จะต้องทรมานให้สิ้นพญาค่อน ตรัสใช้พระโมคคัลลานะให้เป็นผู้ทรมาน

พระโมคคัลลานะ สามารถชี้แจงสั่งสอนบริษัทให้เห็นบาปบุญคุณโทษโดยประจักษ์ชัดแก่ใจ ดุจว่าได้ไปเห็นมาต่อตาแล้วนำมาบอกเล่า การทรมานเวไนยผู้มีทิฏฐิมานะให้ละพญาค จัดว่าเป็นอสาธารณคุณ ไม่มีแก่พระสาวกทั่วไป การที่พระพุทธเจ้าทรงยกย่องพระโมคคัลลานะว่า เป็นเอตทัคคะในฝ่ายสาวกผู้มีมฤตยูนั้น ประมวลเข้ากับการที่ทรงยกย่องพระสารีบุตรว่า เป็นเอตทัคคะในฝ่ายภิกษุผู้มีปัญญา พระโมคคัลลานะเป็นกำลังสำคัญของพระพุทธเจ้าในอันยังการที่ทรงพระพุทธดำริไว้ให้สำเร็จ พระพุทธเจ้าได้สาวกผู้มีปัญญา เป็นผู้ช่วยดำริการ และได้สาวกผู้สามารถยังภารธุระที่ดำริแล้วนั้นให้สำเร็จ

พระโมคคัลลานะนั้น เข้าใจในการนวัตรกรรมด้วย พระพุทธเจ้าจึงได้โปรดให้เป็นนวกัมมามีปฏิภาณ คือดูแลการก่อสร้างวัดบุพพาราม ณ กรุงสาวัตถี ที่นางวิสาขาสร้าง

พระโมคคัลลานะ ปรีณิพพานก่อนพระพุทธเจ้า มีเรื่องเล่าว่าถูกผู้ร้ายฆ่า ในคราวที่พระเถระอยู่ ณ ตำบลกาฬสิลา แคว้นมคธ พวกเดียรถีย์ปรึกษากันว่า พระโมคคัลลานะเป็นกำลังใหญ่ของพระสมณโคดม สามารถนำข่าวในสวรรค์และนรกมาแจ้งแก่มนุษย์ชักนำให้เลื่อมใส ถ้ากำจัดพระโมคคัลลานะเสียได้แล้ว ลัทธิฝ่ายตนจะรุ่งเรืองขึ้น จึงจ้างผู้ร้ายให้ลอบฆ่าพระโมคคัลลานะเสีย ใน ๒ คราวแรก พระโมคคัลลานะหนีไปเสีย ผู้ร้ายทำอันตรายไม่ได้ ในคราวที่ ๓ ท่านพิจารณาเห็นกรรมตามทัน จึงไม่หนี ผู้ร้ายทุบตีจนแหลกสำคัญว่าถึงมรณะแล้ว นำสรีระไปซ่อนไว้ในสุ่มทุมแห่งหนึ่งแล้วหนีไป ท่านยังไม่ถึงมรณะ เยียววยอดภาพด้วยกำลังมานไปเฝ้าพระพุทธเจ้าทูลลาแล้วจึงกลับมาปรีณิพพาน ณ ที่เดิม ในวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ หลังพระสารีบุตรครึ่งเดือน

พระพุทธเจ้าได้เสด็จไปทำฌาปนกิจแล้ว รับสั่งให้เก็บอัฐิธาตุไปก่อเจดีย์ บรรจุไว้ใกล้ซุ้มประตูวัดเวฬุวัน กรุงราชคฤห์

ใบความรู้ที่ ๓

พระมหากัสสปะและพระมหากัจจายนะ

๕. พระมหากัสสปะ

พระมหากัสสปะ เป็นบุตรกบิลพราหมณ์กัสสปโคตร เกิดในบ้านมหาติฏฐะ แคว้นมคธ เดิมชื่อว่า **ปิปpli** เรียกชื่อตามโคตรว่า กัสสปะ พระมหากัสสปะ เป็นบุตรพราหมณ์มหาศาล บิดาและมารดาจึงต้องการผู้สืบเชื้อสายวงศ์ตระกูล ได้จัดการให้แต่งงานกับหญิงสาวธิดาพราหมณ์ชื่อภัททกาปิลานี ในขณะที่ท่านมีอายุได้ ๒๐ ปี นางภัททกาปิลานีมีอายุได้ ๑๖ ปี แต่เพราะทั้งคู่จุติมาจากพรหมโลก และบำเพ็ญเนกขัมมบารมีมา จึงไม่ยินดีเรื่องกามารมณ์เห็นโทษของการครองเรือนว่า ต้องคอยเป็นผู้รับบาปจากการกระทำของผู้อื่น ในที่สุดทั้งสองได้ตัดสินใจออกบวชโดยการยกทรัพย์สินสมบัติทั้งหมดให้แก่ญาติและบริวาร พวกเขาได้ไปซื้อผ้ากาสาฬหพัสตร์สละพวยบาตรเดินจากตลาด ต่างฝ่ายต่างปลงผมไม่เห็นแก่กันเสร็จแล้วครองผ้ากาสาฬหพัสตร์สละพวยบาตรลงจากปราสาทไปอย่างไม่มี ความอาลัย เมื่อปิปpliและภัททกาปิลานีเดินทางไปด้วยกันได้ระยะหนึ่งแล้วปรึกษากันว่าการปฏิบัติเช่นนี้ ทำให้ผู้พบเห็นติเตียนได้ เป็นการไม่สมควร จึงได้แยกทางกัน นางภัททกาปิลานีไปถึงสำนักนางภิกษุณีแห่งหนึ่ง แล้วบวชเป็นภิกษุณีภายหลังได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ผล

วันหนึ่ง ท่านปิปpliได้พบพระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่ตรัมโพรเรียกว่าพุกุตตกนิโคตร ในระหว่างกรุงราชคฤห์และเมืองนาลันทาต่อกัน มีความเลื่อมใส รับเอาพระพุทธเจ้าเป็นศาสดาของตน พระองค์ทรงรับเป็นภิกษุในพระวินัยนี้ แล้วประทานโอวาท ๓ ข้อว่า

กัสสปะ ท่านพึงศึกษาว่า เราจะไปตั้งความละเอียดและความเกรงไว้ในภิกษุทั้งที่เป็นผู้เฒ่า ทั้งที่เป็นผู้ใหม่ ทั้งที่เป็นกลางเป็นอย่างแรงกล้า ดังนี้ข้อหนึ่ง

เราจะพึงธรรมอันใดอันหนึ่ง ซึ่งประกอบด้วยกุศล เราจะเจียหลุงพึงธรรมนั้น พิจารณาเนื้อความดังนี้ข้อหนึ่ง

เราจะไม่ละสติที่ไปในกาย คือพิจารณาร่างกายเป็นอารมณ์ ดังนี้ข้อหนึ่ง

ครั้นพระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนพระมหากัสสปะอย่างนี้แล้ว เสด็จหลีกไป พระมหากัสสปะได้ฟังพุทธโอวาททรงสั่งสอนแล้ว บำเพ็ญเพียรไม่ช้านัก ในวันที่ ๘ แต่อุปสมบท ได้สำเร็จพระอรหันต์

พระมหากัสสปะนั้น โดยปกติถืออุตงค์ ๓ อย่าง คือ ถือทรงผ้าบังสุกุลจีวรเป็นวัตร ถือเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร ถืออยู่ป่าเป็นวัตร พระพุทธเจ้าทรงยกย่องว่า เป็น**เอตทัคคะ ผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายผู้ทรงอุตงค์** ครั้งหนึ่งท่านเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าที่เวฬุวัน พระองค์ตรัสแก่ท่านว่า กัสสปะเดี๋ยวนี้ท่านแก่แล้ว ผ้าป่านบังสุกุลจีวรที่นุ่มนวลของท่านนี้หนักนัก ท่านจงทรงจีวรที่ท่านคลุหบดีถวายเถิด จงฉันโภชนะในที่นิมนต์เถิด และจงอยู่ในที่ใกล้เราเถิด ท่านทูลว่า ท่านเคยอยู่ในป่า เที่ยวบิณฑบาต ทรงผ้าบังสุกุลจีวร ใช้แต่ผ้า ๓ ผืน มีความปรารถนาน้อยสันโดษ ชอบเจียบสัจดี ไม่ชอบระคนด้วยหมู่ ปรารถนาความเพียรและพูดสรรเสริญคุณเช่นนั้นมานานแล้ว พระพุทธเจ้าตรัสถามว่า กัสสปะท่านเห็นประโยชน์อะไร จึงประพฤติตนเช่นนั้น และ

สรรเสริญความเป็นเช่นนั้น ท่านทูลว่า เห็นอำนาจประโยชน์ ๒ อย่าง คือการอยู่เป็นสุขในบัดนี้ของตนด้วย อนุเคราะห์ประชุมชนในภายหลังด้วย ประชุมชนในภายหลังทราบ ว่า สวากของพระพุทธเจ้า ท่านประพาศติดน อย่างนั้น จะถึงทิฏฐานาคติ ปฏิบัติตามที่ตนได้เห็นได้ยิน ความปฏิบัติ นั้น จะเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขแก่เขา ลี้ลกาลนาน พระพุทธเจ้าประทานสาธุการว่า ดีละ ดีละ กัสสปะ ท่านปฏิบัติเพื่อประโยชน์และสุขแก่ชน เป็นอันมาก ท่านจงทรงผ้าบังสุกุลจีวรของท่านเถิด จงเที่ยวบิณฑบาตเถิด จงอยู่ในป่าเถิด

นอกจากนี้ พระมหากัสสปะ ยังมีคุณธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงยกย่องอีกหลายอย่างคือทรงเปลี่ยน สังฆาฏิกันใช้ โดยตรัสว่า มีธรรมเป็นเครื่องเสมอกัน และสรรเสริญว่าเป็นผู้มักน้อย สันโดษ ภิกษุอื่น ๆ ควรถือเป็น ตัวอย่าง กัสสปะประพาศติดนเป็นคนใหม่ ไม่ค่นองวาทใจในบังสกุลเป็นนิตยจิตไม่ข้องในสกุลนั้น ๆ เพิกเฉย ตั้งจิตเป็นกลาง กัสสปะมีจิตประกอบไปด้วยเมตตา กรุณา แสดงธรรมแก่ผู้อื่นทรงสั่งสอนภิกษุอื่นให้ประพาศดี ทรงยกเอาพระมหากัสสปะเป็นตัวอย่างในคราวที่พระพุทธเจ้าปรินิพพาน ท่านพำนักอยู่ที่นครปาวา หาได้ตามเสด็จจาริกด้วยไม่ ท่านระลึกถึงพระพุทธเจ้า เดินทางมาจากนครปาวากับบริวาร พักอยู่ตามทาง พบชีวก ผู้หนึ่งเดินสวนทางมา ถามข่าวแห่งพระพุทธเจ้า ได้รับบอกว่าปรินิพพานเสียแล้วได้ ๗ วัน ในพวกภิกษุ ผู้บริวาร จำพวกที่ยังตัดอาลัยมิได้ ก็ร้องไห้รำพันถึง จำพวกที่ตัดอาลัยได้แล้ว ก็ปลงธรรมสังเวช มีวุฒบรพพิต คือภิกษุชาวตอนแก่รูปหนึ่ง ชื่อสุภททะ กล่าวห้ามภิกษุทั้งหลายว่า อย่าเศร้าโศกร้องไห้เลย พระศาสดา ปรินิพพานเสียได้เป็นดี พระองค์ยังทรงพระชนม์อยู่ ย่อมรับสั่งห้ามไม่ให้ทำการบางอย่าง และให้ทำการ บางอย่างที่ไม่พอใจเรา ตั้งแต่นี้ต่อไป เราพ้นแล้วจากผู้บังคับ ประารถนาจะทำการใด ไม่ทำก็ได้ พระมหากัสสปะ รำพึงว่า เพียงพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้วได้ ๗ วันเท่านั้นเอง ยังมีภิกษุผู้ไม่หนักในพระสัทธรรม กล่าวกล่าว จ้วงจาบได้ถึงเพียงนี้ กาลนานล่วงไปไกล จะมีสักเพียงไร ท่านใส่ใจคำของพระสุภททะวุฒบรพพิตไว้แล้ว ให้โอวาทแก่ภิกษุสงฆ์สมควรแก่เรื่องแล้ว พาบริวารเดินทางต่อ ถึงกุสินารานครตอนบ่ายวันถวายพระเพลิง ท่านได้ถวายบังคมพระพุทธสรีระ

พระมหากัสสปะ เป็นพระสังฆเถระอยู่ในเวลานั้น พอถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระแล้วได้ ๗ วัน ท่านประชุมสงฆ์เล่าถึงกาลที่ท่านเดินทางมาจากปาวานครเพื่อจะเฝ้าพระพุทธเจ้า ได้ทราบข่าวปรินิพพาน ในกลางทาง มีพระภิกษุบางพวกร้องไห้อาลัยถึง สุภททะวุฒบรพพิตกล่าวห้ามด้วยคำอย่างไร และท่านรำพึง เห็นอย่างไร ยกเรื่องนี้ขึ้นเป็นเหตุชักชวนภิกษุสงฆ์เพื่อทำสังคายนา รวบรวมพระธรรมวินัย ตั้งไว้เป็น แบบฉบับ เพื่อสมกับพระพุทธพจน์ที่ได้ประทานไว้เมื่อครั้งปรินิพพานว่า ธรรมก็ดี วินัยก็ดี อย่างไรก็ดี อันเรา แสดงไว้แล้ว ได้บัญญัติไว้แล้ว ธรรมวินัยนั้นจักเป็นศาสดาของท่านทั้งหลาย ในเมื่อเราล่วงไปแล้ว พระสงฆ์ เห็นชอบตามคำแนะนำของท่าน มอบธุระให้ท่านเป็นผู้เลือกภิกษุทั้งหลาย ผู้สามารถจะทำการสังคายนานั้น

พระเถระจึงได้คัดเลือกรวมพระอรหันต์ ๕๐๐ รูป ร้อยกรองพระธรรมวินัย ที่ถ้าสถตบรรพต ภูเขาวาฬบรรพต กรุงราชคฤห์ ได้พระอุบาลีเป็นผู้วิสันนาพระวินัย ได้พระอนานนท์เป็นผู้วิสันนาพระสูตร อภิธรรม โดยมีพระเจ้าอาชาตศัตรูเป็นศาสนูปถัมภ์ ทำอยู่ ๗ เดือนจำเสร็จ แล้วอยู่ประจำที่วัดเวฬุวัน ปฏิบัติธรรมอยู่เป็นนิตย ดับขันธปรินิพพาน ณ ระหว่างกลางกุกกุฏสัมปาทบรรพตทั้ง ๓ ลูก ในกรุงราชคฤห์ นับอายุท่านได้ประมาณ ๑๒๐ ปี

๖. พระมหากัจจายนะ

พระมหากัจจายนะ เป็นบุตรของพราหมณ์บุโรหิต กัจจายนโคตร ของพระเจ้าจันทรปัชโชติ ในกรุงอุชเชนี เดิมชื่อว่า **กัจจายนะ** เพราะมีผิวกายเหมือนทองคำ แต่คนทั่วไปเรียกตามโคตรว่า กัจจายนะ หรือกัจจายนะ เมื่อเจริญวัยได้ศึกษาจบไตรเพท ได้รับตำแหน่งบุโรหิตแทนบิดาในคราวพุทธปรพาทกาล พระเจ้าจันทรปัชโชติได้ทรงสดับว่า พระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้วทรงสั่งสอนประชุมชน ธรรมที่ทรงแสดงนั้น เป็นธรรม อันแท้จริง ให้สำเร็จประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติตาม มีพระราชประสงค์ใคร่ที่จะเชิญเสด็จพระพุทธเจ้ามาประกาศ พระศาสนาที่กรุงอุชเชนี จึงตรัสกัจจายนบุโรหิตไปเชิญเสด็จ กัจจายนบุโรหิตทูลลาจะบวชด้วย ครั้นทรง อนุญาตแล้ว ออกจากกรุงอุชเชนีพร้อมด้วยบริวาร ๗ คน มาถึงที่ประทับของพระพุทธเจ้าแล้ว เข้าไปเฝ้า ได้ฟังพระธรรมเทศนา บรรลือรต์ผลพร้อมทั้ง ๘ คนแล้ว ทูลขออุปสมบท พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้เป็น ภิกษุ ท่านทูลเชิญเสด็จไปกรุงอุชเชนี ตามพระราชประสงค์ของพระเจ้าจันทรปัชโชติ พระพุทธเจ้ารับสั่งว่า ท่านไปเองเถิด เมื่อท่านไปแล้ว พระเจ้าแผ่นดินจักทรงเลื่อมใส ท่านถวายบังคมลา พาภิกษุบริวาร ๗ รูป กลับไปกรุงอุชเชนี ประกาศพระพุทธศาสนาให้พระเจ้าจันทรปัชโชติและชาวพระนครเลื่อมใสแล้ว กลับมา สำนักพระพุทธเจ้า

พระมหากัจจายนะนั้น เป็นผู้ฉลาดในการอธิบายความแห่งคำที่ย่อให้พิสดาร พระพุทธเจ้า ทรงยกย่องว่า **เป็นเอตทัคคะ เป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายผู้อธิบายความย่อให้พิสดาร** วันหนึ่ง พระพุทธเจ้า ทรงแสดงธรรมว่า ผู้มีปัญญา ไม่ควรตามคิดถึงสิ่งที่ล่วงไปแล้ว ไม่ควรจزمุ่งหมายสิ่งที่ยังมาไม่ถึง เพราะว่ สิ่งที่ล่วงไปแล้ว สิ่งนั้นก็ละเสียแล้ว สิ่งที่ยังมาไม่ถึงแล้ว สิ่งนั้นก็ยังไม่ได้มาถึง ผู้ใดเห็นแจ้งในพระธรรม ที่เกิดขึ้นจำเพราะหน้าในนั้น ๆ ในกาลนั้น ๆ ไม่องุ่นแง่น ไม่คลอนแคลน ครั้นรู้ธรรมนั้นแล้วพึงให้ธรรมนั้น เจริญเนื่อง ๆ ความเพียรควรทำเสียในวันนี้แล ใครเล่าจะพึงรู้ว่า ความตายจะมีต่อพวกรุ่นนี้ เพราะว่าความผัดเพี้ยน ต่อมฤตยูราชที่มีเสนาใหญ่ ไม่มีเลย ผู้รู้ที่เป็นคนสงบระงับ ย่อมกล่าวสรรเสริญผู้มีความเพียร ไม่เกียจคร้าน ทั้งกลางวันกลางคืน อยู่ด้วยความไม่ประมาท อย่างนี้ว่า ผู้มีราตรีเดียวเจริญ ครั้นตรัสอย่างนี้แล้ว เสด็จลุกเข้า วิหารที่ประทับ ภิกษุทั้งหลายไม่ได้ช่องเพื่อจะกราบทูลถามความแห่งคำที่ตรัสโดยย่อให้เข้าใจกว้างขวาง เห็นความสามารถของพระกัจจายนะ จึงไปหา อารธนาให้ท่านอธิบาย ท่านอธิบายให้ภิกษุเหล่านั้นฟัง โดยพิสดาร แล้วกล่าวว่าถ้าท่านทั้งหลายไม่เข้าใจ ก็จงเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ทูลถามความนั้นเถิด พระองค์ ทรงแก้อย่างไร จงจำไว้อย่างนั้นเถิด ภิกษุเหล่านั้น ลาพระกัจจายนะกลับมา เข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ทูลถามความนั้น ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสสรรเสริญพระกัจจายนะว่า ภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็คงแก้เหมือนกัจจายนะแก้แล้ว อย่างนั้น ความของธรรมที่เราแสดงแล้วโดยย่อนั้น อย่างนั้น ท่านทั้งปวงจำไว้เถิด พระกัจจายนะเป็นผู้ฉลาด ในการอธิบายคำที่ย่อให้กว้างขวาง พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญในทางนั้น มีดังนี้เป็นตัวอย่าง

ครั้งหนึ่ง พระกัจจายนะ อยู่เนาะเขาโกรก คือมีทางขึ้นด้านหนึ่ง อีกด้านหนึ่งเป็นโกรก อีกนัยหนึ่ง ว่าอยู่ ณ ภูเขาชื่อปวัตตะ แขวงเมืองกุรุขระ ในอวันตชนบท อุบาสกคนหนึ่งชื่อ โสณกุฎฏิณณะผู้ปฏิบัติภาวนา ของท่านปรารถนาจะบวช ได้อ้อนวอนขอให้ท่านสงเคราะห์เนื่อง ๆ มา ในที่สุดท่านรับบรรพชาให้ ในครั้งนั้น พระพุทธเจ้าประทานพุทธาณุญาต ให้พระสงฆ์เป็นเจ้าหน้าที่รับอุปสมบทคนผู้ขอเข้าคณะแล้ว สงฆ์มีจำนวน ภิกษุ ๑๐ รูป ที่เรียกว่า ทสวรค จึงให้อุปสมบทได้ในอวันตทักขิณชนบทมีภิกษุน้อยกว่า พระมหากัจจายนะ จะชุมนุมภิกษุเข้าเป็นสงฆ์ทสวรคอุปสมบทโสณกุฎฏิณณะได้ ต้องใช้เวลาถึงสามปี ด้วยเหตุนี้ เมื่อ แนวทางการจัดการเรียนรู้อรรถศึกษา ชั้นโท วิชาอนุพุทธประวัติ

พระโสมพะดินท้าวจะไปเฝ้าพระพุทธเจ้าผู้เสด็จประทับอยู่ ณ กรุงสาวัตถีในเวลานั้น ท่านสั่งให้ไปถวายบังคม และให้กราบทูลถึงการปฏิบัติพระวินัยบางอย่าง อันไม่สะดวกแก่ภิกษุผู้อยู่ในชนบท มีการอุปสมบทนั้น ดังกล่าวแล้วเป็นต้น พระพุทธองค์ได้ทรงทราบจากพระโสมพะดินท้าว ได้ทรงอนุญาตผ่อนปรน ในข้ออุปสมบท ไม่สะดวกนั้น ประทานพระพุทธานุญาตว่า ให้พระสงฆ์มีจำนวน ๕ รูป ทำการอุปสมบทกุลบุตรในปัจฉิมตชนบท ได้นอกจากนี้ ท่านได้ทูลขอพระพุทธานุญาตให้ทรงแก้ไข พระพุทธบัญญัติบางข้อ ซึ่งขัดต่อภูมิประเทศ เช่น

ขอให้ทรงอนุญาตรองเท้าเป็นชั้น ๆ ในปัจฉิมตชนบทได้

ขอให้ทรงอนุญาตการอาบน้ำเป็นนิตย ในปัจฉิมตชนบทได้

ขอให้ทรงอนุญาตเครื่องลาดที่ทำด้วยหนังสัตว์ในปัจฉิมตชนบทได้

ขอให้ตรัสบอกวิธีปฏิบัติในจีวรที่เขาพับหลัง (ผ้าถึงมือจึงชื่อว่าได้รับ)

พระมหากัจจายณะ เป็นผู้มั่งมีรูปงาม มีผิวเหลือง ผิดจากเข้าใจกันว่าอ้วนล่ำ เนื่องด้วยอุปสมบัติของท่าน มีเรื่องเล่าว่า เศรษฐีบุตรเมืองโสเรยยะ เห็นท่านแล้ว นึกด้วยอกุศลจิตว่า ถ้าได้มีภรรยาอุปสมบทท่าน จะดีนักหนา ด้วยอำนาจบาปนั้น เพศแห่งเศรษฐีบุตรนั้นกลับเป็นสตรี ได้ความอาลัยเป็นอย่างยิ่ง ต่อได้ขมาท่านแล้ว เพศจึงกลับเป็นบุรุษตามเดิม เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว พระมหากัจจายณะ อยู่ที่ป่าไม้คุนธรา แขวงมธูราชธานี พระเจ้ามธูราชบุตรเสด็จเข้าไปหาตริสถามถึงเรื่องที่พวกพราหมณ์เล่าลือกันว่า วรรณะพราหมณ์ประเสริฐที่สุด วรรณะอื่นเลววรรณะพราหมณ์ขาว วรรณะอื่นดำ วรรณะพราหมณ์เป็นบุตรของพระพรหม เกิดจากปากพระพรหม อันพระพรหมสร้างสรรค์ เป็นทายาทของพระพรหม

พระเถระตอบว่า นั่นเป็นเพียงคำโฆษณาเท่านั้น แล้วได้อธิบายให้พระเจ้ามธูราชขอวันตีบุตร ยอมรับว่า วรรณะทั้ง ๔ เสมอกันหมดตามความจริง ๕ ประการ คือ

๑. ในวรรณะ ๔ เหล่านี้ วรรณะเหล่าใดเป็นผู้มั่งมี วรรณะเดียวกันและวรรณะอื่น ย่อมเข้าเป็นสวาทของวรรณะนั้น

๒. วรรณะใด ประพฤติกุศลกรรมบถ เบื้องหน้าแต่ภพวรรณะนั้น ย่อมเข้าสู่อบายเสมอกันหมด ไม่มีพิเศษ

๓. วรรณะใด ประพฤติกุศลกรรมบถ เบื้องหน้าแต่ภพวรรณะนั้น ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์เหมือนกันหมด

๔. วรรณะใด ทำโจรกรรม ทำปวตริกรรม วรรณะนั้นต้องรับราชอาญาเหมือนกันหมด ไม่มียกเว้น

๕. วรรณะใด ออกบวช ตั้งอยู่ในศีลธรรม วรรณะนั้นย่อมได้รับความนับถือ และได้รับบำรุง และได้รับการคุ้มครองรักษาเสมอกันหมด

พระเจ้ามธูราช ตรัสสรรเสริญธรรมภาษิตของพระเถระ แล้วแสดงพระองค์เป็นอุบาสก ถึงพระเถระ พระธรรม และพระสงฆ์เป็นสรณะ ท่านทูลห้ามว่า อย่าถึงท่านเป็นสรณะเลย จนถึงพระพุทธเจ้าผู้เป็นสรณะของท่านเป็นสรณะเถิด พระเจ้ามธูราชตรัสถามว่า เตียวนี้พระพุทธเจ้านั้น เสด็จอยู่ ณ ที่ไหน ท่านทูลว่า พระพุทธเจ้าปรินิพพานเสียแล้ว พระเจ้ามธูราชตรัสว่า ถ้าพระองค์ได้ทรงสดับว่า พระพุทธเจ้าเสด็จอยู่ในที่ใด แม้ไกลเท่าไกล ก็จะไปเฝ้าให้จงได้ แต่พระพุทธเจ้าปรินิพพานเสียแล้ว พระองค์ขอถึงพระพุทธเจ้า แม้ปรินิพพานแล้วนั้น พระธรรม และพระสงฆ์เป็นสรณะ

ท่านดำรงชนมายุสังขารอยู่สมควรแก่กาลเวลา ก็ดับขันธปรินิพพาน

ใบความรู้ที่ ๔

พระอานนท์ และพระอุบาลี

๗. พระอานนท์

พระอานนท์ เป็นพระราชโอรสของพระเจ้าสุทโธทนะ พระกนิษฐภคินี ของพระเจ้าสุทโธทนะ พระมารดาพระนามว่า พระนางกิสสาโคตมี มีศักดิ์เป็นพระอนุชาของพระพุทธเจ้า ประสูติที่กรุงกบิลพัสดุ์ เป็นสหชาติกับพระพุทธเจ้า

พระอานนท์เถระเป็นเจ้าชายเชื้อสายศากยะ ได้รับการเลี้ยงดูและการศึกษาอย่างดีในสมัยนั้น จะพึงได้รับ เป็นสหายนิกของเจ้าชายภัททิยะ เจ้าชายอนรุทธะ เจ้าชายภคคุ เจ้าชายกิมพิละ และเจ้าชายเทวทัต เมื่อพระพุทธเจ้าได้ทรงสละราชสมบัติ เสด็จออกผนวชและสำเร็จเป็นพระพุทธเจ้า เสด็จไปโปรดพระพุทธบิดาและพระประยูรญาติ ณ กรุงกบิลพัสดุ์ ในพรรษาที่ ๕ ขณะที่พระพุทธองค์ประทับอยู่ที่กรุงกบิลพัสดุ์มีพระญาติหลายองค์ออกผนวชตามเหลือแต่กุมารเหล่านี้ คือ พระมหานามะ พระอนรุทธะ พระภัททิยะ พระภคคุ พระกิมพิละ พระอานนท์ และพระเทวทัต เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จจากกรุงกบิลพัสดุ์ พวกศากยะได้วิพากษ์วิจารณ์กันว่า พวกตนได้ให้โอรสของตน ๆ ซึ่งเป็นเพื่อนเล่นของเจ้าชายสิทธัตถะ ในคราวพิธีขนานพระนามออกผนวชตามเสด็จ แต่พระกุมารเหล่านี้เห็นที่จะไม่ใช่พระญาติกับพระพุทธเจ้าจึงไม่ออกผนวชตาม พระมหานามะได้สดับคำวิพากษ์วิจารณ์ ทรงรู้สึกกละอาย จึงปรึกษาพระอนรุทธะว่า ต้องออกบวชคนหนึ่ง ในที่สุดอนรุทธะ ออกผนวช จึงไปทูลลาพระมารดา พระมารดาไม่อนุญาต ท่านทูลอ่อนวอนจนพระมารดาทรงอนุญาต แต่ทรงมีเงื่อนไขว่าหากพระเจ้าภัททิยศากยราชออกผนวชด้วย จึงทรงอนุญาต อนรุทธะพยายามชักชวนพระเจ้าภัททิยะจนตกลงพระทัยออกผนวช ต่อมาท่านชักชวนกุมารอีก ๕ องค์ มีพระอานนท์ เป็นต้น รวมทั้งอุบาลีภิกษุมาลา ตามเสด็จพระพุทธองค์ไปเพื่อขอบรรพชาอุปสมบท ได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าที่อนุปิยาอัมพวัน เขตอนุปิยนิคม แคว้นมัลละ

พระอานนท์เถระบวชไม่นาน ได้ฟังธรรมจากท่านพระปุลณมณเฑาะฐบุตรก็บรรลุพระโสดาปัตติผล ยังไม่บรรลุพระอรหัตผลในช่วงปฐมโพธิกาลหลังจากตรัสรู้แล้ว ๒๐ พรรษานั้น ยังไม่มีพระภิกษุใดปฏิบัติรับใช้พระพุทธองค์เป็นประจำ มีแต่พระภิกษุผลัดเปลี่ยนวาระกันปฏิบัติ เช่น พระนาคสมาละ พระนาคิตะ พระอุภาละ พระสาณะ และพระเมฆิยะ เป็นต้น บางคราวการผลัดเปลี่ยนบกพร่อง องค์ที่ปฏิบัติอยู่ออกไปแต่ต้ององค์ใหม่ยังไม่มาแทน ทำให้พระพุทธองค์ต้องประทับอยู่ตามลำพังขาดผู้ปฏิบัติ บางครั้งพระภิกษุผู้ปฏิบัติก็ต้อตั้งขั้วรับสั่งของพระพุทธองค์ เช่น ครั้งหนึ่ง เป็นวาระของพระนาคสมาลเถระ ท่านได้เสด็จตามพระพุทธองค์ไปทางไกล พอถึงทาง ๒ แพร่ง พระเถระทราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ขอพระองค์เสด็จไปทางนี้เถิด พระเจ้าข้า พระพุทธองค์ตรัสว่า อย่าเลยนาคสมาละ ไปอีกทางหนึ่งจะดีกว่า พระนาคสมาละไม่ยอมเชื่อฟังพระดำรัส ขอแยกทางกับพระพุทธองค์ ทำท่าจะวางบาตรและจีวรของพระพุทธองค์ที่พื้นดิน พระพุทธองค์จึงตรัสว่า นาคสมาละ เธอจงส่งบาตรและจีวรมาให้ตถาคตเถิด พระนาคสมาละ ถวายบาตรและจีวรแต่พระพุทธองค์แล้วแยกทางเดินไปตามที่ตนต้องการไปได้ไม่ไกลนักก็ถูกพวกโจรทำร้ายจนศีรษะแตก

แนวทางการจัดการเรียนรู้ธรรมศึกษา ชั้นโท วิชาอนุพุทธประวัติ

แล้วแย่งชิงเอาบาตรและจีวรไป ทั้งที่เลือดอาบน้ารับกลับมาเฝ้าพระพุทธเจ้า กราบทูลเล่าเรื่องให้ทรงทราบ พระพุทธองค์จึงตรัสว่า อย่าเสียใจไปเลย นาคสมาละ ตถาคตห้ามเธอก็เพราะเหตุนี้ พระพุทธองค์ได้รับความลำบากพระวรกายเพราะถูกปล่อยให้ประทับอยู่ตามลำพังหลายครั้ง จึงมีพระดำรัสสั่งให้พระภิกษุสงฆ์เลือกสรรภิกษุทำหน้าที่ปฏิบัติพระองค์เป็นพระประจำ ภิกษุทั้งหลายมีฉันทามติมอบหมายให้พระอานนท์เถระรับหน้าที่เป็นพุทธอุปัฏฐากตลอดกาลเป็นนิตย์ ด้วยเห็นว่าท่านเป็นผู้มีสติปัญญา ขยัน อดทน รอบคอบ และเป็นพระญาติใกล้ชิดย่อมจะทราบพระอัธยาศัยเป็นอย่างดี

แต่ก่อนที่พระเถระจะตอบรับทำหน้าที่เป็นพุทธอุปัฏฐากนั้น ท่านได้กราบทูลขอพร ๘ ประการดังนี้

ขออย่าประทานจีวรอันประณีตแก่ข้าพระองค์

ขออย่าประทานบิณฑบาตอันประณีตแก่ข้าพระองค์

ขอได้โปรดอย่าให้ข้าพระองค์อยู่ในที่ประทับของพระองค์

ขอได้โปรดอย่าพาข้าพระองค์ไปในที่นิมนต์

ขอพระองค์จงเสด็จไปสู่ที่นิมนต์ที่ข้าพระองค์รับไว้

ขอให้ข้าพระองค์พาบริษัทที่มาจากแดนไกลเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ได้ในขณะที่มาถึง

ถ้าข้าพระองค์เกิดความสงสัยขึ้นเมื่อใดขอให้ข้าพระองค์เข้าเฝ้าทูลถามความสงสัยได้เมื่อนั้น

ถ้าพระองค์แสดงพระธรรมเทศนาเรื่องใดที่ลับหลังข้าพระองค์ ขอได้โปรดตรัสพระธรรมเทศนาเรื่องนั้นแก่ข้าพระองค์อีกครั้งพระพุทธเจ้า ได้สดับคำกราบทูลขอพระของพระอานนท์เถระแล้ว ได้ตรัสถามถึงคุณและโทษของพร ๘ ประการว่า

ดูก่อนอานนท์ เธอเห็นคุณและโทษอย่างไร จึงขออย่างนั้น พระอานนท์เถระกราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ถ้าข้าพระองค์ไม่ได้รับพรข้อที่ ๑ - ๔ ข้างต้น ก็จะมีคนพูดตินินทาได้ว่า พระอานนท์ปฏิบัติบำรุงอุปัฏฐากพระพุทธเจ้า จึงได้ลาภสักการะมากมายอย่างนี้ การปฏิบัติอุปัฏฐากมิได้หนักหนาอะไรเลย ถ้าข้าพระองค์ไม่ได้รับพรข้อที่ ๕ - ๗ จะมีคนพูดได้อีกว่า พระอานนท์ จะบำรุงอุปัฏฐากพระพุทธเจ้าไปทำไม แม้กิจเพียงเท่านี้ พระพุทธองค์ก็ไม่ทรงอนุเคราะห์ อนึ่ง โดยเฉพาะถ้าข้าพระองค์ไม่ได้รับพรข้อสุดท้ายแล้ว หากมีผู้มาถามธรรมข้อนี้พระพุทธองค์แสดงที่ไหน ถ้าข้าพระองค์ไม่ทราบ เขาก็จะตำหนิได้ว่า พระอานนท์ติดตามพระพุทธเจ้าไปทุกหนแห่ง ดุจเงาตามตัวแต่เหตุไฉนจึงไม่รู้แม้แต่เรื่องเพียงเท่านี้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เห็นคุณและโทษ ดังกล่าวมานี้ จึงได้กราบทูลขอพรทั้ง ๘ ประการนั้นพระเจ้าข้า

พระพุทธเจ้า เมื่อได้สดับคำชี้แจงของพระอานนท์แล้ว จึงประทานสาธุการและประทานอนุญาตให้ตามที่ขอทุกประการ ตั้งแต่นั้นมาพระเถระก็ปฏิบัติหน้าที่บำรุงอุปัฏฐากพระพุทธองค์ตลอดมาทราบเท่าถึงเสด็จเข้าสู่ปรินิพพาน

พระเถระได้ปฏิบัติหน้าที่อุปัฏฐากพระพุทธเจ้าด้วยความอุสาหะมิได้บกพร่อง อีกทั้งมีความจงรักภักดีเป็นอย่างยิ่ง แม้แต่ชีวิตของตนก็ยอมสละแทนพระพุทธองค์ได้ เช่น ในคราวที่พระเวททัตถุยกให้พระเจ้าอาชาตศัตถุปล่อยช้างนาฬาคีรีด้วยหวังจะให้ทำอันตรายพระพุทธองค์ ขณะเสด็จออกบิณฑบาตในกรุงราชคฤห์ ในขณะที่ช้างนาฬาคีรีวิ่งตรงเข้ามาหาพระพุทธองค์นั้น พระอานนท์เถระผู้เปี่ยมล้นด้วย

ความกตัญญูและความจงรักภักดี ได้ยอมมอบกายถวายชีวิตเป็นพุทธบูชา ได้ออกไปยืนขวางหน้าช้างไว้หวังจะให้ทำอันตรายตนแทน แต่พระพุทธรองค์ได้ทรงแผ่เมตตาไปยังช้างนาฬาคีรี ด้วยอำนาจแห่งพระเมตตาบารมี ทำให้ช้างสร้างเมฆหมอกพยคลดความดุร้าย ยอมมอบถวายบังคมพระพุทธรองค์ แล้วลุกขึ้นเดินกลับเข้าสู่โรงช้างด้วยอาการอันสงบ

พระอานนท์เถระ ได้ปฏิบัติพระพุทธรองค์อย่างใกล้ชิด มิได้ประมาทพลาดพลั้งได้ฟังพระธรรมเทศนา ทั้งที่แสดงแก่ตนและผู้อื่น ทั้งที่แสดงต่อหน้าและลับหลัง อีกทั้งท่านเป็นผู้มีสติปัญญาทรงจำไว้ได้มาก จึงเป็นผู้ฉลาดในการแสดงธรรม พระพุทธเจ้าทรงยกย่องท่านในตำแหน่งเอตทัคคะเป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งปวงถึง ๕ ประการ คือ

เป็นพหูสูตร (ทรงจำพุทธรู้นะได้มากที่สุด)

เป็นผู้มีสติ

เป็นผู้มีศติ (แน่วในการจำพุทธรู้นะ)

เป็นผู้มีอิติ (ความเพียร)

เป็นพุทธอุปัฏฐาก

ในกาลที่พระพุทธรองค์ใกล้ปรินิพพาน พระอานนท์เถระ มีความน้อยเนื้อต่ำใจที่ตนยังเป็นเพียงพระอริยะบุคคลชั้นพระโสดาบัน อีกทั้งพระบรมศาสดาบรมครูก็จะเสด็จเข้าสู่พระปรินิพพานในอีกไม่ช้า จึงหลีกออกไปยืนร้องไห้แต่เพียงผู้เดียวข้างนอก พระพุทธรองค์รับสั่งให้ภิกษุไปเรียกเธอมาแล้วตรัสเตือนเธอให้คลายทุกข์โศกนันทพร้อมตรัสพยากรณ์ ว่า อานนท์ เธอจะได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ ในวันที่ทำปฐมสังคายนา เมื่อพระพุทธรเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้ว พระมหากัสสปเถระได้นัดประชุม พระอรหันต์ชีนาสพจำนวน ๕๐๐ รูป เพื่อทำปฐมสังคายนา โดยมอบให้พระอานนท์รับหน้าที่วิสัชนาพระสูตรและพระอภิธรรม แต่เนื่องจากพระอานนท์ยังเป็นเพียงพระโสดาบัน ท่านจึงเร่งทำความเพียรอย่างหนักแต่ก็ยังไม่สำเร็จจนเกิดความอ่อนเพลีย ท่านจำปรารถนาที่จะพักผ่อนอิริยาบถสักครู่ จึงเอนกายลงบนเตียง ในขณะที่เฝ้าพันจากพื้นศิระกำลังจะถึงหมอน ท่านก็สำเร็จเป็นพระอรหันต์ในระหว่างอิริยาบถทั้ง ๔ คือ ไม่ได้อยู่ในอิริยาบถอย่างหนึ่งทั้ง ๔ อย่างคือ อิริยาบถยืน เดิน นั่ง หรือนอน นับว่าท่านบรรลุเป็นพระอรหันต์แปลกกว่าพระเถระรูปอื่น ๆ พระอานนท์ ดำรงอายุสังขารอยู่จนถึง ๑๒๐ ปี พิจารณาเห็นว่าสมควรที่จะปรินิพพานได้แล้วท่านจึงเชิญพระญาติทั้งฝ่ายศากยะและฝ่ายโกลิยะ ไปที่ริมฝั่งแม่น้ำโรหิณีซึ่งกันเขตแดนระหว่างกรุงกบิลพัสดุ์และกรุงเทวทหะ ก่อนที่จะปรินิพพาน ท่านเหาะขึ้นไปบนอากาศ ได้แสดงธรรมสั่งสอนเทวดาและพระประยูรญาติทั้งสองฝ่าย ตลอดทั้งพุทธบริษัทอื่น ๆ เมื่อจบพระธรรมเทศนาแล้วท่านได้ตั้งสัตยาธิษฐานว่า

เมื่ออาตมานิพพานแล้ว ขอให้อัฐธาตุของอาตมานี้แยกออกเป็น ๒ ส่วน จงตกลงที่ฝั่งกบิลพัสดุ์ของพระประยูรญาติฝ่ายศากยวงศ์ส่วนหนึ่ง และจงตกที่ฝั่งเทวทหะของพระประยูรญาติฝ่ายโกลิยวงศ์ส่วนหนึ่ง เพื่อป้องกันมิให้พระประยูรญาติทั้งสองฝ่ายทะเลาะวิวาทกันเพราะแย่งพระธาตุครั้งอนิธิฐานเสร็จแล้วก็เสด็จดับขันธปรินิพพาน ณ เบื้องบนอากาศ ในท่ามกลางแม่น้ำโรหิณีนั่น เติชธาตุก็เกิดขึ้น เสาสรีระของท่านเหลือแต่กระดูกและแยกออกเป็น ๒ ส่วน แล้วตกบนพื้นดินของ ๒ ฝั่งแม่น้ำโรหิณีนั่น สมดังที่ท่านอธิษฐานไว้ทุกประการ ท่านได้ชื่อว่าเป็นพุทธสาวกที่ได้บรรลุกิเลสนิพพานและขันธนิพพานแปลกกว่าพระสาวกรูปอื่น ๆ

๘. พระอุบาลี

พระอุบาลี เป็นบุตรช่างกลบก (ช่างตัดผม) ในกรุงกบิลพัสดุ์ ได้เป็นที่เลื่อมใสเจริญพระพุทธานุภาพแห่งเจ้าในศากยวงศ์ ๕ พระองค์ คือ ภัททิยราชา อนุรุธะ อานันทะ ภัคคุ กิมพิละ ก็ได้รับตำแหน่งเป็นนายภูษามาลาแห่งเจ้าศากยวงศ์เหล่านั้น

เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จไปโปรดพระประยูรญาติที่กรุงกบิลพัสดุ์ตามคำทูลอาราธนาของพระกาฬทายีเถระ เหล่าชัตติยกุมารในแต่ละมหาสาขาของศากยวงศ์ออกบรรพชาจึงออกจากกรุงกบิลพัสดุ์โดยกระบวนพยุหยาตราเหมือนเสด็จประพาสอุทยานอุบาลีภูษามาลาตามเสด็จในฐานะมหาดเล็กคนสนิท

ครั้นถึงพรมแดนอื่นเจ้าชายทั้งหมดสั่งให้กระบวนตามเสด็จกลับทรงดำเนินไปตามลำพัง ๖ พระองค์ พร้อมด้วยอุบาลีเมื่อเห็นว่าไปไกลแล้วทั้ง ๖ จึงส่งอุบาลีภูษามาลากลับและทรงเปลื้องเครื่องประดับออกเอาภูษาห่อมอบให้อุบาลีเพื่อใช้เป็นทรัพย์สินเลี้ยงชีพ

อุบาลีภูษามาลาเดินทางกลับพร้อมห่อเครื่องประดับที่ได้รับเมื่อเดินมาสักระยะหนึ่งอุคคึกคิดว่า ถ้ากลับไปเจ้าศากยในกรุงกบิลพัสดุ์จะคิดว่าเราลวงเจ้าชายมาประหารจึงเอาเครื่องประดับตบแต่ง

อนึ่งศากยทั้ง ๖ ยังทรงผนวชได้ทำไมเราจึงจะบวชบ้างไม่ได้ จึงแก้ห่อผ้าเครื่องประดับแขวนไว้บนต้นไม้พูดว่า ของนี้เราสละใครเห็นก็จงนำไปแล้วเดินกลับไปเฝ้าศากยกุมารทอดพระเนตรเห็นอุบาลีเดินกลับมา รับสั่งถามอุบาลีจึงเล่าเรื่องราวให้ทราบ เหล่าชัตติยกุมารจึงพาอุบาลีเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้ากราบทูลขอบวช ทรงขอให้พระพุทธองค์บวชให้นายอุบาลีก่อน เพื่อต้องการลดมานะความถือตัวของตนเองที่เป็นกษัตริย์เมื่อบวชหลังอุบาลีต้องทำความเคารพผู้ที่บวชก่อน แม้ผู้นั้นเคยเป็นมหาดเล็กรับใช้มาก็ตาม พระพุทธเจ้าโปรดให้อุบาลีได้บวชก่อนด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา จากนั้นทรงให้ศากยกุมารผนวช

พระอุบาลีนั้น ครั้นบวชแล้ว เรียนกรรมฐานในสำนักพระพุทธเจ้าทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระองค์จงทรงอนุญาตให้ข้าพระองค์อยู่ป่า พระพุทธองค์ตรัสว่า คุณก่อนภิกษุ เมื่ออยู่ป่า ฐานะอย่างเดียวเท่านั้นจะเจริญงอกงาม แต่เมื่ออยู่ในสำนักของเรา ทั้งวิปัสสนาธุระและคันถธุระจะบริบูรณ์ พระอุบาลีนั้นรับพระดำรัสของพระพุทธเจ้าแล้ว กระทำวิปัสสนากรรมฐานไม่นานก็ได้บรรลุพระอรหันต์

ท่านพระอุบาลีเถระเรียนพระวินัยปิฎก จากพระโอษฐ์ของพระพุทธเจ้าโดยตรง จึงมีความชำนาญพระวินัยได้วินิจฉัยเรื่องภารุกัจฉะ เรื่องอชชุกะ และเรื่องกุมารกัสสปะ ถูกต้องตามพระวินัย เป็นเหตุให้พระพุทธเจ้าประทานสาธุการ และทรงถือเรื่องนั้นเป็นอัตถุပ္ปัตติเหตุ (ต้นเรื่อง) ได้ทรงแต่งตั้งท่านไว้ในตำแหน่ง **เอตทัคคะเป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายผู้เป็นวินัยธร (ผู้ทรงพระวินัย)**

ในคัมภีร์อรรถกถามีประวัติของท่านว่าในอดีตท่านเกิดเป็นพราหมณ์ชื่อสุชาติ ในนครหังสวดี สหสมทรัพย์ไว้ ๘๐ โกฏิ มีทรัพย์และข้าวเปลือกมากมายนับไม่ถ้วนมีความรู้อย่างยิ่งมหาชนต่างนับถือ แต่ท่านเองไม่นับถือผู้ใดด้วยสมณีนัย ยังไม่มีพระพุทธเจ้า เวลานั้นท่านมีมานะกระด้างไม่เห็นผู้ที่ควรบูชา ต่อมาเมื่อพระพุทธเจ้าพระนามว่าปทุมุตตระเสด็จอุบัติขึ้นในโลก เสด็จเข้ามายังนครหังสวดี เพื่อแสดงธรรมโปรดพุทธบิดามหาชนหลังไหลมาฟังธรรมเป็นบริเวณประมาณ ๑ โยชน์ ดาบสชื่อสุนันทะได้สร้างปะรำดอกไม้ขึ้นบังแสงแดดเพื่อมหาชนตลอดทั้งพุทธบริษัท

เมื่อพระพุทธเจ้าทรงประกาศอริยสัจ ๔ บริษัทแสนโกฏิได้บรรลุธรรมพระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมตลอด ๗ วัน ๗ ค่ำ วันที่ ๘ ทรงพยากรณ์สุนันทดาบสว่า ในแสนกัปนับจากนี้ไปจะมีพระศาสดาเสด็จอุบัติขึ้น

ในโลก สมภพในราชตระกูลพระเจ้าโอการาช พระนามว่าโคดม ดาบสนี่จะเกิดเป็นพุทธสาวกนามว่าอุบาลี และจะได้เป็นเอตทัคคะยิ่งกว่าสาวกอื่น

ท่านฟังพระดำรัสของพระพุทธองค์ปรารถนาได้ตำแหน่งผู้เป็นเลิศในพระวินัย ท่านจึงซื้อสวนชื่อโสภณะ ด้านหน้าพระนครด้วยทรัพย์แสนหนึ่ง สร้างวัดถวายพระพุทธเจ้า ท่านสร้างเรือนยอดปราสาทมณฑป ถ้ำ คูหา และที่จ่งกรม สร้างเรือนอบกาย โรงไฟ โรงเก็บน้ำ และห้องอาบน้ำถวายพระภิกษุสงฆ์ถวายปัจจัย คือ ตั้ง เติง ภาชนะเครื่องใช้สอยและยาประจำวัดทุกอย่าง ให้สร้างกำแพงอย่างมั่นคงสร้างที่อยู่อาศัยให้ท่านผู้มีจิตสงบ ผู้คนที่ ไว้ในสังฆาราม ด้วยทรัพย์จำนวนแสนหนึ่ง รวมเป็นสองแสน เมื่อสร้างเรียบร้อย นิมนต์พระปทุมุตตรพุทธเจ้าให้เสด็จมาเพื่อถวายพระอาราม เมื่อถึงเวลาพระปทุมุตตรพระพุทธเจ้าพร้อมด้วยพระชินาสพหนึ่งพันเสด็จเข้าไปสู่อารามท่านถวายภัตตาหารได้ทูลถวายอารามพระพุทธเจ้า ครั้นทรงรับสังฆารามทรงอนุโมทนาและทรงพยากรณ์พราหมณ์สุชาติว่า อีกแสนกัปข้างหน้าจะมีพระศาสดาเสด็จอุบัติขึ้นในโลก สมภพในราชตระกูลโอการาช พระนามว่าโคดม เขาจะเป็นพุทธสาวกชื่อว่าอุบาลีบำเพ็ญบารมีในพระวินัยดำรงพระศาสนาของพระชินะและเป็นผู้หาอาสวะมิได้ พระสมณโคดมจะทรงแต่งตั้งเขาไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะ

ในกัปที่สองหลังภัทรกัปนี้ไปท่านเกิดเป็นโอรส ของพระเจ้าอัญชเสผู้มีพระเดชานุภาพยิ่งใหญ่ พระนามว่าจันทนะ เจ้าชายเป็นคนกระด้างแข็งกร้าว ถือตัว มัวเมาในชาติตระกูล ยศ และโภคะ วันหนึ่งเสด็จประพาสอุทยานนอกพระนคร ทรงช้างชื่อว่าสิริกะ แวดล้อมด้วยกองทัพอโพรพลและบริวารทางที่จะไป พระปัจเจกพุทธเจ้าพระนามว่าเทวละทรงดำเนินผ่านหน้าช้างไป ท่านไล่ช้างล่งเกินพระปัจเจกพุทธเจ้าด้วยพระบารมีของพระปัจเจกพุทธเจ้า ช้างพระที่นั่งกลับแสดงอาการโกรธท่านผู้บังคับช้างและไม่ยอมย่างเท้า ยืนหยุดนิ่ง เมื่อแสดงกิริยาต้าช้าต่อพระปัจเจกพุทธเจ้าเห็นช้างไม่พอใจ พาลโกรธเบียดเบียนพระปัจเจกพุทธเจ้าแล้วไปยังพระอุทยานไม่พบความสำคัญ ณ ที่นั้น เหมือนคนถูกไฟไหม้ศีรษะ ถูกความกระวนกระวายแผดเผา เหมือนปลาติดเบ็ด พื้นแผ่นดินเสมือนไฟลุกไปทั่วเมื่อภัยเกิดขึ้นอย่างนี้ท่านจึงเข้าไปเฝ้าพระราชาบิดาเล่าเรื่องให้ฟัง

พระเจ้าอชเสได้ฟังทรงตกพระทัยตรัสว่า เพราะไม่เคารพต่อพระปัจเจกพุทธเจ้าพวกเราจะพินาศกันทั้งหมดจะให้พระปัจเจกพุทธมุนีอดโทษ ภายใน ๗ วัน แว่นแคว้นของเราจะพินาศหมด ท่านจึงเข้าไปเฝ้าพระปัจเจกพุทธเจ้าขอขมาพระปัจเจกพุทธเจ้าก็ทรงยกโทษให้ด้วยกรรมนี้ท่านต้องเกิดมาในตระกูลต่ำ ในปัจจุบันชาติท่านพระอุบาลีเถระ ทำบุญญาธิการอันเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อพระนิพพานมานานแสนนาน

จนถึงสมัยพระเจ้าพระนามว่าปทุมุตตระ บังเกิดในตระกูลพราหมณ์ สมบูรณ์ด้วยทรัพย์สมบัติ วันหนึ่งไปฟังธรรม เห็นพระพุทธเจ้าทรงแต่งตั้งภิกษุรูปหนึ่งไว้ในตำแหน่งที่เลิศกว่าภิกษุทั้งหลาย ผู้ทรงพระวินัยเกิดศรัทธาเลื่อมใส ปรารถนาฐานันดรนั้นสร้างสมบุญกุศลตลอดมาหลายพุทธันดรครั้งสุดท้ายได้สมความปรารถนาในพระศาสนาของพระสมณโคดม

เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว ๓ เดือน พระอุบาลีได้รับสมมติจากสงฆ์มีพระมหากัสสปะเป็นประธาน ให้เป็นผู้วิสันนาพระวินัยปิฎก ในครั้งทำปฐมสังคายนา

ท่านดำรงขนมายุสังขารอยู่พอสมควรแก่กาลเวลาแล้ว ก็ดับขันธปรินิพพาน

ใบความรู้ที่ ๕ พระสิวลีและพระราหุล

๙. พระสิวลี

พระสิวลี เป็นพระโอรสของพระนางสุปาวสา ผู้เป็นพระราชธิดาของ พระเจ้ากรุงโกลิยะ จำเดิมแต่ปฏิสนธิในครรภ์ ทำพระมารดาให้สมบูรณ์ด้วยลาภสักการะ อยู่ในครรภ์ ๗ ปี ๗ เดือน ๗ วัน จึงประสูติโดยง่าย คล้ายน้ำไหลออกจากหม้อด้วยอำนาจพุทธานุภาพ

สาเหตุที่พระสิวลีอยู่ในครรภ์นานถึง ๗ ปี ๗ เดือน ๗ วัน เป็นเพราะบุรพกรรมในครั้งหนึ่ง ท่านเคยเป็นกษัตริย์ ยกกองทัพไปล้อมเมืองหนึ่งไว้ ๗ ปี ๗ เดือน ๗ วัน ในกาลนั้นพระนางสุปาวสาเป็นพระชนนี ให้โอรสของพระองค์กักประตู่ไม่ให้ชาวพระนครออกได้ ชาวพระนครจึงฆ่าพระราชอาของตนแล้วถวายเป็นเมือง ด้วยกรรมอันนี้ตามให้ผลในชาตินี้ พระนางสุปาวสาผู้มารดาขณะที่ยังทรงพระครรภ์แก่ ได้รับทุกข์เวทนาอย่างสาหัส จึงมาคิดขึ้นว่า พระพุทธเจ้าแสดงธรรมเพื่อละทุกข์ได้ พระสงฆ์ปฏิบัติเพื่อละทุกข์ได้ พระนิพพานเป็นสุข ดังนี้

พระนางปรารถนาจะประสูติพระสวามีปรารถนาจะถวายทานก่อนที่จะตาย จึงส่งพระสวามีไปเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อไปกราบทูลเรื่องนี้ แล้วนิมนต์พระพุทธเจ้า และถ้าพระองค์ตรัสคำใดขอให้ตั้งใจจดจำคำนั้นให้ดี แล้วกลับมาบอกพระนาง พระสวามีจึงเดินทางไปแล้วกราบทูลข่าวแด่พระพุทธองค์ พระพุทธเจ้าตรัสว่า พระนางสุปาวสาโกลิยธิดา จงมีความสุข จงมีความสุขสบาย ไม่มีโรค จงคลอดบุตรที่หาโรคมิได้เกิด พระสวามีได้ยินดังนั้น จึงถวายบังคมพระศาสดา ทรงมุ่งหน้าเสด็จกลับพระราชนิเวศน์

ในเวลาเมื่อพระพุทธเจ้าตรัสเสร็จ พระกุมารก็คลอดจากพระครรภ์ของพระนางสุปาวสาอย่างสะดวก เหล่าพระญาติและบริวารที่นั่งล้อมอยู่เริ่มหัวเราะ ทั้งที่หน้าองด้วยน้ำตา มหาชนยินดีแล้วร่าเริงแล้วได้กราบทูลข่าวที่น่ายินดีแด่พระสวามีที่กำลังเดินทางกลับ พระสวามีเห็นอาการของชนเหล่านั้นก็ทราบว่ พระคำรัสที่พระพุทธเจ้าตรัสเห็นและเป็นผลแล้ว จึงเล่าเรื่องของพระพุทธเจ้านั้นแด่พระราชธิดา การประสูติของทารก ได้ดับจิตที่เร้าร้อนของพระประยูรญาติทั้งหมดเพราะฉะนั้น พระประยูรญาติจึงเฉลิมพระนามของกุมารนั้นว่า **สิวลี**

เมื่อพระนางมีพระวรกายแข็งแรงดีแล้ว มีพระประสงค์ที่จะถวายมหาทานติดต่อกันเป็นเวลา ๗ วัน จึงแจ้งความประสงค์แก่พระสวามีให้กราบทูลอาราธนาพระพุทธเจ้าพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์มารับมหาทานอาหารบิณฑบาตในพระราชนิเวศน์ตลอด ๗ วัน ในวันถวายมหาทานนั้น สิวลีกุมาร มีพระวรกายเข้มแข็งดุจกุมารผู้มีพระชนม์ ๗ พรรษา ได้ช่วยพระบิดาและพระมารดาจัดแจงกิจต่าง ๆ มีการนำถมกรก (กระบอกกรองน้ำ) มากรองน้ำดื่ม และอังคาสพระพุทธเจ้าและหมู่พระภิกษุสงฆ์ ในขณะที่สิวลีกุมารช่วยพระบิดาและพระมารดาอยู่นั้น ท่านพระสารีบุตรเถระได้สังเกตดูอยู่ตลอดเวลาและเกิดความรู้สึกพอใจในพระราชมารน้อยเป็นอย่างมาก ครั้นถึงวันที่ ๗ ซึ่งเป็นวันสุดท้ายพระเถระได้สนทนากับสิวลีกุมารแล้วชักชวนให้มาบวช สิวลีกุมาร ผู้มีจิตน้อมไปในการบวชอยู่แล้วเมื่อพระเถระชักชวนจึงกราบทูล

ขออนุญาตจากพระบิดาและพระมารดาเมื่อได้รับอนุญาตแล้วจึงติดตามพระเถระไปยังพระอาราม พระสารีบุตรเถระ ผู้รับภาระเป็นพระอุปัชฌาย์ได้สอนพระกรรมฐานเบื้องต้นคือ ตจปัญจกกรรมฐานทั้ง ๕ ได้แก่ เกสา(ผม) โลมา(ขน) นขา(เล็บ) ทนต์(ฟัน) ตโจ(หนัง) ให้พิจารณาของทั้ง ๕ เหล่านี้ว่า เป็นของไม่งาม เป็นของสกปรก ไม่ควรเข้าไปยึดติดหลงใหลในสิ่งเหล่านี้สวลีกุมารได้สดับพระกรรมฐานนั้น แล้วนำไปพิจารณา ในขณะที่จรดมีดโกนเพื่อโกนผม ครั้งแรกนั้นท่านได้บรรลุเป็นพระโสดาบัน จรดครั้งที่ ๒ ท่านได้บรรลุเป็นพระสกทาคามี จรดมีดโกนลงครั้งที่ ๓ ท่านได้บรรลุเป็นอนาคามี และเมื่อโกนผมเสร็จ ท่านได้บรรลุเป็นพระอรหันต์

ในเวลาต่อมา พระพุทธเจ้าได้เสด็จไปยังเมืองสาวัตถี พระสวลีเถระถวายอภิวาทพระพุทธเจ้า แล้วกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์จะทอดลงบุญของข้าพระองค์ ขอพระองค์จงมอบภิกษุ ๕๐๐ รูปแก่ข้าพระองค์ พระพุทธเจ้าตรัสสั่งว่า จงรับไปเกิดสวลีท่านพาภิกษุ ๕๐๐ รูป เดินทางบ่าหน้าไปสู่ หิมวันตประเทศ เดินทางผ่านดงเทวดาที่สิงอยู่ที่ต้นไทร ที่ท่านเห็นเป็นครั้งแรกได้ถวายทานตลอด ๗ วัน เทวดาทั้งหลายได้ถวายทานทุก ๆ ๗ วันในสถานที่ทั่ว ๆ ไป ที่ท่านเห็นต่างกรรมต่างวาระกันดังนี้ คือ

ท่านเห็นต้นไทรเป็นครั้งแรก เห็นภูเขาชื่อว่าปัทมาเป็นครั้งที่ ๒ เห็นแม่น้ำจิวติ เป็นครั้งที่ ๓ เห็นแม่น้ำวราสารเป็นครั้งที่ ๔ เห็นภูเขาหิมวันตเป็นครั้งที่ ๕ ถึงป่าฉัททันต์ เป็นครั้งที่ ๖ ถึงภูเขาคันธมาทน์ เป็นครั้งที่ ๗ และพบพระเวตตะ เป็นครั้งที่ ๘

ประชาชนทั้งหลายได้ถวายทานในที่ทุกแห่งตลอด ๗ วันเท่านั้น ก็ในบรรดา ๗ วัน นาคทัตเตวราช ที่ภูเขาคันธมาทน์ ได้ถวายบิณฑบาตชนิดน้ำนม (ชีรบิณฑบาต) สลับวันกับถวายบิณฑบาตชนิดเนยใส (สัปปีบิณฑบาต) วันเว้นวัน ลำดับนั้นภิกษุสงฆ์ จึงถามท่านเทวราชว่า ของที่ท่านนำมาถวายนั้นเกิดขึ้นได้อย่างไร ในเมื่อแม่โคนมที่เขารีดนมถวายแต่เทวราชนี้ก็มีได้ปรากฏ การบีบทำน้ำนมสัมผัสก็ได้ปรากฏ นาคทัตเตวราช ตอบว่า นี่เป็นอาณิสสแห่งการถวายสลากภัตตน้ำนมในกาลแห่งการถวายสลากภัตตน้ำนม ในกาลแห่งพระกัศสปทศพล

ในกาลต่อมา พระพุทธเจ้าทรงเอาเหตุแห่งการที่พระขทิวรณียเถระจัดการต้อนรับให้เป็น อุตถูปัตติเหตุ (เหตุเกิดแห่งเรื่อง) ในการที่ทรงแต่งตั้งพระสวลีเถระไว้ในตำแหน่งแห่งภิกษุผู้เลิศในบรรดา ภิกษุผู้เลิศด้วยลาภและเลิศด้วยยศทั้งหลาย ในศาสนาของพระองค์ในเรื่องนี้มีเหตุเกิดขึ้นอย่างนี้

ในสมัยหนึ่งพระขทิวรณียเถระซึ่งเป็นน้องชายของพระสารีบุตรได้หนีการแต่งงานที่บิดามารดา จัดการให้มาขอบวชในสำนักพระภิกษุ ซึ่งมีภิกษุอยู่ประมาณ ๓๐ รูป เหล่าพระภิกษุสอบถามดู ทราบว่าเป็นน้องชายของพระสารีบุตรที่ท่านได้เคยแจ้งไว้ก่อนว่า ถ้าน้องชายมาขอบวชก่อนอนุญาตให้บวชได้ จึงได้ทำการบวชให้แล้วส่งข่าวมายังท่านพระสารีบุตร

ครั้งนั้น เมื่อพระสารีบุตรทราบข่าวดังนั้น จึงกราบทูลพระพุทธเจ้าเพื่อขอไปเยี่ยม พระพุทธเจ้า ทรงทราบว่าพระเวตตะเริ่มทำความเพียรเจริญวิปัสสนา จึงทรงห้ามพระสารีบุตรถึง ๒ ครั้ง ในครั้งที่ ๓ เมื่อพระสารีบุตรทูลอ่อนน้อมอีก ทรงทราบว่า พระเวตตะบรรลุอรหันต์ผลแล้วจึงทรงอนุญาต และตรัสว่า จะทรงไปด้วยพร้อมเหล่าพระสาวกอื่น

พระพุทธเจ้าพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่เป็นบริวารก็ได้เสด็จออกไปด้วยพระประสงค์ว่า จะไปเยี่ยมพระเวรตะ ครั้นเดินทางมาถึง ณ ที่แห่งหนึ่ง ซึ่งเป็นหนทาง ๒ แพร่ง

พระอานนเถระกราบทูลถามพระพุทธองค์ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ตรงนี้มีหนทาง ๒ แพร่ง ภิกษุสงฆ์จะไปทางไหนพระเจ้าข้า

พระพุทธเจ้า ตรัสถามว่า อานนทฺ์หนทางไหนเป็นหนทางตรง

พระอานนทฺ์กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หนทางตรงมีระยะประมาณ ๓๐ โยชน์แต่เป็นหนทางที่มีมนุษย์ ส่วนหนทางอ้อมมีระยะทาง ๓๐ โยชน์ เป็นหนทางสะดวกปลอดภัยมีภิกษุอาศัยหาบ

พระพุทธเจ้าตรัสว่า อานนทฺ์สวีสได้มาพร้อมกับพวกเรามีใช่หรือ

พระอานนทฺ์กราบทูลว่า ใช่ พระสวีสมาแล้วพระเจ้าข้า

พระพุทธเจ้าตรัสว่า ถ้าอย่างนั้น พระสงฆ์จงไปตามเส้นทางตรงนั้นแหละ เราจะได้ทดลองบุญของพระสวีส

พระพุทธเจ้ามีพระภิกษุสงฆ์เป็นบริวาร เสด็จขึ้นสู่เส้นทาง ๓๐ โยชน์เพื่อจะทรงทดลองบุญของพระสวีสเถระ

จำเดิมแต่ที่ได้เสด็จไปตามหนทาง หมู่เทวดาได้เนรมิตพระนครในทูลทุกๆโยชน์ช่วยกันจัดแจงพระวิหารเพื่อเป็นที่ประทับและที่อยู่แต่ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข พวกเทวดา ได้ถือเอาข้าวยาและของเคี้ยวเป็นต้น ไปเที่ยวถามอยู่ว่า พระผู้เป็นเจ้าสวีสไปไหน ดังนี้แล้ว จึงไปหาพระเถระ พระเถระจึงให้นำเอาสักการะและสัมมานะเหล่านั้นไปถวายพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์พร้อมทั้งบริวารเสวยบุญของพระสวีสเถระผู้เดียว ได้เสด็จไปตลอดทางกันดารประมาณ ๓๐ โยชน์

ฝ่ายพระเวรตะเถระ ทราบการเสด็จมาของพระพุทธเจ้า จึงเนรมิตพระคันธกุฎีเพื่อพระพุทธองค์นิรมิตเรือนยอด ๕๐๐ ที่จกรม ๕๐๐ ที่พักกลางคืนและที่พักกลางวัน ๕๐๐ พระพุทธเจ้าประทับอยู่ในสำนักของเวรตะเถระนั้นสิ้นกาลประมาณเดือนหนึ่ง แม้ประทับอยู่ในที่นั้น ก็เสวยบุญของพระสวีสนั่นเอง แม้พระพุทธองค์พาภิกษุสงฆ์ไปก็เสวยบุญของพระสวีสเถระตลอดกาลประมาณเดือนหนึ่งนั้นแลอีก เสด็จเข้าไปสู่บุพพารามตามลำดับ

ในกาลต่อมาพระพุทธเจ้าประทับนั่งในท่ามกลางหมู่พระอริยเจ้าแล้วทรงสถาปนาพระเถระนั้นไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พระสวีสเป็นผู้เลิศกว่าพวกภิกษุสาวกของเราผู้มีลาภ

ด้วยอำนาจบุญที่ท่านพระสวีส ได้บำเพ็ญสั่งสมอบรมมาตั้งแต่อดีตชาติ เป็นปัจจัยส่งผลให้ท่านเจริญด้วยลาภสักการะ โดยมีเทพยดา นาค ครุฑ และมนุษย์ทั้งหลาย นำมาถวายมิได้ขาดตกบกพร่องไม่ว่าท่านจะอยู่ในที่ใด ๆ ในป่า ในบ้าน ในน้ำ หรือบนบก เป็นต้น ด้วยเหตุนี้พระพุทธองค์จึงทรงประกาศให้ปรากฏในหมู่พุทธบริษัท ตรัสยกย่องท่านในตำแหน่ง เอตทัคคะเป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายในทางผู้มีลาภมากนับว่าท่านพระสวีสเถระเป็นพระมหาสาวกอีกรูปหนึ่งที่ได้ช่วยกิจการพระศาสนา แบ่งเบาภาระของพระพุทธเจ้าเป็นอย่างมากท่านดำรงอายุสังขารโดยสมควรแก่กาลเวลาแล้วก็ดับขันธปรินิพพาน

๑๐. พระราहुล

พระราहुล เป็นโอรสของ**เจ้าชายสิทธัตถะ** กับ**พระนางพิมพา** (ยโสธรา) พระราชนัดดาของ**พระเจ้าสุทโธทนะ** ผู้ครองกรุงกบิลพัสดุ์

เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว เสด็จมาเทศนาโปรดพระประยูรญาติประทับอยู่ที่นิโครธาราม และได้เสด็จไปที่พระราชนิเวศน์ของพระนางพิมพา พระนางได้ส่งพระราहुล कुमार ผู้เป็นพระโอรสออกมา ให้ทูลขอราชสมบัติทั้งหลายที่จะถวามั่นคงและประเสริฐกว่าอริยทรัพย์มิได้มี เราควรจะอริยทรัพย์แก่ราहुล จึงเสด็จกลับไปยังนิโครธาราม พระราहुล कुमारตามเสด็จไปด้วยจนถึงพระพุทธรูปเจ้าจึงตรัสสั่งพระสารีบุตรว่า จงบวชให้ราहुลเถิด

พระเถระรับพุทธบัญชา แต่ว่าพระกุมารนั้นยังเล็กเกินไป อายุได้ ๗ ขวบ ไม่ควรที่จะเป็นสงฆ์ จึงทูลถามพระพุทธรูปถึงวิธีบวช พระพุทธรูปตรัสให้ใช้ตามวิธีติสรณคณูปสัมปทา เปล่งวาจาถึงพระรัตนตรัย ให้พระกุมารบวช วิธีนี้ได้ใช้กันสืบมาถึงทุกวันนี้ เรียกว่าบวชเณร

พระราहुลนี้จึงได้เป็นสามเณรรูปแรกในพระพุทธศาสนา ครั้นเวลาผ่านพ้นอายุกาลครบ ๒๐ ปี จึงอุปสมบทด้วยวิธีญัตติจตุตถกรรม

ในสมัยเป็นสามเณร ท่านสนใจใคร่ศึกษาพระธรรมวินัย ลุกขึ้นแต่เช้าเอามือทั้งสองกอบทรายได้เต็ม แล้วตั้งความปรารถนาว่า ขอให้ตนได้รับโอวาทจากพระพุทธรูปเจ้าหรือพระอุปัชฌาย์อาจารย์ จดจำและเข้าใจให้ได้จำนวนเท่าเม็ดทรายในกอบนี้

วันหนึ่ง ท่านอยู่ในสวนมะม่วงแห่งหนึ่ง พระพุทธรูปเจ้าเสด็จเข้าไปหา แล้วตรัสสุพรรณวลีวาทสูตร แสดงโทษของการกล่าวมุสา อุปมาเปรียบกับน้ำที่ทรงคว้านเททิ้งไปว่า ผู้ที่กล่าวมุสาคงทั้งที่รู้แกล้งใจ ความเป็นสมณะของเขาก็ไม่ต่างอะไรกับน้ำในขันนี้แล้วทรงชี้ให้เห็นว่า ไม่มีบาปกรรมอะไรที่ผู้หมดความละอายใจกล่าวเท็จ ทั้งๆ ที่รู้จะทำได้

ต่อมาได้ฟังมหาพราหฺมณโลวาทสูตรใจความว่า ให้พิจารณาร่างกายให้เห็นเป็นธาตุ ๕ ประการ คือดิน น้ำ ไฟ ลม อากาศ ตัดความยึดถือว่า นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่ได้เป็นนั่น นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา แล้วตรัสสอนให้อบรมจิต คิดให้เหมือนกับธาตุแต่ละอย่างว่าแม้จะมีสิ่งที่น่าปรารถนาหรือไม่น่าปรารถนาถูกต้อง ก็ไม่มีอาการพอใจรักใคร่ หรือเบื่อหน่ายเกลียดชัง

สุดท้าย ทรงสอนให้เจริญเมตตาภาวนาเพื่อละพยาบาท เจริญกรุณาภาวนาเพื่อละวิหิงสา เจริญมุทิตาภาวนาเพื่อละความริษยา เจริญอุเบกขาภาวนาเพื่อละความขัดใจ เจริญอสุภภาวนาเพื่อละราคะ เจริญอนิจจสัญญาภาวนาเพื่อละอัสมีมานะท่านได้พยายามฝึกใจไปตามนั้นในที่สุดได้สำเร็จจอร์หัตผล

พระราहुลเถระนี้ เป็นผู้ใคร่ในการศึกษาดังได้กล่าวมาแล้ว เพราะฉะนั้นท่านจึงได้รับยกย่องจากพระพุทธรูปเจ้าว่า เป็น**เอตทัคคะผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายผู้ใคร่ในการศึกษา**

ท่านดำรงชนมายุสังขารอยู่โดยควรแก่กาลเวลา ก็ดับขันธปรินิพพาน

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๒

ธรรมศึกษาชั้นโท สารการเรียนรู้อนุพุทธประวัติ

เรื่อง ประวัติและความสำคัญของพุทธสาวิกา

เวลา ชั่วโมง

๑. มาตรฐานการเรียนรู้

มาตรฐาน ธศ ๒ รู้และเข้าใจพุทธประวัติ ความสำคัญของพระพุทธรูป ปฎิบัติตนเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี และธำรงรักษาพระพุทธรูป

๒. ผลการเรียนรู้

รู้และเข้าใจ เห็นความสำคัญประวัติพุทธสาวิกา

๓. สารสำคัญ

พุทธสาวิกา คือ ผู้สืบทอดพระพุทธรูปที่เป็นเพศหญิง สมัยพระพุทธเจ้ามีสตรีเลื่อมใสในพระพุทธรูป จึงเป็นพุทธสาวิกา ได้แก่ พระมหาปชาบดีโคตมีเถรีพระเขมาเถรีพระอุบลวรรณาเถรีพระปฐาจาราเถรี และ พระกัสาโคตมีเถรี

๔. จุดประสงค์การเรียนรู้

นักเรียนสามารถอธิบายประวัติและความสำคัญของพุทธสาวิกาได้

๕. สารการเรียนรู้/เนื้อหา

พระมหาปชาบดีโคตมีเถรี

พระเขมาเถรี

พระอุบลวรรณาเถรี

พระปฐาจาราเถรี

พระกัสาโคตมีเถรี

๖. กระบวนการจัดการเรียนรู้

ขั้นสืบค้นและเชื่อมโยง

๑. นักเรียนและครูสนทนาเกี่ยวกับประวัติของพระพุทธเจ้า เพื่อทบทวนความรู้และเชื่อมโยงไปสู่การเรียนรู้ โดยใช้คำถาม ดังนี้

- พระราชาบิดาและพระราชมารดาของพระพุทธเจ้าชื่ออะไร
- นักเรียนเคยได้ยินชื่อพระมหาปชาบดีโคตมีหรือไม่ อย่างไร ฯลฯ

๒. นักเรียนอ่านคำว่า “ พุทธสาวิกา ” จากบัตรคำพร้อมกัน ช่วยกันค้นหาความหมาย และร่วมอภิปรายความหมายจนเข้าใจ

ขั้นฝึก

๓. แบ่งนักเรียนออกเป็น ๓ กลุ่มกลุ่มละเท่า ๆ กัน โดยใช้กระบวนการกลุ่ม ให้แต่ละกลุ่มศึกษา ความรู้จากใบความรู้ที่ ๖ - ๘ ตามที่กำหนด ดังนี้

กลุ่มที่ ๑ ศึกษาเรื่องพระมหาปชาบดีโคตมีเถรี

กลุ่มที่ ๒ ศึกษาเรื่องพระเขมาเถรี และพระอุบลวรรณาเถรี

กลุ่มที่ ๓ ศึกษาเรื่องพระปฏาจาราเถรี และพระกัสาโคตมีเถรี

๔. ให้นักเรียนส่งตัวแทนกลุ่มมาเล่าสรุปย่อประวัติและความสำคัญของพุทธสาวิกาตามที่กำหนด จนครบทุกกลุ่ม เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ครูคอยเสนอแนะเพิ่มเติม

๕. นักเรียนและครูร่วมกันสรุปบทเรียนและมอบหมายให้นักเรียนกลุ่มเดิมช่วยกันตอบคำถาม ในใบกิจกรรมที่ ๓ เรื่องประวัติและความสำคัญของพุทธสาวิกา ส่งตัวแทนกลุ่มนำเสนอผลงานหน้าชั้นเรียน

ขั้นประยุกต์

๖. นักเรียนและครูร่วมกันประเมินผล พร้อมทั้งแก้ไขเพิ่มเติมให้ถูกต้อง และชื่นชมผลงาน กลุ่มนักเรียนที่ทำได้ดีที่สุด

๗. นำผลงานของนักเรียนทุกกลุ่มติดที่ป้ายนิเทศ

๘. นักเรียนทำแบบทดสอบหลังเรียน และครูตรวจให้คะแนน

๗. การรายงาน/ชิ้นงาน

ที่	ภาระงาน	ชิ้นงาน
๑	ตอบคำถามประวัติและความสำคัญของพุทธสาวิกา	ใบกิจกรรมที่ ๓

๘. สื่อ/แหล่งการเรียนรู้

๑. บัตรคำ

๒. ใบความรู้ที่ ๖ เรื่องพระมหาปชาบดีโคตมีเถรี

ใบความรู้ที่ ๗ เรื่องพระเขมาเถรี และพระอุบลวรรณาเถรี

ใบความรู้ที่ ๘ เรื่องพระปฏาจาราเถรี และพระกัสาโคตมีเถรี

๓. ใบกิจกรรมที่ ๓

๔. แบบทดสอบหลังเรียน

๙. การวัดผลและประเมินผล

สิ่งที่ต้องการวัด	วิธีวัด	เครื่องมือ	เกณฑ์การประเมิน
อธิบายประวัติและความสำคัญของพุทธสาวิกา	- ตรวจผลงาน	- แบบประเมินผลงาน	ผ่าน = ได้คะแนนตั้งแต่ร้อยละ ๖๐ ขึ้นไป ไม่ผ่าน = ได้คะแนนต่ำกว่าร้อยละ ๖๐

แบบประเมินผลงาน

ใบกิจกรรมที่ ๓

ข้อที่	ระดับคะแนน		
	๓ คะแนน	๒ คะแนน	๑ คะแนน
๑-๕	ตอบคำถามถูกต้อง ตรงประเด็น	ตอบคำถามถูกต้อง ตรงประเด็นส่วนใหญ่	ตอบคำถามถูกต้องและ ตรงประเด็นน้อย

เกณฑ์การตัดสิน

เกณฑ์	ร้อยละ	คะแนน
ผ่าน	๖๐ ขึ้นไป	๙ - ๑๕
ไม่ผ่าน	ต่ำกว่า ๖๐	๐ - ๘

หมายเหตุ เกณฑ์การตัดสินสามารถปรับใช้ตามความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย

แบบประเมินผลการเรียนรู้

แบบทดสอบหลังเรียน

เกณฑ์การประเมิน	
ตอบถูกได้ ๑ คะแนน	ตอบผิดได้ ๐ คะแนน

เกณฑ์การตัดสิน

เกณฑ์	ร้อยละ	คะแนน
ผ่าน	๖๐ ขึ้นไป	๓ - ๕
ไม่ผ่าน	ต่ำกว่า ๖๐	๐ - ๒

ใบกิจกรรมที่ ๓

เรื่อง ประวัติและความสำคัญของพุทธสาวิกา

กลุ่มที่.....		
ชื่อ.....	ชั้น.....	เลขที่.....
ชื่อ.....	ชั้น.....	เลขที่.....
ชื่อ.....	ชั้น.....	เลขที่.....
ชื่อ.....	ชั้น.....	เลขที่.....

คำชี้แจง ให้นักเรียนตอบคำถามต่อไปนี้ ๕ ข้อ (๑๕ คะแนน)

๑. สตรีที่ได้รับอุปสมบทในพระพุทธศาสนาเป็นคนแรกได้แก่ใคร และอุปสมบทด้วยวิธีอย่างไร

.....

.....

.....

๒. พระเชมาเถรี ได้รับขนานนามว่าเป็นอัครสาวิกาของภิกษุณีฝ่ายใด เพราะอะไร

.....

.....

.....

๓. พระอุบลวรรณาเถรี ได้รับขนานนามว่าเป็นอัครสาวิกาของภิกษุณีฝ่ายใด เพราะอะไร

.....

.....

.....

๔. พระกิสสา โคตมิเถรี ได้รับยกย่องทางใดของฝ่ายภิกษุณี

.....

.....

.....

๕. พระปฐาจาราเถรี ได้รับยกย่องทางใดของฝ่ายภิกษุณี

.....

.....

.....

เฉลยใบกิจกรรมที่ ๓

ความสำคัญประวัติพุทธสาวิกา

๑. สตรีที่ได้รับอุปสมบทในพระพุทธศาสนาเป็นคนแรกได้แก่ใคร และอุปสมบทด้วยวิธีอย่างไร
ตอบ สตรีที่ได้รับอุปสมบทในพระพุทธศาสนาเป็นคนแรกได้แก่พระนางมหาปชาบดีโคตมี
 ได้อุปสมบทด้วยวิธี รับครุธรรม ๘ ประการ
๒. พระเชมาเถรี ได้รับขนานนามว่าเป็นอัครสาวิกาของภิกษุณีฝ่ายใด เพราะอะไร
ตอบ พระเชมาเถรี ได้รับขนานนามว่าเป็นอัครสาวิกาของภิกษุณีฝ่ายขวา
 เพราะ เป็นเลิศในด้านมีปัญญามาก
๓. พระอุบลวรรณาเถรี ได้รับขนานนามว่าเป็นอัครสาวิกาของภิกษุณีฝ่ายใด เพราะอะไร
ตอบ พระอุบลวรรณาเถรี ได้รับขนานนามว่าเป็นอัครสาวิกาของภิกษุณีฝ่ายซ้าย
 เพราะเป็นเลิศในด้านมีฤทธิ์มาก
๔. พระกิสาโคตมีเถรี ได้รับยกย่องทางใดของฝ่ายภิกษุณี
ตอบ พระกิสาโคตมีเถรี ได้รับยกย่องของฝ่ายภิกษุณี เป็นเลิศในด้านพระวินัยปิฎก
๕. พระปฐาจาราเถรี ได้รับยกย่องทางใดของฝ่ายภิกษุณี
ตอบ พระปฐาจาราเถรี ได้รับยกย่องของฝ่ายภิกษุณี เป็นเลิศในด้านผู้ทรงจีวรเศร้าหมอง

แบบทดสอบวัดผลการเรียนรู้

ผลการเรียนรู้ที่ ๒ รู้และเข้าใจ เห็นความสำคัญประวัติพุทธสาวิกา
จำนวน ๕ ข้อ คะแนน ๕ คะแนน

คำชี้แจง ให้นักเรียนเลือกคำตอบที่ถูกต้องที่สุดเพียงข้อเดียว

๑. พระพุทธเจ้าทรงยกย่องพระนางเขมาเถรีมีความเป็นเลิศในด้านใด
 - ก. มีปัญญามาก
 - ข. มีความกตัญญู
 - ค. แสดงธรรมเป็นเลิศ
 - ง. มีจิตตั้งมั่น
๒. พระนางประชาบดีโคตมี ประพฤติตนเป็นแบบอย่างในด้านใด
 - ก. เป็นผู้แสดงธรรมได้อย่างดีเยี่ยม
 - ข. เป็นผู้ที่ชอบทำบุญ
 - ค. ทรงอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา
 - ง. เป็นผู้มีความตั้งใจแน่วแน่
๓. พระพุทธเจ้าปฏิบัติเช่นไร ให้พระนางเขมาสนพระทัยในทางธรรม
 - ก. กล่าวตักเตือนเรื่องความงามต่อพระนาง
 - ข. นิ่งเฉยเมื่อพระนางเสด็จมายังเวฬุวันมหาวิหาร
 - ค. เนรมิตหญิงสาวสวย กลายเป็นหญิงมีอายุ และวัยชรา
 - ง. สั่งสอนธรรมต่อพระนางเขมา
๔. พระเขมาเถรีได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าครั้งแรกด้วยเหตุในข้อใด
 - ก. มีความศรัทธาในพระพุทธเจ้า
 - ข. มีความศรัทธาในพระสงฆ์สาวก
 - ค. พระเขมาเถรีหาอุบายเพื่อเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า
 - ง. พระเจ้าพิมพิสารหาอุบายให้พระเขมาเถรีได้ไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า
๕. พระพุทธเจ้าทรงแต่งตั้งพระเขมาเถรีในตำแหน่งใด
 - ก. อุบาสิกาฝ่ายขวา
 - ข. อุบาสิกาฝ่ายซ้าย
 - ค. อัครสาวิกาฝ่ายขวา
 - ง. อัครสาวิกาฝ่ายซ้าย

เฉลยแบบทดสอบวัดผลการเรียนรู้

ผลการเรียนรู้ที่ ๒ รู้และเข้าใจ เห็นความสำคัญประวัติพุทธสาวิกา

ข้อ ๑ ก

ข้อ ๒ ง

ข้อ ๓ ค

ข้อ ๔ ง

ข้อ ๕ ค

ใบความรู้ที่ ๖ พระมหาชชาติโคตมิเถรี

๑๑. พระมหาชชาติโคตมิเถรี

พระมหาชชาติโคตมิเถรี เป็นพระธิดาของพระเจ้าอัญชนะ กับพระนางยโสธรา ในกรุงเทวทหะ เดิมพระนามว่าพระนางปชชาติ เป็นพระกนิษฐภคินี (น้องสาว) ของพระนางสิริมหามายา เมื่อพระนางสิริมหามายา ทิวงคตแล้ว ได้รับการสถาปนาไว้ในตำแหน่งพระอัครมเหสี มีพระโอรสชื่อ พระนันทะ พระธิดาชื่อ รูปนันทา ทรงมอบให้นางสนมเลี้ยงดู ส่วนพระนางคอยเลี้ยงดูเจ้าชายสิทธัตถะราชกุมาร

ครั้นเมื่อพระบรมโพธิสัตว์เสด็จออกทรงผนวช ได้บรรลุพระสัพพัญญุตญาณแล้ว เสด็จไปโปรด พระประยูรญาติ ณ กรุงกบิลพัสดุ์ เสด็จเข้าไปบิณฑบาตในพระนคร และทรงแสดงธรรมกถาโปรด พระเจ้าสุทโธทนะพุทธบิดา ในระหว่างถนน ให้ดำรงอริยมุขขึ้นโสดาบัน ครั้นวันที่ ๒ เสด็จเข้าไปรับอาหาร บิณฑบาตในพระราชนิเวศน์ ทรงแสดงธรรมโปรดพระพุทธบิดาและพระนันทนาง ยังพระบิดาให้ดำรงอยู่ในพระสกทาคามี ยังพระนันทนางให้บรรลุพระโสดาบัน และในวันรุ่งขึ้น ทรงแสดงมหาปาลชาดกโปรด พระเจ้าสุทโธทนะ พอบจบลงพระพุทธบิดาทรงบรรลุเป็นพระอริยบุคคลชั้นพระอนาคามี

ในวันที่ ๔ แห่งการเสด็จโปรดพระประยูรญาติ พระพุทธองค์เสด็จไปในพิธ้อาวาหมงคลอภิเชก สมนสนัทกุมารพระอนุชาต่างพระมารดา กับพระนางชนบทกัลยาณี เมื่อเสร็จพิธ้อาวาหมงคล พระพุทธองค์ ได้นำนันทกุมาร ไปบวชในวันนั้น ครั้นถึงวันที่ ๗ แห่งการเสด็จกรุงกบิลพัสดุ์ ได้ทรงพาราหุลกุมารออกบวช เป็นสามเณรอีก จึงยังความเศร้าโศกให้บังเกิดแก่พระเจ้าสุทโธทนะยิ่งนัก เพราะเกรงว่าจะขาดรัชทายาท สืบสันตติวงศ์ ครั้นกาลต่อมา พระเจ้าสุทโธทนะได้บรรลุพระอรหัตผลแล้วเข้าสู่ปรินิพพาน

ครั้นนั้น พระนางมหาราชชาติเกิดว่าเหว่พระเหตุภัย ประราธนาจะทรงผนวช ก็ประจวบเกิดเหตุ ที่ชาวพระนครทั้ง ๒ คือเมืองกบิลพัสดุ์ กับเมืองโกถิยะทะเลาะกัน ในเรื่องการแย่งน้ำในแม่น้ำโรหิณี ที่ไหลผ่านระหว่างพระนครทั้งสองจนถึงขั้นจะรบกัน พระพุทธเจ้าจึงได้เสด็จไปเทศนาอัตตทัตถสูตร โปรดพระญาติในระหว่างเมืองทั้งสองให้เข้าใจกัน เจ้าทั้งหลายทรงเลื่อมใสแล้ว จึงได้มอบถวายพระกุมาร ฝ่ายละ ๒๕๐ องค์ให้บวชตามเสด็จพระพุทธเจ้า ครั้นเมื่อบวชแล้ว พระชายาของท่านเหล่านั้น ก็ได้ส่งข่าวไปยัง พระภิกษุหนุ่มเหล่านั้น ทำให้ท่านเหล่านั้นเกิดความไม่ยินดีในเพศสมณะ พระพุทธเจ้าทรงทราบว่ภิกษุ เหล่านั้นเกิดความเบื่อหน่ายในสมณะวิสัย จึงทรงนำภิกษุหนุ่ม ๕๐๐ รูป เหล่านั้นไปสู่สระชื่อว่ากุณาละ ประทับนั่งบนแผ่นหินที่เคยประทับนั่งในครั้งที่พระองค์เสวยพระชาติเป็นนกคฤเหว่า ทรงเทศนาด้วยเรื่อง กุณาลชาดก เพื่อบรรเทาความไม่ยินดีของภิกษุเหล่านั้นลง จบเทศนา พระภิกษุหนุ่มเหล่านั้นทั้งหมด ดำรง อยู่ในโสดาปัตติผล แล้วทรงนำกลับมาสู่ป่ามทวันอีกครั้งหนึ่ง ทรงกระทำพระภิกษุเหล่านั้นให้ดำรงอยู่ใน อรหัตตผล

ฝ่ายพระชายาของพระภิกษุเหล่านั้น เมื่อได้ส่งข่าวไปเพื่อจะดูใจพระภิกษุเหล่านั้นว่ายังปรารถนาในเพศคฤหัสถ์หรือไม่ก็ได้รับคำตอบว่า พวกเราไม่ปรารถนาที่จะครองเรือนพระนางเหล่านั้นทรงดำริว่าเมื่อเป็นอย่างนั้นก็ไม่มีประโยชน์อันใดที่พวกเราจะกลับไปยังเรือนเราจะไปเข้าเฝ้าพระนางมหาปชาบดีเพื่อขออนุญาต แล้วจะออกบวช พระชายาทั้ง ๕๐๐ นางจึงเข้าไปเฝ้าพระนางมหาปชาบดีทูลว่า ข้าแต่พระแม่เจ้าขอพระแม่เจ้าโปรดอนุญาตให้หม่อมฉันทั้งหลายบวชเถิด

พระนางมหาปชาบดีเอง ก็ทรงปรารถนาที่จะออกบวชอยู่แล้วจึงได้พาสตรีเหล่านั้นไปเฝ้าพระพุทธเจ้า

โดยสมัยนั้น พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ นิโครธาราม เขตกรุงกบิลพัสดุ์ ในสักกะชนบท ครั้นนั้นพระนางมหาปชาบดีโคตมีเข้าไปเฝ้า ถวายบังคมแล้วได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ได้กราบทูลขอประทานวโรกาส พระพุทธเจ้าข้า ขอสตรีพึงได้ออกบวชเป็นบรรพชิตในพระธรรมวินัยที่พระศาสดาประกาศแล้ว

พระพุทธเจ้าตรัสห้ามว่า อย่าเลย โคตมี เธออย่าขบใจการที่สตรีออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตในพระธรรมวินัยที่ศาสดาประกาศประกาศแล้วเลย

แม้ครั้งที่สองและครั้งที่สามที่พระนางทูลอ้อนวอนต่อพระพุทธเจ้า เพื่อทรงอนุญาตให้สตรีบวชได้ แต่พระพุทธองค์ก็ทรงห้ามเสียทั้งสามครั้ง

ครั้นนั้น พระนางมหาปชาบดีโคตมีทรงน้อยพระทัยว่า พระพุทธเจ้าไม่ทรงอนุญาตให้สตรีออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตในพระธรรมวินัยที่พระองค์ประกาศแล้ว มีทุกข์เสียพระทัย มีพระพักตร์นองด้วยน้ำพระเนตร ทรงกันแสงพลาถถวายบังคมพระพุทธเจ้า ทำประทักษิณ เสด็จกลับไป

ครั้นนั้น พระพุทธเจ้าประทับอยู่ในกรุงกบิลพัสดุ์ ตามพระพุทธานุสสัยแล้ว เสด็จหลีกจาริกไปโดยลำดับ ถึงพระนครเวสาลี ขำว่า พระองค์ประทับอยู่ที่กุฎาคารสาลา ปามหาวัน เขตพระนครเวสาลีนั่น

ครั้นนั้น พระนางมหาปชาบดีโคตมี ให้ปลงพระเกสา ทรงพระภูษาย้อมผาด พร้อมด้วยนางสาวกนิยามากด้วยกัน เสด็จตามพระพุทธองค์ไปทางพระนครเวสาลี เสด็จถึงเมืองเวสาลี กุฎาคารสาลา ปามหาวัน โดยลำดับ เวลานั้น พระนางมีพระบาททั้งสองพอง มีพระวรกายเกลือกกลั้วด้วยธุลี มีทุกข์เสียพระทัย มีพระพักตร์นองด้วยน้ำพระเนตร ได้ประทับยืนกรรแสงอยู่ที่ซุ้มพระทวารภายนอก

ได้ยินว่า พระนางมหาปชาบดีได้มีความคิดอย่างนี้ว่า เรานี้ ทั้งๆที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงอนุญาตแล้ว ก็ถือเพศบรรพชิตด้วยตนเองทีเดียว ก็ความที่เราถือเพศบรรพชิตอย่างนี้ เกิดปรากฏเป็นที่ทราบไปทั่วชมพูทวีปแล้ว ถ้าพระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้บวชไซ้ร้ ข้อนั้นเป็นการดีแต่ถ้าพระองค์ไม่ทรงอนุญาต จะมีความครหาอย่างใหญ่หลวง พระนางทรงปริวิตกอย่างนี้ จึงไม่อาจจะเข้าไปยังวิหาร ได้ยืนทรงกรรแสงอยู่

ท่านพระอานนทได้เห็นพระนางมหาปชาบดีโคตมี มีพระบาททั้งสองพอง มีพระวรกายเกลือกกลั้วด้วยธุลี มีทุกข์เสียพระทัย มีพระพักตร์นองด้วยน้ำพระเนตร ประทับยืนกรรแสงอยู่ที่ซุ้มพระทวารภายนอก จึงถามถึงสาเหตุกับพระนาง

พระนางตอบว่า พระอานนท์เจ้าข้า เพราะพระพุทเจ้าไม่ทรงอนุญาตให้สตรีออกจากเรือน บวชเป็นบรรพชิต

พระอานนท์กล่าวว่า ดูกรโคตมิ ถ้าเช่นนั้น พระนางจงร่ายอยู่ที่นี้แหละสักครู่หนึ่งจนกว่าอาตมา จะทูลพระพุทเจ้าให้ทรงอนุญาตให้สตรีออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตได้

ครั้งนั้น ท่านพระอานนท์เข้าไปเฝ้าพระพุทเจ้า ถวายบังคม นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แล้วกราบทูล ว่า พระพุทเจ้าข้า พระนางมหาปชาบดีโคตมี มีพระบาททั้ง ๒ พอง มีพระวรกายเกลือกกลิ้งด้วยธูลี มีทุกข์ เสียพระทัย มีพระพักตร์นองด้วยน้ำพระเนตร ประทับยืนกรรแสงอยู่ที่ซุ้มพระทวารภายนอก ด้วย น้อยพระทัยว่า พระองค์ไม่ทรงอนุญาตให้สตรีออกจากเรือน บวชเป็นบรรพชิตในพระธรรมวินัยที่พระองค์ ประกาศแล้ว ขอประทานวโรกาสขอสตรีสามารถออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตได้เถิด พระพุทเจ้าข้า

พระพุทเจ้าตรัสห้ามว่า อย่าเลย อานนท์ เธออย่าขอบใจการที่สตรีออกจากเรือนบวชเป็น บรรพชิตในธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้วเลย

แม้ครั้งที่สองและครั้งที่สามที่ท่านพระอานนท์ได้กราบทูลอ้อนวอนต่อพระพุทเจ้าแต่พระองค์ ก็ยังทรงห้ามเสียทั้งสามครั้ง

ลำดับนั้น ท่านพระอานนท์ได้มีความคิดดังนี้ว่า พระพุทเจ้าไม่ทรงอนุญาตให้มาตุคามออกบวช เป็นบรรพชิตในธรรมวินัยที่พระองค์ทรงประกาศแล้ว ฉะนั้นเราพึงทูลขอพระองค์ให้มาตุคามออกบวช เป็นบรรพชิตในธรรมวินัยที่พระองค์ทรงประกาศแล้วโดยปริยายอื่น

ท่านพระอานนท์จึงได้ทูลถามพระพุทเจ้าว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มาตุคามออกบวชเป็น บรรพชิตในธรรมวินัยที่พระองค์ทรงประกาศแล้ว สามารถจะทำให้แจ้งซึ่งพระโสดาปัตติผล สกาคามิผล อนาคามิผล หรืออรหัตผลได้หรือไม่ พระเจ้าข้า

พระพุทเจ้าตรัสว่า ดูกรอานนท์ มาตุคามออกบวชเป็นบรรพชิตในธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้ว สามารถทำให้แจ้งแม้พระโสดาปัตติผล สกาคามิผล อนาคามิผล หรืออรหัตผลได้

พระอานนท์เถระทูลว่า พระพุทเจ้าข้า ถ้าสตรีออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตในพระธรรม วินัยที่พระองค์ประกาศแล้ว สามารถเพื่อทำให้แจ้งแม้ซึ่งพระโสดาปัตติผล สกาคามิผล อนาคามิผล หรือ อรหัตผลได้ พระพุทเจ้าข้า พระนางมหาปชาบดีโคตมี พระมาตุจฉาพระองค์ ทรงมีอุปการะมาก ทรง ประคับประคอง เลี้ยงดู ทรงถวายชีรธारा เมื่อพระชนนีสวรรคตได้ให้พระองค์เสวยชีรธारा ขอประทาน วโรกาสขอสตรีพึงได้การออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ในพระธรรมวินัยที่พระองค์ประกาศแล้ว พระพุทเจ้าข้า

พระพุทเจ้าตรัสว่า ดูกรอานนท์ ถ้ามหาปชาบดีโคตมี รับประพฤติ ครุธรรม ๘ ประการได้ ครุธรรม ๘ ประการนี้แหละเป็นอุปสมบทของพระนาง คือ

๑. ภิกษุณีแม้อุปสมบทแล้วได้ ๑๐๐ พรรษา ก็พึงเคารพกราบไว้พระภิกษุแม้อุปสมบทได้วันเดียว
๒. ภิกษุณี จะอยู่จำพรรษาในอาวาสที่ไม่มีภิกษุณีนั้นไม่ได้ ต้องอยู่ในอาวาสที่มีพระภิกษุ
๓. ภิกษุณี จะต้องทำอุโบสถกรรม และรับฟังโอวาทจากสำนักภิกษุสงฆ์ทุกกึ่งเดือน

๔. ภิกษุณี อยู่จำพรรษาแล้ว วันออกพรรษาต้องทำปวารณาในสำนักสงฆ์ทั้งสองฝ่าย (ภิกษุสงฆ์ และภิกษุณีสงฆ์)

๕. ภิกษุณี ถ้าต้องอาบัติสังฆาทิเสส อยู่ปริวาสกรรม ต้องประพฤติมานัตในสงฆ์สองฝ่าย

๖. ภิกษุณี ต้องอุปสมบทในสำนักสงฆ์สองฝ่าย หลังจากเป็นนางสิกขมานารักษาสิกขาบท ๖ ประการ คือ

๑. เว้นจากการฆ่าสัตว์

๒. เว้นจากการลักขโมย

๓. เว้นจากการประพฤติดิตพรหมจรรย์

๔. เว้นจากการพูดเท็จ

๕. เว้นจากการดื่มสุราเมรัยและของมึนเมา

๖. เว้นจากการรับประทานอาหารในเวลาวิกาล ทั้ง ๖ ประการนี้มีให้ขาดตกบกพร่องเป็นเวลา ๒ ปี ถ้าบกพร่องในระหว่าง ๒ ปี ต้องเริ่มปฏิบัติใหม่

๗. ภิกษุณี จะกล่าวอภิกษุณีกถาคือ คำบริภาษภิกษุ ด้วยอาการอย่างใดอย่างหนึ่งมิได้

๘. ภิกษุณี ตั้งแต่วันอุปสมบทเป็นต้นไป ฟังฟังโอวาทจากภิกษุเพียงฝ่ายเดียว จะให้โอวาทภิกษุณีได้

พระเถระจดจำนำเอาครุธรรมทั้ง ๘ ประการนี้มาแจ้งแก่พระนางมหาปชาบดีโคตมี พระน้านาง ได้สดับแล้ว มีพระทัยผ่องใสโสมนัส ยอมรับปฏิบัติได้ทุกประการ พระพุทธร่องค์จึงทรงประทานการอุปสมบทให้แก่พระน้านางสมเจตนา พร้อมสากยชัตติยนารีที่ติดตามมาด้วยทั้งหมด เมื่อพระนางมหาปชาบดีโคตมี ได้อุปสมบทเสร็จแล้ว เรียนพระกัมมัญฐานในสำนักพระพุทธเจ้า อุตส่าห์บำเพ็ญเพียรด้วยความไม่ประมาท ไม่นานนักก็ได้บรรลุพระอรหัตผล พร้อมด้วยภิกษุณีบริวารทั้ง ๕๐๐ รูป และได้บำเพ็ญกิจพระศาสนา เต็มกำลังความสามารถ

ลำดับต่อมา เมื่อพระพุทธเจ้าประทับ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงสถาปนาภิกษุณีในตำแหน่งเอตทัคคะ หลายตำแหน่ง พระพุทธร่องค์ทรงพิจารณาเห็นว่า พระนางมหาปชาบดีโคตมีเป็นผู้มีวิญญูสูง คือรู้กาลนาน มีประสบการณ์มาก รู้เหตุการณ์ต่างๆ มาตั้งแต่ต้น จึงทรงสถาปนาพระนางตำแหน่งเอตทัคคะ เป็นผู้เลิศกว่าภิกษุณีทั้งหลาย ในฝ่าย ผู้รัตตัญญู คือผู้รู้ราตรีนาน

พระนางทรงพระชนมายุสังขารอยู่โดยสมควรแก่กาล ก็ดับขันธปรินิพพาน

ใบความรู้ที่ ๗

พระเชมาเถรี และพระอุบลวรรณาเถรี

๑๒. พระเชมาเถรี

พระเชมาเถรี เป็นพระราชธิดาของพระเจ้าสาครราช ผู้ครองสาครนคร ในแคว้นมัททรัฐ ทรงพระสิริโฉมงดงาม มีผิวพรรณดั่งสีทองเลื่อมเรืองเป็นเงาดั่งแว่นกยูง พระประยูรญาติได้ให้พระนามว่า **เชมา** เมื่อเข้าสู่วัยสาว ได้อภิเษกสมรสเป็นพระมเหสีของพระเจ้าพิมพิสาร แห่งนครราชคฤห์ แคว้นมคธ เพราะท่านทรงมีพระสิริโฉมงดงามมาก จึงเป็นที่โปรดปรานของพระเจ้าพิมพิสารเป็นอย่างยิ่ง

ในระยะแรกท่านมิได้สนพระทัยในพระพุทธศาสนา ทั้งที่พระเจ้าพิมพิสารพระสวามีของท่าน ทรงอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี คือ ได้ทรงถวายพระราชอุทยานเวฬุวันให้เป็นวัดแห่งแรกในพระพุทธศาสนา และได้ทรงถวายปัจจัยอุปถัมภ์ภิกษุสงฆ์ ณ วัดเวฬุวันอยู่เป็นประจำ ในเวลาที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดเวฬุวัน กรุงราชคฤห์ ท่านได้ทรงทราบว่า พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมเรื่องโทษเกี่ยวกับร่างกาย จึงทรงเกรงว่าถ้าท่านเสด็จไปเฝ้า พระพุทธองค์อาจจะทรงชี้โทษเกี่ยวกับพระรูปโฉมของท่านก็ได้ จึงไม่ยอมเสด็จไปเฝ้าพระพุทธองค์เลย แม้แต่วัดเวฬุวันที่พระเจ้าพิมพิสารทรงสร้าง ท่านก็ได้เสด็จไปดู พระเจ้าพิมพิสารจึงทรงพระดำริว่า เราเป็นอัครอุปัฏฐากของพระพุทธเจ้า แต่อัครมเหสีของอริยสาวก เช่นเรานี้จะไม่ไปเฝ้าพระพุทธองค์ ข้อนี้น่าจะไม่ชอบใจเลยพระองค์จึงทรงหาอุบายที่จะให้ท่านไปเฝ้าพระพุทธเจ้า และฟังธรรมเทศนาของพระพุทธองค์ให้ได้ในที่สุดทรงมีพระบัญชาให้กวีแต่งเพลงพรรณนาความงามวัดเวฬุวัน ราชอุทยานด้วยถ้อยคำอันไพเราะ ชวนคิด ชวนฝัน ของวัดเวฬุวันราชอุทยาน แล้วรับสั่งให้นำไปขับร้องใกล้ๆ ที่พระเชมาประทับ ก็มีพระประสงคฺจะเสด็จไปชม จึงเข้าไปกราบทูลพระเจ้าพิมพิสาร ซึ่งพระองค์ก็ทรงยินดี ให้เสด็จไปตามพระประสงค์ เมื่อพระเชมาได้เสด็จชมพระราชอุทยานจนสิ้นวันแล้วใคร่เสด็จกลับพวกราชบุรุษทั้งหลายได้นำท่านไปยังสำนักของพระพุทธเจ้า ทั้งๆที่ท่านไม่พอพระทัยเลย พระพุทธเจ้าทอดพระเนตรเห็นพระเชมากำลังเสด็จมาเฝ้า เพื่อที่จะให้ท่านคลายความยึดถือในความงามทรงเนรมิตนางเทพอัปสรนางหนึ่งถือพัดก้านใบตาลถวายงานพัดให้พระองค์อยู่เบื้องหลัง ซึ่งมีความงดงามยิ่งกว่าท่าน พระเชมาจึงตะลึงในความงามของนางเทพอัปสรแล้ว ถึงกับตกพระทัย โดยมีได้สนพระทัยในพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้า และทรงดำริว่า แยมแล้วสิเรา สตรีที่งามปานเทพอัปสรเห็นปานนี้ยืนอยู่ใกล้ๆ พระพุทธเจ้าแม้เราจะเป็นปริจาริกา หญิงรับใช้ของนาง ก็ยังไม่คู่ควรเลย เพราะเหตุไร เราจึงเป็นผู้ตกอยู่ในอำนาจจิตคิดชั่วหลงมัวเมาอยู่ในรูปเช่นนี้หนอ เมื่อได้สดับพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าว่า เธอจงดูร่างกายอันอาดูร ไม่สะอาด น่าเบื่อหน่าย ไหลเข้า ไหลออก ที่คนโง่ปรารภกันนั้น พระพุทธเจ้าจึงทรงบันดาลให้พระเชมาทอดพระเนตรเห็นรูปสตรีนั้นเปลี่ยนแปลงไปตามลำดับ ให้มีวัยสูงอายุนั้นๆ จนแก่ชรา มีหนังเหี่ยวยุบ ผมหงอก ผันหัก แก่ห่อมนแล้วล้มกลิ้งถึงแก่กรรมพร้อมกับพัดใบตาลนั้น เหลือแต่กระดูกในที่สุด พระเชมาทอดพระเนตรเห็นความเป็นเช่นนั้น ทรงเห็นความไม่มีแก่นสารของรูปสตรีนั้น จึงทรงได้คิด คลายความยึดติดในความงาม

จึงดำริว่า สรรพที่สวยงามเห็นปานนี้ยังถึงกลับความวิบัติได้ แม้พระสรีระของเราก็จะมีคติเป็นไปอย่างนี้เหมือนกัน ขณะที่พระเขมากำลังมีพระดำรียังนี้อยู่ นั้น พระพุทธองค์ได้ตรัสพระคาถาภาษิตว่า

ชนเหล่าใดถูกราคะย้อมแล้ว ตกไปในกระแสราคะ เหมือนแมลงมุดตกไปในข่ายใยที่ตนทำเอง เมื่อชนเหล่านั้นตัดกระแสเหล่านั้นได้ โดยไม่มีเยื่อใยแล้วละกามสุขเสียได้ ย่อมออกบวช

เมื่อจบพระพุทธดำรัสคาถาภาษิตแล้ว พระเขมาส่งญาณไปตามกระแสพระธรรมเทศนา ก็ตรัสขาดความรักได้เด็ดขาด บรรลุอรหัตตผลเป็นพระอรหันต์ พร้อมด้วยปฏิสัมภิทาทั้งหลาย ในอิริยาบถที่ประทับยืนนั่นเอง

พระเจ้าพิมพิสาร ได้เสด็จพระราชดำเนินไปตามพระเขมา แต่เมื่อไปถึง พระพุทธองค์ได้ทรงตรัสบอกกับพระเจ้าพิมพิสารว่า บัดนี้พระนางเขมาไม่อาจจะครองเพศมารวาสได้อีกแล้ว เพราะได้สำเร็จอรหัตตผลแล้ว เมื่อพระเจ้าพิมพิสารทรงทราบดังนั้นก็อนโมทนาสาธุการ

พระพุทธองค์ตรัสว่า เอहि ภิกขุ (เธอจงเป็นภิกษุมาเถิด) เมื่อนั้นพระนางเขมา ได้สวมจีวรทิพย์ ซึ่งลอยมาในอากาศ พร้อมบริวารทั้งหลายในทันที

พระเขมา เป็นผู้ชำนาญในฤทธิ์ในทิพโสตราตุและเจโตปริยญาณ รู้ชัดบุพเพนิวาสญาณ ชำระทิพจักขุ ให้บริสุทธิ์ มีอัสวะทั้งปวงหมดสิ้นแล้ว บัดนี้ภพใหม่ไม่มีอีก ญาณอันบริสุทธิ์ในอรรถธรรมะ นิรุตติปฏิภาณ เกิดขึ้นแล้วเป็นผู้ฉลาดในวิสุทธิทั้งหลายคล่องแคล่วในกถาวัตถุ รู้จักนัยแห่งอิทธิธรรม ถึงความชำนาญในศาสนา ภายหลัง พระเจ้าพิมพิสารพระสวามีผู้ฉลาด ตรัสถามปัญหาละเอียดในไตรปิฎก ได้วิสัชนาโดยครบถ้วน

ครั้งนั้น พระเจ้าพิมพิสารเสด็จเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าแล้ว ทูลสอบถามปัญหาเหล่านั้น พระพุทธเจ้าทรงพยากรณ์เป็นอย่างเดียวกันกับพระเถรีวิสิขณาแล้ว พระพุทธเจ้าประทับนั่งท่ามกลางหมู่พระอริยะ ณ วัดพระเชตะวัน เมื่อทรงสถาปนาภิกษุณีทั้งหลายไว้ในตำแหน่งตามลำดับ ก็ทรงสถาปนาพระเขมาเถรีไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะ เพราะเป็นผู้มีปัญญามากและเป็นอัครสาวิกาฝ่ายขวา ดังความในพระสูตรว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เขมาเป็นเลิศภิกษุณีสาวิกาของเราผู้มีปัญญามาก

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าแม้ออกบวช ก็ของจริงเป็นเช่น เขมาภิกษุณีและอุบลวรรณาภิกษุณีเถิด

ดูกรภิกษุทั้งหลาย บรรดาภิกษุณีผู้เป็นสาวิกาของเรา เขามีภิกษุณีและอุบลวรรณาภิกษุณี เป็นจุดประมาณเช่นนี้

วันหนึ่งพระเถรีนั่งพักกลางวันอยู่ ณ โคลนต้นไม้ต้นหนึ่ง มารผู้มีบาปแปลงกายเป็นชายหนุ่ม เข้าไปหา เมื่อประเล้าประโลมด้วยกามทั้งหลาย ก็กล่าวคาถาว่า

แม่นางเขมาเอ๋ย เจ้าก็สาวสะคราญ เราก็หนุ่มแน่น

มาสิ เรามาร่วมอภิรมย์กัน ด้วยดนตรีเครื่อง ๕ นะแม่นาง

พระเขมาเถรี ฟังคำนั้นแล้ว เมื่อประกาศความที่ตนหมดความกำหนัด ในกามทั้งปวง ๑ ความที่ผู้นั้นเป็นมาร ๑ ความไม่เลือนใสที่มีกำลังของตนในเหล่าสัตว์ผู้ยึดมั่นในอัตตา ๑ และความที่ตนทำกิจเสร็จแล้ว ๑ จึงกล่าวคาถาเหล่านี้ว่า

เรา อิตอัถเื่อมระอาด้วยกายอันเปื่อยเน่า กระสับกระส่าย มีอันจะแตกพังไปนี้อยู่ เราถอน
 กามตัณหาได้แล้ว กามทั้งหลาย มีอุปมาด้วยหอกและหลาว มีขันธทั้งหลายเป็นเชิงรองสับ บัดนี้ความยินดี
 ในกามที่ท่านพูดถึงไม่มีแก่เราแล้ว เรากำจัดความเพิลิตเพลินในกามทั้งปวงแล้ว ทำลายกองแห่งความมืด
 (อวิชชา) เสียแล้ว ดูก่อนมารใจบาป ท่านจงรู้อย่างนี้ ตัวท่านถูกเรากำจัดแล้ว พวกคนเขลา ไม่รู้ตามความ
 เป็นจริง พวกนั้นอบน้อมดวงดาวทั้งหลาย บำเรอไฟอยู่ในป่าคือลัทธิ สำคัญว่าเป็นความบริสุทธิ์ ส่วนเรา
 นอบน้อมเฉพาะพระพุทธเจ้าผู้เป็นอุดมบุรุษ จึงพ้นแล้วจากทุกข์ทั้งปวง เชื่อว่าทำตามคำสอนของพระศาสดา
 พระเขมาเถรี เมื่อพระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ ภูฏาคารศาลา ปามหาวัน กรุงเวสาลี ท่านเองก็พำนักอยู่ ณ
 สำนักภิกษุณี กรุงเวสาลี ครั้งนั้นพระเขมาเถรี ผู้เป็นบริวารของพระมหาปชาบดีโคตมีเถรี ได้มีความปริวิตก
 ว่า พระมหาปชาบดีจะปรินิพพาน จึงได้เข้าหาพระมหาเถรี แล้วทูลว่า ข้าแต่พระแม่เจ้า ถ้าพระแม่เจ้าชอบใจ
 กาลนิพพานอันเกษมอันยิ่งไซ้ร้ ถึงข้าพเจ้าทั้งหลายก็จะนิพพานกันหมด ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะทรงอนุญาต
 พวกข้าพเจ้าได้ออกจากเรือนจากภพพร้อมด้วยพระแม่เจ้า ก็จะไปสู่निพพานบุรี อันยอดเยี่ยมพร้อมๆ กันกับ
 พระแม่เจ้า ข้าพเจ้าทั้งหลายก็จะไปพร้อมกับพระแม่เจ้าเหมือนกัน พระมหาปชาบดีโคตมีได้ตรัสว่า เมื่อท่าน
 ทั้งจะไปนิพพาน เราจะว่าอะไรเล่า

หลังจากนั้น พระเขมาเถรีและภิกษุณีรวมได้ ๕๐๐ รูป ได้ตามพระมหาปชาบดีโคตมี ไปพระวิหาร
 ขอให้พระพุทธเจ้าทรงอนุญาต แล้วอำลาพระเถระทั้งหลาย และเพื่อพรหมจารีทุกรูปซึ่งเป็นที่เจริญใจของตน
 แล้วมาปรินิพพาน ณ ภูฏาคารศาลา ปามหาวัน กรุงเวสาลี

๑๓. พระอุบลวรรณาเถรี

พระอุบลวรรณาเถรี เป็นธิดาของเศรษฐี ในกรุงสาวัตถี ได้ชื่อว่าอุบลวรรณา เพราะมีผิวพรรณ
 งามเหมือนสีกลีบดอกบัวเขียว

นางเคยตั้งความปรารถนาไว้แทบบาทมูลของพระปทุมุตตรพุทธเจ้าแล้วสั่งสมบุญมานาน
 มาในชาตินี้จึงสวยงามสง่า เป็นที่หมายตาของพระราชา มหาเศรษฐี คฤหบดี และหนุ่มทั่วไป

เมื่อนางเจริญวัยเข้าสู่วัยสาว นอกจากจะมีผิวงามแล้ว รูปร่างลักษณะยังงดงามยิ่งสุดเท่าที่จะ
 หาหญิงอื่นทัดเทียมได้ จึงเป็นที่หมายปองต้องการของพระราชาและมหาเศรษฐีทั่วทั้งชมพูทวีป ซึ่งต่างก็
 ส่งเครื่องบรรณาการอันมีค่าไปมอบให้ พร้อมกับสว่ขออภิเษกสมรสด้วย

ฝ่ายเศรษฐีผู้บิดาของนางรู้สึกลำบากใจด้วยคิดว่า เราไม่สามารถที่จะรักษาน้ำใจของคนทั้งหมด
 เหล่านี้ได้ เราควรจะหาอุบายทางออกสักอย่างหนึ่ง แล้วจึงเรียกลูกสาวมาถามว่า

แม่อุบลวรรณา เจ้าจะสามารถบวชได้ไหม นางได้ฟังคำของบิดาแล้วรู้สึกร้อนทั่วสรรพางค์กาย
 เหมือนกับมีคนนำเอาน้ำมันที่เคี่ยวให้เดือด ๑๐๐ ครั้ง ราดลงบนศีรษะ ด้วยว่านางได้สั่งสมบุญมาแต่อดีตชาติ
 และการเกิดในชาตินี้ก็เป็นชาติสุดท้าย ดังนั้น จึงรับคำของบิดาด้วยความปิติยินดีเป็นอย่างยิ่ง

เศรษฐีผู้บิดาจึงพานางไปยังสำนักของภิกษุสงฆ์ แล้วให้บวชเป็นที่เรียบร้อย เมื่อนางอุบลวรรณา
 บวชได้ไม่นาน ก็ถึงวาระที่จะต้องไปทำความสะอาดโรงอุโบสถ เธอได้จุดประทีปเพื่อขจัดความมืดแล้วกวาด
 โรงอุโบสถ เห็นเปลวไฟที่ดวงประทีปแล้วยึดถือเอาเป็นนิมิต ขณะที่กำลังยืนอยู่นั้นได้เข้าฌานมีเตโชกสิณ

เป็นอารมณ์ แล้วกระทำมานั้นให้เป็นฐานเจริญวิปัสสนา ก็ได้บรรลุอรหัตผล พร้อมด้วยปฏิสัมภิทา และอภิญญาทั้งหลาย ณ ที่นั้นนั่นเอง

ก็พระเถรี ในคราวที่พระพุทธเจ้า เสด็จเข้าไปยังโคนต้นมะม่วงของนายคณทะ เพื่อทรงกระทำยมกปาฏิหาริย์ ใกล้ประตูกรุงสาวัตถี ได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า ถวายบังคมแล้วก็กราบทูลว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์จะกระทำปาฏิหาริย์ ถ้าหากว่า พระผู้พระภาคเจ้าทรงอนุญาตแล้วบันลือสีหนาท

พระพุทธเจ้าทรงทำเหตุนั้นให้เป็นอัตถูปัตติเหตุ ประทับนั่งท่ามกลางบริษัทพระอริยะ ณ วัดพระเชตะวันทรงสถาปนาพระภิกษุณีทั้งหลายไว้ไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะตามลำดับ จึงทรงสถาปนาพระเถรีรูปนี้ไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะ เป็นเลิศของเหล่าภิกษุณีผู้มีฤทธิ์และเป็นอัครสาวิกา เบื้องซ้าย ดังความในพระสูตรว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าแม้ออกบวชก็ของจะเป็นเช่น เขมาภิกษุณี และอุบลวรรณาภิกษุณีเกิด

ดูกรภิกษุทั้งหลาย บรรดาภิกษุณีผู้เป็นสาวิกาของเรา เขมาภิกษุณีและอุบลวรรณาภิกษุณี เป็นดุจเป็นประมาณเช่นนี้

พระอุบลวรรณาเถรีนั้น ยับยั้งด้วยสุขในมาน สุขในผล และสุขในนิพพาน วันหนึ่ง พิจารณาถึงโทษ ความเศร้าหมองของกามทั้งหลาย เมื่อกล่าวയാคาถาที่เห็นโทษของกาม พระเถรีเกิดความสลดใจ เฉพาะการอยู่ร่วมสามีระหว่างมารดากับธิดา จึงได้กล่าว ๓ คาถานี้ว่า

เราทั้งสองคือมารดาและธิดาเป็นหญิงร่วมสามี

กัน เรานั้นมีความสลดใจ ขนลุก ที่ไม่เคยมี

น่าตำหนิจริงๆ กามทั้งหลาย ไม่สะอาด กลิ่น

เหม็น มีหนามมาก ที่เราทั้งสองคือมารดากับธิดา

เป็นภริยาร่วมสามีกัน

เรานั้น เห็นโทษในกามคุณทั้งหลาย เห็นเนกขัมมะ

การบวช เป็นทางเกษมปลอดโปร่ง จึงออกจากเรือน

บวชไม่มีเรือน

เล่ากันว่า ในอดีตชาติได้เกิดเป็นภริยาของพ่อค้าคนหนึ่ง ในกรุงสาวัตถี ตั้งครรภ์ขึ้นในเวลาใกล้รุ่ง นางก็ไม่รู้เรื่องการตั้งครรภ์นั้น พอสว่างพ่อค้าก็บรรทุกสินค้ายกลงในเกวียน เดินทางมุ่งไปในเวลาล่วง ครรภ์ของนางก็เติบโตจนแก่เต็มที

ครั้งนั้น แม่ผัวพูดกับนางว่า ลูกชายเราก็จากไปเสียนานและเจ้าก็มีครรภ์ เจ้าไปทำซังมาหรือ

นางกล่าวว่า นอกจากลูกชายของแม่ ข้าพเจ้าก็ไม่รู้จักชายอื่น

แม่ผัวฟังนางแล้วไม่เชื่อ จึงขับไล่นางออกไปจากเรือน นางก็ไปตามหาสามี ไปถึงกรุงราชคฤห์ตามลำดับ ขณะนั้นลมกัมมฆวตก็ปั่นป่วน นางก็เข้าไปยังศาลาหลังหนึ่งใกล้ ๆ ทาง แล้วจึงคลอดลูก นางคลอดลูกชายคล้ายรูปทอง ให้นอนบนศาลาอนาถา แล้วออกไปหาน้ำล้างนอกศาลา

ขณะนั้น นายกองเกรียนคนหนึ่งเป็นคนไม่มีลูกเดินมาทางนั้น คิดว่าทารกหญิงไม่มีสามี ควรเป็นลูกของเรา จึงเอาทารกนั้นมอมไว้ในมือนางนม

ต่อมา มารดาของทารก ทำกิจเรื่องน้ำแล้วกลับมา ไม่เห็นลูกก็เศร้าโศกร่ำครวญไม่เข้าไปกรุงราชคฤห์แต่เดินทางต่อไป หัวหน้าโจรคนหนึ่ง พบนางในระหว่างเกิดจิตปฏิสัมพันธ์ จึงเอานางเป็นภริยาของตน นางอยู่ในเรือนโจรนั้น ก็คลอดลูกหญิงออกมาคนหนึ่ง วันหนึ่งนางยืนอุ้มลูกหญิงอยู่ทะเลาะกับสามี ก็โยนลูกลงเตียง ศีรษะของเด็กหญิงแตกหน่อยหนึ่ง

ต่อมา นางกลัวสามี ก็กลับไปกรุงราชคฤห์ท่องเที่ยวไปตามอำเภอใจ ลูกชายของนางโตเป็นหนุ่ม ไม่รู้ว่าเป็นมารดา ก็เอามารดาเป็นภริยาของตน

ต่อมา เขาไม่รู้ว่าลูกสาวหัวหน้าโจรนั้นเป็นน้องสาวก็แต่งงานนำมาเรือน เขานำมารดาและน้องสาวมาเป็นภริยาของตนอยู่กันมาอย่างนี้ ด้วยนั้น คนแม่ทั้งสองนั้นจึงอยู่กันอย่างพร้อมเพรียง

ต่อมาวันหนึ่ง มารดาแค้นขมขื่นของลูกสาวหาเหา เห็นแผลเป็นศีรษะคิดว่าหญิงคนนี้จะคงเป็นลูกสาวเราแน่แล้วก็ถาม เกิดความสลดใจจึงไปสำนักภิกษุณีแล้วบวช ก็พระเถรีนี้ กล่าวคำคาถาที่หญิงนั้นกล่าวไว้แล้วเหล่านั้น โดยเห็นโทษในกามทั้งหลาย

เมื่อพระเถรีสำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้ว ได้เที่ยวจาริกไปยังชนบทต่างๆ แล้วกลับมาพักที่ป่าอันธวันสมัยนั้นพระพุทธเจ้า ยังมีได้ทรงบัญญัติห้ามภิกษุณีอยู่ในป่าเพียงลำพัง ประชาชนได้ช่วยกันปลุกกระท่อมไว้ป่าพร้อมทั้งเตียงตั้งกันมานานแล้วกลายเป็นที่พักแก่พระเถรี

ฝ่ายนั้นทมาณพ ผู้เป็นลูกชายของลุงของพระเถรีนั้น มีจิตหลงรักนางตั้งแต่มิได้บวช เมื่อทราบข่าวว่าพระเถรีมาพักที่ป่าอันธวันใกล้เมืองสาวัตถี จึงได้โอกาสขณะเข้าไปบิณฑบาตในเมืองสาวัตถีนั้น ได้เข้าไปในกระท่อม หลบซ่อนตัวอยู่ใต้เตียง เมื่อพระเถรีกลับมาแล้ว เข้าไปในกระท่อมปิดประตูแล้วนั่งลงบนเตียงขณะที่สายตาสังเกตไม่ปรับเข้ากับคามมืดในกระท่อม นั้นทมาณพก็ออกจากใต้เตียง ตรงเข้าปลุกปล้ำข่มขืนพระเถรีถึงแม้พระเถรีจะร้องห้ามว่า

เจ้าคนพาล เจ้าอย่าพินาศฉิบหายเลย เจ้าคนพาลเจ้าอย่าพินาศฉิบหายเลย นั้นทมาณพ ก็ไม่ยอมเชื่อฟัง ได้ทำการข่มขืนพระเถรีสมปรารถนาแล้วก็หลีกหนีไป พอเขาหลบหนีไปได้ไม่ไกลแผ่นดินใหญ่มีอากาศประหนึ่งว่าไม่สามารถรองรับน้ำหนักของเขาเอาไว้ได้ จึงอ่อนตัวยุบลงนั้นทมาณพก็จมดิ่งลงในแผ่นดินไปเกิดในอเวจีมหานรก ฝ่ายพระอุบลวรรณาเถรี ก็ได้ปิดบังเรื่องราวที่เกิดขึ้น ได้บอกแจ้งเหตุที่เกิดขึ้นกับตนนั้นแก่นางภิกษุณีทั้งหลาย ต่อจากนั้น เรื่องราวของพระเถรีก็ทราบถึงพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์ได้ตรัสพระคาถาภาษิตว่า

คนพาล ย่อมรู้เรงยินดีในบาปกรรมลามกที่ตนกระทำประจักษ์ว่าตม้น้ำผึ้งที่มีรสหวานจนกว่าบาปกรรมนั้นจะให้ผล จึงจะได้ประสบกับความทุกข์ เพราะกรรมนั้น

เมื่อกาลเวลาล่วงไป ภิกษุทั้งหลายสนทนากันในโรงธรรมเกี่ยวกับเหตุการณ์ของพระอุบลวรรณาเถรี นั้นว่า

ท่านทั้งหลาย เห็นที่พระชีนาสพทั้งหลาย คงจะยังมีความยินดีในความสุข คงจะยังพอใจในการเสพงาม ก็ทำไมจะไม่เสพเล่า เพราะท่านเหล่านั้นมิใช่ไม้ผุ มิใช่จอมปลวก อีกทั้งเนื้อหนังร่างกายทั่วทั้งสรีระก็ยังคงอยู่ ดังนั้น แม้จะเป็นพระชีนาสพก็ถือว่ายังยินดีในการเสพงาม

พระพุทธเจ้าเสด็จมาแล้วตรัสถาม ทรงทราบเนื้อความที่พวกภิกษุเหล่านั้นสนทนากันแล้วตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย พระชีนาสพทั้งหลายนั้นไม่ยินดีในความสุข ไม่เสพงาม เปรียบเสมือนหยาดน้ำตกลงในใบบัวแล้วไม่ติดอยู่ ย่อมกลิ้งตกลงไป และเหมือนกับเม็ดพันธุ์ผักกาด ย่อมไม่ติดตั้งอยู่บนปลายเหล็กแหลมฉั่นใด ขึ้นชื่อว่ากามก็ย่อมไม่ซึมซาบ ไม่ติดอยู่ในจิตของพระชีนาสพ ฉะนั้น

ต่อมาพระพุทธเจ้า ทรงพิจารณาเห็นภัยอันจะเกิดแก่กุลธิดาผู้เข้ามาบวชแล้วพักอาศัยอยู่ในป่า อาจจะถูกคนพาลลามกเบียดเบียนประทุษร้าย ทำอันตรายต่อพรหมจรรย์ได้ จึงรับสั่งให้เชิญพระเจ้าปเสนทิโกศลมาเฝ้า ตรัสให้ทราบพระดำริแล้ว ขอให้สร้างที่อยู่อาศัยเพื่อนางภิกษุณีสงฆ์ในที่บริเวณใกล้ๆ พระนคร และตั้งแต่นั้นมาภิกษุณีก็มีอาวาสอยู่ในเมืองเท่านั้น

อุบลวรรณาเถรี ดำรงชนมาয়ู่สังขารอยู่โดยสมควรแก่กาลเวลา ก็ดับขันธปรินิพพาน

ใบความรู้ที่ ๘

พระปญฺจาราเถรี และพระกิสาคโถมิ

๑๔. พระปญฺจาราเถรี

พระปญฺจาราเถรี เป็นธิดาของมหาเศรษฐีในเมืองสัทธิตี เมื่ออายุย่างได้ ๑๖ ปีเป็นหญิงมีความงดงามมาก บิดามารดาทะนุถนอมห่วงใยให้อยู่บนปราสาท ชั้น ๗ เพื่อป้องกันการคบหากับชายหนุ่ม แม้กระนั้น เพราะนางเป็นหญิงโลเลในบุรุษ จึงได้คบหาเป็นภรรยาคบรับใช้ในบ้านของตน ต่อมา บิดามารดาของนางได้ตกลงยกนางให้แก่ชายคนหนึ่ง ที่มีชาติสกุลและทรัพย์เสมอกันเมื่อใกล้กำหนดวันวิวาห์ นางได้พบกับคนรับใช้ผู้เป็นสามีมี่ว่า

ได้ทราบว่ บิดามารดาได้ยกฉันให้กับลูกชายสกุลโน้น ต่อไปท่านก็จะไม่ได้พบกับฉันอีก ถ้าท่านรักฉันจริง ก็จงพาฉันหนีไปจากที่นี่แล้วไปอยู่ร่วมกันที่อื่นเถิดเมื่อตกลงนัดหมายกันเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ชายคนรับใช้ผู้เปลี่ยนฐานะมาเป็นสามีนั้นได้ไปรออยู่ข้างนอก แล้วนางก็หนีบิดามารดาออกจากบ้าน ไปร่วมครองรักครองเรือนกันในบ้านตำบลหนึ่งซึ่งไม่มีคนรู้จัก ช่วยกันทำไร่ ไถนา เข้าป่าเก็บผักหักฟันหาเลี้ยงกันไป ตามอัตภาพ นางต้องตักน้ำ ต้มน้ำ หุงต้มด้วยมือของตนเอง ได้รับความทุกข์ยากแสนสาหัส เพราะตนไม่เคยทำมาก่อน

กาลเวลาผ่านไป นางได้ตั้งครรภ์บุตรคนแรก เมื่อครรภ์แก่ขึ้น จึงอ้อนวอนสามีให้พานางกลับไปยังบ้านของบิดามารดาเพื่อคลอดบุตร เพราะการคลอดบุตรในที่ไกลจากบิดามารดาและญาตินั้นเป็นอันตราย แต่สามีของนางก็ไม่กล้าพากลับไปเพราะเกรงว่าจะถูกลงโทษอย่างรุนแรง จึงพยายามพูดจาหว่านงวุ่นเหี้ยม เธอไว้ จนนางเห็นว่าสามีไม่พาไปแน่ วันหนึ่งเมื่อสามีออกไปทำงานนอกบ้าน จึงสั่งเพื่อนบ้านใกล้เคียงกันให้บอกกับสามีด้วยว่า นางไปบ้านของบิดามารดาแล้วก็ออกเดินทางไปตามลำพัง

เมื่อสามีกลับมา ทราบความจากเพื่อนบ้านแล้ว ด้วยความห่วงใยภรรยาจึงรีบออกติดตามไปทันพบนางในระหว่างทาง แม้จะอ้อนวอนอย่างไรนางก็ไม่ยอมกลับ ทันใดนั้น ลมก็มีมัววาทคือ อาการปวดท้องใกล้คลอดก็เกิดขึ้นแก่นาง จึงพากันเข้าไปใต้ร่มริมทาง นางนอนกลิ้งเกลือกทรมานทุรนทุรายเจ็บปวดทุกข์ทรมานอย่างหนัก ในที่สุดก็คลอดบุตรออกมาด้วยความยากลำบากเมื่อคลอดบุตรโดยปลอดภัยแล้ว ก็ปรึกษากันว่ากิจที่ต้องการไปคลอดที่เรือนของบิดามารดานั้นก็สำเร็จแล้ว จะเดินทางต่อไปก็ไม่มีประโยชน์จึงพากันกลับบ้านเรือนของตนอยู่ร่วมกันต่อไป

ต่อมาไม่นานนักนางก็ตั้งครรภ์อีก เมื่อครรภ์แก่ขึ้นตามลำดับ นางจึงอ้อนวอนสามีเหมือนครั้งก่อน แต่สามีก็ยังคงไม่ยินยอมเช่นเดิม นางจึงอุ้มลูกคนแรกหนีออกจากบ้านไปแม้สามีจะตามมาทันชักชวนให้กลับก็ไม่ยอมกลับ จึงเดินทางร่วมกันไป เมื่อเดินทางมาได้อีกไม่ไกลนักเกิดลมพายุพัดอย่างแรงและฝนก็ตกลงมาอย่างหนัก พร้อมกันนั้นนางก็ปวดท้องใกล้จะคลอดขึ้นมาอีก จึงพากันแหวะลงข้างทาง ฝ่ายสามีได้ไปหาตัดกิ่งไม้เพื่อมาทำเป็นที่กำบังลมและฝนแต่เคราะห์ร้าย ถูกงูพิษกัดตายในป่านั้น นางทั้งปวดท้องทั้งหนาวเย็น ลมฝนก็ยังคงตกลงมาอย่างหนัก สามีก็หายไปแล้วกลับมา ในที่สุดนางก็คลอดบุตรคนที่สองอย่างน่าสังเวช

บุตรของนางทั้งสองคนทนกำลังลมและฝนไม่ไหว ต่างก็ร้องไห้กันเสียงดังลั่นแข่งกับลมฝน นางต้องเอาบุตรทั้งสองมาอยู่ใต้ท้อง โดยใช้มือและเข่ายันบนพื้นดินในท่าคลานได้รับทุขเวทนาอย่างมหันต์ สุดจะรำพันได้ เมื่อรุ่งอรุณแล้วสามีก็ยังไม่กลับมา จึงอุ้มบุตรคนเล็กซึ่งเนื้อหนังยังแดง ๆ อยู่ จูงบุตรคนโต ออกตามหาสามี เห็นสามีนอนตายอยู่ข้างจอมปลวก จึงร้องให้รำพันว่าสามีตายก็เพราะนางเป็นเหตุ เมื่อสามีตายแล้ว ครั้นจะกลับไปที่บ้านทุ่งนาก็ไม่มีประโยชน์จึงตัดสินใจไปหาบิดามารดาของตนที่เมืองสาวัตถี โดยอุ้มบุตรคนเล็ก และจูงบุตรคนโตเดินไปด้วยความทุลักทุเลเพราะความเหนื่อยอ่อนอย่างหนักดูน่าสงสารยิ่งนัก

นางเดินทางมาถึงริมฝั่งแม่น้ำอจิรวดี มีน้ำเกือบเต็มฝั่งเนื่องจากฝนตกหนักเมื่อคืนที่ผ่านมา นางไม่สามารถจะนำบุตรน้อยทั้งสองข้ามแม่น้ำไปพร้อมกันได้ เพราะนางเองก็ว่ายน้ำไม่เป็นแต่อาศัยที่น้ำไม่ลึกนักพอที่เดินลุยข้ามไปได้ จึงสั่งให้บุตรคนโตรออยู่ก่อนแล้วอุ้มบุตรคนเล็กข้ามแม่น้ำไปยังอีกฝั่งหนึ่ง เมื่อถึงฝั่งแล้วได้นำใบไม้มาปูรองพื้นให้บุตรคนเล็กนอนที่ชายหาดแล้วกลับไปรับบุตรคนโต ด้วยความห่วงใย บุตรคนเล็ก นางจึงเดินพลางหันกลับมาดูบุตรคนเล็กพลางขณะที่มีถึงกลางแม่น้ำนั้น มีนกเหยี่ยวตัวหนึ่งบินวนไปมาอยู่บนอากาศ มันเห็นเด็กน้อยนอนอยู่มีลักษณะเหมือนก้อนเนื้อ จึงบินโฉบลงมาแล้วฉีดยาเอาเด็กน้อยไป นางตกใจสุดขีดไม่รู้จะทำได้ จึงได้แต่โบกมือร้องไล่ตามเหยี่ยวไป แต่ก็ไม่เป็นผล เหยี่ยวพาบุตรน้อยของนางไปเป็นอาหาร ส่วนบุตรคนโตยืนรอแม่อยู่อีกฝั่งหนึ่ง เห็นแม่โบกมือทั้งสองตะโกนร้องอยู่กลางแม่น้ำ ก็เข้าใจว่าแม่เรียกให้ตามลงไป จึงวิ่งลงไปในน้ำด้วยความไร้เดียงสา ถูกกระแสน้ำพัดพาจมหายไป

เมื่อสามีและบุตรน้อยทั้งสองตายจากนางไปหมดแล้ว เหลือแต่นางคนเดียวจึงเดินทางมุ่งหน้าสู่บ้านเรือนของบิดามารดา ทั้งหิวทั้งเหนื่อยล้า ได้รับความบอบซ้ำทั้งร่างกายและจิตใจรู้สึกเศร้าโศกเสียใจสุดประมาณ พลังเดินบ่นรำพันรำพันไปว่า บุตรคนหนึ่งของเราถูกเหยี่ยวฉีดยาเอาไป บุตรอีกคนหนึ่งถูกน้ำพัดไปสามีก็ตายในป่าเปลี่ยว

นางเดินไปก่นบ่น แต่ก็ยังพอมีสติอยู่บ้างได้ พบชายคนหนึ่งเดินสวนทางมา สอบถามทราบว่ามีมาจากเมืองสาวัตถี จึงถามถึงบิดามารดาของตนที่อยู่ในเมืองนั้น ชายคนนั้นตอบว่า

น้องหญิง เมื่อคืนนี้เกิดลมพายุและฝนตกอย่างหนัก เศรษฐีสองสามีภรรยาและลูกชายอีกคนหนึ่งถูกปราสาทของตนพังล้มทับตายพร้อมกันทั้งครอบครัวเธอ จมมองดูควันไฟที่เห็นอยู่โน่น ประชาชนร่วมกันทำการเผาทั้ง ๓ พ่อ แม่ และลูกบนเชิงตะกอนเดียวกันนางปฏาจารา พอชายคนนั้นกล่าวจบลงแล้ว ก็ขาดสติสัมปชัญญะไม่รู้สึกรู้ว่าผ้าห่มที่นางสวมใส่อยู่หลุดลุ่ยลงไป เดินเปลือยกายเป็นคนวิกลจริตร้องไห้บ่นเพื่อรำพันคร่ำครวญว่า บุตรสองคนของเราตายแล้ว สามีของเราก็ตายที่ทางเปลี่ยว มารดาบิดาและพี่ชายของเราก็ตายถูกเผาบนเชิงตะกอนเดียวกัน

นางเดินไปบ่นไปอย่างนี้ คนทั่วไปเห็นแล้วคิดว่า “นางเป็นบ้า” พวกเขาก็นินทาด้วยก้อนดินบ้าง ไรฝุ่นลงบนศีรษะนางบ้าง และนางยังคงเดินต่อเรื่อยไปอย่างไร้จุดหมายปลายทาง

พระพุทธเจ้าประทับนั่งแสดงธรรมอยู่ท่ามกลางบริษัท ๔ ในวัดพระเชตวันได้ทอดพระเนตรเห็นนางบำเพ็ญบารมีมานานแสนกัลป์ สมบูรณ์ด้วยอภินิหารเดินมาอยู่

ได้ยินว่า ในกาลแห่งพระพุทธเจ้าทรงพระนามว่าปทุมุตระ นางปฏาจารานั้นเห็นพระเถรีผู้ทรงวินิจฉัยรูปหนึ่ง อันพระปทุมุตระ พุทธเจ้าทรงตรัสไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะ จึงจึงทำคุณความดีแล้ว ตั้งความปรารถนาไว้ว่า แม้หม่อมฉันพึงได้ตำแหน่งเอตทัคคะ ผู้เลศกว่าพระเถรีผู้ทรงวินิจฉัยรูปหนึ่ง ในสำนักพระพุทธเจ้า เช่นกับด้วยพระองค์ พระปทุมุตระพุทธเจ้าทรงเล็งอนาคตญาณไปก็ทรงทราบความปรารถนาจะสำเร็จ จึงทรงพยากรณ์ว่า

ในอนาคตกาล หญิงผู้นี้จะเป็นผู้เลศกว่าพระเถรีผู้ทรงวินิจฉัยทั้งหลายมีพระนามว่าปฏาจารา ในพระศาสนาของพระพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้าทรงเห็นพระนางผู้มีความปรารถนาตั้งไว้แล้วอย่างนั้น ผู้สมบุญด้วยอภินิหารกำลัง เดินมาแต่ไกล ทรงดำริว่า

วันนี้เราเสียผู้อื่นชื่อว่าสามารถจะเป็นที่พึ่งของหญิงนี้ได้ ไม่มี

จึงทรงบันดาลให้นางเดินบ้ายหน้ามาสู่วัดพระเชตวันพวกพุทธบริษัทเห็นนางแล้วจึงกล่าวว่า ท่านทั้งหลายอย่าให้หญิงบ้านี้นี้เลย พระพุทธเจ้าตรัสว่า พวกท่านจงหลีกไป อย่าห้ามเธอ นางกลับได้สติ ด้วยพุทธานุภาพในขณะนั้นเอง

ในเวลานั้นนางกำหนดความที่ผ่านungหลุดได้แล้ว ให้เกิดหิริโอตตปะชัฏ จึงนั่งกระโหย่งลง อุบาสก คนหนึ่งโยนผ้าให้นางนุ่งห่ม นางเข้าไปกราบถวายบังคมพระพุทธเจ้าที่พระบาทแล้วกราบทูลเคราะห์กรรมของตนให้ทรงทราบโดยลำดับ พระพุทธองค์ได้ตรัสว่า แม่น้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ ก็ยังน้อยกว่าน้ำตาของคน ที่ถูกความทุกข์ความเศร้าโศกครอบงำ ปฏาจารา เพราะเหตุไร เธอจึงยังประมาทอยู่

ปฏาจารา ฟังพระดำรัสแล้วก็คลายความเศร้าโศกลง พระพุทธเจ้า ทรงทราบว่านางหายจากความเศร้าโศกลงแล้ว จึงตรัสต่อไปว่า

ปฏาจารา ขึ้นชื่อว่าบุตรสุดที่รัก ไม่อาจเป็นที่พึ่ง เป็นที่ต้านทาน หรือเป็นที่ป้องกันแก่ผู้ไปสู่ปรโลกได้ บุตรเหล่านั้น ถึงจะมีอยู่ก็เหมือนไม่มี ส่วนผู้รู้ทั้งหลาย รักษาศีลให้บริสุทธิ์แล้วควรชำระทางไปสู่พระนิพพานของตนเท่านั้น

ในกาลจบเทศนา นางปฏาจาราเผากิเลสมีประมาณเท่าฝุ่นในแผ่นดินใหญ่แล้ว ตั้งอยู่ในพระโสดาปัตติผล ชนแม้เหล่าอื่นเป็นอันมาก บรรลุอรุณผลทั้งหลาย มีพระโสดาปัตติผล เป็นต้น

ฝ่ายนางปฏาจาราเป็นพระโสดาบันแล้ว ทูลขอบวช พระพุทธเจ้าส่งนางไปยังสำนักของพวกภิกษุณี ให้บวชแล้ว นางได้บวชแล้วปรากฏชื่อว่า ปฏาจารา เพราะกลับความประพฤติดี

วันหนึ่ง นางกำลังเอาหม้อตักน้ำล้างเท้า เทน้ำลง น้ำนั้นไหลไปหน่อยหนึ่งแล้วก็ขาด

ครั้งที่ ๒ น้ำที่นางเทลงได้ไหลไปไกลกว่านั้น

ครั้งที่ ๓ น้ำที่นางเทลงได้ไหลไปไกลกว่านั้น ด้วยประการฉะนี้ นางถือเอาน้ำนั้นเป็นอารมณ์ กำหนดวชิรทั้ง ๓ แล้วคิดว่า

สัตว์เหล่านี้ตายเสียในปฐมวัยก็มี เหมือนน้ำที่เราเทลงครั้งแรก

ตายเสียในมัชฌิมวัยก็มี เหมือนน้ำที่เราเทลงในครั้งที่ ๒ ไหลไปไกลกว่านั้น

ตายเสียในปัจฉิมวัยก็มี เหมือนน้ำที่เราเทลงครั้งที่ ๓ ไหลไปไกลแม้กว่านั้น

พระพุทธเจ้าประทับในพระคันธกุฏี ทรงแผ่พระรัศมีไป เป็นดั่งประทับยืนตรัสอยู่เฉพาะหน้า
ของนาง ตรัสว่า

ปฏาจารา ชื่อนั้นอย่างนั้น ด้วยความเป็นอยู่วันเดียวก็ดี ขณะเดียวก็ดี ของผู้เห็นความเกิดขึ้น
และความเสื่อมแห่งปัญจันธ์เหล่านั้น ประเสริฐกว่าความเป็นอยู่ ๑๐๐ ปี ของผู้ไม่เห็นความเกิดขึ้นหรือ
เสื่อมแห่งปัญจันธ์ ดังนี้แล้ว เมื่อจะทรงสืบอนุสนธิแสดงธรรมจึงตรัสคานี้ว่า

ก็ผู้ใด ไม่เห็นความเกิดขึ้นและความเสื่อมอยู่

พึงพึงเป็นอยู่ ๑๐๐ ปี ความเป็นอยู่วันเดียว

ของผู้เห็นความเกิดและความเสื่อม ประเสริฐกว่า

ความเป็นอยู่ของผู้นั้น

นางครั้นบวชแล้วไม่นานก็บรรลุอรหัตผล เรียนพุทธวจนะ ท่านเป็นผู้ฆ่าของขำนาญในพระวินัย
ปิฎก

ภายหลัง พระพุทธเจ้าประทับนั่ง ณ วัดพระเชตะวัน เมื่อทรงสถาปนาเหล่าภิกษุณีไว้ในตำแหน่ง
ต่างๆ ตามลำดับ จึงทรงสถาปนาพระปฏาจาราเถรีไว้ในตำแหน่ง **เอตทัคคะ** เป็นเลิศกว่าพวกภิกษุณีสาวิกา
ผู้ทรงวินัย

๑๕. พระกิสาคโคตมิเถรี

พระกิสาคโคตมิเถรี ถือกำเนิดในสกุลคนเชื้อใจ ในกรุงสาวัตถี บิดามารดาตั้งชื่อให้นางว่าโคตมิ
แต่เพราะนางเป็นผู้มีรูปร่างผอมบาง คนทั่วไปจึงพากันเรียกนางว่ากิสาคโคตมิ

ในกรุงสาวัตถีนั้น มีเศรษฐีคนหนึ่งมีทรัพย์สินเงินทองมากมายถึง ๔๐ โกฏิ แต่ต่อมาทรัพย์เหล่านั้น
กลายสภาพเป็นถ่านไปทั้งหมดเศรษฐีจึงเกิดความเสียดาย เศร้าโศกเสียใจ กินไม่ได้นอนไม่หลับ ร่างกาย
ซูบผอมไปจากเดิม มีสหายคนหนึ่งมาเยี่ยมเยียน ได้ทราบสาเหตุความทุกข์ของเศรษฐีแล้ว จึงแนะนำที่จะให้
ถ่านเหล่านั้นกลับมาเป็นเงินเป็นทองดังเดิมว่า แนะนำสหาย ท่านจงนำถ่านทั้งหมดนี้ออกไปวางที่ริมถนน
ในตลาด ทำที่ประหนึ่งว่านำสินค้ายออกมาขาย ถ้ามีคนผ่านไปผ่านมาพูดว่า คนอื่น ๆ เขาขายผ้า ขายน้ำมัน
น้ำผึ้ง น้ำอ้อย เป็นต้น แต่ท่านกลับ เอาเงินเอาทองมานั่งขาย ถ้าคนที่พูดนั้นเป็นหญิงสาว ท่านก็จงสู่ขอนาง
มาเป็นสะใภ้ แล้วมอบทรัพย์ทั้งหมดนั้นให้แก่เธอ ท่านก็จงอาศัยเลี้ยงชีพอยู่กับเธอ นั้น แต่ถ้าคนที่พูดเป็น
ชายหนุ่ม ท่านก็จงยกธิดาให้แก่เขา แล้วมอบทรัพย์ทั้งหมดให้แก่เขาโดยท่านเองเดียวกัน

เศรษฐีได้ฟังสหายแนะนำแล้วเห็นดีด้วย จึงทำตามสหายแนะนำทุกอย่าง ประชาชนที่ผ่านไป
ผ่านมาต่างก็พูดกันว่า คนอื่น ๆ เขาขายผ้า ขายน้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย เป็นต้น แต่ท่านกลับมานั่งขายถ่าน
เศรษฐีตอบว่า ก็เรามีถ่านอย่างเดียวยิ่งอื่น ๆ เราไม่มี

วันนั้นนางกิสาคโคตมิ เดินเข้าไปธุระในตลาด เห็นเศรษฐีแล้วนึกประหลาดใจ จึงถามว่า คุณพ่อ
คนอื่น ๆ เขาขายผ้า ขายน้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย เป็นต้น แต่ทำไมคุณพ่อกลับนำเงินทองมาขายเล่าเงินทอง
ที่ไหนกันแม่หนู เศรษฐีกล่าว

คุณพ่อ ก็ที่กองอยู่นี่ไง พูดแล้วนางก็กอบให้เศรษฐีดู ทันใดนั้น เศรษฐีก็เห็นถ่านในกำมือของนาง กลายเป็นเงินเป็นทองจริงๆ

จากนั้น เศรษฐีได้สอบถามถึงสถานที่อยู่และตระกูลของนางแล้ว ได้สูลูกนางมาทำพิธีอาวาหมงคล กับบุตรชายของตน แล้วมอบทรัพย์ ๔๐ โกฏินั้นให้แก่นาง ทรัพย์เหล่านั้นก็กลับเป็นเงินเป็นทองดังเดิม

สมัยต่อมานางตั้งครรภ์โดยกาลล่วงไป ๑๐ เดือน นางได้คลอดบุตรคนหนึ่ง ในครั้งนั้น คนทั้งหลาย ได้ทำความยกย่องนาง ครั้นเมื่อบุตรของนางตั้งอยู่ในวัยพอจะวิ่งไปวิ่งมาเล่นได้ก็มาตายเสีย ความเศร้าโศก ได้เกิดขึ้นแก่นาง

นางห้ามพวกชนที่จะนำบุตรนั้นไปเผา เพราะไม่เคยเห็นความตาย จึงอุ้มใส่สะเอวเที่ยวเดินไปตาม บ้านเรือนในพระนครแล้วพูดว่า ขอพวกท่านจงให้ยาแก่บุตรเราด้วยเถิด ดังนี้

ครั้นเมื่อนางเที่ยวถามไปว่า

ท่านทั้งหลายรู้จักยาเพื่อรักษาบุตรของฉันทันใดไหมหนอ

เมื่อคนทั้งหลายพูดกับนางว่า

แม่ เจ้าเป็นบ้าไปแล้วหรือ เจ้าเที่ยวถามถึงยาเพื่อรักษาบุตรที่ตายแล้ว

พวกคนทั้งหลายต่างก็พากันกระทำการเย้ยหยันว่า ยาสำหรับคนตายแล้ว ท่านเคยเห็นที่ไหนบ้าง แต่นางมิได้เข้าใจความหมายแห่งคำพูดของพวกเขาเลย

ที่นั่น บุรุษผู้เป็นบัณฑิตคนหนึ่ง เห็นนางแล้วคิดว่า

หญิงนี้จะคลอดบุตรคนแรก ยังไม่เคยเห็นความตาย เราควรเป็นที่พึ่งของหญิงนี้

จึงกล่าวว่า แม่ ฉันทันไม่รู้จักยา แต่ฉันทันรู้จักคนผู้รู้ยา

นางโคตรมี ถามว่า ใครรู้ พ่อ

บัณฑิตตอบว่า แม่ พระพุทธเจ้าทรงทราบ จงไปทูลถามพระพุทธองค์เถิด

นางกล่าวว่า พ่อ ฉันทันจะไป จะทูลถาม

ดังนั้นแล้วเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ถวายบังคมแล้วยืนอยู่ ณ ที่สุดข้างหนึ่ง ทูลถามว่า

ทราบว่ พระองค์ทรงทราบยาเพื่อบุตรของหม่อมฉันหรือ พระเจ้าข้า

พระศาสดาตรัสว่า เออ เรารู้

นางโคตรมีทูลถามว่า ได้อะไร จึงควร

พระศาสดา ตรัสว่า ได้เมล็ดพันธุ์ผักกาดสักหยิบมือหนึ่ง ควร

นางโคตรมีทูลถามต่อไปว่า ได้ พระเจ้าข้า แต่ได้ในเรือนใคร จึงควร

พระศาสดาตรัสว่า บุตรหรือธิดาใดๆ ในเรือนของผู้ใด ไม่เคยตาย ได้ในเรือนของผู้นั้น จึงควร

นางทูลรับว่า ดิละ พระเจ้าข้า แล้วถวายบังคมพระพุทธเจ้า อัมบาตรเข้าสะเอวแล้วเข้าไป ภายในบ้าน ยืนที่ประตูเรือนหลังแรกกล่าวว่า เมล็ดพันธุ์ผักกาดในเรือนนี้ มีบ้างไหม ทราบว่านั่นเป็นยา เพื่อบุตรของฉันทัน

เมื่อเขาตอบว่า มี จึงกล่าวว่า

ถ้าอย่างนั้นจงให้เถิด

เมื่อคนเหล่านั้นนำเมล็ดพันธุ์ผักกาดมาให้ จึงถามว่า
ในเรือนนี้ เคยมีบุตรหรือธิดาตายบ้างหรือไม่เล่า แม่

เมื่อเขาตอบว่า พุดอะไรอย่างนั้น แม่ คนเป็นมีไม่มาก คนตายนั่นแหละมาก นางจึงกล่าวว่า
ถ้าอย่างนั้น จึงรับเมล็ดพันธุ์ผักกาดของท่านคืนไปเถิด นั้นไม่เป็นยาเพื่อบุตรของฉันทน์ แล้วได้ให้เมล็ดพันธุ์
ผักกาดคืนไป แล้วได้ให้เมล็ดพันธุ์ผักกาดคืนไป แล้วก็เที่ยวถามโดยทำนองนี้ ตั้งแต่เรือนหลังต้นไปเรื่อย

จนถึงเย็น นางหาเมล็ดพันธุ์ผักกาดจากเรือนที่ไม่เคยมีบุตรธิดาที่ตายลงไม่ได้แม้แต่หลังหนึ่ง
จึงได้ความว่า โอ กรรมหนัก เราได้ทำความสำคัญว่า บุตรของเราเท่านั้นที่ตาย ก็ในบ้านทั้งสิ้น คนที่ตายเท่านั้น
มากกว่าคนเป็น

ดังนี้ จึงได้ทำความสังเวชใจ แล้วจึงออกไปภายนอกพระนครนั้น ไปยังป่าช้าผิบบิ เธอมือจับบุตร
แล้วพูดว่า แม่ลูกน้อย แม่คิดว่าความตายนี้เกิดขึ้นแก่เจ้าเท่านั้น แต่ว่าความตายนี้ไม่มีแก่เจ้าคนเดียว นี่เป็น
ธรรมดามีแก่มหาชนทั่วไป ดังนี้แล้ว จึงทิ้งบุตรในป่าช้าผิบบิ แล้วกล่าวคาถานี้ว่า

ธรรมนี้แหละคือความไม่เที่ยง มิใช่ธรรมของ

ชาวบ้าน มิใช่ธรรมของนิคม ทั้งมิใช่ธรรมสกุล

เดี๋ยวด้วย แต่เป็นธรรมของโลกทั้งหมด พร้อมทั้งเทวโลก

เมื่อนางคิดอยู่อย่างนี้ หัวใจที่อ่อนด้วยความรักบุตร ได้ถึงความแข็งแล้ว นางทิ้งบุตรไว้ในป่า ไปยัง
สำนักพระพุทธเจ้า ถวายบังคมแล้ว ได้ยิน ณ ที่สุดข้างหนึ่ง

ลำดับนั้น พระพุทธเจ้าตรัสถามนางว่า

เธอได้เมล็ดพันธุ์ผักกาดประมาณหยิบมือหนึ่งแล้วหรือ

นางโคตมีทูลว่า ไม่ได้ พระเจ้าข้า เพราะในบ้านทั้งสิ้น คนตายนั่นแหละมากกว่าคนเป็น

ลำดับนั้น พระศาสดาตรัสว่า

เธอเข้าใจว่า บุตรของเราเท่านั้นตาย ความตายนั่นเป็นธรรมยั่งยืนสำหรับสัตว์ทั้งหลาย ด้วยว่า
มัจจุราษฆตคร่าสัตว์ทั้งหมดผู้มีอริยาตย์ยังไม่เต็มเปี่ยมนั้นแหละลงในสมุทรคืออบาย ดุจดั่งน้ำใหญ่ฉะนั้น

เมื่อจะทรงแสดงธรรมจริงตรัสพระคาถานี้ว่า

มฤตยู ย่อมนำพาชนผู้มีมาในบุตรและสัตว์

ของเลี้ยง ผู้มีใจชานไปในอารมณ์ต่างๆ ไป ดุจ

ห้วงน้ำใหญ่พัดพาบ้านผู้หลับไหลไปฉะนั้น

ในกาลจบคาถา นางก็สาโคตมีดำรงอยู่ในโสดาปัตติผล แม้ชนเหล่าอื่นเป็นอันมากบรรลุลผล
ทั้งหลาย มีพระโสดาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้

ฝ่ายนางก็สาโคตมีนั้น ทูลขอบวชในพระพุทธศาสนาแล้ว กระทำประทักษิณพระพุทธเจ้า ๓ ครั้ง
ถวายบังคมแล้วไปยังสำนักภิกษุณี นางได้บวชแล้วปรากฏชื่อว่า กิสาโคตมีเถรี

วันหนึ่งนางถึงวาระในโรงอุโบสถ นั่งตามประทีปเห็นเปลวประทีปลุกโผลงขึ้นและหริ่งได้ถือเป็น
อารมณ์ว่า

สัตว์เหล่านี้ก็อย่างนั้นเหมือนกัน เกิดขึ้นและดับไปดังเปลวประทีป ผู้ถึงพระนิพพานไม่ปรากฏอย่างนั้น

พระพุทธเจ้าประทับนั่งในพระคันธกุฏีนั้นแล ทรงแผ่พระรัศมีไป ดั่งนั่งตรัสตรงหน้านางตรัสว่า
อย่างนั้นแหละ โคตมิ สัตว์เหล่านั้น ย่อมเกิดและดับเหมือนเปลวประทีป ถึงพระนิพพานแล้ว
ย่อมไม่ปรากฏอย่างนั้น ความเป็นอยู่แม้เพียงขณะเดียวของผู้เห็นพระนิพพานประเสริฐกว่าความเป็นอยู่
๑๐๐ ปี ของผู้ไม่เห็นพระนิพพานอย่างนั้น

ดังนี้แล เมื่อจะทรงสืบนุสสนิแสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า

ก็ผู้ใดไม่เห็นอมตบท พึงมีชีวิตอยู่ตั้ง ๑๐๐ ปี

ชีวิตของผู้เห็นอมตบทเพียงวันเดียว ยังประเสริฐกว่า ดังนี้

จบพระคาถา นางก็บรรลอรหัตผล เป็นผู้เคร่งครัดยิ่งในการใช้สอยบริขาร ห่มจีวรประกอบด้วย
ความปอน ๓ อย่างเที่ยวไป

ต่อมา พระพุทธเจ้าประทับนั่งในวัดพระเชตะวัน เมื่อทรงสถาปนาเหล่าภิกษุณีไว้ในตำแหน่งต่างๆ
ตามลำดับ จึงทรงสถาปนาพระเถรีนี้ไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะ เป็นเลิศกว่าพวกภิกษุณีสาวิกา ผู้ทรงจีวร
เศร้าหมอง

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๓

ธรรมศึกษาชั้นโท สารการเรียนรู้อนุพุทธประวัติ

เรื่อง ประวัติและความสำคัญของสามเณร

เวลา ชั่วโมง

๑. มาตรฐานการเรียนรู้

มาตรฐาน ธศ๒ รู้และเข้าใจอนุพุทธประวัติ ความสำคัญของพระพุทธรูป ปฎิบัติตนเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี และธำรงรักษาพระพุทธรูป

๒. ผลการเรียนรู้

รู้และเข้าใจ เห็นความสำคัญประวัติสามเณร

๓. สารสำคัญ

สมัยพระพุทธเจ้ามีสามเณรล้อมใสในพระพุทธศาสนา ได้แก่ บัณฑิตสามเณร สังฆิจจสามเณร สุขสามเณร วนวาสีตีสสามเณร และสุมนสามเณร

๔. จุดประสงค์การเรียนรู้

นักเรียนสามารถอธิบายประวัติและความสำคัญของสามเณรได้

๕. สารการเรียนรู้/เนื้อหา

บัณฑิตสามเณร

สังฆิจจสามเณร

สุขสามเณร

วนวาสีตีสสามเณร

สุมนสามเณร

๖. กระบวนการจัดการเรียนรู้

ขั้นสืบค้นและเชื่อมโยง

๑. นักเรียนและครูสนทนากันเกี่ยวกับคำว่า สามเณร และให้นักเรียนร่วมแสดงความคิดเห็น
ครูใช้คำถามเพื่อเชื่อมโยงไปสู่การเรียนรู้ ดังนี้

- นักเรียนเคยเห็นสามเณรหรือไม่ อย่างไร
- สามเณร หมายถึงอะไร
- นักเรียนคนใดเคยบวเณรมาบ้าง และต้องปฏิบัติตนอย่างไร ฯลฯ

ขั้นฝึก

๒. แบ่งนักเรียนออกเป็น ๓ กลุ่ม กลุ่มละเท่า ๆ กัน โดยใช้กระบวนการกลุ่ม ให้ศึกษาความรู้จากใบความรู้ที่ ๙ - ๑๑ ดังนี้

กลุ่มที่ ๑ ศึกษาเรื่อง บัณฑิตสามเณร

กลุ่มที่ ๒ ศึกษาเรื่อง สังกิจจสามเณรและสุขสามเณร

กลุ่มที่ ๓ ศึกษาเรื่อง วนวาสีตีสสามเณรและสุนสามเณร

๓. ให้นักเรียนแต่ละกลุ่มตั้งคำถามและคำตอบ กลุ่มละ ๕ ข้อ ส่งตัวแทนนำเสนอหน้าชั้นเรียนตามลำดับจนครบทุกกลุ่ม กลุ่มใดตอบได้ถูกต้องมากที่สุดเป็นผู้ชนะ

ขั้นประยุกต์

๔. ครูและนักเรียนร่วมกันสรุปบทเรียน และมอบหมายให้นักเรียนแต่ละกลุ่มตอบคำถามในใบกิจกรรมที่ ๔ เรื่อง ประวัติและความสำคัญของสามเณร แล้วส่งผลงานให้ครูตรวจ

๕. ครูตรวจผลงานและชื่นชมนักเรียนกลุ่มที่ทำได้ถูกต้องมากที่สุด นำผลงานนักเรียนติดที่ป้ายนิเทศ

๖. นักเรียนทำแบบทดสอบหลังเรียน และครูตรวจให้คะแนน

๗. การงาน/ชิ้นงาน

ที่	ภาระงาน	ชิ้นงาน
๑	ตอบคำถามประวัติและความสำคัญของสามเณร	ใบกิจกรรมที่ ๔

๘. สื่อ/แหล่งการเรียนรู้

๑. ใบความรู้ที่ ๙ เรื่อง บัณฑิตสามเณร

ใบความรู้ที่ ๑๐ เรื่อง สังกิจจสามเณรและสุขสามเณร

ใบความรู้ที่ ๑๑ เรื่อง วนวาสีตีสสามเณรและสุนสามเณร

๒. ใบกิจกรรมที่ ๔

๓. ป้ายนิเทศ

๔. แบบทดสอบหลังเรียน

๙. การวัดผลและประเมินผล

สิ่งที่ต้องการวัด	วิธีวัด	เครื่องมือ	เกณฑ์การประเมิน
อธิบายประวัติและความสำคัญของสามเณรได้	- ตรวจผลงาน	- แบบประเมินผลงาน	ผ่าน = ได้คะแนนตั้งแต่ร้อยละ ๖๐ ขึ้นไป ไม่ผ่าน = ได้คะแนนต่ำกว่าร้อยละ ๖๐

แบบประเมินผลงาน

ใบกิจกรรมที่ ๔

ข้อที่	ระดับคะแนน		
	๓ คะแนน	๒ คะแนน	๑ คะแนน
๑-๕	ตอบคำถามถูกต้อง ตรงประเด็น	ตอบคำถามถูกต้อง ตรงประเด็นส่วนใหญ่	ตอบคำถามถูกต้องและ ตรงประเด็นน้อย

เกณฑ์การตัดสิน

เกณฑ์	ร้อยละ	คะแนน
ผ่าน	๖๐ ขึ้นไป	๙ - ๑๕
ไม่ผ่าน	ต่ำกว่า ๖๐	๐ - ๘

หมายเหตุ เกณฑ์การตัดสินสามารถปรับใช้ตามความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย

แบบประเมินผลการเรียนรู้

แบบทดสอบหลังเรียน

เกณฑ์การประเมิน	
ตอบถูกได้ ๑ คะแนน	ตอบผิดได้ ๐ คะแนน

เกณฑ์การตัดสิน

เกณฑ์	ร้อยละ	คะแนน
ผ่าน	๖๐ ขึ้นไป	๓ - ๕
ไม่ผ่าน	ต่ำกว่า ๖๐	๐ - ๒

ใบกิจกรรมที่ ๔

เรื่อง ประวัติและความสำคัญของสามเณร

กลุ่มที่.....		
ชื่อ.....	ชั้น.....	เลขที่.....
ชื่อ.....	ชั้น.....	เลขที่.....
ชื่อ.....	ชั้น.....	เลขที่.....
ชื่อ.....	ชั้น.....	เลขที่.....

คำชี้แจง ให้นักเรียนตอบคำถามต่อไปนี้ จำนวน ๕ ข้อ (๑๕ คะแนน)

๑. ทำไมทารกน้อยสังกิจจึงรอดชีวิตจากการที่ถูกเผาไปพร้อมมารดา

.....

.....

.....

๒. สังกิจกุมารบรรลุประอรหันต์ขณะมีอายุเท่าใด

.....

.....

.....

๓. สาเหตุใดสุมณสามเณรจึงต้องประลองปัญญากับพญานาค

.....

.....

.....

๔. บัณฑิตสามเณร ได้รับยกย่องทางใด

.....

.....

.....

๕. วณวาสีตีสสามเณร ได้รับยกย่องทางใด

.....

.....

.....

เฉลยใบกิจกรรมที่ ๔

ความสำคัญประวัติสามเณร

๑. ทำไมทารกน้อยสังกัจจิงรอดชีวิตจากการที่ถูกเผาไปพร้อมมารดา
ตอบ ทารกน้อยสังกัจจิงรอดชีวิตจากการที่ถูกเผาไปพร้อมมารดา เพราะทารกนี้เกิดในภพสุดท้าย
 ถ้าไม่บรรลุนิพพาน อะไรก็ไม่สามารถทำให้เสียชีวิตได้
๒. สังกัจจิงมารบรรลุนิพพานตอนมีอายุเท่าใด
ตอบ สังกัจจิงมารบรรลุนิพพานตอนมีอายุ ๗ ขวบ ขณะจะปลงศพมารดาสามเณร
๓. สาเหตุใดสามเณรจึงต้องประลองปัญญากับพญานาค
ตอบ สามเณรต้องประลองปัญญากับพญานาค เพราะต้องการนำน้ำในสระอโนดาตมาผสมกับยา
 เพื่อรักษาอาการอาพาธของพระอนรุทธเถระ
๔. บัณฑิตสามเณร ได้รับยกย่องทางใด
ตอบ บัณฑิตสามเณร ได้รับยกย่องทางสามเณรที่ฉลาดกว่าสามเณรคนอื่น
๕. วนวาสีตีสสามเณร ได้รับยกย่องทางใด
ตอบ วนวาสีตีสสามเณร ได้รับยกย่องทางแสดงธรรม

แบบทดสอบวัดผลการเรียนรู้

ผลการเรียนรู้ที่ ๓ รู้และเข้าใจ เห็นความสำคัญประวัติสามเณร
จำนวน ๕ ข้อ คะแนน ๕ คะแนน

คำชี้แจง ให้นักเรียนเลือกคำตอบที่ถูกต้องที่สุดเพียงข้อเดียว

๑. ข้อใดคือคุณธรรมของสามเณรบัณฑิต
 - ก. มีความเฉลียวฉลาด
 - ข. มีความใฝ่รู้
 - ค. ตั้งใจศึกษา
 - ง. ถูกทุกข้อ
๒. จากเรื่องสามเณรสังกัจจะ เพราะเหตุใดพระศาสดาจึงส่งภิกษุ 30 รูป ให้ไปลาพระสารีบุตรก่อน
 - ก. เพราะไม่อยากให้ไปปฏิบัติธรรม
 - ข. เพราะต้องการให้พบพระเถระ
 - ค. เพราะต้องการให้พบสามเณร
 - ง. เพราะทราบถึงอันตรายที่จะเกิดขึ้น
๓. สามเณรรูปใด ได้รับการบรรพชาจากพระมหากัจจายนะ
 - ก. สามเณรโสณกุฎทิณณะ
 - ข. สามเณรบัณฑิต
 - ค. สามเณรสังกัจจะ
 - ง. สามเณรเรวตะ
๔. พระบรมศาสดา ทรงยกย่องพระราหุลว่าเป็นผู้เลิศด้านใด
 - ก. พหูสูต
 - ข. มีตระกูลสูง
 - ค. ใฝ่การศึกษา
 - ง. ทรงพระวินัย
๕. สาเหตุใดที่สามเณรจึงต้องประลองปัญญากับพญานาค
 - ก. ต้องการนำน้ำมาผสมกับยา เพื่อรักษาอาการอาพาธของพระอนุรุทธเถระ
 - ข. ต้องการนำน้ำมาผสมกับยา เพื่อรักษาอาการอาพาธของพระพุทธเจ้า
 - ค. ต้องการนำน้ำมาผสมกับยา เพื่อรักษาอาการอาพาธของพระอัญญาโกณฑัญญะ
 - ง. ต้องการนำน้ำมาผสมกับยา เพื่อรักษาอาการอาพาธของพระอานนท์

เฉลยแบบทดสอบวัดผลการเรียนรู้

ผลการเรียนรู้ที่ ๓ รู้และเข้าใจ เห็นความสำคัญประวัติสามเณร

ข้อ ๑ ง

ข้อ ๒ ง

ข้อ ๓ ค

ข้อ ๔ ค

ข้อ ๕ ก

ใบความรู้ ๙ บัณฑิตสามเณร

๑๖. บัณฑิตสามเณร

ในอดีตกาล บัณฑิตสามเณร เกิดเป็นชายเชื้อใจ ชื่อมหาทุคคะ ด้วยอาณิสสแห่งทาน มีการถวายภัตตาหารประกอบด้วยรสปลาตะเพียนเป็นต้นแต่พระกัสสปพุทธเจ้า พระเจ้าแผ่นดินได้พระราชทานทรัพย์สมบัติมากมาย และสถาปนาเขาไว้ในตำแหน่งเศรษฐีอย่างเป็นทางการ แม้เบื้องหน้าแต่นั้น เขาดำรงอยู่บำเพ็ญบุญจนตลอดอายุ ในที่สุดอายุได้บังเกิดในเทวโลกเสวยทิพย์สมบัติสิ้นพุทธันดรหนึ่ง ในพุทธรูปบาทกาลนี้ จุตินั้นแล้วถือปฏิสนธิในท้องธิดาคนโตในตระกูลอุปัฏฐากของพระสารีบุตรเถระ ในกรุงสาวัตถี

ครั้งนั้น มารดาบิดาของนางทราบความที่นางตั้งครรภ์ จึงได้ให้เครื่องบริหารครรภ์ โดยสมย์อื่นนางเกิดแพ้ท้องเห็นปานนี้ว่า โอ้ เราพึงถวายทานแก่ภิกษุ ๕๐๐ รูป ตั้งต้นแต่พระธรรมเสนาบดี ด้วยรสปลาตะเพียนแล้วนุ่งผ้าย้อมน้ำฝาดนุ่งในที่สุดอาสนะ บริโภคภัตที่เป็นเดนของภิกษุเหล่านั้น

นางบอกแก่มารดาบิดาแล้วก็ได้กระทำตามประสงค์ ความแพ้ท้องระงับไปแล้ว

ต่อมา ในงานมงคล ๗ ครั้งแม่อื่นจากนี้ มารดาบิดาของนางเลี้ยงภิกษุ ๕๐๐ รูป มีพระธรรมเสนาบดีเถระเป็นประมุข ด้วยรสปลาตะเพียนเหมือนกัน

ก็ในวันตั้งชื่อ เมื่อมารดาของเด็กนั้นกล่าวว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ขอท่านจงให้สักขาบททั้งหลายแก่ทาสของท่านเถิด

พระเถระถามว่า เด็กนี้ชื่ออะไร

มารดาของเด็กตอบว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ คนเงอะงะในเรือนนี้ แม้พวกพูดไม่ได้เรื่อง ก็กลับเป็นผู้ฉลาดตั้งแต่กาลที่เด็กถือปฏิสนธิในท้อง เพราะฉะนั้นบุตรของดิฉันควรมีชื่อว่า หนูบัณฑิต เถิด

พระเถระได้ให้สักขาบททั้งหลายแล้ว ก็ตั้งแต่วันที่หนูบัณฑิตเกิดมา ความคิดเกิดขึ้นแก่มารดาของเข่ว่า เราจะไม่ทำลายอริยาศัยของบุตรเราในเวลาที่เขามีอายุได้ ๗ ขวบ เขากล่าวกับมารดาว่า ผมขอบวชในสำนักพระเถระ นางกล่าวว่า ได้ พ่อคุณ แม่ได้นึกไว้เสมออย่างนี้ว่า จะไม่ทำลายอริยาศัยของเจ้า ดังนี้แล้วจึงนิมนต์พระเถระให้ฉันแล้วกล่าวว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ทาสของท่านอยากจะบวช ดิฉันจะนำเด็กนี้ไปวิหารในเวลาเย็น ส่งพระเถระไปแล้ว ให้หมู่ญาติประชุมกัน กล่าวว่า พวกข้าพเจ้าจะทำสักการะที่ควรทำแก่บุตรของข้าพเจ้าในเวลาเป็นคฤหัสถ์ ในวันนี้ทีเดียว ดังนี้แล้ว ก็ให้ทำสักการะมากมาย พาหนูบัณฑิตนั้นไปสู่วิหารได้มอบถวายแก่พระเถระว่า ขอท่านจงให้เด็กนี้บวชเถิด เจ้าข้า

พระเถระบอกความที่การบวชเป็นกิจทำได้ยากแล้ว เมื่อเด็กรับรองว่า ผมจะทำตามโอวาทของท่านขอรับ จึง กล่าวว่า ถ้าอย่างนั้น จงมาเถิด ชุบผมให้เปียกแล้ว บอกตจปัญจกัมมัญฐานให้บวชแล้ว

แม้มารดาบิดาของบัณฑิตสามเณรนั้นอยู่ในวิหารนั่นเองสิ้น ๗ วัน ถวายทานแก่ภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข ด้วยรสปลาตะเพียนอย่างเดียว ในวันที่ ๗ เวลาเย็นจึงได้ไปเรือน

ในวันที่ ๘ พระเถระเมื่อจะไปภายในบ้าน พาสามเณรนั้นไป ไม่ได้ไปกับหมู่ภิกษุ เพราะเหตุไร เพราะว่า การห่มจีวรและถือบาตรหรืออริยาบถของเธอยังไม่น่าเลื่อมใสก่อน อีกอย่างหนึ่ง วัตรที่พึงทำในวิหารของพระเถระยังมีอยู่

อนึ่ง พระเถระ เมื่อภิกษุสงฆ์เข้าไปภายในบ้านแล้ว เทียวไปทั่ววิหาร กวาดสถานที่ ที่ยังไม่ได้กวาด ตั้งน้ำฉันทน้ำใช้ไว้ภายในภาชนะที่ว่างเปล่า เก็บเตียงตั้งเป็นต้นที่ยังเก็บไว้ไม่เรียบร้อยแล้ว จึงเข้าไปบ้านภายหลัง อีกอย่างหนึ่ง ท่านคิดเห็นว่าพวกเดียรถีย์เข้าไปยังวิหารว่างแล้ว อย่าได้พูดว่า ดุเถิด ที่นั่งของพวกสาวก พระสมณโคดม ดังนี้แล้ว จึงได้จัดแจงวิหารทั้งสิ้น เข้าไปบ้านภายหลัง เพราะฉะนั้น แม้ในวันนั้นพระเถระให้สามเณรถือบาตรและจีวรเข้าไปบ้านสายหน่อย

บัณฑิตสามเณรได้ไปบิณฑบาตกับพระสารีบุตรเถระ ระหว่างทางเห็นคนชักน้ำจากเหมือง เกิดสงสัย จึงถามว่า **น้ำมีจิตใจหรือไม่** พระเถระตอบว่า **น้ำไม่มีจิตใจ** สามเณรจึงคิดว่า เมื่อคนสามารถชักน้ำซึ่งไม่มีจิตใจไปสู่ที่ที่ตนเองต้องการได้ แต่เหตุใดจึงไม่สามารถบังคับจิตให้อยู่ในอำนาจได้

เดินต่อไป ได้เห็นคนกำลังถากไม้ทำเกวียนอยู่ ถึงถามว่า **ไม้นั้นมีจิตใจหรือไม่** เมื่อพระเถระตอบว่า **ไม้นั้นไม่มีจิตใจ** สามเณรจึงคิดว่า คนสามารถนำท่อนไม้ที่ไม่มีจิตใจมาทำเป็นล้อได้ แต่ทำไมไม่สามารถบังคับจิตใจได้

เดินต่อไป ได้เห็นคนกำลังใช้ไฟลนลูกศรเพื่อจะตัดให้ตรงจึงถามว่า **ลูกศรนั้นมีจิตใจหรือไม่** เมื่อพระเถระตอบว่า **ลูกศรไม่มีจิตใจ** สามเณรจึงคิดว่า คนสามารถตัดลูกศรให้ตรงได้แต่ทำไมไม่สามารถบังคับจิตให้อยู่ในอำนาจได้

ทันใดนั้น สามเณรได้เกิดความคิดที่จะปฏิบัติธรรมขึ้น จึงได้ขอพระเถระนำอาหารมาฝากตนด้วย พระเถระได้รับปากและมอบลูกตาลให้พร้อมกับสั่งให้ไปปฏิบัติธรรมในห้องของท่าน สามเณรได้ทำตามทุกอย่างและก็เริ่มบำเพ็ญสมณธรรม

ครั้งนั้น ที่ประทับนั่งของท่านสักกะ แสดงอาการร้อนด้วยเดชแห่งคุณของสามเณรนั้น

ท้าวเธอใคร่ครวญว่า มีเหตุอะไรกันหนอ ทรงดำริได้ว่า บัณฑิตสามเณรถวายบาตรและจีวรแก่พระอุปัชฌาย์แล้วกลับด้วยตั้งใจว่า จะทำสมณธรรม แม้เราก็คควรไปในที่นั้น ดังนี้แล้วตรัสเรียกท้าวมหาราชทั้ง ๔ มา ตรัสว่า พวกท่านจงไปเล่นที่บึงจอบแจ้อยู่ในป่าใกล้วิหารให้หนีไป แล้วยึดอารักขาไว้โดยรอบ ตรัสกับจันทเทพบุตรว่า ท่านจงรั้งมณฑลพระจันทร์ไว้ ตรัสกับสุริยเทพบุตรว่า ท่านจงฉุดรั้งมณฑลพระอาทิตย์ไว้ ดังนี้แล้ว พระองค์เองได้เสด็จไปประทับยืนยึดอารักขาอยู่ที่สายยูในพระวิหารแม้เสียงแห่งใบไม้แกกก็มีได้มีจิตของสามเณรได้อารมณ์เป็นหนึ่ง เธอพิจารณาอัตภาพแล้วบรรลุผล ๓ อย่างในระหว่างภัตินั้นเอง

ฝ่ายพระเถระคิดว่า สามเณรนั่งในวิหาร เราอาจจะได้โอกาสที่สมประสงค์แก่เธอในสกุลชื่อนั้น ดังนี้แล้ว จึงได้ไปสู่ตระกูลอุปัฏฐากซึ่งประกอบด้วยความรักและเคารพตระกูลหนึ่ง

ก็ในวันนั้น มนุษย์ทั้งหลายในตระกูลนั้น ได้ปลาตะเพียนหลายตัว นั่งดูการมาแห่งพระเถระอยู่ พวกเขาเห็นพระเถระกำลังมาจึงกล่าวว่า ท่านขอรับ ท่านมาที่นี่ ทำกรรมเจริญแล้ว แล้วนิมนต์ให้เข้าไปข้างใน ถวายข้าวยาคุและของควรเคี้ยวเป็นต้นแล้ว ได้ถวายบิณฑบาตด้วยรสปลาตะเพียน พระเถระแสดงอาการจะนำไป พวกมนุษย์เรียนว่า นิมนต์ฉันเถิดขอรับ ได้ทำจะได้แม้ภักดีสำหรับจะนำไป ในเวลาเสร็จภักดี

ของพระเถระ ได้อาภาชนะประกอบด้วยรสปลาตะเพียนใส่เต็มบาตรถวาย พระเถระคิดว่าสามเณรของเรา หิวแล้วจึงได้รับไป

แม้พระพุทธเจ้าในวันนั้นเสวยแต่เช้าทีเดียว เสด็จไปวิหารโครัศรวณูว่า บัณฑิตสามเณรให้บาตร และจีวรแก่พระอุปัชฌาย์แล้วกลับไปด้วยตั้งใจว่า จะทำสมณธรรมกิจแห่งบรรพชิตของเธอ จะสำเร็จหรือไม่ ทรงทราบว่า สามเณรบรรลุลผล ๓ อย่างแล้ว จึงทรงพิจารณาว่าอุปัชฌาย์แห่งอรหัตผลจะมีหรือไม่มี ทรงเห็นว่า มี แล้วทรงโครัศรวณูว่า เธอจะบรรลุลอรหัตผลก่อนภักตหรือไม่ได้ทรงทราบว่าบรรลุล

ลำดับนั้น พระองค์ได้มีความปริวิตกอย่างนี้ว่า สารีบุตรถือภักตเพื่อสามเณรรับมา เธอจะพึงทำ อันตรายแก่สามเณรนั้นได้ เราจะนั่งถือเอาอารักขาที่ชุ่มประตุ ที่นั้นจะถามปัญหา ๔ ข้อ เมื่อเธอแก้อยู่ สามเณร จะบรรลุลอรหัตผลพร้อมด้วยปฏิสัมภิทา ดังนี้แล้ว จึงเสด็จไปจากวิหาร ประทับยืนอยู่ที่ชุ่มประตุ ตรัสถาม ปัญหา ๔ ข้อกับพระเถระผู้มาถึงแล้ว

เมื่อพระเถระแก้ปัญหาทั้ง ๔ ข้อเหล่านี้เรียบร้อยแล้ว สามเณรก็ได้บรรลุลอรหัตผลพร้อมด้วย ปฏิสัมภิทา ฝ่ายพระพุทธเจ้าตรัสกับพระเถระว่า ไปเถิด สารีบุตร จงให้ภักตแก่สามเณรของเธอ พระเถระ ไปเคาะประตูแล้ว สามเณรออกมารับบาตรจากมือพระเถระ วางไว้ ณ ส่วนข้างหนึ่ง จึงเอาพัดก้านตาล พัดพระเถระ

ลำดับนั้น พระเถระกล่าวว่า สามเณร จงทำภักตกิจเสียเถิด

สามเณรเรียนถามว่า ก็ใต้เท้าเล่า ขอรับ

พระเถระกล่าวว่า เราทำภักตกิจเสร็จแล้ว เธอจงทำเถิด

เด็กอายุ ๗ ขวบวชแล้ว ในวันที่ ๘ บรรลุลอรหัตผล เป็นเหมือนดอกปทุมที่แย้มแล้วในขณะนั้น ได้นั่งพิจารณาที่เป็นที่ใส่ภักต ทำภักตกิจแล้ว

ในขณะที่เฝ้าล้างบาตรเก็บไว้ จันทเทพบุตรปล่อยมณฑลพระจันทร์ สุริยเทพบุตรปล่อยมณฑล พระอาทิตย์ ท้าวมหาราชทั้ง ๔ เลิกอารักขาทั้ง ๔ ทิศ ท้าวสักกเทวราชเลิกอารักขาที่สายยู พระอาทิตย์ เคลื่อนคล้อยไปแล้วจากที่ท่ามกลาง

ภิกษุทั้งหลายโพนทะนาว่า เมา บ่ายเกินประมาณแล้ว พระอาทิตย์เคลื่อนคล้อยไปจากที่ท่ามกลาง ก็สามเณรฉันเสร็จเรียบร้อยแล้ว นี่เรื่องอะไรกันหนอ

พระพุทธเจ้าทรงทราบความเป็นไปนั้นแล้วเสด็จมา ตรัสถามว่า ภิกษุทั้งหลายพวกเธอพูดอะไรกัน พวกภิกษุกราบทูลว่า เรื่องชื่อนี้ พระเจ้าข้า

พระพุทธเจ้าตรัสว่า อย่างนั้น ภิกษุทั้งหลาย ในเวลาผู้มีบุญทำสมณธรรม จันทเทพบุตรอุดมณฑล พระจันทร์รั้งไว้ สุริยเทพบุตรอุดมณฑลพระอาทิตย์รั้งไว้ ท้าวมหาราชทั้ง ๔ ถืออารักขาทั้ง ๔ ทิศ ในป่า ไกลวิหาร ท้าวสักกเทวราชเสด็จมายึดอารักขาที่สายยู ถึงเราผู้มีความขวนขวายน้อยด้วยนึกเสียว่า เป็น พระพุทธเจ้าก็ไม่อาจจะนั่งอยู่ได้ ยังได้ไปยึดอารักขาเพื่อบุตรของเรา ที่ชุ่มประตุ แล้วตรัสต่อไปว่า วันนี้ บัณฑิตสามเณรเห็นคนไข่น้ำไปจากเมือง ช่างครกำลังตัดลูกศรให้ตรง และช่างถากกำลังถากไม้แล้ว ถือเอาเหตุ เท่านั้นให้เป็นอารมณ์ ทรมานตนบรรลุลอรหัตผลแล้ว ดังนี้

ใบความรู้ที่ ๑๐

สังกัจจสามเณรและสุขสามเณร

๑๗. สังกัจจสามเณร

สังกัจจสามเณร เป็นบุตรของเศรษฐีชาวเมืองสาวัตถีคนหนึ่ง ในขณะที่อยู่ในท้องมารดานั้นเอง มารดาได้เสียชีวิตลง ญาติพี่น้องจึงนำนางไปเผา ในขณะที่ไฟกำลังไหม้ร่างกายของนางอยู่นั้น เป็นอัศจรรย์ที่ไฟไหม้ส่วนท้อง พวกสัปเหร่อได้ใช้หลาวเหล็กแทงส่วนท้องที่ไฟไหม้จนเสร็จแล้วก็กลับด้วยถ่านเพลิง ปลายหลาวเหล็กได้ไปกระทบที่หางตาของทารกนั้นพอดี พอกลบถ่านเพลิงเข้ากับส่วนที่ยังไม่ไหม้แล้วก็พากันกลับบ้านด้วยหวังว่าพຽนี้ค่อยมาดับไฟ เก็บอัฐิ

ไฟได้ไหม้ร่างกายของมารดาจนหมดสิ้น เว้นเฉพาะทารกน้อยเท่านั้นที่รอดชีวิตอยู่ได้อย่างปาฏิหาริย์ เหมือนกับนอนอยู่ในกลีบบัวก็ปานนั้น ไฟไม่ได้ทำอันตรายใด ๆ เลย ที่เป็นเช่นนั้น เพราะผู้ที่เกิดในภพสุตถาย ถ้ายังไม่บรรลุนิพพานแล้ว อะไรก็ไม่สามารถทำให้เสียชีวิตได้

เช้าวันรุ่งขึ้น พวกสัปเหร่อมาดับไฟเห็นเด็กเพศชายนอนอยู่โดยปราศจากอันตรายก็อัศจรรย์ใจ อ้อมกลับมาไปให้พวกหมอทำนายชีวิตดู หมอทำนายไว้ ๒ ด้านคือ ถ้าเด็กอยู่ครองเรือน พวกเครือญาติ ๗ ชั่วโคตรจะไม่ยากจน ถ้าออกบวชจะมีพระ ๕๐๐ รูปเป็นบริวารแวดล้อม พวกญาติจึงตั้งชื่อให้ว่าสังกัจจะ เพราะหางตาเป็นแผลเนื่องจากถูกหลาวเหล็ก

สังกัจจกุมารมีอายุได้ ๗ ขวบ เมื่อทราบประวัติของตนเองจากปากของเด็กเพื่อนบ้าน ก็ปรารถนาจะบวช พวกญาติจึงพาไปขอบวชในสำนักพระสารีบุตร ในวันบวช พระเถระให้ตบปัญจกัมมัฏฐานแล้ว ให้บวช สามเณรได้บรรลุนิพพาน พร้อมด้วยปฏิสัมภิทา ในขณะที่ปลงผมเสร็จนั่นเอง

สมัยนั้น มีกุลบุตรชาวเมืองสาวัตถีประมาณ ๓๐ คน ได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าแล้ว มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาจึงขอบวช เมื่อบวชได้ ๕ พรรษา เรียนวิปัสสนากัมมัฏฐานจากพระพุทธเจ้าแล้ว มีความประสงค์จะพากันไปปฏิบัติธรรม ณ ป่าแห่งหนึ่ง จึงพากันมาทูลลาพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์เห็นภัยอย่างหนึ่งจะเกิดแก่ภิกษุเหล่านั้น เกรงว่าจะไม่บรรลุนิพพาน มีสังกัจจสามเณรเท่านั้นที่จะช่วยเหลือ พระเหล่านั้นได้ พระองค์จึงรับสั่งให้ภิกษุเหล่านั้นไปอำลาพระสารีบุตรก่อนแล้วค่อยไป

พวกภิกษุได้ไปลาพระสารีบุตร พระเถระทราบความนัยจึงเอ่ยปากมอบสังกัจจสามเณรให้ไปด้วย พวกภิกษุปฏิเสธเกรงว่าจะเป็นภาระไม่มีเวลาปฏิบัติธรรม พระเถระจึงบอกให้ทราบว่า สามเณรนี้จะไม่เป็นภาระแก่พวกเธอ พวกเธอต่างหากจะเป็นภาระแก่สามเณร พระพุทธเจ้าทรงทราบเรื่องนี้ดีจึงส่งพวกเธอมาลาเรา เมื่อเป็นเช่นนี้ พวกภิกษุจึงจำเป็นต้องพาสามเณรไปด้วย รวมกันเป็น ๓๑ รูป อำลาพระเถระแล้วก็ออกเดินทางไป

เดินทางถึงหมู่บ้านแห่งหนึ่ง พวกชาวบ้านมีความเลื่อมใสศรัทธา จึงนิมนต์ให้อยู่จำพรรษา พร้อมรับปากจะพากันอุปถัมภ์บำรุงตลอดพรรษา พวกภิกษุเหล่านั้นจึงรับนิมนต์

ในวันเข้าพรรษา พวกภิกษุได้ตั้งตาคันไว้ว่า ยกเว้นเวลาเข้าบิณฑบาตและเวลาเย็นบำรุงพระเถระเท่านั้น เวลาที่เหลือให้ปฏิบัติธรรมห้ามอยู่ด้วยกัน ๒ รูป ต้องบรรลุลหริตถ์ให้ได้ภายในพรรษานี้ ถ้ารูปใดไม่สบายฟังตี่ระขังบอก พวกเราจะมาปรุรงยาถววย เมื่อทำกติกากดลงกันอย่งนี้แล้ว ก็แยกย้ายกันไปปฏิบัติธรรม

ต่อมาวันหนึ่ง มีชายยากไร้คนหนึ่ง หนีภัยแล้งมาจากต่างเมืองหวังจะไปขอพึ่งพาลูกสาวอีกเมืองหนึ่ง เดินทางมาถึงหมู่บ้านนั้นด้วยอาการอดโรย ขณะนั้นพวกพระภิกษุได้กลับมาจากบิณฑบาตกำลังจะฉันเช้า พอติพบเข้าจึงสอบถาม เมื่อทราบเรื่องแล้วเกิดความสงสารเขาที่ไม่ได้กินข้าวมาหลายวันแล้ว จึงบอกให้ไปหาใบไม้มาจะแบ่งอาหารให้

ธรรมเนียมของพระสงฆ์อย่างหนึ่งก็คือ ภิกษุเมื่อจะให้อาหารแก่ผู้มาในเวลาฉัน ไม่ให้อาหารที่เป็นยอด พึ่งให้มากบ้างน้อยบ้าง เท่ากับส่วนที่จะฉันเอง

ชายยากไร้หลังกินข้าวอิ่มแล้วก็สอบถามพวกท่านว่า

มีกิณนิมต์หรือไร พระคุณเจ้าจึงได้อาหารมากมายขนาดนี้

ไม่มีหรือโยม เป็นเรื่องปกติของที่นี่ พวกภิกษุตอบ

เขาคิดว่า เราทำงานแทบตายก็ไม่ได้กินอาหารดีเช่นนี้ จะไปอยู่ทำไมที่อื่น อยู่อาศัยกับพระพวกนี้สบายดีกว่า จึงขออาศัยอยู่ทำวัตรปฏิบัติอุปัฏฐากพระสงฆ์ด้วย พวกพระภิกษุก็อนุญาต เขาขยันทำงานช่วยเหลือพระภิกษุเหล่านั้นเป็นอย่างดี

เวลาผ่านไป ๒ เดือน ชายยากไร้นั้นอยู่สุขสบายดีตลอดมา ต่อมาคิดถึงลูกสาว จึงแอบหนีออกจากที่พักสงฆ์ไปโดยไม่บอกกล่าวอำลาแก่ผู้ใด เพราะเกรงว่าพระสงฆ์จะไม่อนุญาต

หนทางที่ชายยากไร้นั้นไปจะต้องผ่านดงใหญ่ แห่งหนึ่งในดงนั้นมีโจร ๕๐๐ คน ได้บนบานเทวดาว่าจะถววยพลีกรรมในวันที่ ๗ พอติ เมื่อชายยากไร้นั้นเดินทางเข้าไปกลางดงก็ถูกพวกโจรจับตัวมัดไว้เตรียมที่จะทำพิธีพลีกรรมแก่เทวดา

เขาตกใจกลัวตาย ได้ร้องขอชีวิตไว้และเสนอว่า เขาเป็นคนยากไร้ เทวดาอาจจะไม่ชอบใจ พวกภิกษุเป็นผู้มีศีลสูงส่ง เทวดาท่านคงจะชอบใจ ไปจับพวกภิกษุมาทำพลีกรรมจะดีกว่า พวกโจรเห็นดีด้วย จึงให้เขาพาไปที่พักสงฆ์

เขาได้พาพวกโจรไปที่สำนักสงฆ์แล้วตี่ระขัง พวกภิกษุเมื่อได้ยินเสียงระฆังเข้าใจว่ามีภิกษุไม่สบายก็มารวมกันที่ศาลา หัวหน้าโจรจึงประกาศให้ทราบว่าการภิกษุ ๑ รูป เพื่อไปทำพลีกรรม

พระทั้ง ๓๐ รูป ต่างอาสาไปตายทั้งสิ้น ตกลงกันไม่ได้ สังกิจจสามเณรจึงขออาสาไปเอง พวกภิกษุไม่ยอมเพราะสามเณรเป็นลูกศิษย์ของพระสารีบุตรฝากมา เกรงว่าพระเถระจะติเตียนได้ สามเณรจึงบอกให้ทราบว่พระพุทเจ้าและพระอุปัชฌาย์ให้ตนมาก็เพื่อมาแก้ปัญหานี้เอง จึงยกมือไหว้พวกภิกษุ เดินตามพวกโจรไป

พวกภิกษุซึ่งยังเป็นปุณฺณชนต่างก็ร้องให้สงสารสามเณรพร้อมกับกำชับหัวหน้าโจรว่ ในช่วงที่พวกท่านตระเตรียมสิ่งของ ขอให้สามเณรไปไว้ที่อื่นก่อน สามเณรจะกลัว

หัวหน้าโจรได้นำสามเณรไปที่ตงนั้นแล้วทำตามพวกภิกษุสั่งไว้ เมื่อตระเตรียมทุกอย่างเสร็จแล้ว หัวหน้าโจรได้ถือดาบเดินเข้าไปหาสามเณรหวังจะตัดคอ สามเณรได้นั่งเข้ามานิ่งอยู่ พอไปถึงหัวหน้าโจร ก็ฟันลงเต็มแรงปรากฏว่าดาบงอ เขาเข้าใจว่าฟันไม่ดี จึงยกดาบขึ้นฟันใหม่ ปรากฏว่าดาบพับม้วนจนถึงด้าม หัวหน้าโจรเห็นปาฏิหาริย์เช่นนี้เกิดอัศจรรย์ใจยิ่งนักคิดว่า ดาบเราฟันหินยังขาด แต่บัดนี้ได้งอพับดั่งใบตาล ดาบนี้น่าจะมีจิตใจรู้คุณของสามเณร เรามีจิตใจยังไม่สำนึกเสียอีก

ได้ทั้งดาบลงดินแล้วคุกเข่าลงกราบสามเณรพร้อมถามว่า เณรน้อย คนเป็นพินเห็นพวกผมแล้ว ต้องตัวสั่นวิ่งหนีไป แต่สำหรับท่านแล้วแม้เพียงความสะดุ้งแห่งจิตก็มีได้มีเลย หน้าตาก็ผุดผ่องแจ่มใส ทำไม ท่านจึงไม่ร้องขอชีวิตเล่า

สามเณรออกจากฌานแล้วแสดงธรรมแก่หัวหน้าโจรว่า โยม ธรรมตาอติภาพของพระอรหันต์ เป็นเหมือนของหนักวางอยู่บนศิระะ พระอรหันต์เมื่ออติภาพนี้แตกไปย่อมยินดี พระอรหันต์จึงไม่กลัวตาย ทุกข์ทางใจย่อมไม่มีแก่พระอรหันต์ ผู้ไม่มีความห่วงใย ผู้ก้าวล่วงทุกอย่างได้แล้ว หัวหน้าโจรพอได้ฟังคำ สามเณรแล้ว พร้อมลูกน้องทั้งหมดได้ไหว้สามเณรแล้วขอบวช

สามเณรได้ตัดผมและชายผ้าด้วยดาบของโจรเหล่านั้นแล้วให้บวชเป็นสามเณรถือศีล ๑๐ เสร็จแล้ว ได้พาสามเณรเหล่านั้นกลับไปยังที่พักสงฆ์ ให้พวกภิกษุทราบความปลอดภัยของตน แล้วได้อำลาพวกภิกษุ พาสามเณรเหล่านั้นไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้าได้แสดงธรรมเทศนาว่า ผู้มีศีลแม้มีชีวิตอยู่เพียงวันเดียว ยังประเสริฐกว่าการทำ โจรกรรม ไม่มีศีล มีชีวิตอยู่ตั้ง ๑๐๐ ปี ในเวลาจบพระธรรมเทศนา สามเณรเหล่านั้นได้บรรลुพระอรหันต์ ทั้งหมด

๑๘. สุขสามเณร

ในอดีตกาล **สุขสามเณร** เกิดเป็นคนบ้านนอก มีฐานะยากจน ครั้งหนึ่งได้เห็นเศรษฐีคนหนึ่ง ชื่อคันธะ กำลังบริโภคมัตถ์อันมีรสเลิศ แวดล้อมด้วยหญิงนักฟ้อนรำ ก็อยากจะทำบริโภคมัตถ์อันมีรสเลิศและ แวดล้อมด้วยหญิงนักฟ้อนรำอย่างนั้นบ้าง เมื่อได้โอกาสจึงเล่าความคิดของตนให้เศรษฐีฟัง เศรษฐีได้ฟังดังนั้น ก็ยินดีและจัดการให้ แต่มีข้อแม้ว่าเขาจะต้องรับจ้างทำงานในเรือนเศรษฐีเป็นเวลา ๓ ปี จึงจะได้ภักดิ์อันมีรสเลิศ อย่างนั้นหนึ่งภาค พร้อมทั้งแวดล้อมด้วยหญิงนักฟ้อนรำ เขาตกลงตามเงื่อนไขที่เศรษฐียื่นเสนอ จึงไปสู่เรือน ของเศรษฐีด้วยหมายใจว่า จะทำการรับจ้างตลอด ๓ ปี เพื่อประโยชน์แก่ภักดิ์ถนัดหนึ่ง เขาเมื่อทำการ รับจ้างได้ทำกิจทุกอย่างโดยเรียบร้อย การงานที่ควรทำในบ้าน ในป่า กลางวัน กลางคืน ได้ปรากฏว่า เขาทำ เสร็จเรียบร้อย

เมื่อมหาชนเรียกเขาว่า **นายภักตภิกขุ**

ค่านันได้ปรากฏไปทั่วพระนคร

กาลต่อมา เมื่อวันรับจ้างของนายภักตภิกขุครบบริบูรณ์แล้ว ผู้จัดการภักตเรียนแจ้งให้เศรษฐี ทราบว่า นาย วันรับจ้างของนายภักตภิกขุครบบริบูรณ์แล้ว เขาทำการรับจ้างอยู่ตลอด ๓ ปี ทำกรรมยาก ที่คนอื่นจะทำได้แล้ว การงานแม้สักอย่างหนึ่งก็ไม่เคยเสียหาย

ครั้งนั้น ท่านเศรษฐีได้ส่งจ่ายทรัพย์ ๓ พัน แก่ผู้จัดการภตนั้น คือ สองพันเพื่อประโยชน์แก่อาหารเย็นและอาหารเช้าของตน พันหนึ่งเพื่อประโยชน์แก่อาหารเช้าของนายภตตมตติเกะนั้น แล้วส่งคนใช้ว่า วันนี้ พวกเจ้าจงทำการบริหารที่พึงทำแก่เรา แก่นายภตตมตติเกะนั้นเถิด เมื่อได้เวลาอาหารเช้า พวกนักพ่อนได้ยืมล้อมนายภตตมตติเกะนั้น พวกคนใช้ยกถาดภตถาดหนึ่งตั้งไว้ข้างหน้าของนายภตตมตติเกะนั้นแล้ว

ครั้งนั้น ในเวลาที่นายภตตมตติเกะล้างมือ

พระปัจเจกพุทธเจ้าองค์หนึ่งที่อยู่เขาคันธมาทน์ ออกจากสมาบัติในวันที่ ๗ แล้ว ใคร่ครวญอยู่ว่า วันนี้ เราจะไปเพื่อประโยชน์แก่ภิกขาจารในที่ไหนหนอ ก็ได้นิมนต์นายภตตมตติเกะแล้ว ครั้งนั้น ท่านพิจารณาต่อไปอีกว่า นายภตตมตติเกะนี้ทำการรับจ้างถึง ๓ ปี จึงได้ภตถาด ศรัทธาของเขามีหรือไม่หนอ ใคร่ครวญไปก็ทราบได้ว่า ศรัทธาของเขามีอยู่ คิดไปอีกว่า คนบางพวกถึงมีศรัทธาก็ไม่อาจเพื่อทำการสงเคราะห์ให้นายภตตมตติเกะนี้อาจหรือไม่หนอเพื่อจะทำการสงเคราะห์เรา ก็รู้ว่า นายภตตมตติเกะอาจทีเดียว ทั้งจะได้มหาสมบัติเพราะอาศัยเหตุคือการสงเคราะห์แก่เราด้วย ดังนี้แล้ว จึงห่มจีวรถือบาตร เหาะขึ้นสู่เวหาสไปโดยระหว่างบริษัท แสดงตนยืนอยู่ข้างหน้าแห่งนายภตตมตติเกะนั้น

นายภตตมตติเกะเห็นพระปัจเจกพุทธเจ้า คิดว่า เราได้ทำการรับจ้างในเรือคนอื่นถึง ๓ ปี ก็เพื่อประโยชน์แก่ภตถาดเดียว เพราะความที่เราไม่ได้ให้ทานในกาลก่อน บัดนี้ ภตน์ของเราพึงรักษาเราก็จึงเพียงวันหนึ่งคืนหนึ่ง ถ้าเราถวายภตน์แก่พระคุณเจ้า ภตจะรักษาเราไว้มิใช่พ้นโกฏีกัลป์เดียว เราจะถวายภตน์แก่พระคุณเจ้า

นายภตตมตติเกะนั้นทำการรับจ้างตลอด ๓ ปี ได้ภตถาดแล้ว ไม่ทันวางภตแม้ก่อนเดียวในปากบรรเทาความอยากได้ ยกภตถาดขึ้นเองทีเดียวไปสู่สำนักของพระปัจเจกพุทธเจ้า ให้ภตในมือของคนอื่นแล้ว ไขว้ด้วยเบญจางคประดิษฐ์ เอามือซ้ายจับภตถาด เอามือขวาเกลี่ยภตลงในบาตรของพระปัจเจกพุทธเจ้า

พระปัจเจกพุทธเจ้าได้เอามือปิดบาตรเสียในเวลาที่ยังเหลืออยู่กึ่งหนึ่ง

ครั้งนั้น นายภตตมตติเกะนั้นเรียนท่านว่า ท่านขอรับ ภตส่วนเดียวเท่านั้นผมไม่อาจเพื่อจะแบ่งเป็น ๒ ส่วนได้ ท่านอย่าสงเคราะห์ผมในโลกนี้เลย ขอจงทำการสงเคราะห์ในโลกเกิด ผมจะถวายทั้งหมดทีเดียวไม่ให้เหลือ

จริงอยู่ ทานที่บุคคลถวายไม่เหลือไว้เพื่อตนแม้แต่น้อยหนึ่ง ชื่อว่าทานไม่มีส่วนเหลือ ทานนั้นย่อมมีผลมาก นายภตตมตติเกะนั้น เมื่อทำอย่างนั้นจึงได้ถวายหมด ไขว้อีกแล้ว เรียนว่า ท่านขอรับ ผมอาศัยภตถาดเดียว ต้องทำการรับจ้างในเรือนของคนอื่นถึง ๓ ปี ได้เสียทุกข์แล้ว บัดนี้ ขอความสุขจงมีแก่กระผมในที่ที่บังเกิดแล้วเถิด ขอกระผมพึงมีส่วนแห่งธรรมที่ท่านเห็นแล้วเถิด

พระปัจเจกพุทธเจ้ากล่าวว่า ขอจงสมคิดเหมือนแก้วสารพัดนึก ความดำริอันให้ความใคร่ทุกอย่างจงบริบูรณ์แก่ท่าน เหมือนพระจันทร์ในวันเพ็ญฉะนั้น

เมื่อจะทำอนุโมทนา จึงกล่าวว่า

สิ่งที่ท่านมุ่งหมายแล้ว จงสำเร็จพลันทีเดียว

ความดำริทั้งปวงจงเต็มเหมือนพระจันทร์เพ็ญ

สิ่งที่ท่านมุ่งหมายแล้วจงสำเร็จพลันทีเดียว ความ

ดำริทั้งปวง จงเต็มเหมือนแก้วมณีโชติรส ฉะนั้น

ในกาลต่อมา แม้พระราชาทรงสดับกรรมที่นายภัตตมติกะนี้ทำแล้ว จึงได้รับสั่งให้เรียกเข้ามาเฝ้า แล้วพระราชทานทรัพย์สินให้ปันหนึ่ง ทรงรับส่วนบุญ ทรงพอพระทัย พระราชทานโกศเป็นอันมาก แล้วก็ให้พระราชทานตำแหน่งเศรษฐีให้ เขาได้มีชื่อว่า **ภัตตมติกเศรษฐี** ภัตตมติกเศรษฐีนั้นเป็นสหยาบกับคันธเศรษฐี กินดื่มร่วมกัน ดำรงอยู่ตลอดอายุแล้ว จุตติจากอัตภาพนั้นแล้ว ได้บังเกิดในเทวโลก เสวยสมบัติอันเป็นทิพย์ ๑ พุทธันดร

ในพุทธูปาทกาลนี้ ได้ถือปฏิสนธิในตระกูลอุปัฏฐากของพระสารีบุตรเถระ ในเมืองสาวัตถี ครั้งนั้น มารดาของทารกนั้นได้ครรภ์บริหารแล้ว โดยล่วงไป ๒-๓ วัน ก็เกิดแพ้ท้องว่า โอหนอ เราถวายโภชนะมีรส ๑๐๐ ชนิดแก่พระสารีบุตรเถระพร้อมด้วยภิกษุ ๕๐๐ รูป นุ่งผ้าอ้อมผาดแล้ว ถือขันทองนั่งอยู่ ณ ท้ายอาสนะ พึงบริโภคภัตที่เหลือเดนของภิกษุทั้งหลายนั้น ดังนี้แล้ว ทำตามความคิดนั้น บรรเทาความแพ้ท้องแล้ว

นางแม่ในกาลมงคลอื่น ๆ ถวายทานอย่างนั้นเหมือนกัน คลอดบุตรแล้ว ในวันตั้งชื่อ จึงเรียนพระเถระว่า จงให้สักขาบทแก่ลูกชายของฉันทันเถิด ท่านผู้เจริญ

พระเถระถามว่า เด็กนั้นชื่อไร

เมื่อมารดาของเด็กเรียนว่า ท่านผู้เจริญ จำเดิมแต่ลูกชายของฉันทันถือปฏิสนธิ ขึ้นชื่อว่าทุกข์ ไม่เคยมีแก่ใครในเรือนนี้ เพราะฉะนั้น คำว่า **สุขกุมาร** นั้นแล ควรเป็นชื่อของเด็กนั้น จึงถือเอาคำนั้น เป็นชื่อของเด็กนั้น ได้ให้สักขาบทแล้ว

ในกาลนั้น ความคิดได้เกิดแก่มารดาของเด็กนั้นอย่างนี้ว่า เราจะไม่ทำลายอริยาศัยของลูกชายเรา แม้ในกาลมงคลทั้งหลาย มีมงคลเจาะหูเป็นต้น นางก็ได้ถวายทานอย่างนั้นเหมือนกัน

ฝ่ายกุมาร ในเวลาเมื่ออายุ ๗ ขวบ ก็พูดว่า คุณแม่ ผมอยากออกบวชในสำนักของพระเถระ นางตอบว่า ดิฉัน พ่อแม่จะไม่ทำลายอริยาศัยของเจ้า ดังนี้แล้ว จึงนิมนต์พระเถระ ให้ท่านฉันทันแล้ว ก็เรียนว่า ท่านผู้เจริญ ลูกชายของฉันทันอยากบวช ในเวลาเย็น จะนำเด็กนี้ไปสู่วิหาร ส่งพระเถระไปแล้ว ให้ประชุมพวกญาติ กล่าววาทว่า ในเวลาที่ลูกชายของฉันทันเป็นคฤหัสถ์ พวกเราทำกิจที่ควรทำในวันนี้แหละ ดังนี้แล้ว จึงแต่งตัวลูกชายนำไปวิหาร ด้วยสิริโสภาคอันใหญ่ แล้วมอบถวายแก่พระเถระ

ฝ่ายพระเถระกล่าวกับสุขกุมารนั้นว่า พ่อ ธรรมดาการบวช ทำได้โดยยาก เจ้าอาจเพื่ออภิมรณ หรือเมื่อสุขกุมารตอบว่า ผมทำตามโอวาทของท่าน ขอรับ จึงให้กัมมภูฐาน ให้บวชแล้ว

แม้มารดาบิดาของสุขกุมารนั้น เมื่อทำสักการะในการบวช ก็ถวายโภชนะมีรส ๑๐๐ ชนิดแก่ภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน ในภายในวิหารนั้นเองตลอด ๗ วัน ในเวลาเย็นจึงได้ไปสู่เรือนของตน

ในวันที่ ๘ พระสารีบุตรเถระ เมื่อภิกษุสงฆ์เข้าไปสู่บ้านเพื่อบิณฑบาต ทำกิจที่ควรทำในวิหารแล้ว จึงให้สามเณรถือบาตรและจีวร เข้าไปสู่บ้านเพื่อบิณฑบาต

ขณะเดินไปนั้น ทั้งสองพระเถระและสามเณรก็ได้ไปพบขวานากำลังไขน้ำเข้านา ไปพบช่างศร กำลังดัดลูกศร และไปพบช่างฉากกำลังฉากไม้เพื่อทำล้อเกวียนเป็นต้น เมื่อเห็นบุคคลทำสิ่งเหล่านี้ สุขสามเณรได้เรียนถามพระสารีบุตรว่า สิ่งของที่ไม่มีชีวิตทั้งหลาย คนสามารถทำให้เป็นไปตามปรารถนาได้

ใช่หรือไม่ เมื่อพระเถระตอบว่าใช่ สุขสามเณรก็เกิดความคิดว่า หากเป็นเช่นนั้นจริง ก็ไม่มีเหตุผลอะไรที่คนเราถึงจะไม่สามารถฝึกจิตจนได้สมาธิและปัญญา สุขสามเณรจึงลาพระสารีบุตรเดินทางกลับวัดก่อน

ครั้งนั้นพระเถระให้ลูกกุญแจแก่สามเณรแล้ว ก็เข้าบ้านเพื่อบิณฑบาต สามเณรนั้นไปวิหารแล้วเปิดห้องของพระเถระเข้าไป ปิดประตู นั่งห้อยญาณลงในกายของตน

ด้วยเดชแห่งคุณของสามเณรนั้น อาสนะของท้าวสักกะแสดงอาการร้อน ท้าวสักกะพิจารณาดูว่านี่เหตุอะไรหนอ เห็นสามเณรแล้ว ทรงดำริว่า สุขสามเณรถวายจีวรแก่อุปัชฌาย์แล้ว กลับบิณฑบาตด้วยคิดว่า จะทำสมณธรรม ควรที่เราจะไปในที่นั้น จึงรับสั่งให้เรียกท้าวมหาราชทั้ง ๔ แล้วทรงส่งไปด้วยคำรับสั่งว่า พ่อทั้งหลาย พวกท่านจงไป จงไล่คนที่มิใช่เสียงเป็นโทษใกล้ป่าแห่งวิหารให้หนีไป

ท้าวมหาราชทั้งหลาย กระทำตามนั้นแล้ว ก็พากันรักษาอยู่โดยรอบ

ท้าวสักกะทรงบังคับพระจันทร์และพระอาทิตย์ว่า พวกท่านจงยึดวิมานของตน ๆ หยุดก่อน แม้พระจันทร์และพระอาทิตย์ก็กระทำตามนั้น

แม้ท้าวสักกะเอง ก็ทรงรักษาอยู่ที่สายยู วิหารสงบเงียบ ปราศจากเสียง

สามเณรเจริญวิปัสสนาด้วยจิตมีอารมณ์เป็นหนึ่ง บรรลุรรคและผล ๓ แล้ว

พระเถระอันสามเณรกล่าวว่า ท่านพึงนำโกชนะมีรส ๑๐๐ ชนิดมา ดังนี้แล้ว ก็คิดว่า อันเราอาจเพื่อได้ในตระกูลของใครหนอ พิจารณาดูอยู่ ก็เห็นตระกูลอุปัฏฐากผู้สมบูรณ์ด้วยอภัยยศตระกูลหนึ่ง จึงไปในตระกูลนั้น อันชนเหล่านั้นมีใจยินดีว่า ท่านผู้เจริญ ความดีอันท่านผู้มาในที่นี้ในวันนี้กระทำแล้ว รับบาตรนิมนต์ให้นั่ง ถวายยาคุและของขบฉัน อันเขาเชิฐกล่าวธรรมชั่วเวลาภัต จึงกล่าวสาราณียธรรมกถาแก่ชนเหล่านั้น กำหนดคณา ยังเทศนาให้จบแล้ว

คราวนั้น ชนทั้งหลายจึงถวายโกชนะมีรส ๑๐๐ ชนิดแก่พระเถระ เห็นพระเถระรับโกชนะแล้ว ประสงค์จะกลับ จึงเรียนว่า ฉันทเกิดชอบรับ พวกผมถวายโกชนะแม้อีก ให้พระเถระฉันแล้ว ก็ถวายจนเต็มบาตรอีก

พระเถระรับโกชนะแล้วก็รีบไปวิหาร ด้วยคิดว่า สามเณรของเราคงหิว

วันนั้น พระพุทธเจ้าเสด็จออกประทับนั่งในพระคันธกุฎีแต่เช้าตรู่ ทรงรำพึงว่า วันนี้ สุขสามเณรส่งบาตรและจีวรของอุปัชฌาย์แล้ว กลับไปแล้วตั้งใจว่า จะทำสมณธรรม กิจของเขาสำเร็จแล้วหรือ พระองค์ทรงเห็นความที่มรรคผลทั้ง ๓ อันสามเณรบรรลุแล้ว จึงทรงพิจารณาแม้อย่างขึ้นไปว่า สุขสามเณรนี้อาจใหม่หนอ เพื่อบรรลุพระอรหัตผลในวันนี้ ส่วนพระสารีบุตรรับภัตแล้ว ก็รีบออกด้วยคิดว่า สามเณรของเราคงหิว ถ้าเมื่อสามเณรยังไม่บรรลุอรหัตผล พระสารีบุตรนำภัตมาก่อน อันตรายก็จะมีแก่สามเณรนี้ ควรเราไปยึดอารักขาอยู่ที่ซุ้มประตู

ครั้นทรงดำริแล้ว จึงเสด็จออกจากคันธกุฎี ประทับยืนยึดอารักขาอยู่ที่ซุ้มประตู ฝ่ายพระเถระก็นำภัตมา ครั้งนั้น พระพุทธองค์ตรัสถามปัญหา ๔ ข้อกับพระเถระนั้น

ในที่สุดแห่งการวิสาขนาปัญหา สามเณรก็บรรลุอรหัตผล

พระพุทธเจ้าตรัสเรียกพระเถระมาแล้ว ตรัสว่า สารีบุตรจงไปเถิด จงให้ภักตแก่สามเณรของเธอ พระเถระไปถึงแล้วจึงเคาะประตู สามเณรออกมาทำวัตรแก่อุปัชฌาย์แล้ว

เมื่อพระเถระบอกว่า จงทำภักตกิจ ก็รู้ว่าพระเถระไม่มีความต้องการด้วยภักต เป็นเด็กมีอายุ ๗ ขวบ บรรลุพระอรหัตผลในขณะนั้นนั่นเอง ตรวจตราดูที่นั่งอันต่ำ ทำภักตกิจแล้วก็ล้างบาตร

ในกาลนั้น ท้าวมหาราช ๔ องค์ ก็พากันเลิกการรักษา ถึงพระจันทร์พระอาทิตย์ก็ปล่อยวิมาน แม้ท้าวสักกะก็ทรงเลิกอารักขาที่สายยู พระอาทิตย์ปรากฏคล้อยเลยท่ามกลางฟ้าไปแล้ว

ภิกษุทั้งหลายพากันพูดว่า กาลเย็นปรากฏ สามเณรเพิ่งทำภักตกิจเสร็จเดี๋ยวนี้เอง ทำไมหนอ วันนี้ เวลาเช้าจึงมาก เวลาเย็นจึงน้อย

พระพุทธเจ้าเสด็จมาตรัสถามว่า ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ เธอทั้งหลายนั่งประชุมกันด้วย เรื่องอะไรหนอ เมื่อภิกษุทั้งหลายทูลว่า พระเจ้าข้า วันนี้ เวลาเช้ามาก เวลาเย็นน้อย สามเณรเพิ่งฉันทเสร็จเดี๋ยวนี้เอง ก็แลเป็นไฉน พระอาทิตย์จึงปรากฏคล้อยเคลื่อนท่ามกลางฟ้าไป

จึงตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ในเวลาทำสมณธรรมของผู้มีบุญทั้งหลาย ย่อมเป็นเช่นนั้น ก็ในวันนี้ ท้าวมหาราช ๔ องค์ ยึดอารักขาไว้โดยรอบ พระจันทร์และพระอาทิตย์ได้ยืวิมานหยุดอยู่ ท้าวสักกะทรงยึดอารักขาที่สายยู ถึงเรากียึดอารักขาอยู่ที่ขุมประตู

วันนี้ สุขสามเณรเห็นคนไขน้ำเข้าเหมือง ช่างครดัดครให้ตรง ช่างถาก ถากทัพสัมภาระทั้งหลาย มีล้อเป็นต้นแล้ว ฝึกตน บรรลุอรหัตผลแล้ว ดังนี้

ใบความรู้ที่ ๑๑

นวนาสิติสสามเณร และสุมณสามเณร

๑๙. นวนาสิติสสามเณร

ในอดีตกาล นวนาสิติสสามเณร เกิดเป็น สหายของวังคันทพราหมณ์ ผู้บิดาของพระสารีบุตรเถระ ชื่อมหาเสนพราหมณ์ อยู่ในเมืองราชคฤห์ วันหนึ่ง พระสารีบุตรเถระเที่ยวบิณฑบาต ได้ไปยังประตูเรือนของพราหมณ์นั้น เพื่ออนุเคราะห์เขา

แต่พราหมณ์นั้นมีสมบัติหมดเสียแล้ว กลับเป็นคนยากจน เขาคิดว่า บุตรของเรามาเพื่อเที่ยวบิณฑบาตที่ประตูเรือนของเรา แต่เราเป็นคนยากจน บุตรของเราเห็นจะไม่ทราบความที่เราเป็นคนยากจน ไทยธรรมอะไรๆ ของเราก็ไม่มี เมื่อไม่อาจจะเผชิญหน้าพระเถระนั้นได้จึงหลบเสีย ถึงในวันอื่น แม้พระเถระได้ไปอีก พราหมณ์ก็ได้หลบเสียอย่างนั้นเหมือนกัน เขาคิดอยู่ว่า เราได้อะไร ไรๆ แล้วนั้นแหละจะถวายเป็นบุญ แต่ก็ได้ทำอะไร ไรๆ

ภายหลังวันหนึ่ง เขาได้ถาดเต็มด้วยข้าวปายาสพร้อมกับผ้าสาฎกเนื้อหยาบ ในที่บอกลัทธิของพราหมณ์แห่งหนึ่ง ถือไปถึงเรือน นึกถึงพระเถระขึ้นได้ว่า การที่เราถวายเป็นบุญแก่พระเถระ ควร

ในขณะนั้นนั่นเอง แม้พระเถระเข้ามาจน ออกจากสมาบัติแล้ว เห็นพราหมณ์นั้น คิดว่า พราหมณ์ได้ไทยธรรมแล้ว หวังอยู่ซึ่งการมาของเรา การที่เราไปในที่นั้น ควร ดั่งนี้แล้ว จึงห่มผ้าสังฆาฏิ ถือบาตรแสดงตนยืนอยู่ที่ประตูเรือนของพราหมณ์นั้น เพราะเห็นพระเถระเท่านั้น จิตของพราหมณ์เลื่อมใสแล้ว

ลำดับนั้น เขาเข้าไปหาพระเถระ ไหว้แล้ว กระทำปฏิสันถาร นิมนต์ให้นั่งภายในเรือน ถือถาดอันเต็มด้วยข้าวปายาส เคลี่ยลงในบาตรของพระเถระ พระเถระรับกึ่งหนึ่งแล้วจึงเอามือปิดบาตร

ที่นั่น พราหมณ์กล่าวกับพระเถระว่า ท่านผู้เจริญ ข้าวปายาสนี้สักว่าเป็นส่วนของคนคนเดียวเท่านั้น ขอท่านจงทำความสงเคราะห์ในปรโลกแก่กระผมเถิด อย่าทำความสงเคราะห์ในโลกนี้เลย กระผมปรารถนาถวายไม่ให้เหลือทีเดียว ดั่งนี้แล้ว จึงเกลี่ยลงทั้งหมด พระเถระฉันในที่นั้นนั่นเอง ครั้นในเวลาเสร็จภัตกิจ เขาถวายผ้าสาฎกแก่นั้น แก่พระเถระ ไหว้แล้ว กล่าวอย่างนี้ว่า ท่านผู้เจริญ ขอให้กระผมพึงบรรลุธรรมที่ท่านเห็นแล้วเหมือนกัน

พระเถระทำอนุโมทนาแก่พราหมณ์นั้นว่า จงสำเร็จอย่างนั้น พราหมณ์ ลุกขึ้นจากอาสนะหลีกไปเที่ยวจาริกโดยลำดับ ได้ถึงวัดพระเชตวันแล้ว

ก็ทานที่บุคคลถวายแล้วในคราวที่ตนตกยาก ย่อมทำผู้ถวายให้ร่ำเริงอย่างยิ่ง เพราะฉะนั้น แม้พราหมณ์ถวายทานนั้นแล้ว มีจิตเลื่อมใส เกิดโสมนัสแล้ว ได้ทำความสันทามิประมาณยั้งในพระเถระ ด้วยความสันทาในพระเถระดังกล่าว พราหมณ์นั้นทำกาลแล้ว ถือปฏิสันถารในสกุลอุปัฏฐากของพระเถระในเมืองสาวัตถี

ก็ในขณะนั้น มารดาของเขายกแกสามีว่า สัตว์เกิดในครรภ์ตั้งขึ้นในท้องของฉัน สามิได้ให้เครื่องบริหารครรภ์แก่มารดาของทารกนั้นแล้ว เมื่อนางเว้นการบริโภคอาหารวัตถุมีของร้อนจัด เย็นนัก และเปรี้ยวนักเป็นต้น รักษาครรภ์อยู่โดยสบาย ความแพ้งท้องเห็นปานนี้เกิดขึ้นว่า โฉนหนอ เราพึงนิมนต์ภิกษุ ๕๐๐ รูป มีพระสารีบุตรเถระเป็นประธาน ให้นั่งในเรือน ถวายข้าวปายาสเจือด้วยน้ำมันล้วน แม้ตนเองนุ่งห่มผ้ากาสาละ ถือชั้นทอง นั่งในที่สุตแห่งอาสนะ แล้วบริโภคข้าวปายาสอันเป็นเดนของภิกษุประมาณเท่านี้

ได้ยินว่า ความแพ้งท้องในเพราะการนุ่งห่มผ้ากาสาละนั้นของนาง ได้เป็นบุญนิमितแห่งการบรรพชาในพระพุทธศาสนาของบุตรในท้อง

ลำดับนั้น พกญาติของนางคิดว่า ความแพ้งท้องของธิดาพวกเราประกอบด้วยธรรม ดังนี้แล้ว จึงถวายข้าวปายาสเจือด้วยน้ำมันล้วน แก่ภิกษุ ๕๐๐ รูป มีพระสารีบุตรเถระเป็นประธาน แม่นางก็นุ่งผ้ากาสาละผืนหนึ่ง ห่มผืนหนึ่ง ถือชั้นทองนั่งในที่สุตแห่งอาสนะ บริโภคข้าวปายาสอันเป็นเดนของภิกษุ

ความแพ้งท้องสงบแล้วในมงคลที่เขากะทำแล้วในระหว่างๆ แก่นางนั้น ตลอดเวลาสัตว์เกิดในครรภ์คลอดก็ดี ในมงคลที่เขากะทำแก่นางผู้คลอดบุตร โดยล่วงไป ๑๐ เดือนก็ดี พกญาติก็ได้ถวายข้าวมธุปายาสมีน้ำน้อย แก่ภิกษุประมาณ ๕๐๐ รูป มีพระสารีบุตรเถระเป็นประธานเหมือนกัน

ได้ยินว่า นี่เป็นผลแห่งข้าวปายาสที่ทารกถวายแล้วในเวลาที่ดินเป็นพราหมณ์ ในกาลก่อน

ก็ในวันมงคลที่พกญาติกระทำในวันที่ทารกเกิด พกญาติให้ทารกนั้นอาบน้ำแต่เช้าตรู่ ประดับแล้วให้นอนเบื่องบนผ้ากัมพลมีค่าแสนหนึ่ง บนที่นอนอันมีสิริ

ทารกนั้นนอนอยู่บนผ้ากัมพล แลดูพระเถระแล้ว คิดว่า พระเถระนี้เป็นบูรพาจารย์ของเรา เราได้สมบัตินี้เพราะอาศัยพระเถระนี้ การที่เราทำการบริจาคว่างหนึ่งแก่ท่านผู้นี้ ควรอันญาตินำไปเพื่อประโยชน์แก่การรับสักขาบท ได้อาสนี้วักยอเกี่ยวผ้ากัมพลนั้นยึดไว้

ครั้งนั้น ญาติทั้งหลายของทารกนั้นคิดว่า ผ้ากัมพลคล้องที่นิ้วมือแล้ว จึงปรารถนาจะนำออก ทารกนั้นร้องให้ พกญาติกล่าวว่า ขอพกท่านจงหลีกไปเถิด ท่านทั้งหลายอย่ายังทารกให้ร้องไห้เลย ดังนี้แล้ว จึงนำไปพร้อมกับผ้ากัมพล ในเวลาไหว้พระเถระ ทารกนั้นชักนิ้วมือออกจากผ้ากัมพล ให้ผ้ากัมพลตกลง ณ ที่ใกล้เท้าของพระเถระ

ลำดับนั้น พกญาติไม่กล่าวว่า เด็กเล็กไม่รู้กระทำแล้ว กล่าวว่า ท่านเจ้าข้า ผ้าอันบุตรของพกข้าพเจ้าถวายแล้ว จงเป็นอันบริจาคว่างแล้วเถิด ดังนี้แล้ว กล่าวต่อไปว่า ท่านเจ้าข้า ขอพระผู้เป็นเจ้าจงให้สักขาบทแก่ทาสของท่าน ผู้ทำการบูชาด้วยผ้ากัมพลนั้นแหละ อันมีราคาแสนหนึ่ง

พระเถระถามว่า เด็กนี้ชื่ออะไร

พกญาติตอบว่า ชื่อเหมือนกับพระคุณเจ้า ขอรับ

พระเถระอุทานว่า นี่ชื่อ ดิสสะ

ได้ยินว่า พระเถระ ในเวลาเป็นคฤหัสถ์ ได้มีชื่อว่า อุปติสสมณพ แม้มารดาของเด็กนั้น ก็คิดว่าเราไม่ควรทำลายอหิชาศัยของบุตร พกญาติ ครั้นกระทำมงคลคือการขนานนามแก่เด็กอย่างนั้นแล้ว ในมงคลคือการบริโภคอาหารของเด็กนั้นก็ดี ในมงคลคือการเจาะหูของเด็กนั้นก็ดี ในมงคลคือการนุ่งผ้าของ

เด็กนั้นก็ดี ในมงคลคือการโกลนจุกของเด็กนั้นก็ดี ได้ถวายข้าวมธุปายาสมีน้ำน้อย แก่ภิกษุประมาณ ๕๐๐ รูป มีพระสารีบุตรเถระเป็นประธาน

เด็กเจริญวัยแล้ว ในเวลาเมื่ออายุ ๗ ขวบ กล่าวกับมารดาว่า แม่ ฉันขอบวชในสำนักของพระเถระ มารดานั้นรับว่า ดีละ ลูก เมื่อก่อนแม่ก็ได้หมายใจไว้ว่า เราไม่ควรทำลายอริยาศัยของลูก เจ้าจงบวชเถิดลูก ดังนี้แล้ว ให้คนนิมนต์พระเถระมา ถวายภิกษาแก่พระเถระนั้น ผู้มาแล้ว กล่าวว่า ท่านเจ้าข้า ทาสของท่าน กล่าวว่า ขอบวช พวกดิฉันจะพาทาสของท่านนี้ไปสั้ววิหารในเวลาเย็น ส่งพระเถระไปแล้ว ในเวลาเย็นพาบุตรไปสั้ววิหารด้วยสักการะและสัมนานเป็นอันมาก แล้วก็มอบถวายพระเถระ

พระเถระกล่าวกับเด็กนั้นว่า ดีสละ ชื่อว่าการบวชเป็นของที่ทำไต่ยาก เมื่อความต้องการด้วยของร้อนมีอยู่ ย่อมได้ของเย็น เมื่อความต้องการด้วยของเย็นมีอยู่ ย่อมได้ของร้อน ชื่อว่า นักบวชทั้งหลาย ย่อมเป็นอยู่โดยลำบาก ก็เธอเสวยความสุขมาแล้ว

ติสสะเรียนว่า ท่านขอรับ กระผมสามารถทำได้ทุกอย่าง ตามท่านองที่ท่านบอกแล้ว

พระเถระกล่าวว่า ดีละ แล้วบอกตบปัญจกัมมัฏฐาน ด้วยสามารถแห่งการกระทำไว้ในใจโดยความเป็นของปฏิกุศลแก่เด็กนั้น ให้บวชแล้ว

มารดาบิดาทำสักการะแก่บุตรผู้บวชแล้ว ได้ถวายข้าวมธุปายาสมีน้ำน้อยแก่ภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน ในวิหารนั้นเองสิ้น ๗ วัน ฝ่ายภิกษุทั้งหลายโพนทะนาว่า เราทั้งหลายไม่สามารถจะฉันข้าวมธุปายาสมีน้ำน้อยเป็นนิตยได้ มารดาบิดาแม่ของสามเณรนั้น ได้ไปสู่เรือนในเวลาเย็นในวันที่ ๗ ในวันที่ ๘ สามเณรเข้าไปบิณฑบาตกับภิกษุทั้งหลาย

เมื่อสามเณรนั้นอยู่ในวัดพระเชตวัน พวกเด็กที่เป็นญาติมาสู่สำนักพุทจาปราศรัยเนื่อง ๆ สามเณรคิดว่า อันเราเมื่ออยู่ในที่นี้ เมื่อเด็กที่เป็นญาติมาพูดอยู่ ไม่อาจที่จะไม่พูดได้ ด้วยการเน้นซ้ำ คือการสนทนากับเด็กเหล่านี้ เราไม่อาจทำที่พึงแก้ตนได้ โฉนหนอ เราเรียนกัมมัฏฐานในสำนักของพระพุทธเจ้าแล้ว พึงเข้าไปสู่ป่า

ติสสสามเณรเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ถวายบังคมแล้ว ทูลขอให้พระองค์ตรัสบอกกัมมัฏฐานจนถึงอรหัตผล ให้อุปัชฌายะแล้ว ถือบาตรและจีวรออกไปจากวิหาร คิดว่า ถ้าเราอยู่ในที่ใกล้ไซ้ พวกญาติจะร้องเรียกเราไป จึงได้ไปเส้นทางประมาณ ๑๒๐ โยชน์ ครั้งนั้น สามเณรเดินไปทางประตูบ้านแห่งหนึ่ง เห็นชายแก่คนหนึ่ง จึงถามว่า อุบาสก วิหารในป่าของภิกษุทั้งหลายผู้อยู่ในประเทศนี้มีไหม

อุบาสกตอบว่า มี ขอรับ

สามเณรกล่าวว่า ถ้าอย่างนั้น ขอท่านช่วยบอกทางแก่ฉัน

ก็ความรักเพียงดังบุตรเกิดขึ้นแล้วแก่อุบาสก เพราะเห็นสามเณรนั้น

ลำดับนั้น อุบาสกยืนอยู่ในที่นั้นนั่นเอง ไม่บอกแก่สามเณร กล่าวว่า มาเถิดขอรับ ผมจะบอกแก่ท่าน ได้พาสามเณรไปแล้ว สามเณร เมื่อไปกับอุบาสกแกะนั้น เห็นประเทศ ๖ แห่ง ๕ แห่ง อันประดับด้วยดอกไม้และผลไม้ต่างๆ ในระหว่างทาง จึงถามว่า ประเทศนี้ชื่ออะไร อุบาสก

ฝ่ายอุบาสกนั้นบอกชื่อประเทศเหล่านั้นแก่สามเณร ถึงวิหารอันตั้งอยู่ในป่าแล้ว กล่าวว่า ท่านขอรับ ที่นี้เป็นที่สบาย ขอท่านจงอยู่ในที่นี่เถิด แล้วถามชื่อว่า ท่านชื่ออะไร ขอรับ เมื่อสามเณรบอกว่า ฉันชื่อ วนวาสีติสสะ อุบาสก จึงกล่าวว่า พຼຽงนี้ ท่านควรไปเที่ยวบิณฑบาตในบ้านของพวกกระผม แล้วกลับไปสู่บ้านของตน บอกแก่พวกภิกษุว่า สามเณรชื่อวนวาสีติสสะมาสู่วิหารแล้ว ขอท่านจงจัดแจงอาหารวัตถุ มียาคุและภัตเป็นต้น เพื่อสามเณรนั้น

ครั้งแรกทีเดียว สามเณรเป็นผู้ชื่อว่า ติสสะ แต่นั้นได้ชื่อ ๓ ชื่อเหล่านี้คือ ปิณฑปาตทายกติสสะ กัมพลทายกติสสะ วนวาสีติสสะ ได้ชื่อ ๔ ชื่อภายในอายุ ๗ ปี รຼຽงขึ้น สามเณรเข้าไปบิณฑบาตยังบ้านนั้น แต่เข้าตรູ พวกภิกษุถวายการศึกษา ไหว้แล้ว สามเณรกล่าวว่า ขอท่านทั้งหลายจงถึงซึ่งความสุข จงพ้นจากทุกข์เถิด แม้ภิกษุคนหนึ่งถวายการศึกษาแก่สามเณรแล้ว ก็ไม่สามารถจะกลับไปยังเรือนได้อีก ทุกคนได้ยืนแลดูอยู่ แม้สามเณรนั้นก็รับภัตพอยังอรรถภาพให้เป็นไปเพื่อตน ชาวบ้านทั้งสิ้นหมอบลง แทบเท้าของสามเณรแล้ว กล่าวว่า ท่านเจ้าข้า เมื่อท่านอยู่ในที่นี้ตลอดไตรมาสนี้ พวกกระผมขอรับสຽระ ๓ ตั้งอยู่ในศีล ๕ จะทำอุโบสถกรรม ๘ ครั้งต่อเดือน ขอท่านจงให้บัญญัติแก่กระผมทั้งหลาย เพื่อประโยชน์แห่งการอยู่ในที่นี้

สามเณรกำหนดอุปการะ จึงให้บัญญัติแก่ภิกษุเหล่านั้น เที่ยwbิณฑบาตในบ้านนั้นเป็นประจำ ก็ในขณะที่เขาไหว้แล้วๆ กล่าวเฉพาะ ๒ บทว่า ขอท่านทั้งหลายจงถึงซึ่งความสุข จงพ้นจากทุกข์ ดังนี้แล้ว หลีกไป สามเณรให้เดือนที่ ๑ และเดือนที่ ๒ ล่วงไปแล้ว ณ ที่นั้น เมื่อเดือนที่ ๓ ล่วงไป ก็บรรลุอรุฬผลพร้อมด้วยปฏิสัมภิทา

ครั้นเวลาปวารณาออกพรรษาแล้ว พระอุปัชฌายะของสามเณรเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ถวายบังคมแล้ว กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์จะไปยังสำนักติสสสามเณร

พระพุทธเจ้าตรัสว่า ไปเถิด สารีบุตร

พระสารีบุตรเถระ เมื่อพาภิกษุประมาณ ๕๐๐ รูป ซึ่งเป็นบริวารของตนหลีกไป กล่าวว่า โมคคัลลานะ ผู้มีอายุ กระผมจะไปยังสำนักติสสสามเณร พระโมคคัลลานเถระกล่าวว่า ท่านผู้มีอายุ แม้กระผมก็จะไปด้วย ดังนี้แล้ว ก็ออกไปพร้อมกับภิกษุประมาณ ๕๐๐ รูป

พระมหาสาวกทั้งปวง คือพระมหากัสสปเถระ พระอนุรุทธเถระ พระอุบาลีเถระ พระปຼณณเถระ เป็นต้น ออกไปพร้อมกับภิกษุประมาณรูปละ ๕๐๐ รูป โดยอุบายนั้นแล บริวารของพระมหาสาวกแม่ทั้งหมด ได้เป็นภิกษุประมาณ ๔ หมื่นรูป

พระพุทธเจ้าเสด็จไปเหมือนกัน เมื่อถึงป่าที่สามเณรพำนักอยู่ จึงเสด็จขึ้นบนยอดภูเขาแล้วตรัสถามสามเณรว่า เห็นอะไรบ้าง ได้รับคำตอบว่า เห็นมหาสมุทฺร ตรัสถามต่อว่า คิดอย่างไร ได้รับคำตอบว่า น้ำตาของคนเราที่ร้องไห้ในเมื่อถึงทุกข์ยังมากกว่าน้ำในมหาสมุทฺรทั้ง ๔ จึงตรัสว่า ถูกต้องแล้ว ติสสะ พระพุทธองค์ตรัสถามถึงที่พักอาศัยของสามเณร เมื่อทราบว່າ อยู่ที่เจ็อมเขา จึงตรัสถามสามเณรว่า เมื่ออยู่ที่เจ็อมเขา คิดอย่างไร สามเณรกราบทูลว่า สถานที่ที่สัตว์ไม่เคยตายไม่มีในโลก พระพุทธองค์จึงตรัสว่า ถูกต้องแล้ว ติสสะ ชื่อว่าสถานที่แห่งสัตว์เหล่านี้ผู้ที่ไม່นอนตายบนแผ่นดินไม่มี

ครั้นแล้ว พระพุทธเจ้าเสด็จหลักไปพร้อมกับภิกษุสงฆ์ ส่วนวนสตีตสสามเณร ได้พำนักรออยู่ในป่า นั้นต่อไป

๒๐. สุมณสามเณร

พระอนุรุทธเถระ เป็น ๑ ใน ๘๐ พระอัครสาวกผู้ใหญ่ ที่ได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นเอตทัคคะ ผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลาย ผู้มีทิพยจักขุญาณ เป็นโอรสที่พระบิดาถวายให้เป็นบวราแต่เจ้าชายสิทธัตถะ ในคราวที่เจ้าชายสิทธัตถะ ประสูติ

ครั้นเมื่อพระบรมโพธิสัตว์ เสด็จออกทรงผนวชและตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว อนุรุทธะพร้อมกับพระโอรสของเจ้าศากยะห้าพระองค์ มีเจ้าภททิยะเป็นประมุข เข้าไปเฝ้าพระศาสดาที่อนุปิยอัมพวัน ทรงผนวชแล้ว

ก็ครั้นผนวชแล้ว พระอนุรุทธะเป็นผู้ปฏิบัติชอบ ทำให้แจ้งวิชา ๓ โดยลำดับ นั่งอยู่บนอาสนะเดียวสามารถเล็งดูโลกธาตุพันหนึ่งได้ด้วยทิพยจักขุ ดุจผลมะขามป้อมที่บุคคลวางไว้บนฝ่ามือฉะนั้น จึงเปลี่ยนอุทานขึ้นว่า

เราย่อมระลึกได้ซึ่งบุพเพนิวาส ทิพยจักขุ เราก็จำระแล้ว

เราเป็นผู้ได้วิชา ๓ เป็นผู้ถึงฤทธิ์ คำสอนของพระพุทธเจ้า

อันเราทำแล้ว

พิจารณาดูว่า เราทำกรรมอะไรหนอ จึงได้สมบัตินี้ ทราบได้ว่า เราได้ตั้งความปรารถนาไว้แทบบาทมูลของพระพุทธเจ้าทรงพระนามว่าปทุมุตระ ทราบต่อไปอีกว่า เราท่องเที่ยวอยู่ในสงสาร ในกาลชื่อนั้น ได้อาศัยสมณเศรษฐี ในเมืองพาราณสีเลี้ยงชีพ เป็นผู้เชื่อว่าอันนการะ ดังนี้แล้ว กล่าววว่า

ในกาลก่อน เราเป็นผู้เชื่อว่าอันนการะ เป็นคนเฉลียวใจ ขนหย้า

เราถวายบิณฑบาตแก่พระอุปริภูฏปัจเจกพุทธะ ผู้มียศ

ครั้งนั้น ท่านได้มีความปริวิตกว่า สุมณเศรษฐีผู้เป็นสหายของเรา ได้กำหนดแล้วรับเอาส่วนบุญจากบิณฑบาตซึ่งเราถวายแก่พระอุปริภูฏปัจเจกพุทธะในกาลนั้น บัดนี้ เกิดในที่ไหนหนอแล

ที่นั่น ท่านได้เล็งเห็นเศรษฐีนั้นว่า บำบัดชื่อว่ามุนทนิคม มีอยู่ที่เชิงเขาใกล้ดงไฟไหม้ อุบาสกชื่อมหามุนทะ ในมุนทนิคมนั้น มีบุตรสองคน คือมหาสุมนะและจุฬสุมนะ ในบุตรสองคนนั้น สุมณเศรษฐีเกิดเป็นจุฬสุมนะ ก็ครั้นเห็นแล้ว คิดว่า เมื่อเราไปในที่นั้น อุปการะจะมีหรือไม่มีหนอ ท่านใคร่ครวญอยู่ได้เห็นเหตุนี้ว่า เมื่อเราไปในที่นั้น จุฬสุมนะนั้นมีอายุ ๗ ขวบเท่านั้นจะขอกบวช และจะบรรลอรุทผลในเวลาปลงผมเสร็จนั่นเอง

ก็แลท่านครั้นเห็นแล้ว เมื่อกาลฝนใกล้เข้ามา จึงไปทางอากาศลงที่ประตูบ้าน ส่วนมหามุนทอุบาสกเป็นผู้คุ้นเคยของพระเถระแม้ในกาลก่อนเหมือนกัน เขาเห็นพระเถระครองจีวรในเวลาบิณฑบาต จึงกล่าวกับมหาสุมนะผู้บุตรว่า พ่อ พระผู้เป็นเจ้าอนุรุทธเถระของเรามาแล้ว เจ้าจงไปรับบาตรของท่านให้ทันเวลาที่ใครๆ คนอื่นยังไม่รับบาตรของท่านไป พ่อจะให้เขาปูอาสนะไว้

มหาสุมนะได้ทำอย่างนั้นแล้ว อุบาสกองค์าสพระเถระภายในเรือนโดยเคารพแล้ว รับปฏิญญาเพื่อต้องการแก่การอยู่จำพรรษาตลอดไตรมาส พระเถระรับนิมนต์แล้ว

ครั้งนั้น อุบาสกปฏิบัติพระเถระตลอดไตรมาส เป็นเหมือนปฏิบัติอยู่วันเดียว ในวันมหาปวารณา จึงนำไตรจีวรและอาหารวัตถุมีน้ำอ้อย น้ำมัน และข้าวสารเป็นต้นมาแล้ว วางไว้ใกล้เท้าของพระเถระ เรียนว่า ขอพระผู้เป็นเจ้าจงรับเถิด ขอรับ

พระเถระกล่าวว่า อย่าเลยอุบาสก ความต้องการด้วยวัตถุนี้ของฉัน ไม่มี

อุบาสกเรียนว่า ท่านผู้เจริญ นี่ชื่อว่า วัสสาวาลิกลาภ (คือลาภอันเกิดแก่ผู้อยู่จำพรรษา) ขอพระผู้เป็นเจ้าจงรับวัตถุนี้ไว้เถิด

พระเถระกล่าวว่า ช่างเถิด อุบาสก

อุบาสกถามว่า ท่านยอมไม่รับเพื่ออะไร ขอรับ

พระเถระตอบว่า แม้สามเณรผู้เป็นกับปียการก ในสำนักของฉันก็ไม่มี

อุบาสกเรียนว่า ท่านผู้เจริญ ถ้าอย่างนั้น มหาสมณะผู้เป็นบุตรของกรรมจักเป็นสามเณร

พระเถระกล่าวว่า อุบาสก ความต้องการด้วยมหาสมณะของฉัน ก็ไม่มี

อุบาสกเรียนว่า ท่านผู้เจริญ ถ้าอย่างนั้น พระผู้เป็นเจ้าจงให้จุฬสมณะ บวชเถิด

พระเถระกล่าวว่า รับว่า ดีละ แล้วให้จุฬสมณะบวช จุฬสมณะนั้นบรรลอรหัตในเวลาปลงผมเสร็จนั่นเอง

พระเถระอยู่ในที่นั้นกับจุฬสมณะสามเณรนั้นประมาณกึ่งเดือนแล้ว ลาพวงญาติของเธอว่า พวกฉันจะเฝ้าพระพุทธเจ้า ดังนี้แล้วไปทางอากาศ ลงที่กระท่อมอันตั้งอยู่ในป่า ในหิมวันตประเทศ

ดึกคืนนั้น ท่านพระอนุรุทธะเถระเกิดปวดท้องด้วยกำลังลมเสียต่อง สามเณรจึงถามว่ากรรมควรจะทำยาเช่นไรดีขอรับ

พระเถระกล่าวว่า เาเคยไสยสมกับน้ำจากสระอนโธดาตจึงจะหาย เธอถือเอาขวดน้ำนี้ไปใส่มาเถิด พยานาคที่อยู่สระนั้นเป็นเพื่อนกับเรา เธอบอกเขาว่าฉันใช้ให้มาเอา เขาก็ถวาย

ขอรับ

สามเณรรับมาแล้วหะไป พอตีวันนั้นเป็นวันจัดงานเลี้ยงของพยานาคพอดิ และนาคก็กำลังดูนางรำฟ้อนร่าอย่างสบายอารมณ์ พอเห็นสามเณรหะเข้าหัดตัวเองไปก็โกรธ เพราะปกติพวกพยานาคนั้นขี่ไกรธอยู่แล้ว จึงอยากลองฤทธิ์สามเณร จึงแผ่ขยายพังพานเจ็ดหัวของตัวเองปิดสระอนโธดาตกว้าง ๑๕๐ โยชน์ จนหมด (๑ โยชน์ เท่ากับ ๑๖ กิโลเมตร) สามเณรรู้ว่านาคโกรธจึงกล่าวว่า

ดูกร ท่านพยานาค อาตมามาเอาน้ำตามคำสั่งของอุปัชฌาย์ ขอท่านจงให้น้ำแก่อาตมาเถิด พยานาคกล่าวว่า แม่น้ำใหญ่มีตั้งห้าสาย ทำไมท่านไม่ไปเอา ทำไมต้องมาเอาที่นี่

สามเณรตอบว่า อาตมาต้องนำน้ำจากที่นี่ไปผสมยา อาการของอุปัชฌาย์จึงจะหาย ขอท่านจงให้น้ำเถิด พยานาคกล่าวว่า ถ้าท่านมีปัญหาท่านก็เอาไปสิ

สามเณรรู้ว่าพยานาคโกรธและกลั่นแกล้ง จึงเข้าฉานแยกร่างไปหาท้าวมหาพรหมชั้นต่างๆ ๑๖ ชั้น ยกเว้นพรหมที่ไม่มีสัญญา (รูปว่าง) จากนั้นก็เชิญพรหมทั้งหมดมาดูศึกของตนเองและพยานาคที่หลังสระน้ำ สามเณรถามพยานาคอีกว่า

ท่านจะให้น้ำแก่อาตมาได้หรือไม่

พญานาคตอบว่า ถ้าท่านมีปัญญา ก็เอาไป

สามเณรเณรสามครั้งเพื่อยืนยันตามธรรมเนียม จึงเณรมิตร่างให้ใหญ่กว่าพรหมที่มาประชุมกันทั้งหมดแล้วเอาเท้าเหยียบหัวพญานาคจากขนาด ๑๕๐ โยชน์ พญานาคถูกกดจนเหลือเท่าฝ่าเท้า จมลงไปในน้ำ เกลียนน้ำพุ่งขึ้นสูงจนเท่าลำตาลเจ็ดต้น สามเณรเอาขวดครองรับน้ำที่ตกลงมา เหล่าพรหมทั้งหลายสาธุการจนดังก้องไปทั่วบริเวณ พญานาคเห็นพรหมก็รู้ว่าเรื่องของตนกระจายแน่ๆ จึงโกรธสามเณรยิ่งกว่าเดิมและเหาะตามสามเณรไป แต่เหาะอย่างไรก็เหาะไม่ทัน สามเณรเหาะมาถึงและถวายน้ำแก่พระเถระ พญานาคร้องห้ามว่า

อย่าฉันท่าน น้ำนี้ไม่สมควรจะฉัน

สามเณรเรียนว่า ฉันทะขอรับ พญานาคอนุญาตแล้ว

พระเถระรู้ว่าสามเณรใช้ฤทธิ์ปราบนาค จึงฉันน้ำผสมเนยใส อาพาธก็ระงับ แล้วถามพญานาคว่า ท่านมาทำไมรี

พญานาคตอบว่า กระผมจะฆ่าเณรนี้ ฉีกอก คัดหัวใจแล้วโยนไปภูเขาคิมาลัยโน่น

พระเถระกล่าวว่า มหาราช สามเณรมีอานุภาพมาก ท่านไม่สามารถสู้รบกับสามเณรได้ ควรให้สามเณรนั้นอดโทษแล้วกลับไปเสียเถิด พระยานาคนั้นย่อมรู้อานุภาพของสามเณรได้ดี แต่ติดตามมาเพราะความละอาย

ลำดับนั้น พระยานาคให้สามเณรนั้นอดโทษตามคำของพระเถระ ทำความขอบพอกันฉันทมิตรกับเธอ จึงกล่าวว่า จำเดิมแต่กาลนี้ เมื่อความต้องการด้วยน้ำในสระอนินดาตมีอยู่ ก็ด้วยการมาแห่งพระผู้เป็นเจ้าของไม่มี พระผู้เป็นเจ้าของส่งข่าวไปถึงข้าพเจ้า ข้าพเจ้าเองจะนำน้ำมาถวาย ดังนี้แล้วหลีกไป แม้พระเถระก็พาสามเณรไปแล้ว

พระพุทเจ้าทรงทราบการมาแห่งพระเถระ ประทับนั่งทอดพระเนตรอยู่บนปราสาทของมิกคารมารดา ถึงพวกภิกษุก็เห็นพระเถระซึ่งกำลังมา ลูกขึ้นต้อนรับ รับบาตรและจีวร

ครั้งนั้น ภิกษุบางพวกจับสามเณรที่ศีรษะข้าง ที่หูทั้ง ๒ ข้าง ที่แขนข้าง พลองเขย่า กล่าวว่า ไม่กระสันหรือสามเณร

พระพุทเจ้าทอดพระเนตรเห็นกิริยาของภิกษุเหล่านั้นแล้ว ทรงดำริว่า กรรมของภิกษุเหล่านี้หยาบจริง ภิกษุเหล่านี้จับสามเณรเป็นดุจจับอสรพิษที่คอ พวกเธอหารู้อานุภาพของสามเณรไม่ วันนี้ การที่เราทำคุณของสมณสามเณรให้ปรากฏ สมควรอยู่

แม้พระเถระก็มาถวายบังคมพระพุทเจ้า แล้วนั่ง

พระพุทเจ้าทรงทำปฏิสันถารกับท่านแล้ว ตรัสเรียกพระอานนทเถระมาว่า อานนท เรามีความประสงค์จะล้างเท้าทั้งสองด้วยน้ำในสระอนินดาต เธอจงให้หม้อแก่พวกสามเณรแล้วให้นำน้ำมาเถิด พระเถระให้สามเณรประมาณ ๕๐๐ ในวิหารประชุมกันแล้ว

บรรดาสามเณรเหล่านั้น สมณสามเณรได้เป็นผู้ใหม่กว่าสามเณรทั้งหมด พระเถระกล่าวกะสามเณรผู้แก่กว่าสามเณรทั้งหมดว่า สามเณร พระพุทเจ้ามีพระประสงค์จะทรงล้างพระบาททั้งสองด้วยน้ำในสระอนินดาต เธอจงถือหม้อน้ำไปนำน้ำมาเถิด สามเณรนั้นไม่ปรารถนา ด้วยกล่าวว่า กระผมไม่สามารถ

ขอรับ พระเถระถามสามเณรทั้งหลายแม่ที่เหลือโดยลำดับ แม่สามเณรเหล่านั้น ก็พูดปลีกตัวทำนองเดียวกัน

ในที่สุด เมื่อวาระถึงแก่สามเณรเข้า พระเถระกล่าวว่า สามเณร พระพุทธเจ้ามีพระประสงค์จะทรงล้างพระบาททั้งสองด้วยน้ำในสระอนโนดาต ได้ยินว่า เธอจงถือเอาหม้อไปตักน้ำมา

สามเณรเรียนว่า เมื่อพระพุทธเจ้าทรงให้น้ำมา กระผมจะนำมา ดังนี้แล้ว ถวายบังคมพระพุทธเจ้าแล้ว กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ได้ยินว่าพระองค์ให้ข้าพระองค์นำน้ำมาจากสระอนโนดาตหรือพระเจ้าข้า

พระพุทธเจ้าตรัสว่า อย่างนั้น สุนะ

สามเณรเอามือจับหม้อใหญ่ใบหนึ่ง ซึ่งจุน้ำได้ตั้ง ๖๐ หม้อ ในบรรดาหม้อสำหรับเสนาสนะซึ่งเลี่ยมดาดด้วยทองแห่ง อันนางวิสาขาให้สร้างไว้ หิ้วไปด้วยคิดว่า ความต้องการของเราด้วยหม้อ อันเรายกขึ้นตั้งไว้บนจะงอยบ้านี้ ย่อมไม่มี เหาะขึ้นสู่เวหาส บ่ายหน้าต่อหิมวันตประเทศ รีบไปแล้ว

นาคราชเห็นสามเณรซึ่งกำลังมาแต่ไกล จึงต้อนรับ แบกหม้อด้วยจะงอยบา กล่าววาท่านเจ้าข้า เมื่อผู้รับใช้เช่นข้าพเจ้ามีอยู่ เพราะอะไร พระคุณเจ้าจึงมาเสียเอง เมื่อความต้องการน้ำมีอยู่ เหตุไร พระคุณเจ้าจึงไม่ส่งเพียงข้าพเจ้าสนมา ดังนี้แล้ว เอาหม้อตักน้ำแบกเองกล่าวว่า นิมนต์พระผู้เป็นเจ้าล่องหน้าไปก่อนเถิดขอรับ ข้าพเจ้าเองจะนำไป

สามเณรกล่าวว่า มหาราช ท่านจงหยุด ข้าพเจ้าเองเป็นผู้อันพระพุทธเจ้าใช้มา ดังนี้ให้พระยานาคกลับแล้ว เอามือจับที่ขอบปากหม้อ เหาะมาทางอากาศ

ลำดับนั้น พระพุทธเจ้าทรงแลดูเธอซึ่งกำลังมา ตรัสเรียกพวกภิกษุมาแล้ว ตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงดูการเยื้องกรายของสามเณร เธอย่อมงดงามดุจพระยาหงส์ในอากาศฉะนั้น

แม่สามเณรนั้นวางหม้อน้ำแล้ว ได้ถวายบังคมพระพุทธเจ้าแล้วยืนอยู่

ลำดับนั้น พระพุทธเจ้าตรัสถามเธอว่า สุนะ เธอมีอายุได้เท่าไร สามเณรกราบทูลว่า มีอายุ ๗ ขวบ พระเจ้าข้า พระพุทธเจ้าตรัสว่า สุนะ ถ้ากระนั้น ตั้งแต่วันนี้ เธอจงเป็นภิกษุเถิด ดังนี้แล้ว ได้ประทานทายัชชอุปสมบท

ได้ยินว่า สามเณรผู้มีอายุ ๗ ปี ๒ รูปรูปร่างนั้น ได้อุปสมบท คือสามเณรนี้รูปหนึ่ง โสปากสามเณรอีกรูปหนึ่ง

เมื่อสามเณรนั้นอุปสมบทแล้วอย่างนั้น พวกภิกษุสนทนากันในโรงธรรมว่า ผู้มีอายุทั้งหลาย กรรมนี้ น่าอัศจรรย์ อานุภาพของสามเณรน้อย แม้เห็นปานนี้ก็มิได้ อานุภาพเห็นปานนี้ พวกเราไม่เคยเห็นแล้ว ในกาลก่อนแต่กาลนี้

พระพุทธเจ้าเสด็จมาแล้ว ตรัสถามว่า ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ พวกเธอนั่งสนทนากันด้วยเรื่องอะไรหนอ เมื่อพวกเธอกราบทูลว่า ด้วยเรื่องชื่อนี้ พระเจ้าข้า ตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ในศาสนาของเรา บุคคลแม้เป็นเด็ก ปฏิบัติชอบแล้ว ย่อมได้สมบัติเห็นปานนี้เหมือนกัน

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๔

ธรรมศึกษาชั้นโท สารการเรียนรู้อนุพุทธประวัติ

เรื่อง ประวัติและความสำคัญของอุบาสก อุบาสิกา

เวลา ชั่วโมง

๑. มาตรฐานการเรียนรู้

มาตรฐาน ธศ๒ รู้และเข้าใจอนุพุทธประวัติ ความสำคัญของพระพุทธานุภาพ ปฏิบัติตนเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี และธำรงรักษาพระพุทธานุภาพ

๒. ผลการเรียนรู้

รู้และเข้าใจ เห็นความสำคัญประวัติของอุบาสก อุบาสิกา

๓. สารสำคัญ

อุบาสก อุบาสิกา หมายถึง ผู้ชายและผู้หญิงที่เลื่อมใสในพระพุทธานุภาพในสมัยพระพุทธเจ้า ได้แก่ อนาถบิณฑิกเศรษฐี จิตตคฤหบดี ภัมมิกอุบาสก วิสาขมหาอุบาสิกา และพระนางมัลลิกาเทวี

๔. จุดประสงค์การเรียนรู้

นักเรียนสามารถอธิบายประวัติและความสำคัญของอุบาสก อุบาสิกาได้

๕. สารการเรียนรู้/เนื้อหา

อนาถบิณฑิกเศรษฐี
จิตตคฤหบดี
ภัมมิกอุบาสก
วิสาขมหาอุบาสิกา
พระนางมัลลิกาเทวี

๖. กระบวนการจัดการเรียนรู้

ขั้นสืบค้นและเชื่อมโยง

๑. นักเรียนและครูสนทนากันเกี่ยวกับคำว่า “อุบาสกและอุบาสิกา” ให้นักเรียนทุกคนหาความหมายจากหนังสือพจนานุกรม และร่วมแสดงความคิดเห็นจนเกิดความเข้าใจ

ขั้นฝึก

๒. แบ่งนักเรียนออกเป็น ๕ กลุ่ม กลุ่มละเท่า ๆ กัน โดยใช้กระบวนการกลุ่ม มอบหมายให้แต่ละกลุ่มแสดงบทบาทสมมติตามหัวข้อกลุ่มที่จับสลากได้ดังนี้

กลุ่มที่ ๑ ศึกษาเรื่อง อนาถบิณฑิกเศรษฐี

กลุ่มที่ ๒ ศึกษาเรื่อง จิตตคฤหบดี

กลุ่มที่ ๓ ศึกษาเรื่อง ธัมมิกอุบาสก

กลุ่มที่ ๔ ศึกษาเรื่อง วิสาขามหาอุบาสิกา

กลุ่มที่ ๕ ศึกษาเรื่อง พระนางมัลลิกาเทวี

๓. ให้นักเรียนแต่ละกลุ่มศึกษาใบความรู้ที่ ๑๒ - ๑๖ และแสดงบทบาทสมมุติกลุ่มละ ๗ นาที
ขั้นประยุกต์

๔. นักเรียนและครูร่วมกันประเมินผล ครูคอยเพิ่มเติม และชื่นชมการแสดงของนักเรียนที่ทำได้
ดีที่สุด

๕. นักเรียนและครูช่วยกันสรุปบทเรียนเกี่ยวกับประวัติและความสำคัญของอุบาสก อุบาสิกา
และมอบหมายให้นักเรียนทุกคนทำใบกิจกรรมที่ ๕ พร้อมทั้งส่งให้ครูตรวจ

๖. นักเรียนทำแบบทดสอบหลังเรียน และครูตรวจให้คะแนน

๗. การรายงาน/ชิ้นงาน

ที่	ภาระงาน	ชิ้นงาน
๑	ตอบคำถามประวัติและความสำคัญของอุบาสก อุบาสิกา	ใบกิจกรรมที่ ๕

๘. สื่อ/แหล่งการเรียนรู้

๑. ใบความรู้ที่ ๑๒ เรื่อง อนาถบิณฑิกเศรษฐี
ใบความรู้ที่ ๑๓ เรื่อง จิตตคฤหบดี
ใบความรู้ที่ ๑๔ เรื่อง ธัมมิกอุบาสก
ใบความรู้ที่ ๑๕ เรื่อง วิสาขามหาอุบาสิกา
ใบความรู้ที่ ๑๖ เรื่อง พระนางมัลลิกาเทวี
๒. ใบกิจกรรมที่ ๕
๓. หนังสือพจนานุกรม
๔. แบบทดสอบหลังเรียน

๙. การวัดผลและประเมินผล

สิ่งที่ต้องการวัด	วิธีวัด	เครื่องมือ	เกณฑ์การประเมิน
อธิบายประวัติและความสำคัญของอุบาสก อุบาสิกา	- ตรวจผลงาน	- แบบประเมินผลงาน	ผ่าน = ได้คะแนนตั้งแต่ร้อยละ ๖๐ ขึ้นไป ไม่ผ่าน = ได้คะแนนต่ำกว่าร้อยละ ๖๐

แบบประเมินผลงาน

ใบกิจกรรมที่ ๕

ข้อที่	ระดับคะแนน		
	๓ คะแนน	๒ คะแนน	๑ คะแนน
๑-๕	ตอบคำถามถูกต้อง ตรงประเด็น	ตอบคำถามถูกต้อง ตรงประเด็นส่วนใหญ่	ตอบคำถามถูกต้องและ ตรงประเด็นน้อย

เกณฑ์การตัดสิน

เกณฑ์	ร้อยละ	คะแนน
ผ่าน	๖๐ ขึ้นไป	๙ - ๑๕
ไม่ผ่าน	ต่ำกว่า ๖๐	๐ - ๘

หมายเหตุ เกณฑ์การตัดสินสามารถปรับใช้ตามความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย

แบบประเมินผลการเรียนรู้

แบบทดสอบหลังเรียน

เกณฑ์การประเมิน	
ตอบถูกได้ ๑ คะแนน	ตอบผิดได้ ๐ คะแนน

เกณฑ์การตัดสิน

เกณฑ์	ร้อยละ	คะแนน
ผ่าน	๖๐ ขึ้นไป	๓ - ๕
ไม่ผ่าน	ต่ำกว่า ๖๐	๐ - ๒

ใบกิจกรรมที่ ๕

ประวัติและความสำคัญของสามเณร

กลุ่มที่.....		
ชื่อ.....	ชั้น.....	เลขที่.....
ชื่อ.....	ชั้น.....	เลขที่.....
ชื่อ.....	ชั้น.....	เลขที่.....
ชื่อ.....	ชั้น.....	เลขที่.....

คำชี้แจง ให้นักเรียนตอบคำถามต่อไปนี้ จำนวน ๕ ข้อ (๑๕ คะแนน)

๑. อนาถปิณฑกเศรษฐี เป็นผู้เลิศทางใด

.....

.....

.....

๒. ในขณะที่จิตตคฤหบดี มาถวายบังคมพระพุทธเจ้า ได้เกิดเหตุมหัศจรรย์อะไรขึ้น

.....

.....

.....

๓. จิตตคฤหบดี ได้รับยกย่องทางใด

.....

.....

.....

๔. นางวิสาขามีลักษณะเบญจกัลยาณีอย่างไร

.....

.....

.....

๕. นางวิสาขาได้ตำแหน่งเอตทัคคะเป็นเลิศในด้านใด เพราะอะไร

.....

.....

.....

เฉลยใบกิจกรรมที่ ๕

ความสำคัญประวัติอุบาสก อุบาสิกา

๑. อนาถปิณฑกเศรษฐี เป็นผู้เลิศทางใด

ตอบ อนาถปิณฑกเศรษฐี เป็นผู้เลิศทางผู้เป็นทายก เพราะเป็นผู้มีศรัทธามั่นคง ไม่หวั่นไหวผกผันในการทำบุญให้ทาน

๒. ในขณะที่จิตตคฤหบดี มาถวายบังคมพระพุทธเจ้า ได้เกิดเหตุมหัศจรรย์อะไรขึ้น

ตอบ ในขณะที่จิตตคฤหบดี มาถวายบังคมพระพุทธเจ้า ได้เกิดเหตุมหัศจรรย์ คือ มีฝนดอกไม้ทิพย์ ๕ สี ตกลงสู่พื้นดินสูงระดับหัวเข่า

๓. จิตตคฤหบดี ได้รับยกย่องทางใด

ตอบ จิตตคฤหบดี ได้รับยกย่องทางเป็นเลิศกว่าพวกอุบาสก ผู้เป็นธรรมกถึก

๔. นางวิสาขามีลักษณะเบญจกัลยาณียอย่างไร

ตอบ นางวิสาขามีลักษณะเบญจกัลยาณีย ๕ อย่าง คือ

๑. หญิงที่มีผมยาวถึงสะเอวแล้วปลายผมงอนขึ้น
๒. หญิงที่มีริมฝีปากแดงดุจผลตำลึงสุกและเรียบชิดสนิทกันดี
๓. หญิงที่มีฟันสีขาวประดุจสังข์และเรียบเสมอกัน
๔. หญิงที่มีผิวงามละเอียด
๕. หญิงที่แม้จะคลอดบุตรถึง ๑๐ ครั้ง ก็ยังคงสภาพร่างกายดุจคลอดครั้งเดียว

๕. นางวิสาขาได้ตำแหน่งเอตทัคคะเป็นเลิศในด้านใด เพราะอะไร

ตอบ นางวิสาขาได้ตำแหน่งเอตทัคคะเป็นเลิศกว่าอุบาสิกาทั้งหลายในฝ่ายผู้เป็นทายิกา เพราะนางได้อุปถัมภ์บำรุงพระภิกษุสงฆ์และได้ถวายจตุปัจจัยในพระพุทธศาสนาและได้สร้างวัดบุพพาราม

แบบทดสอบวัดผลการเรียนรู้

ผลการเรียนรู้ที่ ๔ รู้และเข้าใจ เห็นความสำคัญประวัติของอุบาสกอุบาสิกา
จำนวน ๕ ข้อ คะแนน ๕ คะแนน

คำชี้แจง ให้นักเรียนเลือกคำตอบที่ถูกต้องที่สุดเพียงข้อเดียว

๑. คุณธรรมข้อใดของอนาถปิณฑิกเศรษฐีที่นักเรียนควรถือเป็นแบบอย่างที่สุด
 - ก. ชอบแจกจ่ายทานแก่คนยากจน
 - ข. ชักชวนชาวบ้านให้ไปทำบุญที่วัด
 - ค. สร้างวัดถวายเป็นพุทธบูชา
 - ง. มีศรัทธาแน่วแน่ในพระพุทธศาสนา
๒. วัดเชตวัน กรุงสาวัตถี ใครเป็นผู้สร้างถวาย
 - ก. นางวิสาขา มหาอุบาสิกา
 - ค. จิตตคหบดี
 - ข. พระเจ้าจันตปัชโชติ
 - ง. อนาถปิณฑิกเศรษฐี
๓. อนาถปิณฑิกเศรษฐีได้ดวงตาเห็นธรรมณสถานที่ใด ?
 - ก. วัดเชตวัน
 - ข. วัดสีตวัน
 - ค. วัดเวฬุวัน
 - ง. วัดมคทายวัน
๔. ในขณะที่จิตตคหบดี มาถวายบังคมพระพุทธเจ้า ได้เกิดเหตุมหัศจรรย์อะไรขึ้น
 - ก. มีดอกไม้ทิพย์ ๕ สี ตกลงมาสู่พื้นดิน
 - ข. มีดอกไม้ทิพย์ ๗ สี ตกลงมาสู่พื้นดิน
 - ค. มีดอกไม้ทิพย์ ๙ สี ตกลงมาสู่พื้นดิน
 - ง. มีดอกกุหลาบ ๕ สี ตกลงมาสู่พื้นดิน
๕. นางวิสาขาได้สร้างวัดอะไรถวายพระพุทธเจ้า
 - ก. วัดบุพพาราม
 - ข. วัดเชตวัน
 - ค. วัดเวฬุวัน
 - ค. วัดสีตวัน

เฉลยแบบทดสอบวัดผลการเรียนรู้

ผลการเรียนรู้ที่ ๔ รู้และเข้าใจ เห็นความสำคัญประวัติของอุบาสก อุบาสิกา

ข้อ ๑ ค

ข้อ ๒ ง

ข้อ ๓ ก

ข้อ ๔ ก

ข้อ ๕ ก

ใบความรู้ที่ ๑๒

อนาถบิณฑิกเศรษฐี

๒๑. อนาถบิณฑิกเศรษฐี

อนาถบิณฑิกเศรษฐี เกิดในตระกูลมหาเศรษฐี ในเมืองสาวัตถี บิดาชื่อว่า สุมนะมีทรัพย์สมบัติมากมายมหาศาล เมื่อเกิดมาแล้วบรรดาหมู่ญาติได้ตั้งชื่อให้ว่า **สุทัตตะ** เป็นคนมีจิตเมตตาชอบทำบุญให้ทานแก่คนยากจนอนาถา

เมื่อบิดามารดาของท่านล่วงลับไปแล้ว ได้ดำรงตำแหน่งเศรษฐีแทน ให้ตั้งโรงงานที่หน้าบ้านแจกอาหารแก่คนยากจนทุกวัน จนกระทั่งประชาชนทั่วไปเรียกท่านตามลักษณะนิสัยว่า **อนาถบิณฑิกะ** ซึ่งหมายถึง ผู้มีก้อนข้าวเพื่อคนอนาถา และได้เรียกกันต่อมา จนบางคนก็ลืมชื่อเดิมของท่านไป ท่านอนาถบิณฑิกะ ทำการค้าขายระหว่างเมืองสาวัตถีกับเมืองราชคฤห์เป็นประจำจนมีความสนิทสนมคุ้นเคยกับเศรษฐีเมืองราชคฤห์ นามว่า **ราชคหะ** และต่อมาเศรษฐีทั้งสองก็มีความเกี่ยวข้องกันมากขึ้น โดยต่างฝ่ายก็ได้น้องสาวของกันและกันมาเป็นภรรยา ดังนั้นเมื่ออนาถบิณฑิกะ นำสินค้ามาขายยังเมืองราชคฤห์ จึงได้มาพักอาศัยที่บ้านของราชคฤห์เศรษฐีผู้ซึ่งมีฐานะเป็นทั้งน้องเขยและพี่เมียอยู่เป็นประจำ

อนาถบิณฑิกเศรษฐี ดำรงชีวิตอยู่ในเมืองสาวัตถี โดยมิได้ทราบข่าวเกี่ยวกับการเกิดขึ้นแห่งพระพุทธศาสนาเลย จวบจนวันหนึ่ง ท่านได้นำสินค้ามาขายในเมืองราชคฤห์ และได้เข้าพักในบ้านของราชคหเศรษฐีตามปกติ แต่ในวันนั้น เป็นวันที่ราชคหเศรษฐี ได้กราบทูลอาราธนาพระพุทธเจ้าพร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์เป็นจำนวนมากมาฉันภัตตาหารที่เรือนของตนในวันรุ่งขึ้น

ราชคหเศรษฐีมัวยุ่งอยู่กับการสั่งงานแก่ข้าทาสบริวาร จึงไม่มีเวลามาปฏิสังขารต้อนรับท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีเหมือนเช่นเคย เพียงแต่ได้ทักทายปราศรัยเล็กน้อยเท่านั้นแล้วก็สั่งงานต่อไป แม้ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ก็เกิดความสงสัยขึ้นเช่นกัน จึงคิดอยู่ในใจว่า

ราชคหเศรษฐี คงจะมีงานบุญชายัญหรือไม่ว่าคงจะกราบทูลเชิญพระเจ้าพิมพิสารเสด็จมายังเรือนของตนในวันพรุ่งนี้

เมื่อการสั่งงานเสร็จเรียบร้อยแล้ว ราชคหเศรษฐี จึงได้มีเวลามาต้อนรับพูดคุยกับอนาถบิณฑิกเศรษฐี และท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีก็ได้ไต่ถามข้อข้องใจสงสัยนั้น ซึ่งได้รับคำตอบว่าที่มัวยุ่งอยู่กับการสั่งงานนั้นก็เพราะได้กราบทูลอาราธนาพระพุทธเจ้าพร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์มาฉันภัตตาหารที่เรือนของตนในวันพรุ่งนี้

อนาถบิณฑิกเศรษฐี พอได้ฟังคำว่า **พระพุทธเจ้า** เท่านั้นเอง ก็รู้สึกแปลกประหลาดใจ จึงย้อนถามถึงสามครั้งเพื่อให้แน่ใจ เพราะคำว่า พระพุทธเจ้า นี่เป็นการยากยิ่งนักที่จะได้ยินในโลกนี้ เมื่อราชคหเศรษฐีกล่าวยืนยันว่า ขณะนี้ พระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ เกิดขึ้นแล้วในโลก จึงเกิดปิติและศรัทธาเลื่อมใสอย่างแรงกล้า ประการนี้จะไปเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ในทันที แต่ราชคหเศรษฐียับยั้งไว้ว่ามีใช้เวลาแห่งการเข้าเฝ้า จึงรออนุรุทเข้าที่รีบไปเข้าเฝ้าก่อนที่พระพุทธองค์จะเสด็จไปยังบ้านราชคหเศรษฐี ได้ฟังอนุพุททิกถาและอริยสัจสี่ จากพระพุทธเจ้าแล้ว ได้ดวงตาเห็นธรรมเป็นพระโสดาบันบุคคลในพระพุทธศาสนา ประกาศตนเป็นอุपासก ถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต

อนาถบิณฑิกเศรษฐี ได้ช่วยอังคาสถวายภัตตาหารแก่พระพุทธเจ้าและพระภิกษุสงฆ์ ครั้นเสร็จภัตกิจแล้ว ก็ได้กราบทูลอาราธนาพระพุทธเจ้าเพื่อเสด็จไปประกาศพระศาสนาในเมืองสาวัตถี พร้อมทั้งกราบทูลว่า จะสร้างพระอารามถวายในเมืองสาวัตถีนั้น พระพุทธเจ้าทรงรับอาราธนาตามคำกราบทูล

อนาถบิณฑิกเศรษฐี รู้สึกปลาบปลื้มปีติยินดีเป็นอย่างยิ่ง รีบเดินทางกลับสู่เมืองสาวัตถีโดยด่วน ในระหว่างทางจากเมืองราชคฤห์ถึงเมืองสาวัตถี ระยะทาง ๕๔ โยชน์ ได้บริจจาคทรัพย์จำนวนมาก ให้สร้างวิหารที่ประทับเป็นที่พักทุก ๆ ระยะหนึ่งโยชน์ เมื่อถึงเมืองสาวัตถีแล้ว ได้ติดต่อขอซื้อที่ดินจากเจ้าชายเชตรราชกุมาร โดยได้ตกลงราคาด้วยการนำเงินปลาดให้เต็มพื้นที่ตามที่ต้องการ ปรากฏว่าเศรษฐีใช้เงินถึง ๒๗ โกฏิ เป็นค่าที่ดิน และอีก ๒๗ โกฏิ เป็นค่าก่อสร้างพระคันธกุฎีที่ประทับของพระพุทธเจ้า และเสนาสนะสงฆ์ รวมเป็นเงินทั้งสิ้น ๕๔ โกฏิ แต่ยังขาดพื้นที่สร้างซุ้มประตูพระอาราม ขณะนั้น เจ้าชายเชตรราชกุมารได้แสดงความประสงค์ขอเป็นผู้จัดสร้างถวาย โดยขอให้จารึกพระนามของพระองค์ที่ซุ้มประตูพระอาราม ดังนั้น พระอารามนี้จึงได้ชื่อว่า เขตวนาราม

เมื่อการก่อสร้างพระอารามเสร็จแล้ว ได้กราบทูลอาราธนาพระพุทธเจ้าพร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์ เสด็จเข้าประทับจัดพิธีฉลองพระอารามอย่างโฬารนานถึง ๙ เดือนได้จัดถวายอาหารบิณฑบาตอันประณีต แก่พระพุทธเจ้าและพระภิกษุสงฆ์ เมื่อพิธีฉลองพระอารามเสร็จสิ้นลงแล้วได้ กราบทูลอาราธนาพระภิกษุจำนวนประมาณ ๒,๐๐๐ รูป ไปฉันภัตตาหารที่บ้านของตนทุกวันตลอดกาล

สมัยหนึ่ง ท่านได้ตกอับลง เพราะต้องเสียทรัพย์ไปครั้งใหญ่ถึง ๒ ครั้ง คือ พวกพ่อค้าผู้เป็นสหาย ได้ขอยืมเงินไป ๑๘ โกฏิแล้วไม่ใช้คืน ทรัพย์อีกส่วนหนึ่งซึ่งฝังไว้ที่ริมฝั่งแม่น้ำ จำนวน ๑๘ โกฏิ ได้ถูกน้ำเซาะตลิ่งพังทรัพย์ก็ถูกน้ำพัดไปในมหาสมุทร แม้ท่านจะตกอับลงอย่างนี้ก็ตาม ท่านก็ยังคงให้ทานอยู่เสมอ วันละ ๕๐๐ รูป เพียงแต่ภัตตาหารที่จัดถวายพระภิกษุสงฆ์ลดลงทั้งคุณภาพและปริมาณ จนที่สุดข้าวที่หุงถวายพระก็จำเป็นต้องใช้ข้าวปลายเกวียน กับข้าวก็เหลือเพียงน้ำผักเสี้ยนดอง ตนเองก็พลอยอดอยากลำบากไปด้วย ถึงกระนั้น เศรษฐีก็ยังไม่ลดละการทำบุญถวายภัตตาหารแก่พระภิกษุสงฆ์ ได้แต่กราบเรียนให้พระภิกษุสงฆ์ทราบ ว่า ตนเองไม่สามารถจะจัดถวายอาหารอันประณีตมีรสเลิศเหมือนเมื่อก่อนได้ เพราะขาดปัจจัยที่จะจัดหา พระภิกษุสงฆ์ที่เป็นปุถุชนก็พากันไปรับอาหารบิณฑบาตที่ตระกูลอื่นที่ถวายอาหารมีรสเลิศกว่า

ในคราวที่ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ตกอับลงนั้น พระพุทธองค์ได้เสด็จไปยังนครสาวัตถี อีกครั้งหนึ่ง เสด็จประทับ ณ วัดพระเชตวัน เมื่อท่านเศรษฐีเข้าเฝ้าก็ตรัสถามว่า ในตระกูลของท่าน ยังมีการให้ทานอยู่หรือ คฤหบดี ท่านทูลตอบว่า ยังให้ทานอยู่ พระเจ้าข้า แต่ท่านนั้นเป็นของเศร้าหมอง เป็นปลายข้าว มีน้ำผักดอง เป็นที่สอง

พระพุทธองค์ตรัสว่า วัตถุที่ท่านนั้น จะเศร้าหมอง หรือประณีตก็ตาม แต่ถ้าผู้ให้เทให้ ไม่เชื่อกรรม และผลของกรรม ทานนั้นย่อมให้ผลไม่ดี แต่ถ้าผู้ให้ทาน ให้ความเคารพ ให้ความนอบน้อม ให้ความมือของตนเอง ไม่ทิ้งให้เทให้ ให้เพราะเชื่อกรรมและผลของกรรม ทานนั้นย่อมให้ผลดี

ขณะนั้น เทวดาตนหนึ่งผู้เป็นมิถิลาเทวี ซึ่งสิงสถิตอยู่ที่ซุ้มประตูบ้านของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ไม่เลื่อมใสพุทธศาสนา เมื่อทราบว่าพระภิกษุสงฆ์เดินรอตซุ้มประตูเข้าออกทุกวัน เพราะในขณะที่มีภิกษุสงฆ์เดินรอตซุ้มประตูนั้นตนไม่สามารถจะอยู่บนซุ้มประตูได้ เมื่อเห็นเศรษฐีกลับกลายมีฐานะยากจนลงเพราะทำบุญแก่พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา จึงปรากฏกายต่อหน้าท่านเศรษฐีกล่าวห้ามปรามให้เศรษฐีเลิกทำบุญเสียเถิด แล้วทรัพย์สินเงินทองก็จะเพิ่มพูนขึ้นเหมือนเดิม ท่านเศรษฐีจึงถามว่า ท่านเป็นใคร

เทวดาตอบว่า ข้าพเจ้าเป็นเทวดาผู้สิงสถิตอยู่ที่ซุ้มประตูเรือนของท่าน เศรษฐีจึงกล่าวว่า ดูก่อนเทวดาอันธพาล เราไม่ต้องการเห็น ไม่ต้องการฟังคำพูดของท่าน ขอท่านจงออกไปจากซุ้มประตูเรือนของเราอย่ามาให้ข้าพเจ้าเห็นอีกเป็นอันขาด

เทวดาตกใจ ไม่สามารถจะอยู่ที่ซุ้มประตูเรือนของเศรษฐีได้อีกต่อไป กลายเป็นเทวดาไร้ที่สิงสถิตได้รับความเดือดร้อนอย่างหนัก เข้าไปหาเทวดาผู้มีศักดิ์สูงกว่าตนให้ช่วยเหลือแต่ไม่มีเทวดาองค์ใดจะสามารถช่วยได้ เพียงแต่บอกอุบายให้ว่า ทรัพย์สินเก่าของเศรษฐีทั้งหมดมีจำนวน ๕๔ โกฏิ ซึ่งรวมทั้งทรัพย์สินที่ใส่ภาชนะฝังไว้ที่ริมฝั่งแม่น้ำถูกน้ำเซาะตลิ่งพังจมหายไปใต้น้ำ ท่านจงไปนำทรัพย์สินเหล่านั้นกลับคืนมามอบให้ท่านเศรษฐี แล้วท่านเศรษฐีก็จะหายโกรธยกโทษให้ และอนุญาตให้อยู่อาศัยที่ซุ้มประตูบ้านดังเดิมได้

เทวดาทำตามนั้น ได้นำทรัพย์สินเหล่านั้นมามอบให้เศรษฐีด้วยอำนาจฤทธิ์เทวดา เมื่อเศรษฐียกโทษให้แล้วได้อยู่ ณ สถานที่เดิมของตนสืบไป

อนาถบิณฑิกเศรษฐีเป็นต้นแบบการทำบุญอุทิศให้ผู้ตาย

โดยปรารถนาเหตุเล็ก ๆ น้อย ๆ ขึ้นมาเป็นเรื่องทำบุญได้เสมอ เช่น วันหนึ่งหลานของท่านเล่นตุ๊กตาที่ทำจากแป้งแล้วหล่นลงแตก หลานร้องไห้ด้วยความเสียใจตุ๊กตา เพราะไม่มีตุ๊กตาจะเล่น ท่านเศรษฐีได้ปลอบโยนหลานว่า ไม่เป็นไร เราช่วยกันทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ตุ๊กตากันเถิด ปรากฏว่าหลานหยุดร้องไห้ รุ่งเช้า ท่านจึงพาหลานช่วยกันทำบุญเลี้ยงพระแล้วกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลไปให้ตุ๊กตาชาวการทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ตุ๊กตาของท่านเศรษฐี แพร่ขยายไปอย่างรวดเร็ว ประชาชนชาวพุทธบริษัททั้งหลาย เห็นเป็นเรื่องแปลกและเป็นสิ่งที่ดีที่ควรกระทำ ดังนั้นเมื่อญาติผู้เป็นที่รักของตนตายลงก็พากันทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้เหมือนอย่างที่ท่านเศรษฐีกระทำนั้น และถือปฏิบัติกันอย่างแพร่หลายสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน

ตามปกติทุก ๆ วัน ภิกษุทั้งหมดผู้อยู่ในเมืองสาวัตถีจะรับนิมนต์เพื่อฉันภัตตาหารในบ้านของอนาถบิณฑิกเศรษฐี และในบ้านของนางวิสาขา ดังนั้น บุคคลอื่น ๆ ผู้ประสงค์จะถวายทานแก่ภิกษุสงฆ์ก็ต้องมาขอโอกาสจากท่านทั้งสองนี้ เมื่อนิมนต์พระได้แล้วก็ต้องเชิญท่านทั้งสองนี้ไปเป็นประธานที่ปรึกษาด้วย ทั้งนี้ก็เพราะท่านทั้งสองทราบดีว่า ควรประกอบควรปรุงอาหารอย่างไรให้ต้องกับอวัยวะและวินัยของพระ ควรจัดสถานที่อย่างไรจึงจะเหมาะสม นอกจากนี้ก็เพื่อเป็นสิริมงคลแก่เจ้าของบ้านเรือนที่จัดงานอีกด้วย ดังนั้น ท่านทั้งสองจึงไม่ค่อยมีเวลาอยู่ปฏิบัติเลี้ยงดูพระภิกษุที่นิมนต์มาฉันที่บ้านของตน นางวิสาขาจึงได้มอบหมายภารกิจหน้าที่นี้แก่หลานสาวส่วนอนาถบิณฑิกเศรษฐีได้มอบให้แก่ลูกสาวคนโตชื่อว่า **มหาสุภักทา** นางได้ทำหน้าที่นี้อยู่ระยะหนึ่ง ได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าแล้วได้บรรลุเป็นพระโสดาบัน ต่อมาได้แต่งงานแล้วก็ติดตามไปอยู่ในสกุลของสามีจากนั้นอนาถบิณฑิกเศรษฐีก็ได้มอบหมายให้ลูกสาวคนที่สองชื่อว่า **จุลสุภักทา** นางก็ทำหน้าที่แทนบิดาด้วยดีโดยตลอด และได้สำเร็จเป็นพระโสดาบันเช่นกัน ต่อจากนั้น

ไม่นาน นางก็ได้แยกไปอยู่กับครอบครัวของสกุลสามี อนาถปิณฑิกเศรษฐี จึงได้มอบหน้าที่ให้ลูกสาวคนเล็กชื่อว่า **สุมณาเทวี** กระทำแทนสืบมา

สุมณาเทวี ทำหน้าที่ด้วยความขยันเข้มแข็ง งานสำเร็จลงด้วยความเรียบร้อยทุกวันทั้ง ๆ ที่นางอายุน้อย จากการที่นางได้ทำบุญถวายภัตตาหาร แต่พระภิกษุสงฆ์และได้ฟังธรรมเป็นประจำ นางก็ได้บรรลุปะเป็นพระสภากาหมิ แต่ต่อมานางได้ล้มป่วยลงมีอาการหนัก ใคร่อยากจะพบบิดา จึงให้คนไปเชิญบิดามา

ท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐี พอได้ทราบข่าวลูกสาวป่วยหนักก็รีบมาเยี่ยมโดยเร็ว พอมาถึงได้ถามลูกสาวว่า

แม่สุมณา เจ้าเป็นอะไร

อะไรเล่า น้องชาย ลูกสาวตอบ

เจ้าเพื่อหรือ แม่สุมณา บิดาถาม

ไม่เพื่อหรือ น้องชาย ลูกสาวตอบ

แม่สุมณา ถ้าอย่างนั้น เจ้ากลัวหรือ บิดาถาม

ไม่กลัวหรือ น้องชาย

นางสุมณาเทวี พูดโต้ตอบกับบิดาได้เพียงเท่านั้นก็ถึงแก่กรรม

ท่านเศรษฐี แม้จะเป็นพระโสดาบัน ก็ไม่อาจจะกลั่นความเศร้าโศกเสียใจเพราะการจากไปของธิดาได้ เมื่อเสร็จงานศพได้ร้องให้น้ำตานองหน้าไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า

อนาถปิณฑิกะ ก็ความตายเป็นสิ่งเที่ยงแท้ของสรรพสัตว์มีใช้หรือ เหตุไฉนท่านจึงร้องไห้อย่างนี้

อนาถปิณฑิกเศรษฐี กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ชื่อนั้นข้าพระองค์ทราบดี แต่นางสุมณาเทวีธิดาของข้าพระองค์ เมื่อใกล้เวลาจะตาย นางไม่สามารถคุมสติได้เลย นางบ่นพ้อจนกระทั่งตาย ข้าพระองค์โทมัสร้องไห้เพราะเหตุนี้ พระเจ้าข้าพร้อมทั้งได้กราบทูลถ้อยคำที่นางสุมณาเทวีเรียนตนเองว่าน้องชายถวายให้พระพุทธองค์ทรงทราบ

พระพุทธเจ้าได้สดับแล้วตรัสว่า

ดูก่อนมหาเศรษฐี บุตรของท่านมิได้เพื่อหลงสติอย่างที่ท่านเข้าใจ แต่ที่นางเรียกท่านว่าน้องชายนั้นก็เพราะท่านเป็นน้องของนางจริง ๆ นางเป็นใหญ่กว่าท่านโดยมรรคและผล เพราะท่านเป็นเพียงพระโสดาบัน แต่ธิดาของท่านเป็นพระสภากาหมิ เป็นอริยบุคคลสูงกว่าท่าน และบัดนี้ นางได้ไปเกิดเสวยสุขอยู่บนสวรรค์ชั้นดุสิตแล้ว นี่แหละคฤหบดี ธรรมดาบุคคลไม่ว่าจะเป็นคฤหัสถ์หรือบรรพชิตก็ตาม ถ้าอยู่ด้วยความไม่ประมาท ประพฤติดีปฏิบัติชอบ ก็ย่อมเสวยสุขเพลินทั้งในโลกนี้และโลกหน้า

อนาถปิณฑิกเศรษฐี ได้ฟังพระพุทธดำรัสแล้วหายจากความเศร้าโศกเสียใจกลับได้รับความปิติเอิบอímใจขึ้นมาแทน เมื่อครบแก่เวลาแล้ว ก็กราบทูลลากลับสู่เคหาสถานของตนเพราะความที่อนาถปิณฑิกเศรษฐี เป็นผู้มิศรัทธามั่นคงไม่หวั่นไหว ฝักใฝ่ในการทำบุญให้ทาน ไม่มีผู้ใดจะเปรียบเทียบได้ พระพุทธองค์ยกย่องท่านในตำแหน่ง**เอตทัคคะ** เป็นผู้เลิศกว่าอุบาสกทั้งหลาย ในฝ่าย ผู้เป็นทายก

ใบความรู้ที่ ๑๓

จิตตคฤหบดี

๒๒. จิตตคฤหบดี

จิตตคฤหบดี เป็นบุตรใครไม่ปรากฏ แต่ท่านมีบุญได้ทำไว้ดีในปางก่อน ส่งผลให้ท่านหลายชาติตลอดถึงชาตินี้ ในวันท่านเกิด มีฝนดอกไม้ทิพย์ตกลงจากปากฟ้ากองที่พื้นดิน หนาขึ้นเพียงเข้าในเมือง **มัจฉिकासถ**

วันหนึ่งได้พบ**พระมหานามะ** หนึ่งในหมู่ปัญจวัคคีย์ภิกษุ เทียบบิณฑบาตอยู่ในเมืองมัจฉिकासถ เกิดความเลื่อมใสในอิริยาบถ จึงนิมนต์ให้ฉันในบ้าน ได้ฟังธรรมจากพระเถระแล้ว ได้บรรลุโสดาปัตติผล มีศรัทธามั่นคงไม่หวั่นไหว ได้ห้หลังน้ำในมือพระเถระอุทิศถวาย **อัมพางกูร** ของตนให้เป็นสังฆาราม และต่อมาก็สร้างวิหารใหญ่มีประตูเปิดไว้รับพระสงฆ์มาจากทิศทั้ง ๔ มี พระสุธรรมเถระเป็นเจ้าอาวาส

โดยสมัยอื่น พระอัครสาวกทั้งสอง สดับกถาพรรณนาคุณของจิตตคฤหบดีแล้ว ใครจะทำความสงเคราะห์แก่คฤหบดีนั้น จึงได้ไปสุ่มมัจฉिकासถนคร จิตตคฤหบดีทราบการมาของพระอัครสาวกทั้งสองนั้น จึงไปต้อนรับเส้นทางประมาณกึ่งโยชน์ พาพระอัครสาวกทั้งสองนั้นมาแล้ว นิมนต์ให้เข้าไปสู่วิหารของตน ทำอาคันตุกวัตรแล้วอ้อนวอนพระธรรมเสนาบดีว่า “ท่านผู้เจริญ กระผมปรารถนาฟังธรรมกถาสักหน่อย

ครั้งนั้น พระเถระกล่าวกับเขาว่า อุบาสก อาตมะทั้งหลายเหน็ดเหนื่อยแล้วโดยทางไกล อนึ่ง ท่านจงฟังเพียงนิดหน่อยเถิด ดังนี้แล้ว ก็กล่าวธรรมกถาแก่เขา

คฤหบดีฟังธรรมกถาของพระเถระอยู่แล บรรลุอนุคามิผลแล้ว เขาไหว้พระอัครสาวกทั้งสองแล้ว นิมนต์ว่า

ท่านผู้เจริญ พงษ์นี้ขอท่านทั้งสอง กับภิกษุพันรูป รับภิกษาที่เรือนกระผม

แล้วจึงมานิมนต์พระสุธรรมเถระเจ้าอาวาสภายหลังว่า

ท่านขอรับพวงนี้แม้ท่านก็พึงมากับพระเถระทั้งหลาย

พระสุธรรมเถระนั้นก็โกรธว่าอุบาสกนี้ มานิมนต์เรภายหลัง จึงปฏิเสธ แม้อันคฤหบดีอ้อนวอนอยู่บ่อย ๆ ก็ปฏิเสธแล้วนั้นแหละ

ในวันรุ่งขึ้น จิตตคฤหบดีได้จัดแจงทานใหญ่ไว้ในที่อยู่ของตน ในเวลาใกล้รุ่ง

ฝ่ายพระสุธรรมเถระก็คิดจะไปดูว่า พวงนี้คฤหบดีจะจัดแจงสักการะ เพื่อพระอัครสาวกทั้งสองไว้เช่นไร รุ่งขึ้นจึงได้ถือบาตรและจีวรไปสู่เรือนของคฤหบดีนั้นแต่เช้าตรู่

เมื่อไปถึงเรือนคฤหบดีแล้ว แม้คฤหบดีจะกล่าวนิมนต์ให้นั่ง พระสุธรรมเถระนั้นก็ปฏิเสธว่าเราไม่นั่ง เราจะเทียบบิณฑบาต แล้วก็เที่ยวตรวจดูสักการะที่คฤหบดีเตรียมไว้เพื่อพระอัครสาวกทั้งสอง เมื่อเห็นแล้วก็ใคร่จะเสียดสีคฤหบดีโดยชาติ จึงกล่าวว่า คฤหบดีสักการะของท่านล้นเหลือ แต่ก็ขาดอยู่อย่างเดียวเท่านั้น

คฤหบดี อะไร ขอรับ

พระเถระ ตอบว่า “ชนมแดกเงา คฤหบดี

ครั้งพระเถระถูกคฤหบดีรุกรานด้วยวาจาอุปมาด้วยกา ก็โกรธ แล้วกล่าวว่า

คฤหบดี อาวาสนี้เป็นของท่าน เราจักหลีกไป

แม้คฤหบดีจะห้ามถึง ๓ ครั้ง แต่พระเถระก็มีฟัง หลีกไปสู่สำนักพระพุทเจ้า กราบทูลคำที่ จิตตคฤหบดี และตนกล่าวแล้ว

พระพุทเจ้าตรัสว่า อุปาสกอันเธอดำด้วยคำเลว เป็นคนมีศรัทธาเลื่อมใส ดังนี้แล้ว ทรงปรับโทษ แก่พระสุธรรมเถระนั้น แล้วรับสั่งให้ส่งถึงปฏิสารณียกรรม (กรรมอันให้ระลึกถึงความผิด) แล้วส่งไปว่า เธอจงไป แล้วให้จิตตคฤหบดียกโทษเสีย

พระเถระไปในที่นั้นแล้ว กล่าวแสดงโทษของตน พร้อมกับขอให้คฤหบดียกโทษให้ แต่คฤหบดีนั้น ปฏิเสธการยกโทษแก่พระเถระ ครั้นเมื่อไม่อาจให้คฤหบดีนั้นยกโทษให้ตนได้ พระเถระจึงกลับมาสู่สำนัก พระพุทเจ้า

แม้พระพุทเจ้าก็ทรงทราบที่อุปาสกจักไม่ยกโทษแก่พระสุธรรมนั้น ทรงดำริว่าภิกษุนี้ กระด้าง เพราะมานะ จึงไม่ทรงบอกอุบายเพื่อให้คฤหบดียกโทษให้เลย ทรงส่งให้กลับไปใหม่ โดยประทานภิกษุ ผู้นุหุตแก่เธอผู้นามานะออกแล้ว ตรัสว่า “เธอจงไปเถิด ไปกับภิกษุนี้ จงให้อุปาสกยกโทษ ดังนี้แล้ว ตรัสว่า

ธรรมตาสมณะไม่ควรทำมานะหรือริษยาว่า วิหารของเรา ที่อยู่ของเรา อุปาสกของเรา อุปาสิกา ของเรา เพราะเมื่อสมณะทำอย่างนั้น เหล่ากิเลส มีริษยาและมานะเป็นต้น ย่อมเจริญ

เมื่อจะทรงสืบอนุสนธิแสดงธรรม จึงตรัสพระคาถาเหล่านี้ว่า

ภิกษุผู้พาล พึงปรารถนาความยกย่องอันไม่

มีอยู่ ความแหวดล้อมในภิกษุทั้งหลาย ความเป็นใหญ่

ในอาวาส และการบูชาในตระกูลแห่งชนอื่น ความ

ตำริ ย่อมเกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้พาลว่า คฤหัสถ์และ

บรรพชิตทั้งสอง จงสำคัญกรรม อันเขาทำเสร็จแล้ว

เพราะอาศัยเราผู้เดียว จงเป็นไปในอำนาจของเรา

เท่านั้น ในกิจน้อยใหญ่ กิจไร ๆ ริษยาและมานะ

ย่อมเจริญ แก่เธอ

แม้พระสุธรรมเถระฟังพระโอวาทนี้แล้ว ถวายบังคมพระพุทเจ้าลุกขึ้นจากอาสนะ กระทำประทักษิณ แล้ว ไปกับภิกษุผู้เป็นอนุหุตนั้น แสดงอาบัติต่อหน้าอุปาสก ขออุปาสกให้ยกโทษแล้วพระสุธรรมเถระนั้น เมื่ออุปาสกยกโทษให้ด้วยการกล่าวว่า กระผมยกโทษให้ขอรับ ถ้าโทษของกระผมมี ขอท่านจงยกโทษแก่กระผม แล้วท่านพระสุธรรมเถระก็ตั้งอยู่ในพระโอวาทที่พระพุทเจ้าประทานแล้ว โดย ๒ - ๓ วันเท่านั้น ก็บรรลु พระอรหัตผล พร้อมด้วยปฏิสัมภิทา

ฝ่ายอุปาสกคิดว่า เรายังไม่ได้เฝ้าพระพุทเจ้าเลย เมื่อบรรลุโสดาปัตติผลแล้ว ยังไม่ได้เฝ้าพระศาสดา เหมือนกัน เมื่อดำรงอยู่ในอนาคามีผล เราควรเฝ้าพระพุทองค์โดยแท้

คฤหบดีนั้นให้เทียมเกวียน ๕๐๐ เล่มเต็มด้วยวัตถุ มีข้าวสาร เนยใส น้ำอ้อย และผ้านุ่งห่มเป็นต้น แล้วให้บอกแก่หมู่ภิกษุว่า “พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายใด ประสงค์จะเฝ้าพระศาสดา พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายนั้น จงไป จักไม่ลำบากด้วยบิณฑบาตเห็นต้นดังนี้แล้ว ก็ให้แจ้งทั้งแก่หมู่ภิกษุณี ทั้งแก่พวกอุบาสกทั้งแก่ พวกอุบาสิกา ภิกษุประมาณ ๕๐๐ รูป ภิกษุณีประมาณ ๕๐๐ รูปอุบาสกประมาณ ๕๐๐ อุบาสิกาประมาณ ๕๐๐ ออกไปกับคฤหบดีนั้น เขาตระเตรียมแล้วโดยประการที่จะไม่มีความบกพร่องสักน้อยหนึ่ง ด้วย ข้าวยาคุและภัตเป็นต้น ในหนทาง ๓๐ โยชน์ เพื่อชนสามพันคน คือ เพื่อภิกษุเป็นต้นเหล่านั้น และเพื่อบริษัท ของตน

ฝ่ายเทวดาทั้งหลาย เมื่อทราบความที่อุบาสกนั้นออกเดินทางไปเฝ้าพระพุทธเจ้าแล้ว ก็ไปเนรมิต ค่ายที่พักไว้ตามระยะทางทุก ๆ โยชน์ (๑๖ กิโลเมตร) แล้วบำรุงชนเหล่านั้นด้วยอาหารวัตถุ มีข้าวยาคุ ของควรเคี้ยว ภัตและน้ำดื่มเป็นต้น อันเป็นทิพย์ ความบกพร่องด้วยวัตถุอะไร ๆ มิได้เกิดขึ้นแก่ใคร ๆ

มหาชนอันเทวดาทั้งหลายบำรุงอยู่อย่างนั้น เดินทางได้วันละโยชน์ ๆ โดยเดือนหนึ่งก็ถึงเมืองสาวัตถี เกวียนทั้ง ๕๐๐ เล่ม ก็ยังเต็มบริบูรณ์เช่นเดิมขึ้นแหละ คฤหบดีได้สละบรรณาการที่พวกเทวดาและ มนุษย์ทั้งหลายนำมา ไปแล้ว

พระพุทธเจ้าตรัสกับพระอานนทเถระว่า อานนท์ ในเวลาบ่ายวันนี้ จิตตคฤหบดีพร้อมด้วย อุบาสก ๕๐๐ ผู้แวดล้อมอยู่ จักมาไหว้เรา

พระอานนท์ พระเจ้าข้า ก็ในกาลที่จิตตคฤหบดีนั้นถวายบังคมพระองค์ ปาฏิหาริย์ไร ๆ จักมีหรือ พระศาสดาตรัสว่า จักมี อานนท์

อานนท์ถามว่า ปาฏิหาริย์อะไร พระเจ้าข้า

พระพุทธเจ้าตรัสว่า ในกาลที่จิตตคฤหบดีมาไหว้เรา ฝนดอกไม้ทิพย์ ๕ สี จะตกโดยประมาณ เพียงเขา ในบริเวณประมาณ ๘ กรีส (ประมาณ ๕๐๐ เมตร)

ชาวเมือง เมื่อได้ฟังข่าวนั้นแล้วก็คิดว่า ได้ยินว่า จิตตคฤหบดีผู้มีบุญมากถึงอย่างนั้น จะมาถวายบังคม พระพุทธเจ้าในวันนี้ เขาว่าปาฏิหาริย์อย่างนี้จะเกิดขึ้น พวกเราจะได้เห็นผู้มีบุญมากนั้น ดังนี้แล้วได้ถือเอา เครื่องบรรณาการไปยืนอยู่สองข้างทาง

ในกาลที่จิตตคฤหบดีมาใกล้วิหาร ภิกษุ ๕๐๐ รูปมาถึงก่อน จิตตคฤหบดีกล่าวกับพวกอุบาสิกาวา ทานทั้งหลาย จงตามมาข้างหลัง ส่วนตนกับอุบาสก ๕๐๐ ก็ได้ไปสู่สำนักของพระพุทธเจ้า ท่ามกลางสายตา ของมหาชนทั้งหลาย ผู้เข้าเฝ้าอยู่ในที่เฉพาะพระพักตร์ของพระพุทธเจ้า

คฤหบดีนั้นเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า เข้าไปภายในพระพุทธรัศมีมีพรณะ ๖ จับพระบาทพระพุทธเจ้า ที่ข้อพระบาททั้งสองถวายบังคมแล้ว ในขณะนั้นเอง ฝนดอกไม้มีประการดังกล่าวมาตกแล้ว มหาชน เปลี่ยนเสียงสาธุการขึ้นพร้อมกัน

แล้วพระพุทธเจ้าจึงตรัสสหายตนวิภังค์ โปรดคนเหล่านั้น ตามอัธยาศัยของจิตตคฤหบดี

คฤหบดี อยู่ในสำนักพระพุทธเจ้าสิ้นเดือนหนึ่ง ได้นิมนต์ภิกษุสงฆ์ทั้งสิ้นมีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน ให้นั่งในวิหารนั้นแหละ ถวายทานใหญ่แล้ว นิมนต์ภิกษุแม้ที่มาพร้อมกับตนให้อยู่ภายในอารามนั้นแหละบำรุง แล้วไม่ต้องหิยาอะไร ๆ ในเกวียนของตนแม้สักวันหนึ่ง ได้ทำกิจทุกอย่างด้วยบรรณาการที่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายนำมาเท่านั้น

จิตตคฤหบดีนั้น ถวายบังคมพระพุทธเจ้าแล้ว กราบทูลว่า

พระเจ้าข้า ข้าพระองค์มาด้วยตั้งใจว่า จะถวายทานแด่พระองค์ ได้พักอยู่ในระหว่างทางเดือนหนึ่ง และในทีนี้เวลาเดือนหนึ่งของข้าพระองค์ก็ได้ล่วงไปแล้ว สิ่งของที่ข้าพระองค์ตั้งใจจะนำมาถวายนั้น ข้าพระองค์ยังมีได้ต้องนำออกมาถวายทานเลย ด้วยว่าของอะไร ๆ ที่ได้ถวายทานตลอดเวลาที่ผ่านมา เป็นสิ่งของที่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายนำมาทั้งนั้น ข้าพระองค์นั้น แม้ถ้าจะอยู่ในที่นี่ไปอีกตลอดปีหนึ่ง ก็จะได้โอกาสเพื่อจะถวายไทยธรรมของข้าพระองค์แก่แท้ ข้าพระองค์ปรารถนาจักนำของในเกวียนออกถวายเป็นทานแล้วกลับไปขอพระองค์ จงโปรดให้บอกที่สำหรับเก็บของนั้นแก่ข้าพระองค์เถิดพระพุทธเจ้า ตรัสกับพระอานนทเถระว่า อานนท เธอจงให้จัดที่แห่งหนึ่งให้ว่าง ให้แก่อุบาสก

พระเถระ ได้กระทำการอย่างนั้นแล้ว ได้ยินว่า พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตกับปิยภูมิแก่จิตตคฤหบดีแล้ว

ฝ่ายอุบาสกกับชนทั้งสามพันคน ซึ่งมาพร้อมกับตน ก็เดินทางกลับด้วยเกวียนเปล่าแล้ว พวกเทวดาก็ได้เนรมิตรัตนะ ๗ ประการบรรจุไว้เต็มเกวียนนั้น

ในครั้งนั้น พระอานนทเถระ ถวายบังคมพระพุทธเจ้าแล้ว กราบทูลถามว่า สักการะที่เกิดขึ้นแก่คฤหบดีนั้น จะเกิดเฉพาะเมื่อคฤหบดีนั้นมาเฝ้าพระองค์เท่านั้น หรือแม้ไปในที่อื่นก็เกิดขึ้นเหมือนกัน

พระพุทธเจ้า ตรัสว่า อานนท จิตตคฤหบดีนั้นมาสู่สำนักของเราที่ดี ไป ณ ที่อื่นก็ดี สักการะย่อมเกิดขึ้นทั้งนั้น เพราะอุบาสกนี้เป็นผู้มีศรัทธา เลื่อมใส มีศีลสมบูรณ์ อุบาสกเช่นนี้ ไปประเทศใด ๆ ลากสักการะย่อมเกิดแก่เขาในประเทศนั้น ๆ ที่เดียว ดังนี้แล้ว ตรัสพระคาถาว่า

ผู้มีศรัทธา สมบูรณ์ด้วยศีล เพียบพร้อม

ด้วยยศ และโภคะ ย่อมคบประเทศใด ๆ ย่อมเป็นผู้

อันเขาบูชาแล้ว ในประเทศนั้น ๆ ที่เดียว

จิตตคฤหบดีได้เป็นผู้ที่เชี่ยวชาญในเรื่องการแสดงธรรม โดยมีเรื่องที่เป็นคำมูลที่แสดงให้เห็นว่า ท่านเชี่ยวชาญในเรื่องนั้นอยู่หลายเรื่อง เช่น

ท่านได้แสดงธรรมแก้ปัญหาที่เหล่าภิกษุที่อัมพาฏการามได้สงสัยในเรื่อง ธรรมเหล่านี้ คือสังโยชน กัฏฐิ สังโยชนียธรรมกัฏฐิ มีอรรถต่างกัน มีพยัญชนะต่างกันหรือว่ามีอรรถเหมือนกัน พยัญชนะเท่านั้นต่างกัน ซึ่งท่านก็ได้แสดงธรรมแก้ข้อสงสัยนั้นจนเป็นที่พอใจของพระสงฆ์เหล่านั้น

อีกครั้งหนึ่งท่านได้แสดงธรรมโดยละเอียดในเรื่องที่ ท่านพระกามภูอยู่ที่ยัมพาฏกวัน ไกลราวป่า มัจฉิกาสนธ์ ได้ขอให้ท่านขยายความภาซิตที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้โดยย่อว่า

เธอจงดูธูถอันไม่มีโทษ มีหลังคาขาว มีเปลวเดียว ไม่มีทุกข์ แล่นไปถึงที่หมาย ตัดกระแสต้นหาขาด ไม่มีกิเลสเครื่องผูกพัน ฯ

ซึ่งท่านคฤหบดีก็ได้ขยายให้ท่านพระกามภูฟังจนท่านพระกามภูได้ชมเชย

ท่านได้แสดงธรรมแก้ปัญหาที่ท่านพระโคตมัตถะที่อัมพวาฏการามได้สงสัยในเรื่อง ธรรมเหล่านี้ คือ อปัณณาเจโตวิมุตติ อากิญจัญญาเจโตวิมุตติ สุธัญญตาเจโตวิมุตติ และอนิมิตตาเจโตวิมุตติ มีอรรถต่างกัน มีพยัญชนะต่างกัน หรือว่า มีอรรถเหมือนกัน ต่างกันแต่พยัญชนะเท่านั้น ซึ่งท่านก็ได้แสดงธรรมแก้ข้อสงสัยนั้นจนเป็นที่พอใจแก่ท่านพระโคตมัตถะ

ท่านคฤหบดีได้แสดงธรรมให้อัจเจลกัสสปผู้สหายให้เลื่อมใสพุทธศาสนา จนขอบวชและต่อมาได้เป็นพระอรหันต์

ท่านคฤหบดีได้มีหนังสือพรรณนาพระพุทธรูปส่งไปให้ อิลิตัตตะผู้เป็นสหายที่ไม่เคยเห็นกันของตน จนอิลิตัตตะเกิดความเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า บวชในสำนักของพระมหากัจจายนเถระ ได้บำเพ็ญวิปัสสนาแล้ว ต่อกาลไม่นานนักก็ได้บรรลุพระอรหันต์

ต่อมาภายหลัง พระพุทธเจ้า เมื่อทรงสถาปนาเหล่า อุบาสกไว้ในตำแหน่งต่าง ๆ ตามลำดับ ทรงทำกถาข้อจิตตสังยุตให้เป็น อัตถูปปัตติเหตุเกิดเรื่อง จึงทรงสถาปนาท่านไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะเป็นเลิศกว่าพวกอุบาสก ผู้เป็นธรรมกถึก

ใบความรู้ที่ ๑๔

ธัมมิกอุบาสก

๒๓. ธัมมิกอุบาสก

ในเมืองสาวัตถี ได้มีอุบาสกผู้ปฏิบัติธรรมประมาณ ๕๐๐ คน บรรดาอุบาสกเหล่านั้น คนหนึ่งๆ มีอุบาสกเป็นบริวารคนละ ๕๐๐ อุบาสกที่เป็นหัวหน้าแห่งอุบาสกเหล่านั้นมีบุตร ๗ คน ธิดา ๗ คน บรรดาบุตรและธิดาเหล่านั้น คนหนึ่งๆ ได้มีสลาเกยาคู สลากภักต ปักชิกภักต สังฆภักต อุโปสถิกภักต

อาคันตุภักต วัสสวาสสิกภักต อย่างละที่ ขนแม่เหล่านั้น ได้เป็นผู้เชื่อว่า อนุชาตบุตรด้วยกันทั้งหมดทีเดียว

เป็นอันว่า สลาเกยาคูเป็นต้น ๑ ที่ คือของบุตร ๑๔ คน ของภรรยาหนึ่ง ของอุบาสกหนึ่ง ย่อมเป็นไปด้วยอย่างนี้ เขาพร้อมทั้งบุตรและภรรยา ได้เป็นผู้มีศีล มีกัลยาณธรรม มีความยินดีในอันจำแนกทาน ด้วยประการฉะนี้ ต่อมา ในกาลอื่น โรคเกิดขึ้นแก่เขา อายุสังขารเสื่อมรอบแล้ว

เขาใคร่จะสดับธรรมจึงส่ง (คน) ไปสู่สำนักพระศาสดา ด้วยกราบทูลว่า ขอพระองค์ได้โปรดส่งภิกษุ ๘ รูปหรือ ๑๖ รูป ประทานแก่ข้าพระองค์เถิด

พระศาสดาทรงส่งภิกษุทั้งหลายไป ภิกษุเหล่านั้นไปแล้วนั่งบนอาสนะที่ตบแต่งไว้ ล้อมเตียงของเขา อันเขากล่าวว่า ท่านผู้เจริญ การเห็นพระผู้เป็นเจ้าทั้งหลาย จักเป็นของอันกระผมได้โดยยาก กระผมเป็นผู้ทุพพลภาพ ขอพระผู้เป็นเจ้าทั้งหลาย จงสาธยายพระสูตรๆ หนึ่ง โปรดกระผมเถิด

พวกภิกษุจึงถามว่า ท่านประสงค์จะฟังสูตรไหน อุบาสก

เขาเรียนว่า สติปัฏฐานสูตร ที่พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ไม่ทรงละแล้ว

พระภิกษุก็เริ่มสวดสาธยายเรื่องสติปัฏฐาน ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับการพิจารณาตามเห็นภายในกาย เวทนาในเวทนา จิตในจิต ธรรมในธรรม แล้วก็ชักบอกหนทางสายกลาง อันเป็นทางสายเอก ซึ่งเรียกว่า **เอกายนมรรค** เป็นเส้นทางแห่งความบริสุทธิ์ไปสู่พระนิพพาน

ในขณะที่พระภิกษูกำลังสวดสาธยายอยู่นั้น ได้มีชาวสวรรค์ทั้ง ๖ ชั้น ประดับเครื่องทรงอันเป็นทิพย์ พร้อมด้วยราชรถมารออยู่ เทวดาที่ยืนอยู่ตรงราชรถของชาวสวรรค์แต่ละชั้น ต่างก็เชื้อเชิญธัมมิกอุบาสก ให้ไปเป็นสหายของตน โดยบอกว่า ข้าพเจ้านำท่านไปยังเทวโลกชั้นของข้าพเจ้า ท่านจงละภากษณะดิน แล้วถือเอาภากษณะทองคำเถิด มาอยู่ร่วมกับข้าพเจ้าที่สวรรค์ชั้นนี้เถิด ชาวสวรรค์ทุกชั้นต่างก็เชื้อเชิญเขา ให้เป็นสหายในชั้นของตนๆ

ฝ่ายอุบาสกซึ่งเป็นผู้เคร่งครัดในธรรม เมื่อกำลังฟังธรรมอยู่ ก็ไม่ต้องการฟังธรรมหยุดชะงักไป จึงได้กล่าวกับเทวดาทั้งหลายว่า ขอท่านจงรอก่อนๆ พระภิกษุซึ่งกำลังสวดสาธยายธรรมอยู่ เข้าใจว่าอุบาสกให้หยุด จึงได้หยุดสวดและปรึกษากันว่า คงไม่เป็นโอกาสเหมาะในการสาธยายธรรมเสียแล้ว ดังนั้น ลูกจากอาสนะแล้วเดินทางกลับวัด ฝ่ายบุตรและธิดา ของเขานึกว่าพ่อห้ามพระสวดมนต์ก็รู้สึกเสียใจว่า เมื่อก่อน

พ่อของเราเป็นผู้ไม่อึดในธรรม แต่ขณะนี้ถูกทุกขเวทนาครอบงำ จนกระทั่งพ่อ ห้ามพระสวตมนต์ แล้วต่างก็ร้องไห้เสียใจ

พอเวลาผ่านไปสักครู่หนึ่ง อุบาสกก็ถามลูกๆ ว่า พระคุณเจ้าไปไหนหมดแล้ว

ลูกบอกว่า ก็พ่อนิมนต์พระมาแล้วก็ห้ามพระสวตมนต์เสียเอง พระท่านจึงกลับวัดหมดแล้ว

ธัมมิกอุบาสกบอกว่า พ่อไม่ได้พูดกับพระ แต่พ่อพูดกับเทวดา เขาเอาราชธมาเชิญให้พ่อกลับวิมาน พ่อจึงบอกให้เขารอก่อน พ่อจะฟังธรรมบุตรก็ถามว่า ราชรถที่ไหนล่ะพ่อ พวกผมไม่เห็นเลย

พ่อจึงบอกว่า ถ้าอย่างนั้นลูกจงเอาดอกไม้มาร้อยเป็นพวงมาลัย แล้วถามลูกต่อว่า ลูกคิดว่าสวรรค์ชั้นไหนน่ารื่นรมย์ล่ะ ลูกๆ ก็บอกว่า ชั้นดุสิตซิพ่อ เพราะเป็นที่ประทับของพระโพธิสัตว์ ทุกพระองค์ของพุทธมารดาและของพุทธบิดาเป็นที่รื่นรมย์สิพ่อ

ธัมมิกอุบาสกจึงบอกว่า ถ้าอย่างนั้น เจ้าจงอธิษฐานจิตไปที่เทวดาชั้นดุสิต แล้วโยนพวงมาลัยขึ้นไปบนอากาศ

ลูกๆ ได้โยนพวงมาลัยขึ้นไป พวงมาลัยก็ไปคล้องกับแฉกของราชรถชั้นดุสิต พวกลูกๆ มองไม่เห็นราชรถ เห็นแต่พวงมาลัยลอยอยู่ในอากาศ มีแต่ธัมมิกอุบาสกเห็นคนเดียว จึงบอกว่า ลูกเห็นพวงดอกไม้ที่ลอยอยู่นั้นไหม ลูกก็บอกว่า เห็นแต่พวงดอกไม้ ไม่เห็นรถ

ฝ่ายพ่อจึงกล่าวว่า ขณะนี้พวงดอกไม้มัน ได้ห้อยอยู่ที่ราชรถซึ่งมาจากชั้นดุสิตแล้ว พ่อกำลังจะไปอยู่ภพดุสิต พวกเจ้าอย่าได้วิตกไปเลย ถ้าพวกเจ้ามีความปรารถนาจะไปอยู่ร่วมกับพ่อ ก็จงหมั่นทำบุญให้มากๆ อย่างที่พ่อได้ทำไว้แล้วเถิด

ธัมมิกอุบาสกกล่าวเสร็จแล้วก็ได้ทำกาละ คือ ถึงแก่กรรมลงในเวลานั้น ละจากอัตภาพมนุษย์ไปเป็นเทพบุตร มีกายทิพย์ที่สวยงาม สว่างไสว นั่งอยู่บนราชรถซึ่งมาจากชั้นดุสิต เหล่าเทวดาทั้งหลายก็นำเขาไปสู่วิมาน เป็นวิมานแก้ว มีความอลังการสวยงามมาก เต็มไปด้วยบริวาร เหล่าบริวารที่แวดล้อมเทพบุตรธัมมิกะ ต่างก็ปลื้มปิติดีใจ ที่นายของตนกลับมาสู่วิมานอย่างผู้มีชัยชนะ เต็มเปี่ยมด้วยบุญบารมี ต่างก็อนุโมทนาบุญกับท่านธัมมิกอุบาสก ที่ได้ทำบุญไว้ดีแล้ว

พระพุทธเจ้าตรัสถามภิกษุแม่เหล่านั้น ผู้มาถึงวิหารแล้วโดยลำดับว่า ภิกษุทั้งหลาย อุบาสกได้ฟังธรรมเทศนาแล้วหรือ

พวกภิกษุกราบทูลว่า ฟังแล้ว พระเจ้าข้า แต่อุบาสกได้ห้ามเสียในระหว่างนั้นแล้ว ขอท่านจงรอก่อน ลำดับนั้น บุตรและธิดาของอุบาสกคร่ำครวญกันแล้ว พวกข้าพระองค์ปรึกษากันว่า บัดนี้ ไม่เป็นโอกาส จึงลุกจากอาสนะออกมา

พระพุทธเจ้าตรัสว่าภิกษุทั้งหลาย อุบาสกนั้นหาได้กล่าวกับพวกเธอไม่ ก็เทวดาประดับรถ ๖ คัน นำมาจากเทวโลก ๖ ชั้น เชื้อเชิญอุบาสกนั้นแล้ว อุบาสกไม่ปรารถนาจะทำอันตรายแก่การแสดงธรรม จึงกล่าวกับเทวดาเหล่านั้น

พวกภิกษุกราบทูลว่า อย่างนั้นหรือ พระเจ้าข้า

พระพุทธเจ้าตรัสว่า อย่างนั้น ภิกษุทั้งหลาย

เมื่อพวกภิกษุกราบทูลถามว่า บัดนี้เขาเกิดแล้ว ณ ที่ไหน
 ทรงตอบว่า ในภพดุสิต ภิกษุทั้งหลาย
 พวกภิกษุทูลถามต่อไปว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อุบาสกนั้นเที่ยวชื่นชมในท่ามกลางญาติในโลกนี้แล้ว
 เกิดในฐานะเป็นที่ชื่นชมอีกหรือ
 พระพุทธเจ้าตรัสว่า อย่างนั้น ภิกษุทั้งหลาย เพราะคนผู้ไม่ประมาณแล้วทั้งหลาย เป็นคฤหัสถ์ก็ตาม
 เป็นบรรพชิตก็ตาม ย่อมบันเทิงในที่ทั้งปวงทีเดียว
 ดังนี้แล้ว ตรัสพระคาถานี้ว่า
 อธิ โมทติ เปจฺจ โมทติ
 กตปุณฺณญํ อุกยตฺถ โมทติ
 โส โมทติ โส ปโมทติ
 ทิสฺวา กมฺมวิสุทฺธิมตฺตโนติ
 ผู้ทำบุญไว้แล้ว ย่อมบันเทิงในโลกนี้ ละไปแล้ว
 ก็ย่อมบันเทิง ย่อมบันเทิงในโลกทั้งสอง เขาเห็น
 ความหมดจดแห่งกรรมของตน ย่อมบันเทิงเขาย่อมรื่นเริง

ใบความรู้ที่ ๑๕

วิชาขามหาอุปาลิกา

๒๔. วิชาขามหาอุปาลิกา

นางวิชาขา เกิดในตระกูลเศรษฐี ในเมืองภททียะ แคว้นอังคะ บิดาชื่อว่า ธัญชัย มารดาชื่อว่า สุมนาเทวี และปู่ชื่อ เมณฑกเศรษฐี ขณะที่เธอมีอายุอยู่ในวัย ๗ ขวบ เป็นที่รักคจแกวตาดวงใจของเมณฑกฯ ผู้เป็นปู่ยิ่งนัก

เมื่อเมณฑกเศรษฐีได้ทราบข่าวว่า พระพุทธเจ้าพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์จำนวนมาก กำลังเสด็จมาสู่ เมืองภททียะ จึงได้มอบหมายให้วิชาขาพร้อมด้วยบริวาร ออกไปรับเสด็จที่นอกเมือง ขณะที่พระพุทธองค์ ประทับพักผ่อนพระอริยาบถอยู่นั้น วิชาขาพร้อมด้วยบริวาร เข้าไปเฝ้ากราบถวายบังคมแล้วนั้ ณ ที่อันสมควร แก่ตน พระพุทธองค์ทรงแสดงพระธรรมเทศนาให้พวกเธอฟัง เมื่อจบลงก็ได้บรรลุป็นพระโสดาบันด้วยกัน ทั้งหมด

ส่วนเมณฑกเศรษฐี เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จมาถึงแล้วจึงรีบเข้าเข้าไปเฝ้า ได้ฟังพระธรรมเทศนา ก็ได้ บรรลุป็นพระโสดาบันเช่นกัน แล้วกราบทูลอาราธนาพระพุทธเจ้าพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ที่ติดตามเสด็จทั้งหมด เข้าไปรับอาหารบิณฑบาต ณ ที่บ้านของตน ตลอดระยะเวลา ๑๕ วัน ที่ประทับอยู่ที่ภททียะนครนั้น

พระเจ้าปเสนทิโกศลแห่งเมืองสวตถิ และพระเจ้าพิมพิสารแห่งเมืองราชคฤห์ มีความเกี่ยวดองกัน โดยต่างก็ได้ภคินี (น้องสาว) ของกันและกันมาเป็นมเหสี แต่เนื่องจากในเมืองสวตถิของพระเจ้าปเสนทิโกศล นั้น ไม่มีเศรษฐีตระกูลใหญ่ๆ ผู้มีทรัพย์สมบัติมาก และได้ทราบข่าวว่า ในเมืองราชคฤห์ของพระเจ้าพิมพิสาร มีเศรษฐีผู้มีทรัพย์สมบัติมากอยู่ถึง ๕ คน

ดังนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศล จึงเสด็จมายังเมืองราชคฤห์ เข้าเฝ้าพระเจ้าพิมพิสารแล้วแจ้ง ความประสงค์ที่มาในครั้งนี้ ก็เพื่อขอพระราชทานตระกูลเศรษฐีในเมืองราชคฤห์ไปอยู่ในเมืองสวตถิ สักตระกูลหนึ่ง

พระเจ้าพิมพิสารได้สดับแล้วตอบว่า การโยกย้ายตระกูลใหญ่ๆ เพียงหนึ่งตระกูลก็เหมือนกับ แผ่นดินทรุด แต่เพื่อรักษาสัมพันธไมตรีต่อกันไว้ หลังจากที่ได้ปรึกษากับอำมาตย์ทั้งหลายแล้ว เห็นพ้อง ต้องกันว่า สมควรยกตระกูลธัญชัยเศรษฐี ให้ไปอยู่ในเมืองสวตถิกับพระเจ้าปเสนทิโกศล

ธัญชัยเศรษฐี ได้ขนย้ายทรัพย์สมบัติพร้อมทั้งบริวารและสัตว์เลี้ยงทั้งหลาย เดินทางสู่พระนคร สวตถิพร้อมกับพระเจ้าปเสนทิโกศล และเมื่อเดินทางเข้าเขตแคว้นของพระเจ้าปเสนทิโกศลแล้ว ขณะที่พัก ค้างแรมระหว่างทางก่อนเข้าเมือง เขาเห็นว่าภูมิประเทศบริเวณที่พักนั้นเป็นชัยภูมิเหมาะสมดี อีกทั้งตนเอง ก็มีบริวารติดตามมาเป็นจำนวนมาก ถ้าไปตั้งบ้านเรือนภายในเมืองก็จะคับแคบ จึงขออนุญาตพระเจ้า ปเสนทิโกศลก่อตั้งบ้านเมือง ณ ที่นั้น และได้ชื่อว่าเมืองใหม่นี้ว่า สาเกต ซึ่งห่างจากเมืองสวตถิ ๗ โยชน์

ในเมืองสาวัตถีนั้น มีเศรษฐีตระกูลหนึ่งเป็นที่รู้จักกันในชื่อว่า มิคเรเศรษฐี มีบุตรชื่อว่า ปุณณวัฒนกุมารเมื่อเจริญวัยสมควรที่จะมีภรรยาได้แล้ว บิดามารดาขอให้เขาแต่งงานเพื่อสืบทอดวงศ์ตระกูล แต่เขาเองไม่มีความประสงค์จะแต่งงาน เมื่อบิดามารดาบเร้ามากขึ้น จึงหาอุบายเลี่ยงโดยบอกแก่บิดามารดาว่า ถ้าได้หญิงที่มีความงามครบทั้ง ๕ อย่าง ซึ่งเรียกว่าเบญจกัลยาณีแล้วจึงจะยอมแต่งงาน

เบญจกัลยาณี ความงามของสตรี ๕ อย่าง คือ

๑. เกสกลยาณี ผงงาม คือ หญิงที่มีผมหยาวยาวถึงสะเอวแล้วปลายผมหงอนขึ้น
๒. มัสกลยาณี เนื้องาม คือ หญิงที่มีริมฝีปากแดงดุจผลตำลึงสุกและเรียบชิตสนิทันดี
๓. อัญชลียาณี กระดูงาม คือ หญิงที่มีฟันสีขาวประดุจสังข์และเรียบเสมอกัน
๔. ฉวิกยาณี ผิวงาม คือ หญิงที่มีผิวงามละเอียด ถ้าดำก็ดำดังดอกบัวเขียว ถ้าขาวก็ขาวดัง

ดอกกรรณิกา

๕. วยกลยาณี วัยงาม คือ หญิงที่แม้จะคลอดบุตรถึง ๑๐ ครั้ง ก็ยังคงสภาพร่างกายสวยดุจตลอดครั้งเดียว

บิดามารดาเมื่อได้ฟังแล้ว จึงให้เชิญพราหมณ์ผู้เชี่ยวชาญในด้านอติถิลักษณะมาถามว่าหญิงผู้มีความงามดังกล่าวนี้มีหรือไม่ เมื่อพวกรพราหมณ์ตอบว่ามี จึงส่งพราหมณ์เหล่านั้นออกเที่ยวแสวงหาตามเมืองต่างๆ พร้อมทั้งมอบพวงมาลัยและเครื่องทองหมั้นไปด้วย

พวกรพราหมณ์เที่ยวแสวงหาไปตามเมืองต่างๆ ทั้งเมืองเล็กเมืองใหญ่ จนมาถึงเมืองสาเกต ได้พบนางวิสาขา มีลักษณะภายนอกถูกต้องตามตำราอติถิลักษณะครบทุกประการ ขณะนั้นนางพร้อมกับหญิงบริวารออกมาเที่ยวเล่นน้ำกันที่ท่าน้ำ ขณะนั้น ฝนตกลงมาอย่างหนัก หญิงบริวารทั้งหลายพากันวิ่งหลบหนีฝนเข้าไปในศาลาแต่นางวิสาขายังคงเดินด้วยอาการปกติ ทำให้พวกรพราหมณ์ทั้งหลายรู้สึกแปลกใจ ประกอบกับต้องการจะเห็นลักษณะฟันของนางด้วย จึงถามว่า ทำไม เธอจึงไม่วิ่งหลบหนีฝนเหมือนกับหญิงอื่นๆ นางวิสาขาตอบว่า คน ๔ พวกเมื่อวิ่งจะดูไม่งาม ได้แก่

๑. พระราชา ผู้ทรงประดับด้วยเครื่องอาภรณ์พร้อมสรรพ
๒. บรรพชิต ผู้ครองผ้ากาสาปัสตร์
๓. สตรี ผู้ชื่อว่าเป็นหญิงทั้งหลาย นอกจากจะดูไม่งามแล้วอาจเกิดอุบัติเหตุจนเสียโฉม หรือพิการ จะทำให้เสื่อมเสียและหมดคุณค่า
๔. ข้างมงคล ตัวประดับด้วยเครื่องอาภรณ์สำหรับข้าง

พวกรพราหมณ์ได้เห็นปัญญอันฉลาดและคุณสมบัติเบญจกัลยาณี ครบทุกประการแล้ว จึงขอให้นางพาไปที่บ้านเพื่อทำการสู่ขอต่อพ่อแม่ตามประเพณี เมื่อสอบถามถึงชาติตระกูลและทรัพย์สมบัติก็ทราบว่ามีเสมอกัน จึงสวมพวงมาลัยทองให้นางวิสาขาเป็นการหมั้นหมายและกำหนดวันวิวาห์มงคล

ธัญชัยเศรษฐี ได้สั่งให้ช่างทองทำเครื่องประดับ ชื่อ มหาลดาปสาธน์ เพื่อมอบให้แก่ลูกสาว ซึ่งเป็นเครื่องประดับชนิดพิเศษ เป็นชุดยาวติดต่อกันตั้งแต่ศีรษะจรดปลายเท้า ประดับด้วยเงินทองและรัตนอันมีค่าถึง ๙ โกฏิกหาปณะ ค่าแรงฝีมือช่างอีก ๑ แสน เป็นเครื่องประดับหญิงอื่นๆ ไม่สามารถจะประดับได้ เพราะมีน้ำหนักมาก นอกจากนี้ธัญชัยเศรษฐียังได้มอบทรัพย์สินเงินทองของใช้ต่างๆ รวมทั้งข้าทาสบริวาร และฝูงโคอีกจำนวนมากมายมมหาศาล อีกทั้งส่งภุมมพิณผู้มีความชำนาญพิเศษด้านต่างๆ ไปเป็นที่ปรึกษาดูแลประจำตัวอีก ๘ นายด้วย

ก่อนที่นางวิสาขาจะไปสู่ตระกูลของสามี ธัญชัยเศรษฐีได้อบรมมารยาทสมบัติของกุลสตรีผู้จะไปสู่ตระกูลของสามี โดยให้โอวาท ๑๐ ประการ เป็นแนวปฏิบัติ คือ

โอวาทข้อที่ ๑ **ไฟในอย่านำออก** หมายความว่า อย่านำความไม่ดีของพ่อผัว แม่ผัว และสามีออกไปพูดให้คนภายนอกฟัง

โอวาทข้อที่ ๒ **ไฟนอกอย่านำเข้า** หมายความว่า เมื่อคนภายนอกตำหนิพ่อผัว แม่ผัว และสามีอย่างไรอย่านำมาพูดให้คนในบ้านฟัง

โอวาทข้อที่ ๓ **ควรให้แก่คนที่ให้เท่านั้น** หมายความว่า ควรให้แก่คนที่ยืมของไปแล้วแล้วนำมาส่งคืน

โอวาทข้อที่ ๔ **ไม่ควรให้แก่คนที่ไม่ให้** หมายความว่า ไม่ควรให้แก่คนที่ยืมของไปแล้วแล้วไม่นำมาส่งคืน

โอวาทข้อที่ ๕ **ควรให้ทั้งแก่คนที่ให้และไม่ให้** หมายความว่า เมื่อญาติมิตรผู้ยากจนมาขอความช่วยเหลือพึงพาอาศัย เมื่อให้ไปแล้วจะให้คืนหรือไม่ให้คืน ก็ควรให้

โอวาทข้อที่ ๖ **พึงนั่งให้เป็นสุข** หมายความว่า ไม่นั่งในที่กีดขวางพ่อผัว แม่ผัว และสามี

โอวาทข้อที่ ๗ **พียงนอนให้เป็นสุข** หมายความว่า ไม่ควรนอนก่อนพ่อผัว แม่ผัว และสามี

โอวาทข้อที่ ๘ **พึงบริโภคให้เป็นสุข** หมายความว่า ควรจัดให้พ่อผัว แม่ผัว และสามีบริโภคแล้วตนจึงบริโภคภายหลัง

โอวาทข้อที่ ๙ **พึงบำเรอไฟ** หมายความว่า ให้มีความสำนึกอยู่เสมอว่า พ่อผัว แม่ผัว และสามีเป็นเหมือนกองไฟ และพญานาคที่จะต้องบำรุงดูแล

โอวาทข้อที่ ๑๐ **พียงอบน้อมเทวดาภายใน** หมายความว่า ให้มีความสำนึกอยู่เสมอว่าพ่อผัว แม่ผัว และสามีเป็นเหมือนเทวดาที่จะต้องให้ความนอบน้อม

เมื่อนางวิสาขา เข้ามาสู่ตระกูลของสามีแล้ว เพราะความที่เป็นผู้ได้รับการอบรมสั่งสอนเป็นอย่างดี ตั้งแต่วัยเด็ก และเป็นผู้มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด มีน้ำใจเจรจาไพเราะ ให้ความเคารพผู้ที่มีวัยสูงกว่าตน จึงเป็นที่รักใคร่และชอบใจของคนทั่วไป ยกเว้นมีการเศรษฐีผู้เป็นบิดาของสามีซึ่งมีจิตฝักใฝ่ในนันทบวชเผลอหลงผิด โดยให้ความเคารพนับถือว่าเป็นพระอรหันต์ และนิมนต์ให้มาบริโภคโภชนาหารที่บ้านของตนแล้วสั่งให้คนไปตามนางวิสาขามาไหว้พระอรหันต์ และให้มาช่วยจัดเลี้ยงอาหารแก่เณรภิกษุเหล่านั้นด้วย

นางวิสาชา ผู้เป็นอริยสาวิกาชั้นพระโสดาบัน พอได้ยินคำว่าพระอรหันต์ ก็รู้สึกปีติยินดี รีบมายังเรือนของมิกคารเศรษฐี แต่พอได้เห็นอเจลลชีเปลือย ก็ตกใจ จึงกล่าวว่า ผู้ไม่มีความละอายเหล่านี้ จะเป็นพระอรหันต์ไม่ได้ พร้อมทั้งกล่าวติเตียนมิกคารเศรษฐีแล้วกลับที่อยู่ของตน ต่อมาอีกวันหนึ่ง ขณะที่มิกคารเศรษฐีกำลังบริโภคอาหารอยู่โดยมีนางวิสาชาคอยปรนนิบัติอยู่ใกล้ๆ ได้มีพระเถระเที่ยวบิณฑบาตผ่านไปมา หยุดยืนที่หน้าบ้านของมิกคารเศรษฐี นางวิสาชาทราบคิดว่าเศรษฐีแม้จะเห็นพระเถระแล้วก็ทำเป็นไม่เห็น นางจึงกล่าวกับพระเถระว่า นิมนต์พระคุณเจ้าไปข้างหน้าก่อนเถิด ท่านเศรษฐีกำลังบริโภคของเก่าอยู่

เศรษฐี ได้ฟังดังนั้นแล้วจึงโกรธเป็นที่สุด หยุดบริโภคอาหารทันที แล้วสั่งให้บริวารจับและขับไล่ นางวิสาชาให้ออกจากบ้านไป แต่ก็ไม่มีใครกล้าเข้ามาจับ นางวิสาชาขอชี้แจงแก่กุกุมพิตัง ๘ จึงกล่าวกับเศรษฐีว่า เรื่องนี้นางวิสาชาไม่มีความผิด

เมื่อมิกคารเศรษฐี ฟังคำชี้แจงของลูกสะใภ้แล้วก็หายโกรธขัดเคือง และกล่าวขอโทษนางพร้อมทั้งอนุญาตให้นางนิมนต์พระพุทธรูปพร้อมด้วยพระภิกษุมารับอาหารบิณฑบาตในเรือนตน ขณะที่นางวิสาชาจัดถวายภัตตาหารแด่พระพุทธรูปเจ้าและพระภิกษุอยู่นั้น ก็ได้ให้คนไปเชิญมิกคารเศรษฐีมาร่วมถวายภัตตาหารด้วย แต่เศรษฐีเมื่อมาแล้วไม่กล้าที่จะออกไปสู่พระพักตร์พระพุทธรูปเจ้า เพราะไม่มีศรัทธาเลื่อมใส จึงแอบนั่งอยู่หลังม่าน เมื่อเสร็จภัตกิจแล้ว พระพุทธรูปเจ้าทรงแสดงพระธรรมเทศนา ส่วนมิกคารเศรษฐีแม้จะหลบอยู่หลังม่านก็มีโอกาสได้ฟังธรรมด้วยจนจบ และได้สำเร็จเป็นพระโสดาบันบุคคลในพระพุทธศาสนา เป็นสัมมาทิฐิบุคคลตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

ทันใดนั้น มิกคารเศรษฐีได้ออกจากม่านตรงเข้าไปหานางวิสาชาใช้ปากอุดถันลูกสะใภ้และประกาศให้ได้ยินทั่วกัน ณ ที่นั้นว่า ตั้งบัดนี้เป็นต้นไป ขอเธอจงเป็นมารดาของข้าพเจ้า และตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา นางวิสาชาก็ได้นามว่า มิกคารมารดา คนทั่วไปนิยมเรียกนางว่า วิสาขามิกคารมารดา

ในบรรดาอุบาสิกทั้งหลาย นางวิสาขานับว่าเป็นผู้มีบุญสั่งสมมาตั้งแต่อดีตชาติมาเป็นพิเศษกว่าอุบาสิกคนอื่น ๆ หลายประการ เช่น

๑. ลักษณะของผู้มีวัยงาม คือ แม้วนางจะมีอายุมาก มีลูกชาย - หญิง ถึง ๒๐ คน ลูกเหล่านั้นแต่งงานมีลูกอีกคนละ ๒๐ คน นางก็มีหลานนับได้ ๔๐๐ คน หลานเหล่านั้นแต่งงานมีลูกอีกคนละ ๒๐ คน นางวิสาขามีเหลนนับได้ ๘,๐๐๐ คน ดังนั้น คนจำนวน ๘,๔๒๐ คน มีต้นกำเนิดมาจากนางวิสาชา นางมีอายุยืน ได้เห็นหลาน ได้เห็นเหลนทุกคน แม้นางมีอายุถึง ๑๒๐ ปี แต่ขณะเมื่อนั่งอยู่ในกลุ่มลูก หลาน เหลน นางจะมีลักษณะวัยใกล้เคียงกับคนเหล่านั้น คนพวกอื่นจะไม่สามารถทราบได้ว่านางวิสาชาคือคนไหน แต่จะสังเกตได้เมื่อเวลาจะลุกขึ้นยืน ธรรมดาคนหนุ่มสาวจะลุกได้ทันที แต่สำหรับคนแก่จะต้องใช้มือยันพื้นช่วยพยุงกายและจะยกกันขึ้นก่อน นั่นแหละจึงจะทราบว่านางวิสาชาคือคนไหน

๒. นางมีกำลังมากเท่ากับช้าง ๕ เชือกรวมกัน ครั้งหนึ่ง พระราชามีพระประสงค์จะทดลองกำลังของนางจึงรับสั่งให้ปล่อยช้างพลายตัวที่มีกำลังมากเพื่อให้วิ่งชน นางวิสาขานางเห็นช้างวิ่งตรงเข้ามา จึงคิดว่า ถ้ารับช้างนี้ด้วยมือข้างเดียวแล้วผลักไป ช้างก็จะเป็นอันตรายถึงชีวิต เราจะเป็นบาป ควรจะรักษาชีวิตช้างไว้จะดีกว่า นางจึงใช้นิ้วมือเพียงสองนิ้วจับช้างที่วิ่งแล้วเหวี่ยงไป ปรากฏว่าช้างถึงกับล้มลงแต่ไม่เป็นอันตราย

โดยปกติ นางวิสาขาจะไปวัดวันละ ๒ ครั้ง คือ เช้า - เย็น และเมื่อไปก็จะไม่ไปมือเปล่า ถ้าไปเวลาเช้า ก็จะมีของเคี้ยวของฉันเป็นอาหารถวายพระ ถ้าไปเวลาเย็นก็จะถือน้ำปานะไปถวาย เพราะนางมีปกติ ทำอย่างนี้เป็นประจำ จนเป็นที่ทราบกันดีทั้งพระภิกษุสามเณรและอุบาสกอุบาสิกาทั้งหลาย แม้นางเอง ก็ไม่กล้าที่จะไปวัดด้วยมือเปล่า ๆ เพราะละอายที่พระภิกษุหนุ่มสามเณรน้อยต่างก็จะมองดูที่มีมือว่านาง ถืออะไรมา และก่อนที่นางจะออกจากวัดกลับบ้าน นางจะเดินเยียมเยือนถามไถ่ความสุข ความทุกข์ และความประสงค์ของพระภิกษุสามเณร และเยียมภิกษุใช้จนทั่วถึงทุก ๆ รูปก่อนแล้วจึงกลับบ้าน

วันหนึ่ง เมื่อนางมาถึงวัด ได้ทอดเครื่องประดับมหาลดาปสาธน์ มอบให้หญิงสาวผู้ติดตามถือไว้ เมื่อเสร็จกิจการฟังธรรมและเยียมเยือนพระภิกษุสามเณรแล้ว ขณะเดินกลับบ้าน ได้บอกหญิงรับใช้ส่งเครื่องประดับให้ แต่หญิงรับใช้ลืมไว้ที่ศาลาฟังธรรม นางจึงให้กลับไปนำมา แต่สั่งว่า แต่สั่งว่า ถ้าพระอานนท์ เก็บรักษาไว้ก็ไม่ต้องเอาคืนมา ให้มอบถวายท่านไป เพราะนางคิดว่าจะไม่ประดับเครื่องประดับที่พระคุณเจ้า ถูกต้องสัมผัสแล้ว ซึ่งพระอานนท์ท่านก็มักจะเก็บรักษาของที่อุบาสกอุบาสิกาลืมไว้เสมอ และก็เป็นที่ไปตามที่นางคิดไว้จริง ๆ แต่นางก็กลับคิดได้อีกว่า เครื่องประดับนี้ไม่มีประโยชน์แก่พระเถระ ดังนั้น นางจึงขอรับคืนมา แล้วนำมาขายในราคา ๙ โกฎิ กับ ๑ แสนกหาปณะ ตามราคาทุนที่ทำไว้ แต่ก็ไม่มีใครมีทรัพย์พอที่จะซื้อไว้ได้ จึงซื้อเอาไว้เองซึ่งการนำทรัพย์เท่าจำนวนนั้นมาซื้อที่ดินและวัสดุก่อสร้างดำเนินการสร้างวัด ถวายเป็นพระอารามประทับของพระพุทธเจ้า และเป็นที่อยู่อาศัยจำพรรษาของพระภิกษุสงฆ์สามเณร พระพุทธเจ้ารับสั่งให้พระมหาโมคคัลลานะ เป็นผู้อำนวยการดูแลการก่อสร้างซึ่งมีลักษณะเป็นปราสาท ๒ ชั้น มีห้องสำหรับพระภิกษุพักอาศัยชั้นละ ๕๐๐ ห้อง โดยใช้เวลาในการก่อสร้างถึง ๙ เดือน และเมื่อสำเร็จเรียบร้อยแล้วได้นามว่า วัดบุพพาราม

โดยปกติ นางวิสาขาจะกราบทูลอาราธนาพระพุทธองค์พร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์มาฉันภัตตาหารที่บ้านเป็นประจำ เมื่อการจัดเตรียมภัตตาหารเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็จะให้สาวใช้ไปกราบทูลอาราธนาพระพุทธองค์และพระภิกษุสงฆ์ให้เสด็จไปยังบ้านของนาง วันหนึ่ง สาวใช้ได้มาตามปกติเหมือนทุกวันแต่วันนั้นมีฝนตกลงมา พระสงฆ์จึงพากันเปลือยกายอาบน้ำฝน เมื่อสาวใช้มาเห็นเข้าก็ตกใจ เพราะความที่ตนมีปัญญา น้อยคิดว่าเป็นนักบวชซีเปลือย จึงรีบกลับไปแจ้งแก่นางวิสาขาว่า

ข้าแต่พระแม่เจ้า วันนี้ที่วัดไม่มีพระอยู่เลย เห็นแต่ซีเปลือยแก้ผ้าอาบน้ำกันอยู่

นางวิสาขาได้ฟังคำบอกเล่าของสาวใช้แล้ว ด้วยความที่นางเป็นพระอริยบุคคลชั้นโสดาบัน เป็นมหาอุบาสิกา เป็นผู้ที่มีปัญญาศรัทธาเลื่อมใส มีความใกล้ชิดกับพระภิกษุสงฆ์ จึงทราบเหตุการณ์โดยตลอดว่า พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้พระภิกษุมีผ้าสำหรับใช้สอยเพียง ๓ ผืน คือ ผ้าจีวรสำหรับห่มผ้าสังฆาฏิสำหรับห่มซ้อน และผ้าสบงสำหรับนุ่ง ดังนั้น เมื่อเวลาพระภิกษุจะอาบน้ำ จึงไม่มีผ้าสำหรับผลัด ก็จำเป็นต้องเปลือยกาย อาศัยเหตุนี้ เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จประทับที่บ้านและเสร็จภัตกิจแล้ว นางจึงได้เข้าไปกราบทูลขอพร เพื่อถวายผ้าอาบน้ำฝนแก่พระภิกษุสงฆ์ พระพุทธองค์ประทานอนุญาตตามที่ขอนั้น และนางเป็นบุคคลแรกที่ได้ถวายผ้าอาบน้ำฝนแก่พระภิกษุสงฆ์

นางวิสาขา ได้ชื่อว่าเป็นมหาอุบาสิกาผู้ยิ่งใหญ่ เป็นยอดแห่งอุปัฏฐายิกา ทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา ด้วยวัตถุตุปัจจัยไทยทานต่างๆ ทั้งที่ถวายเป็นของสงฆ์ส่วนรวม และถวายเป็นส่วนบุคคล คือแก่พระภิกษุแต่ละรูปๆ การทำบุญของนางนับว่าครบถ้วนทุกประการตามหลักของบุญกิริยาวัตถุ ดังคำที่นางเปล่งอุทานในวันฉลองวัดบุพพาราม ที่นางสร้างถวายนั่นด้วยคำว่า

ความปรารถนาใด ๆ ที่เราตั้งไว้ในกาลก่อน ความปรารถนานั้น ๆ ทั้งหมดของเราได้สำเร็จเสร็จสิ้น สมบูรณ์ทุกประการแล้ว

ความปรารถนาเหล่านั้น คือ

๑. ความปรารถนาที่จะสร้างปราสาทด้วยปูนถวายเป็นวิหารทาน
๒. ความปรารถนาที่จะถวายเตียง ตั้ง พูก หมอน เป็นเสนาสนภณห์
๓. ความปรารถนาที่จะถวายสลากภัตเป็นโภชนทาน
๔. ความปรารถนาที่จะถวายผ้ากาสาวพัสตร์ ผ้าเปลือกไม้ ผ้าฝ้าย เป็นจีวรทาน
๕. ความปรารถนาที่จะถวายเนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย เป็นเภสัชทาน

ความปรารถนาเหล่านั้นของนางวิสาขาสำเร็จครบถ้วนทุกประการ สร้างความเอิบอิ่มใจแก่นาง ยิ่งนักนางจึงเดินเวียนเทียนรอบปราสาทอันเป็นวิหารทานพร้อมทั้งเปล่งอุทานดังกล่าว พระภิกษุทั้งหลาย ได้เห็นกิริยาอาการของนางแล้ว ต่างก็รู้สึกประหลาดใจไม่ทราบว่าจะเกิดอะไรขึ้นกับนาง จึงพร้อมใจกันเข้าไปกราบทูลถามพระพุทธเจ้าว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ตั้งแต่ได้พบเห็นและรู้จักนางวิสาขาก็เป็นเวลานาน พวกข้าพระองค์ ไม่เคยเห็นนางขับร้องเพลงและแสดงและแสดงอาการอย่างนี้มาก่อน แต่วันนี้นางอยู่ในท่ามกลางการแวดล้อมของบรรดาบุตรธิดาและหลาน ๆ ได้เดินเวียนรอบปราสาทและบ่นพิมพ์คำล้ากับร้องเพลง เข้าใจว่าดีของนางคงจะกำเริบ หรือไม่นางก็คงจะเสียจริตไปแล้วหรืออย่างไรพระเจ้าข้า

พระพุทธองค์ตรัสแก่ภิกษุเหล่านั้นว่า

ภิกษุทั้งหลาย ธิดาของเรามีได้ขับร้องเพลงหรือเสียจริตอย่างที่พวกเธอเข้าใจ แต่ที่ธิดาของเราเป็นอย่างนั้น ก็เพราะความปิติยินดีที่ความปรารถนาของตนที่ตั้งไว้นั้นสำเร็จลุล่วงสมบูรณ์ทุกประการ นางจึงเดินเปล่งอุทานออกมาด้วยความอิ่มเอมใจ

ด้วยเหตุที่นางได้อุปัฏฐากบำรุงพระภิกษุสงฆ์ และได้ถวายวัตถุตุปัจจัยในพระพุทธศาสนา เป็นจำนวนมาก ดังกล่าวมา พระพุทธเจ้าจึงได้ทรงประกาศยกย่องนางในตำแหน่งเอตทัคคะ เป็นผู้เลิศกว่าอุบาสิกาทั้งหลายในฝ่าย ผู้เป็นทายิกา

ใบความรู้ที่ ๑๖

มัลลิกาเทวี

๒๕. มัลลิกาเทวี

พระนางมัลลิกาเทวี เป็นพระอัครมเหสีของพระเจ้าปเสนทิโกศล พระนางขณะนั้นมีอายุได้ ๑๖ ปี เป็นธิดาของนายมาลาการ หรือช่างดอกไม้ อาศัยอยู่ที่เมืองสาวัตถี แคว้นโกศล มีนามเดิมว่า สิริจิต นางเป็นผู้มีบุญมาก มีรูปร่างผิวพรรณงดงามรวมถึงเป็นผู้มีปัญญา เฉลียวฉลาด และมีความกตัญญูต่เวทีทุก ๆ วันนางจะช่วยการงานของบิดา โดยไปเก็บดอกไม้มาให้บิดาทำพวงมาลัย

อยู่มาวันหนึ่ง นางได้นำเอาขนมถั่วใส่กระเช้าดอกไม้ ไปยังสวนดอกไม้ ได้พบพระพุทธเจ้ากับทั้งพระภิกษุสงฆ์ เสด็จเข้าไปบิณฑบาตในพระนคร ก็ดีใจ ได้อาขมนเหล่านั้นใส่ลงในบาตรของพระพุทธเจ้า เมื่อไหว้แล้ว ก็เกิดปิติมีพระพุทธเจ้าเป็นอารมณ์แล้วยืนนิ่งอยู่ เมื่อพระพุทธองค์ทอดพระเนตรแล้วก็ทรงแสดงอาการแยมให้ปรากฏ พระอานนท์จึงทูลถามถึงสาเหตุที่ทรงแยม พระองค์ตรัสว่า

อานนท์ กุมาริกานี้จะได้เป็นอัครมเหสีของพระราชาโกศลในวันนี้ ด้วยผลที่ถวายขนมถั่ว จากนั้นธิดาของช่างดอกไม้ไปถึงสวนดอกไม้ ร้องเพลงไปพลางเก็บดอกไม้ ขณะนั้นพระเจ้าปเสนทิโกศลสุบรรพายแพ้วพระเจ้าอชาตศัตรู แล้วทรงม้าเสด็จหนีมาถึงสวนดอกไม้ ได้สดับเสียงเพลง ก็เกิดความพอพระทัยต่อเจ้าของเสียง เสด็จเข้าไปที่สวนดอกไม้สนทนากันได้ความว่า กุมาริกานี้ยังไม่มีสามี จึงโปรดให้ขึ้นหลังม้าเข้าสู่พระนคร และโปรดให้พานางไปสู่เรือนตระกูล พอถึงเวลาเย็นก็โปรดให้มารับด้วยสักการะใหญ่ อภิเชกบนกองแก้วแล้วตั้งให้เป็นพระอัครมเหสี ด้วยความเป็นผู้มีปัญญาและความเฉลียวฉลาด ทำให้พระนางมัลลิกาทรงเป็นที่โปรดปรานของพระเจ้าปเสนทิโกศลเป็นอย่างมาก ได้ถวายทานที่ไม่มีใครเหมือน เรียกทานนี้ว่า **อสทิสทาน**

สมัยหนึ่ง เมื่อพระพุทธเจ้าทรงจาริกพร้อมทั้งพระภิกษุบริวารจำนวน ๕๐๐ รูป เสด็จเข้าไปถึงวัดพระเชตวัน เมืองสาวัตถี แคว้นโกศล พระเจ้าปเสนทิโกศลได้เข้าเฝ้า กราบทูลอาราธนาเพื่อจะถวายอาคันตุกะทาน ในวันรุ่งขึ้น (อาคันตุกะ คือ ผู้มา) คือถวายทานแด่พระพุทธเจ้าและพระภิกษุสงฆ์ทั้งหมดที่ตามเสด็จมาด้วย แล้วตรัสเรียกขานครวว่า จงมาดูทานของเราเถิด เมื่อชาวบ้านได้เห็นทานของพระราชา ก็ได้อาราธนาพระพุทธเจ้าเพื่อเตรียมถวายทานบ้าง โดยถวายทานอันประณีตและมากยิ่งขึ้นกว่าพระราชาชาวบ้านและพระราชาทำสลับกันไปมา กลายเป็นการแข่งขันทำบุญไปโดยไม่รู้ตัว พระเจ้าปเสนทิโกศลก็ไม่อาจจะหาของแปลก ๆ พิสดารกว่าชาวบ้าน เพราะว่าชาวบ้านมีมาก ย่อมหาของพิสดารกว่า เมื่อเป็นดังนี้ทำให้เกิดความวิตกว่า จะทำอย่างไรจึงจะให้ทานได้แปลกและดีกว่าชาวบ้าน ทำให้พระเจ้าปเสนทิโกศลกลุ่มพระทัยมาก เวลานั้นพระนางมัลลิกาได้มาเข้าเฝ้า พระราชาจึงตรัสถามขอความช่วยเหลือจากพระนาง พระนางมัลลิกาเทวีต้องการที่จะถวายอสทิสทาน (ทานที่ไม่มีใครเหมือน) อยู่แล้ว เมื่อพระเจ้าปเสนทิโกศลมีพระประสงค์จะถวายทานอันยิ่งกว่าชาวนคร จึงกราบทูลให้พระองค์รับสั่งทำดังนี้ คือ

๑) ให้ทำมณฑปทำด้วยไม้สาละไว้สำหรับพระสงฆ์ ๕๐๐ รูปนั่ง และใช้ไม้ขนานเอาไว้ถ่างขาทำเป็นโต๊ะส่วนพระที่เกินจาก ๕๐๐ รูปนั้น นั่งอยู่นอกวงเวียน

๒) ให้ทำเศวตฉัตร ๕๐๐ คัน

๓) ให้ใช้ช่าง ๕๐๐ เชือก ถือเศวตฉัตรกันอยู่เบื้องหลังพระภิกษุสงฆ์ ๕๐๐ รูป

๔) ให้ทำเรือที่ทำจากทองคำแท้ๆ ๘ ลำ หรือ ๑๐ ลำ เรือเหล่านี้จะอยู่ท่ามกลางมณฑป

๕) ให้เจ้าหญิง ๑ องค์ นั่งบดของหอมท่ามกลางพระภิกษุ ๒ รูป และเจ้าหญิง ๑ องค์จะถือพัดถวายแด่พระภิกษุ ๒ รูป ดังนั้น ภิกษุ ๕๐๐ รูป ก็มีเจ้าหญิง ๕๐๐ องค์

๖) เจ้าหญิงที่เหลือ จะทำของหอมที่บดแล้วไปใส่ในเรือนท่ามกลางมณฑปทุก ๆ ลำ เจ้าหญิงบางพวกจะถือดอกอุบลเขียวหรือดอกบัวเขียวเคล้าของหอม เพื่อให้ภิกษุรับเอากลิ่นอบ (เจ้าหญิง ส่วนใหญ่จะเป็นธิดาของกษัตริย์ และป็นธิดาของกษัตริย์ข้างเคียง คือ น้องๆรองลงไป ซึ่งสมัยนั้น พระราชามีพระมเหสีถึง ๑๐๐ กว่าพระองค์ จึงไม่เป็นที่ประหลาดใจหากว่าจะมีเจ้าหญิงถึง ๑,๐๐๐ กว่าพระองค์)

ทำเช่นนี้แล้ว ก็จะชนะประชาชนชาวพระนคร เนื่องด้วยชาวพระนครไม่มีเจ้าหญิง ไม่มีเศวตฉัตร และไม่มีช่างมากเทียบกับพระราชาก็ได้ เมื่อพระราชาก็ได้สดับเช่นนั้นแล้ว ก็ทรงดีพระทัย รับสั่งให้ตามทีพระนางมัลลิกาเหวกราบทุกประการ

เมื่อพระเจ้าปเสนทิโกศลรับสั่งให้จัดเตรียมทุกอย่างแล้ว ปรากฏว่าช่างอย่างใดก็ไม่พอสำหรับพระภิกษุ ๑ รูป กล่าวคือ ช่างมีมาก แต่ช่างเชื่องนั้นไม่มีพอ จะเหลือก็แต่ช่างที่ดุร้าย พระราชาจึงตรัสแก่พระนางมัลลิกาให้ทราบความตลอดแล้ว ตรัสถามว่า จะทำอย่างไรดี เพราะพระองค์เกรงว่า ช่างดุร้ายจะเข้าทำร้ายพระสงฆ์ พระนางมัลลิกาได้กราบทูลว่า ทราบว่ามีช่างดุร้ายเชือกหนึ่งที่ถึงแม้จะดุร้าย ก็สามารถจะปราบได้ด้วยกำลังใจ เมื่อพระราชายังไม่ทรงทราบว่าทำได้อย่างไร นางจึงกราบทูลอีกว่า ให้ช่างที่ดุร้ายนั้น ยืนใกล้ๆพระผู้เป็นเจ้า นามว่าองค์ลิมาล เนื่องด้วยช่างเชือกนี้ เคยต่อสู้กับองค์ลิมาลมาไม่ใช่น้อย แต่เวลานี้ท่านเป็นพระอรหันต์แล้ว ก็ได้อาศัยบารมีของท่านทำให้ลูกช่างอยู่ในอาการสงบ ใช้หางสอดเข้าไปในระหว่างขาตั้งหูทั้งสองขึ้น ยืนหลับตาอยู่

มหาชนได้แลดูช่างที่ดุร้าย ยืนทรงเศวตฉัตรเพื่อพระองค์ลิมาลเถระ ก็มีความคิดว่า ช่างดุร้ายปานนั้น พระองค์ลิมาลเถระ ย่อมปราบพยศได้ เมื่อจัดเตรียมเรียบร้อยแล้ว พระราชาได้กราบทูลพระพุทธเจ้าว่า หม่อมฉันขอถวายสิ่งของทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นเรือนทอง เตี้ย ตั่ง รวมทรัพย์ทั้งหมดที่พระราชากวายเป็นวันเดียวถึง ๑๔ โภกวิ รวมทั้งเศวตฉัตรหนึ่ง บัลลังก์สำหรับนั่งหนึ่ง เชิงบาตรหนึ่ง ตั่งสำหรับ เช็ดเท้าหนึ่ง ซึ่งเป็นของมีราคาสูง ประมาณค่าไม่ได้ อสทิสถานเป็นทานอันยิ่งใหญ่ที่พระพุทธองค์ตรัสว่า พระพุทธเจ้า ๑ องค์ จะมีคนถวายอสทิสถานครั้งเดียวในชีวิต และคนที่ถวายอสทิสถานได้นั้น ต้องเป็นผู้หญิง

พระนางมัลลิกาเทวีนั่น ไม่มีพระราชโอรส เมื่อทรงพระครรภ์ใกล้คลอด พระเจ้าปเสนทิโกศลปรารถนาจะได้พระราชโอรส เมื่อประสูติแล้ว ปรากฏว่าเป็นพระราชธิดา ยิ่งความผิดหวังมาแต่พระเจ้าปเสนทิโกศลพระองค์จึงทรงเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อปรับทุกข์ พระองค์ตรัสปลอบพระทัยว่า พระโอรสหรือธิดานั้น ไม่สำคัญ เพศไม่ได้เป็นตัวบ่งบอกความแตกต่างในด้านความสามารถ สตรีที่มีความเฉลียวฉลาด ประพฤติธรรม และเป็นมารดาของบุคคลสำคัญ ย่อมประเสริฐกว่าบุรุษ ด้วยพระดำรัสนี้ ยิ่งความพอพระทัยแก่พระเจ้าปเสนทิโกศลเป็นอย่างมาก

ครั้งหนึ่ง พระเจ้าปเสนทิโกศล ตรัสถามพระนางมัลลิกาเทวีว่า พระนางรักพระองค์หรือไม่รักมากเพียงใด พระนางมัลลิกาตอบว่า พระนางรักตนเองมากกว่าสิ่งใด เมื่อได้สดับเช่นนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลก็นึกความน้อยพระทัย ทรงคิดว่า พระนางไม่ได้รักพระองค์เสมอชีวิตนาง เมื่อได้โอกาส ได้กราบทูลพระพุทธเจ้าด้วยเรื่องนี้ พระพุทธองค์ตรัสว่า ที่พระนางมัลลิกาเทวีตอบมานั้น ถูกต้องแล้ว เพราะความรักทั้งหลายในโลกย่อมไม่มีความรักใดเทียมความรักที่มีต่อตนเองได้ พระนางมัลลิกาเทวีทรงยึดมั่นในสัจจะตรัสความจริงเช่นนี้แล้ว พระราชาควรจะชื่นชมยินดี พระเจ้าปเสนทิโกศลได้ฟังแล้วจึงคลายความน้อยพระทัยลง

ครั้นอยู่ต่อมา วันหนึ่งพระนางมัลลิกาเทวีเสด็จเข้าไปยังซุ้มสำหรับสรงสนาน ทรงชำระพระโอษฐ์แล้ว ทรงน้อมพระสรีระลงปรารภเพื่อจะชำระพระขม มีสุนัขตัวโปรดตัวหนึ่ง เข้าไปพร้อมกับพระนางที่เดียว มั่นเห็นพระนางน้อมลงเช่นนั้น จึงเริ่มจะทำอสังกรรมสันทวะ มั่นเห็นพระนางทรงยินดีผัสสะของมัน จึงได้ประทับยืนอยู่ พระราชาทรงทอดพระเนตรทางพระแกลในปราสาทชั้นบน ทรงเห็นกิริยานั้น ในเวลาพระนางเสด็จมาจากซุ้มน้ำนั้น จึงตรัสว่า หลิงถ้อย จงฉิบหาย เพราะเหตุไร เจ้าจึงได้ทำกรรมเห็นปานนี้

พระนางทูลว่า ผู้ใดผู้หนึ่งเข้าไปซุ้มน้ำนี้ ผู้เดียวเท่านั้น ก็ปรากฏเป็น ๒ คน แก่ผู้ที่เล็ดดูทางพระแกลนี้ พระเจ้าข้า ถ้าพระองค์ไม่ทรงเชื่อหม่อมฉัน ขอเชิญพระองค์เสด็จเข้าไปยังซุ้มน้ำนั้น หม่อมฉันจะเล็ดดูพระองค์ทางพระแกลนี้

พระราชาติดจะเขลา จึงทรงเชื่อถ้อยคำของพระนาง แล้วเสด็จเข้าไปยังซุ้มน้ำ ฝ่ายพระนางเทวีนั่น ทรงยืนทอดพระเนตรอยู่ที่พระแกล ทูลว่า มหาราชผู้มืดเขลา ชื่ออะไรนั้น พระองค์ทรงทำสันทวะกับนางแพะ แม้เมื่อพระราชาจะตรัสว่า นางผู้เจริญฉันมิได้ทำกรรมเห็นปานนั้น ก็ทูลว่า แม้หม่อมฉันเห็นเองหม่อมฉันจะเชื่อพระองค์ไม่ได้ พระราชทรงสดับคำนั้นแล้ว ก็ทรงเชื่อว่า ผู้เข้าไปซุ้มน้ำนี้ ผู้เดียวเท่านั้น ก็ยอมปรากฏเป็น ๒ คนแน่

พระนางมัลลิกา ทรงดำริว่า พระราชานี้ อันเราลวงได้แล้ว ก็เพราะพระองค์โง่เขลา เราทำกรรมชั่วแล้ว ก็พระราชานี้ เรากล่าวด้วยคำไม่จริง แลแม้พระพุทธเจ้า จะทรงทราบกรรมนี้ของเรา พระอัครสาวกทั้ง ๒ ก็ดี พระอสีติมหาสาวกก็ดี ย่อมทราบ ตายจริง เราทำกรรมหนักแล้ว ทราบว่าพระนางมัลลิกานี้ได้เป็นสหายในอสทิสถานของพระราชา

ก็ในอิทธานั้น การบริจาคที่ทรงทำในวันหนึ่ง มีค่าถึงทรัพย์ ๑๔ โกฎิ ก็เสวตฉัตร บัลลังก์ประทับนั่งเชิงบาตร ตั้งสำหรับรองพระบาท ของพระพุทธเจ้า ๔ อย่างนี้ ได้มีค่านับไม่ได้ในเวลาจะสิ้นพระชนม์ พระนางมัลลิกานั้น มิได้ทรงนึกถึงการบริจาคใหญ่เห็นปานนั้น ทรงระลึกถึงกรรมอันลามกนั้นอย่างเดียว สิ้นพระชนม์แล้ว ก็บังเกิดในอเวจี ใหม่ในนรกตลอด ๗ วันเท่านั้น ในวันที่ ๘ จุตินจากที่นั่นแล้ว เกิดในดุสิตภพ เมื่อพระนางได้สิ้นพระชนม์ พระเจ้าปเสนทิโกศลได้ไปกราบทูลถามพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์ทรงบันดาลด้วยฤทธิ์ให้พระเจ้าปเสนทิโกศลลี้มที่ถามเรื่องพระนางมัลลิกาเทวี เพราะหากว่าพระเจ้าปเสนทิโกศลทราบว่ พระนางบังเกิดในอเวจีนรกก็จะไม่ยอมทำบุญอีกต่อไป เพราะพระนางมัลลิกาเทวีนั้ ทำบุญไว้มากยังตกรกพอผ่านไป ๗ วันแล้ว พระพุทธองค์ทรงคลายฤทธิ์ พระเจ้าปเสนทิโกศลก็ทรงถามว่า ณ เวลานี้ พระนางมัลลิกาเทวีไปเกิดที่ไหน พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า ณ เวลานี้พระนางไปบังเกิดในดุสิตภพ

พระเจ้าปเสนทิโกศล ได้ฟังพระพุทธดำรัสแล้ว ทรงหายจากความเศร้าโศกเสียใจ กลับได้รับความปีติเอิบอิมใจขึ้นมาแทน เมื่อควรแก่เวลาแล้ว ก็กราบทูลลากลับสู่พระราชนิเวศน์

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๕

ธรรมศึกษาชั้นโท สารการเรียนรู้ศาสนพิธี

เรื่อง ศาสนพิธี องค์ประกอบของศาสนา ประโยชน์ของศาสนพิธี

เวลา.....ชั่วโมง

และความสำคัญพิธีบำเพ็ญกุศลในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

๑. มาตรฐานการเรียนรู้

มาตรฐาน ธศ๒ รู้และเข้าใจอนุพุทธประวัติ ความสำคัญของพระพุทธศาสนา ปฏิบัติตนเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี และธำรงรักษาพระพุทธศาสนา

๒. ผลการเรียนรู้

รู้และเข้าใจ ความหมายของศาสนพิธี องค์ประกอบของศาสนา ประโยชน์ของศาสนพิธี และความสำคัญพิธีบำเพ็ญกุศลในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

๓. สารสำคัญ

ศาสนพิธี องค์ประกอบของศาสนา ประโยชน์ของศาสนพิธี และความสำคัญพิธีบำเพ็ญกุศลในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

๔. จุดประสงค์การเรียนรู้

๑. นักเรียนสามารถอธิบายความหมายของศาสนพิธี องค์ประกอบของศาสนา และประโยชน์ของศาสนพิธี ได้

๒. นักเรียนสามารถสรุปพิธีบำเพ็ญกุศลในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับวันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันเทโวโรหณะและวันธรรมสวนะได้

๕. สารการเรียนรู้

องค์ประกอบของศาสนา

- ความหมายของศาสนพิธี	- ประโยชน์ของศาสนพิธี

พิธีบำเพ็ญกุศลในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

- วันเข้าพรรษา	- ความเป็นมาของวันเข้าพรรษา
- การอยู่จำพรรษา ๒ อย่าง	- สัตตมหากรณียะ
- ประโยชน์ของวันเข้าพรรษา	- พิธีถวายดอกไม้ธูปเทียนวันเข้าพรรษา
- วันออกพรรษา	- ความเป็นมาของการปวารณา
- ประโยชน์ของวันออกพรรษา	- วันเทโวโรหณะ
- ความเป็นมาของวันเทโวโรหณะ	- การจัดพิธีตักบาตรเทโวโรหณะ

- ระเบียบพิธีตักบาตรเทโวโรหณะ
- วันธรรมสวนะ
- ความเป็นมาของวันธรรมสวนะ
- วันโกน
- ประโยชน์ของวันธรรมสวนะ

๖. กระบวนการจัดการเรียนรู้

ขั้นสืบค้นและเชื่อมโยง

๑. ครูและนักเรียนสนทนากันเกี่ยวกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา โดยใช้คำถามนำเพื่อพัฒนาทักษะการคิดและเชื่อมโยงไปสู่การเรียนรู้ ดังนี้

- วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา มีวันอะไรบ้าง
- ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เราควรปฏิบัติอย่างไร
- วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา มีความสำคัญต่อใคร ฯลฯ

๒. ครูให้นักเรียนทุกคนร่วมอภิปรายคำว่า วันเข้าพรรษา และวันออกพรรษา โดยเขียนอธิบายลงในกระดาษที่ครูแจกให้ สุ่มตัวอย่างนักเรียนนำเสนอหน้าชั้นเรียน

ขั้นฝึก

๓. ครูให้นักเรียนศึกษาใบความรู้ที่ ๑๗ เรื่องความหมายของศาสนพิธี องค์ประกอบของศาสนา และประโยชน์ของศาสนพิธี โดยให้เขียนสรุปลงในสมุดบันทึกของตนเอง ครูสุ่มนักเรียนออกมานำเสนอหน้าชั้นเรียน ๒-๓ คน ครูคอยตรวจสอบความถูกต้องและชื่นชมนักเรียนที่ทำได้ดี

๔. แบ่งกลุ่มนักเรียนออกเป็น ๔ กลุ่ม กลุ่มละเท่า ๆ กัน โดยใช้กระบวนการกลุ่ม ให้แต่ละกลุ่มศึกษาใบความรู้ที่ ๑๘ เรื่องพิธีบำเพ็ญกุศลในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

- กลุ่มที่ ๑ เรื่องวันเข้าพรรษา
- กลุ่มที่ ๒ เรื่องวันออกพรรษา
- กลุ่มที่ ๓ เรื่องวันเทโวโรหณะ
- กลุ่มที่ ๔ เรื่องวันธรรมสวนะ

และร่วมกันทำใบกิจกรรมที่ ๖ แล้วนำผลงานกลุ่มนำเสนอหน้าชั้นเรียน

ขั้นประยุกต์

๕. ครูและนักเรียนช่วยกันประเมินผล และชื่นชมผลงานกลุ่มที่ทำได้ดีที่สุด

๖. ครูกับนักเรียนร่วมกันสรุปความหมายของศาสนพิธี องค์ประกอบของศาสนา ประโยชน์ของศาสนพิธี และพิธีบำเพ็ญกุศลในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับวันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันเทโวโรหณะและวันธรรมสวนะ และส่งสมุดบันทึก

๗. นักเรียนทำแบบทดสอบหลังเรียน และครูตรวจให้คะแนน

๗. ภาระงาน/ชิ้นงาน

ที่	ภาระงาน	ชิ้นงาน
๑	สรุปความหมายของศาสนพิธี องค์ประกอบของศาสนา และประโยชน์ของศาสนพิธี	สมุดบันทึก
๒	การคำตอบถามพิธีบำเพ็ญกุศลในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับ วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันเทโวโรหณะและวันธรรมสวนะ	ใบกิจกรรมที่ ๖

๘. สื่อ/แหล่งการเรียนรู้

๑. ใบความรู้ที่ ๑๗ เรื่องความหมายของศาสนพิธี องค์ประกอบของศาสนา และประโยชน์ของศาสนพิธี
๒. ใบความรู้ที่ ๑๘ เรื่องพิธีบำเพ็ญกุศลในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับวันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันเทโวโรหณะและวันธรรมสวนะ
๓. ใบกิจกรรมที่ ๖
๔. สมุดบันทึก
๕. แบบทดสอบหลังเรียน

๙. การวัดและประเมินผล

สิ่งที่ต้องการวัด	วิธีวัด	เครื่องมือ	เกณฑ์การประเมิน
๑. อธิบายความหมายของศาสนพิธี องค์ประกอบของศาสนา และประโยชน์ของศาสนพิธีได้ ๒. สรุปพิธีบำเพ็ญกุศลในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับวันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันเทโวโรหณะและวันธรรมสวนะได้	- ตรวจผลงาน - สังเกต	- แบบประเมินผลงาน - แบบสังเกตพฤติกรรม การปฏิบัติกิจกรรมกลุ่ม	ผ่าน = ได้คะแนนตั้งแต่ร้อยละ ๖๐ ขึ้นไป ไม่ผ่าน = ได้คะแนนต่ำกว่าร้อยละ ๖๐

แบบสังเกตพฤติกรรมการปฏิบัติกิจกรรมกลุ่ม

ข้อที่	รายการ	ระดับคะแนน		
		๓ คะแนน	๒ คะแนน	๑ คะแนน
๑	ความร่วมมือในการทำกิจกรรม	ให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมทุกกิจกรรม	ให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมบางกิจกรรม	ให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมบ้าง
๒	การแสดง/การรับฟังความคิดเห็น	แสดงความคิดเห็น และรับฟังความคิดเห็นของคนส่วนมากเป็นสำคัญ	แสดงความคิดเห็น และรับฟังความคิดเห็นของคนอื่นบ้าง	แสดงความคิดเห็น และรับฟังความคิดเห็นของคนอื่นน้อย
๓	การตั้งใจ/การแก้ไขปัญหาในการทำงาน	มีความตั้งใจและร่วมแก้ไขปัญหาในการทำงานกลุ่มดีมาก	มีความตั้งใจและร่วมแก้ไขปัญหาในการทำงานกลุ่มดี	มีความตั้งใจและร่วมแก้ไขปัญหาในการทำงานกลุ่มบ้าง
๔	ความถูกต้องของเนื้อหา	สรุปเนื้อหาได้ถูกต้องตรงประเด็นและครบถ้วน	สรุปเนื้อหาได้ถูกต้องตรงประเด็น	สรุปเนื้อหาได้ถูกต้องตรงประเด็นบ้าง
๕	วิธีการนำเสนอผลงาน	นำเสนอผลงานได้อย่างถูกต้องตามขั้นตอน น่าสนใจและเนื้อหาครบถ้วน	นำเสนอผลงานได้อย่างถูกต้องตามขั้นตอน น่าสนใจ แต่ขาดเนื้อหาบางส่วน	นำเสนอผลงานตามขั้นตอนได้บ้าง

เกณฑ์การตัดสิน

เกณฑ์	ร้อยละ	คะแนน
ผ่าน	๖๐ ขึ้นไป	๙ - ๑๕
ไม่ผ่าน	ต่ำกว่า ๖๐	๐ - ๘

หมายเหตุ เกณฑ์การตัดสินสามารถปรับใช้ตามความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย

แบบประเมินผลงาน

ใบกิจกรรมที่ ๖

ข้อที่	ระดับคะแนน		
	๓ คะแนน	๒ คะแนน	๑ คะแนน
๑-๑๐	ตอบคำถามถูกต้อง ตรงประเด็น	ตอบคำถามถูกต้อง ตรงประเด็นส่วนใหญ่	ตอบคำถามถูกต้องและ ตรงประเด็นน้อย

เกณฑ์การตัดสิน

เกณฑ์	ร้อยละ	คะแนน
ผ่าน	๖๐ ขึ้นไป	๑๘ - ๓๐
ไม่ผ่าน	ต่ำกว่า ๖๐	๐ - ๑๗

หมายเหตุ เกณฑ์การตัดสินสามารถปรับใช้ตามความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย

แบบประเมินผลการเรียนรู้

แบบทดสอบหลังเรียน

เกณฑ์การประเมิน	
ตอบถูกได้ ๑ คะแนน	ตอบผิดได้ ๐ คะแนน

เกณฑ์การตัดสิน

เกณฑ์	ร้อยละ	คะแนน
ผ่าน	๖๐ ขึ้นไป	๓ - ๕
ไม่ผ่าน	ต่ำกว่า ๖๐	๐ - ๒

ใบกิจกรรมที่ ๖

พิธีบำเพ็ญกุศลในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับวันเข้าพรรษา
วันออกพรรษา วันเทโวโรหณะ และวันธรรมสวนะ

กลุ่มที่.....		
ชื่อ.....	ชั้น.....	เลขที่.....
ชื่อ.....	ชั้น.....	เลขที่.....
ชื่อ.....	ชั้น.....	เลขที่.....
ชื่อ.....	ชั้น.....	เลขที่.....

คำชี้แจง ให้นักเรียนตอบคำถามต่อไปนี้ จำนวน ๑๐ ข้อ (๓๐ คะแนน)

๑. พิธีเข้าพรรษา มีความหมายและกำหนดการไว้อย่างไร

.....

.....

.....

๒. พิธีออกพรรษา มีความหมายและกำหนดการไว้อย่างไร

.....

.....

.....

๓. สัตตาหะกรณียะ มีความหมายว่าอย่างไรและมีอะไรบ้าง

.....

.....

.....

๔. วันเทโวโรหณะ คือวันอะไร มีชื่อเรียกอีกอย่างว่าวันอะไร

.....

.....

.....

๕. การตัดบาตรเทโวโรหณะ ทางวัดและอุบาสก อุบาสิกา มีการเตรียมตัวอย่างไร

.....

.....

.....

๖. พิธีตัดบาตรดอกไม้คือพิธีอะไร นิยมจัดขึ้นที่วัดอะไร อำเภออะไร จังหวัดอะไร

.....

.....

.....

๗. วันธรรมะสวนะคือวันอะไร มีมาตั้งแต่เมื่อไร

.....

.....

.....

๘. การจัดให้มีพระธรรมเทศนานั้น เพราะมีความเชื่ออย่างไร

.....

.....

.....

๙. ประโยชน์ของวันธรรมะสวนะมีอะไรบ้าง

.....

.....

.....

๑๐. การทำวัตรหมายถึงอะไรมีขั้นตอนในการทำวัตรอย่างไร

.....

.....

.....

เฉลยใบกิจกรรมที่ ๒

พิธีบำเพ็ญกุศลในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับวันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันเทโวโรหนะ และวันธรรมสวนะ

๑. พิธีเข้าพรรษา มีความหมายและกำหนดการไว้อย่างไร

ตอบ เข้าพรรษา หมายถึงพิธีที่พระสงฆ์ประชุมพร้อมเพรียงกันในสีมาประกอบพิธีทำอุสโสถสวด พระปาฏิโมกข์ กำหนดในวันอุโบสถทุกกึ่งเดือน

๒. พิธีออกพรรษา มีความหมายและกำหนดการไว้อย่างไร

ตอบ ออกพรรษา หมายถึง พิธีพระสงฆ์ประชุมพร้อมกันในสีมาประกอบพิธีทำปาณา ตามวินัย นิยมกำหนดวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ซึ่งปาวารณาแล้วต้องรอรออยู่รับอรุณในวัดนั้นอีก ๑ ราตรี

๓. สัตตาหะ มีความหมายว่าอย่างไร

ตอบ สัตตาหะ หมายถึง เมื่อเข้าพรรษาแล้วมีกิจจำเป็นที่จะไป ก็ทรงอนุญาตให้ไปด้วยสัปดาห์ละ ๗ วันกลับมาพรรษาไม่ขาด

๔. วันเทโวโรหนะ คือวันอะไร มีชื่อเรียกอีกอย่างว่าวันอะไร

ตอบ วันเทโวโรหนะ คือ วันที่พระพุทธองค์เสด็จลงจากเทวโลก เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า วันพระเจ้าเปิดโลก

๕. การตักบาตรเทโวโรหนะ ทางวัดและอุบาสก อุบาสิกา มีการเตรียมตัวอย่างไร

ตอบ การตักบาตรเทโวโรหนะ ทางวัดมีการเตรียม ดังนี้

๑. พระพุทธรูปยืน ๑ องค์ ขนาดพอสมควร ประดิษฐานบนรถทรงหรือคานหาม ประดับด้วย ดอกไม้ ราชวัตรฉัตรธง

๒. เตรียมสถานที่

๓. แจ้งกำหนดพิธีให้ทายกทายิกาทราบล่วงหน้า

การตักบาตรเทโวโรหนะ ทางวัดและอุบาสก อุบาสิกา มีการเตรียมตัวดังนี้

๑. เตรียมภัตตาหารหรือสิ่งของสำหรับใส่บาตร ตามกำลังศรัทธา นอกจากอาหารหวานคาว สำหรับตักบาตรแล้ว มีสิ่งเป็นสัญลักษณ์ของพิธี คือ ข้าวต้มลูกโยน

๒. ถึงกำหนดวันตักบาตร นำเครื่องตักบาตรไปจัดตั้งตามสถานที่ที่ทางวัดจัดให้

๓. เมื่อตักบาตรเสร็จ เป็นอันเสร็จพิธี

๖. พิธีตักบาตรดอกไม้คือพิธีอะไร นิยมจัดขึ้นที่วัดอะไร อำเภออะไร จังหวัดอะไร

ตอบ พิธีตักบาตรดอกไม้ คือพิธีที่ชาวบ้านจะนำดอกเข้าพรรษาไปถวายพระสงฆ์ ซึ่งดอกไม้ชนิดนี้จะออกเฉพาะช่วงเข้าพรรษา ซึ่งเป็นงานประเพณีประจำจังหวัดสระบุรี

๗. วันธรรมะสวณะคือวันอะไร มีมาตั้งแต่เมื่อไร

ตอบ วันธรรมะสวณะ คือ วันกำหนดประชุมฟังธรรมที่เรียกเป็นสามัญว่า วันพระ พุทธบริษัทปฏิบัติสืบเนื่องมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล

๘. การจัดให้มีพระธรรมเทศนานั้น เพราะมีความเชื่ออย่างไร

ตอบ เพราะถือกันว่า พระพุทธศาสนาจะตั้งอยู่ได้ยั่งยืน ก็ด้วยการประกาศ เผยแผ่พุทธธรรม คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า

๙. ประโยชน์ของวันธรรมสวณะมีอะไรบ้าง

ตอบ ประโยชน์ของวันธรรมสวณะ

๑. เป็นวันทำบุญ

๒. เป็นวันรักษาศีล

๓. เป็นวันฟังธรรม

๔. เป็นวันปฏิบัติธรรม

๕. เป็นวันสวดพระปาฏิโมกข์ ทำสังฆกรรมของพระภิกษุสงฆ์

๑๐. การทำวัตรหมายถึงอะไรมีขั้นตอนในการทำวัตรอย่างไร

ตอบ การทำวัตร หมายถึง การทำกิจวัตรของพระภิกษุสามเณร และอุบาสกอุบาสิกาเป็นการกระทำกิจที่เป็นประจำจนเป็นวัตรปฏิบัติ เรียกสั้นๆว่า ทำวัตร มีขั้นตอน คือ สวดบูชาพระรัตนตรัย สวดพิจารณาปัจจัยที่บริโภคทุกวันตามหน้าที่สวดเจริญกัมมัฏฐานตามสมควร และสวดอนุโมทนาทานของทนาย กับสวดแผ่กุศล

แบบทดสอบวัดผลการเรียนรู้

ผลการเรียนรู้ที่ ๕ รู้และเข้าใจความหมายของศาสนพิธี องค์ประกอบของศาสนา ประโยชน์ของศาสนพิธี และความสำคัญพิธีบำเพ็ญกุศลในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

จำนวน ๕ ข้อ คะแนน ๕ คะแนน

คำชี้แจง ให้นักเรียนเลือกคำตอบที่ถูกต้องที่สุดเพียงข้อเดียว

๑. แบบอย่างที่ยึดปฏิบัติในทางศาสนา เรียกว่าอะไร
 - ก. ศาสนาปฏิบัติ
 - ข. ศาสนธรรม
 - ค. ศาสนศึกษา
 - ง. ศาสนพิธี
๒. วันสำคัญทางพระพุทธศาสนาเราควรไปเวียนเทียนที่ไหน
 - ก. วัด
 - ข. สุเหร่า
 - ค. โบสถ์คริสต์
 - ง. ถูกทุกข้อ
๓. บุคคลใดมีหน้าที่ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา
 - ก. พระภิกษุ
 - ข. อุบาสก
 - ค. อุบาสิกา
 - ง. พุทธศาสนิกชน
๔. วันเทโวโรหณะ หมายถึงวันอะไร
 - ก. วันเทวดาลงมาประชุมฟังธรรม
 - ข. วันพระพุทธเจ้าเสด็จขึ้นสู่เทวโลก
 - ค. วันพระพุทธเจ้าเสด็จลงจากเทวโลก
 - ง. วันทรงแสดงยมกปาฏิหาริย์
๕. วันเข้าพรรษาตรงกับวันอะไร
 - ก. วันขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๘
 - ข. วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘
 - ค. วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘
 - ง. วันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๘

เฉลยแบบทดสอบวัดผลการเรียนรู้

ผลการเรียนรู้ที่ ๕ รู้และเข้าใจ ความหมายของศาสนพิธี องค์ประกอบของศาสนา ประโยชน์ของ
ศาสนาพิธีและความสำคัญพิธีบำเพ็ญกุศลในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

ข้อ ๑ ง

ข้อ ๒ ก

ข้อ ๓ ก

ข้อ ๔ ค

ข้อ ๕ ข

ใบความรู้ที่ ๑๗

ศาสนพิธี องค์ประกอบของศาสนา และประโยชน์ของศาสนพิธี

ารัมภบท

ศาสนพิธี แปลตามศัพท์ว่าพิธีทางศาสนา หมายถึง วิธี ระเบียบ แบบแผน หรือแบบอย่างที่ใช้ปฏิบัติพิธีกรรมทางศาสนา เมื่อนำมาใช้ในพระพุทธศาสนา จึงหมายถึงระเบียบแบบแผนหรือแบบอย่างที่ใช้ปฏิบัติในพระพุทธศาสนา

ศาสนพิธีเป็นสิ่งที่มียุอยู่ในทุกศาสนา แต่มีความแตกต่างกันไปตามความเชื่อและคำสอนของศาสนา หรือลัทธินั้นๆ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นภายหลัง เมื่อมีศาสนาเกิดขึ้นแล้ว จึงมีพิธีกรรมต่างๆ เกิดขึ้นตามมา เมื่อศาสนานั้นๆ มีผู้นับถือมากขึ้น พิธีกรรมชนิดเดียวกันอาจมีการปฏิบัติเหมือนกันบ้าง แตกต่างกันบ้างในศาสนิกชนต่างกลุ่มต่างพื้นที่ ต่อมานักปราชญ์ทางศาสนานั้นๆ จึงได้วางระเบียบแบบแผนในการปฏิบัติพิธีกรรมแต่ละพิธีไว้เป็นแบบอย่าง เพื่อให้การปฏิบัติพิธีกรรมเรื่องนั้นๆ เป็นไปในทางเดียวกัน เรียกชื่อว่า ศาสนพิธี ท่านผู้รู้บางท่านเปรียบพิธีกรรมหรือศาสนพิธีว่าเป็นเหมือนเปลือก หรือกระพี้ที่ห่อหุ้มแก่นของต้นไม้ คือแก่นแท้ของศาสนาไว้ แต่ความจริงทั้งสองส่วนนี้จะต้องอาศัยกันและกัน กล่าวคือ หากไม่มีแก่นแท้ของศาสนา ศาสนพิธีก็อยู่ได้ไม่นาน หรือหากมีเฉพาะแก่นแท้ของศาสนาแต่ไม่มีศาสนพิธี แก่นแท้ของศาสนาที่อยู่ได้ไม่นาน เช่นเดียวกับต้นไม้ที่มีแต่เปลือกไม่มีแก่น หรือมีแต่แก่นไม่มีเปลือกฉะนั้น ปัจจุบันได้มีจุดหักเหในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ทางพระพุทธศาสนา อาจทำให้ผู้ที่ยังไม่เข้าใจแก่นแท้ของหลักธรรมไปยึดถือว่าศาสนพิธีนั้น คือแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา ซึ่งนับว่าเป็นอันตรายอย่างยิ่งต่อพระพุทธศาสนา ดังนั้น จึงต้องศึกษาทำความเข้าใจให้ถูกต้องว่า อะไรคือเปลือก อะไรคือแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา เพื่อจะได้ปฏิบัติได้อย่างถูกต้องตามความมุ่งหมายของหลักธรรมคำสอน

องค์ประกอบของศาสนา

ศาสนา แปลว่า คำสอน หมายถึง หลักธรรมคำสอนของศาสดาผู้ก่อตั้งศาสนานั้นๆ รวมทั้งหลักธรรมคำสอนของศาสนาที่ไม่มีศาสดาผู้ก่อตั้ง ศาสนาโดยทั่วไปมีองค์ประกอบที่สำคัญ ๕ ประการ คือ

๑. **ศาสดา** ผู้ก่อตั้งศาสนา ศาสนาที่มีผู้นับถือมากเป็นที่รู้จักกันดีในประเทศไทย และได้รับการรับรองจากทางราชการ คือ ศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม ลัทธิหรือซิกข์ ล้วนมีศาสดาผู้ก่อตั้งศาสนาทั้งสิ้น ยกเว้นศาสนาพราหมณ์ - ฮินดูเท่านั้นไม่มีศาสดาผู้ก่อตั้ง เป็นศาสนาที่นับถือสืบต่อกันมาแต่โบราณ

๒. **ศาสนธรรม** หลักธรรมคำสอน ที่ศาสดาประกาศเผยแผ่แก่ชาวโลก

๓. **ศาสนิกหรือสาวก** คือ ผู้รับฟังหลักธรรมคำสั่งสอนที่ศาสดาประกาศแล้วมีศรัทธาเลื่อมใสและปฏิบัติตาม

๔. ศาสนสถานหรือศาสนวัตถุ คือ สถานที่ใช้ประกอบพิธีของศาสนานั้นๆ หรือรูปเคารพของศาสนา เป็นต้น

๕. ศาสนพิธี คือ พิธีกรรมทางศาสนาซึ่งแตกต่างกันไปตามความเชื่อในหลักธรรมคำสอน
ประโยชน์ของศาสนพิธี

ศาสนพิธี แม้จะได้รับการเปรียบเทียบกับเป็นเพียงเปลือกหรือกระพี้ของศาสนาก็ตาม แต่ศาสนพิธีที่ปฏิบัติได้ถูกต้อง เรียบร้อย มีประโยชน์ทั้งแก่ศาสนาและผู้ปฏิบัติ คือ

๑. ทำให้พิธีมีความถูกต้องเรียบร้อยงดงาม สำเร็จประโยชน์ตามวัตถุประสงค์
๒. เพิ่มความศรัทธาปสาทะ ความเชื่อความเลื่อมใสแก่ผู้พบเห็น
๓. เป็นเครื่องแสดงเกียรติยศของเจ้าภาพและผู้ร่วมพิธี
๔. เป็นการรักษาวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงามของชาติไว้

ใบความรู้ที่ ๑๘

พิธีบำเพ็ญกุศลในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

บทที่ ๑

พิธีบำเพ็ญกุศลในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

ทุกศาสนาล้วนมีวันสำคัญ เพื่อระลึกเหตุการณ์สำคัญที่เคยเกิดขึ้นแก่ศาสนิกชนผู้ก่อตั้ง และเกี่ยวเนื่องในพิธีกรรมหรือกิจกรรมที่เหล่าศาสนิกชนของศาสนานั้นๆ จัดขึ้นในโอกาสต่างๆ

พระพุทธศาสนาที่เช่นเดียวกันมีวันสำคัญที่กำหนดขึ้นสำหรับให้พุทธศาสนิกชนปฏิบัติ เพื่อน้อมรำลึกถึงคุณของพระรัตนตรัยและบำเพ็ญกุศลเป็นกรณีพิเศษด้วยอามิสบูชาและปฏิบัติบูชา วันสำคัญทางพระพุทธศาสนาพอสรุปได้ ดังนี้

๑. วันเข้าพรรษา
๒. วันออกพรรษา
๓. วันเทโวโรหนะ
๔. วันธรรมสวนะ (วันพระ)

วันเข้าพรรษา

คำว่า พรรษามาจากศัพท์บาลีว่า วสส ศัพท์สันสกฤตว่า วรช แปลว่า ฝนหรือฤดูฝน ภาษาไทยใช้ศัพท์ สันสกฤต แปลงเป็น พรรษา การเข้าพรรษาหรือจำพรรษา หมายถึงการที่พระภิกษุสงฆ์อธิษฐานจิตอยู่ประจำในสถานที่แห่งใดแห่งหนึ่งในฤดูฝนโดยจะไม่ไปค้างแรมในที่อื่น พิธีเข้าพรรษาจึงเป็นข้อปฏิบัติของพระสงฆ์โดยตรง จะต้องปฏิบัติตามข้อบัญญัติ ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติเป็นการเฉพาะสำหรับพระสงฆ์สาวก โดยกำหนดให้ทำพิธีอธิษฐานเข้าพรรษาในวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ ของทุกปี หรือเดือน ๘ หลัง ในปีที่มีเดือน ๘ สองหน เป็นวันสำคัญต่อเนื่องจากวันอาสาฬหบูชา ในส่วนที่เป็นงานพระราชพิธี ได้รวมวันสำคัญทั้ง ๒ เข้าเป็นพระราชพิธีเดียวกัน เรียกว่า พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศล เนื่องในวันอาสาฬหบูชาและเทศกาลเข้าพรรษาทางราชการกำหนดให้เป็นวันหยุดราชการประจำปี

พิธีบำเพ็ญพระราชกุศลวันเข้าพรรษา

ในวันแรม ๑ ค่ำเดือน ๘ ซึ่งเป็นวันเข้าพรรษา มีหมายกำหนดการบำเพ็ญพระราชกุศล พอสรุปได้ดังนี้

เวลาเช้า ประมาณ ๐๗.๐๐ น. เจ้าหน้าที่ฝ่ายพิธี กองศาสนูปถัมภ์ กรมการศาสนา นิมนต์พระสงฆ์จำนวน ๑๕๐ รูป เข้ารับพระราชทานอาหารบิณฑบาตของหลวง ณ บริเวณพระวิหารคด วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในพระบรมมหาราชวัง

ครั้นเวลาบ่าย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินไปยังพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เสด็จขึ้นโถงหลังบุษบก ซึ่งเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปนามนิรัตนปฏิมากร ทรงประกอบพิธีเปลี่ยนเครื่องทรงพระพุทธรูปนามนิรัตนปฏิมากร จากเครื่องทรงฤดูร้อนเป็นเครื่องทรงฤดูฝน และทรงถอดยอดพระรัศมีพระสัมพุทธพรรณีประจำฤดูร้อนออก ทรงเปลี่ยนส่วนยอดพระรัศมีประจำฤดูฝนถวาย (พระสัมพุทธพรรณี ประดิษฐานอยู่หน้าบุษบก ที่ประดิษฐานพระพุทธรูปนามนิรัตนปฏิมากร) ทรงพระสุหร่าย ทรงวางกระถางดอกไม้และจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการตามที่กล่าวแล้วข้างต้น ทรงรับพระมหาสังข์เพชรน้อย บรรจุน้ำที่ซบองค์พระพุทธรูปนามนิรัตนปฏิมากร สรงพระเศียร เสด็จไปทรงสุหร่ายน้ำพระพุทธรูปนต์ แก้วราชการที่เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทในพระอุโบสถ หลังพราหมณ์เบิกแว่นเวียนเทียน ๓ รอบแล้ว เสด็จพระราชดำเนินออกจากพระอุโบสถ ทรงพระสุหร่ายน้ำพระพุทธรูปนต์แก่ประชาชนที่มาเฝ้ารับเสด็จฯ บริเวณลานพระอุโบสถ สองข้างทางเสด็จพระราชดำเนิน จากนั้น เสด็จไปวัดบวรนิเวศวิหาร ทรงถวาย พุ่มเทียนพรรษาเป็นพุทธบูชา ณ พระอุโบสถ เป็นอันเสร็จพระราชพิธี

อนึ่งในพระอารามหลวงสำคัญอื่นๆ เช่น วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ผู้แทนพระองค์ไปถวายพุ่มเทียนพรรษาอีกส่วนหนึ่ง

ความเป็นมาของวันเข้าพรรษา

การเข้าพรรษา เป็นพุทธบัญญัติกำหนดให้พระภิกษุอธิษฐานอยู่ประจำสถานที่ไม่จาริกไปค้างแรม ในสถานที่อื่น เว้นแต่มีเหตุจำเป็น ตลอดระยะเวลา ๓ เดือน ช่วงฤดูฝน คือตั้งแต่แรม ๑ ค่ำเดือน ๘ ถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑

ก่อนพุทธกาล การอยู่จำพรรษาเป็นธรรมเนียมปฏิบัติของนักบวชนอกพระพุทธศาสนาในชมพูทวีปถือปฏิบัติกันมาก่อนแล้ว แต่คงไม่ได้ปฏิบัติกันเคร่งครัดนัก จึงเป็นเรื่องคันชินของคนในยุคนั้น สมัยต้นพุทธกาล ขณะพระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดเวฬุวัน เมืองราชคฤห์ เมื่อถึงฤดูฝน ภิกษุส่วนมากอยู่ประจำสถานที่เช่นเดียวกับนักบวชนอกศาสนา แต่มีกลุ่มพระภิกษุฉัพพัคคีย์ คือพระภิกษุ ๖ รูป ได้แก่ พระมัลลกะ พระโลหิตกะ พระเมตตियะ พระกุมมชกะ พระอัสสชิ และพระปุนัพพสุกะ พร้อมทั้งพระภิกษุที่เป็นสาธุศิษย์ประมาณ ๑,๕๐๐ รูป เทียวจาริกไปตามสถานที่ต่างๆ เนื่องจากขณะนั้นยังมิได้มีพุทธบัญญัติให้ภิกษุอยู่จำพรรษา การจาริกของท่านเหล่านั้นมีผลกระทบต่อการทำเกษตรกรรมของชาวบ้าน ทำให้ข้าวกล้าและพืชผักเสียหาย พวกชาวบ้านจึงพากันตำหนิติเตียนถึงการไม่หยุดจาริกในฤดูฝนของภิกษุเหล่านั้น เมื่อพระพุทธเจ้าทรงทราบ จึงให้ประชุมสงฆ์และทรงบัญญัติให้พระภิกษุอยู่จำพรรษาเป็นเวลา ๓ เดือนในฤดูฝน

ชาวพุทธในประเทศไทยได้มีการบำเพ็ญกุศลเนื่องในเทศกาลเข้าพรรษา ตั้งแต่สมัยสุโขทัย ดังความในศิลาจารึก หลักที่ ๑ ว่า “พ่อขุนรามคำแหงพ่อเมืองสุโขทัยนี้ ทั้งชาวแม่ชาวเจ้า ท่วยปั่วท่วยนาง ลูกเจ้าลูกขุนทั้งสิ้นทั้งหลาย ทั้งผู้ชายผู้หญิง ผูกท่วยมีศรัทธาในพระพุทธศาสนา ทรงศีลเมื่อพรรษาทุกคน” และได้มีการบำเพ็ญกุศลเนื่องในวันเข้าพรรษาสืบทอดมาจนปัจจุบัน แม้จะปฏิบัติแตกต่างกันบ้างตามยุคสมัย แต่หลักการใหญ่ที่ไม่แตกต่างกันคือ การทำบุญ ตักบาตร รักษาศีล ฟังพระธรรมเทศนา การปฏิบัติธรรม และการทำความดีอื่นๆ

การอยู่จำพรรษามี ๒ อย่าง

๑. การจำพรรษาดัน เรียกปฐิมิกาวาสอุปายิกา เริ่มตั้งแต่วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ ถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ในปีที่มีอธิกมาส คือเดือน ๘ สองหน ให้เลื่อนการจำพรรษาไปเป็นวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ หลัง
๒. การจำพรรษาหลัง เรียกปัจฉิมิกาวาสอุปายิกา เริ่มตั้งแต่วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๙ ถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ ปัจจุบันไม่ค่อยมีปฏิบัติ จึงไม่เป็นที่รู้จักกัน

สัตตาทกณียะ

การอยู่จำพรรษามีใช้เป็นข้อห้ามเด็ดขาดว่า ให้พระภิกษุต้องอยู่ประจำตลอด ๓ เดือน โดยไม่สามารถเดินทางไปไหนได้เลย มีพระบรมพุทธานุญาตให้พระภิกษุไปค้างคืนในสถานที่อื่นได้คราวละไม่เกิน ๗ วัน เรียกว่า สัตตาทกณียะ หรือเหตุพิเศษ ๔ ประการ คือ

๑. เพื่อนสหธรรมิกทั้ง ๕ คือ ภิกษุ ภิกษุณี สิกขมานา สามเณร และสามเณรีป่วยหรือบิดามารดาป่วยไปเพื่อดูแลพยาบาลได้
๒. ไปเพื่อจะยับยั้งเพื่อนสหธรรมิกที่อยากสึกมิให้สึกได้
๓. ไปเพื่อกิจของสงฆ์ เช่น กุฏิวิหารชำรุดเสียหาย ไปเพื่อหาอุปกรณ์มาสร้างซ่อมแซมได้
๔. ไปเพื่อฉลองศรัทธาพุทธศาสนิกชนนิมนต์ไปในพิธีบำเพ็ญบุญได้ หรือไปด้วยเหตุอื่นๆ อนุโลมเข้ากับทั้ง ๔ ข้อข้างต้นข้อใดข้อหนึ่งก็ได้

พระภิกษุผู้มีกิจธุระ ประสงค์จะสัตตาทะไปกระทำกิจนั้น พึงบอกลาพระภิกษุที่มีอยู่ และเปล่งวาจาแสดงเจตนาเป็นภาษามคธว่า อตถิ เม กิจจัง อิมัสมิ สัตตาทกณัตเตเร นิวัตติสสามิ แปลว่า ข้าพเจ้ามีกิจต้องไป จะกลับมาภายใน ๗ วัน หรือเพียงผูกใจอธิฐานด้วยตนเองก็ได้

ประโยชน์ของวันเข้าพรรษา

๑. ในสมัยพุทธกาล ป้องกันไม่ให้พระภิกษุจาริกไปเหยียบย่ำข้าวกล้าพืชพันธุ์ของชาวบ้าน เป็นเหตุให้ได้รับการติเตียน
๒. พระภิกษุได้หยุดพักผ่อน บรรเทาความเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้าจากการจาริกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพราะในสมัยก่อนใช้วิธีเดินเท้าไปยังสถานที่ต่างๆ เนื่องจากยังไม่มีถนนหนทางและพาหนะที่สะดวกเหมือนปัจจุบัน
๓. พระภิกษุได้อยู่ประจำเพื่อศึกษาปฏิบัติธรรมเพิ่มเติมและเตรียมความพร้อมจะจาริกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาหลังออกพรรษาแล้ว
๔. พุทธศาสนิกชนได้มีโอกาสนำบุญกุศลเป็นการพิเศษ เช่น ทำบุญตักบาตร รักษาศีล เจริญภาวนาถวายจตุปัจจัยไทยธรรม จดเว้นอบายมุข เช่นคนเคยดื่มสุราเป็นประจำ ก็อธิฐานจิตงดเว้นการดื่มตลอดพรรษา
๕. ทำให้มีพิธีทำบุญอื่นๆ เกิดขึ้น คือพิธีถวายเทียนพรรษาและพิธีถวายผ้าอาบน้ำฝน

พิธีถวายดอกไม้ธูปเทียนวันเข้าพรรษา

การถวายดอกไม้ธูปเทียนแด่พระภิกษุในวันเข้าพรรษา เพื่อให้พระภิกษุนำไปบูชาพระรัตนตรัย ได้มีมาแต่โบราณ แต่เป็นเพียงการปฏิบัติเฉพาะบุคคล เฉพาะที่โดยพุทธศาสนิกชนที่อยู่ใกล้วัดจะนำธูปเทียน และดอกไม้ตามที่ได้ในชุมชนไปถวายพระภิกษุในวัดใกล้บ้านของตน

พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลในวันเข้าพรรษา ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ผู้แทนพระองค์ ไปถวายพุ่มเทียนพรรษาในพระอารามหลวงสำคัญ เช่น วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม เมื่อผู้แทนพระองค์ ถวายพุ่มเทียนพรรษาแล้ว ก็มีพิธีถวายดอกไม้ (ดอกบัว) ธูปเทียน แด่พระภิกษุทั้งวัดเพื่อให้นำไปบูชา พระรัตนตรัยอีกด้วย

สำหรับพิธีตักบาตรดอกไม้ ซึ่งเป็นที่รู้จักกันแพร่หลายในปัจจุบัน คือพิธีตักบาตรดอกไม้ที่ วัดพระพุทธบาท อำเภอพระพุทธบาท จังหวัดสระบุรี เดิมนั้นชาวบ้านจะนำดอกไม้ที่เรียกกันว่าดอกเข้าพรรษา ไปถวายพระสงฆ์ ดอกไม้ชนิดนี้จะออกดอกเฉพาะช่วงเข้าพรรษาปีหนึ่งเพียงครั้งเดียวเท่านั้น และเกิดอยู่ ตามธรรมชาติบริเวณพื้นที่ใกล้ๆ วัด โดยมารอถวายพระสงฆ์ที่จะไปยังพระอุโบสถเพื่อประกอบพิธีอธิษฐาน เข้าพรรษาและได้ปฏิบัติเช่นนี้มาเป็นเวลานาน จนเป็นที่ทราบไปยังหมู่บ้านอื่นๆ จึงได้เริ่มมีพิธีตักบาตร ดอกไม้ขึ้น ต่อมาภาครัฐและเอกชนได้สนับสนุนให้มีการจัดพิธีตักบาตรดอกไม้ขึ้นเป็นงานประเพณีประจำ จังหวัดสระบุรี มีประชาชนจากจังหวัดอื่น ไปร่วมพิธีจำนวนมาก ต้องเพิ่มการตักบาตรดอกไม้เป็น ๒ วัน คือ วันขึ้น ๑๕ ค่ำ และแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ โดยจัดพิธีตักบาตรวันละ ๒ รอบ เพื่อรองรับศรัทธาของพุทธศาสนิกชน ทั่วไป

ปัจจุบันมีวัดหลายแห่งได้เห็นความศรัทธาของพุทธศาสนิกชนที่สนใจพิธีตักบาตรดอกไม้ จึงได้จัด พิธีตักบาตรดอกไม้ขึ้นในวัดของตนบ้าง โดยจำลองแบบพิธีกรรมมาจากวัดพระพุทธบาท เพื่ออำนวยความสะดวก แก่พุทธศาสนิกชนในพื้นที่ใกล้เคียง

วันออกพรรษา

วันออกพรรษา คือวันสุดท้ายของการอยู่จำพรรษาของพระภิกษุสงฆ์ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า วันปวารณา เป็นวันพระสงฆ์ทำสังฆปวารณาตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ อยู่ระหว่างเดือนตุลาคม ส่วนวันออกพรรษาหลังตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒

พิธีปวารณาออกพรรษาเป็นสังฆกรรมประเภทหนึ่งกำหนดโดยพระวินัยบัญญัติ เพื่อให้โอกาส พระสงฆ์ที่อยู่จำพรรษาร่วมกันตลอดไตรมาส หรือ ๓ เดือน สามารถกล่าวถวักเตือนและชี้บอกข้อผิดพลาด แก่กันและกันได้โดยความเสมอภาค ด้วยจิตตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งความเมตตาปรารถนาดีต่อกัน เป็นสิ่ง แสดงให้เห็นว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งประชาธิปไตยมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล ซึ่งการปวารณา ออกพรรษาของพระสงฆ์ดังกล่าว พุทธศาสนิกชนสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้เป็นอย่างดีในการที่อยู่ร่วมกัน เป็นครอบครัว หมู่บ้าน หรือสังคม เพราะถ้ากลุ่มคนที่อยู่ร่วมกัน สามารถกล่าวถวักเตือนแนะนำกันได้ เมื่อผู้ใดคนหนึ่งทำผิด ก็จะช่วยแก้ไขความผิดพลาดนั้นได้ทันทั่วทั้งที่ไม่กลายเป็นเรื่องเสียหายใหญ่โตจนยาก จะแก้ไข

ความเป็นมาของการปวารณา

เมื่อพระพุทธเจ้าประทับจำพรรษา ณ พระเชตวันมหาวิหาร เมืองสาวัตถี มีพระภิกษุกลุ่มหนึ่ง แยกย้ายกันจำพรรษา ณ อารามรอบๆ พระนคร พระภิกษุเหล่านั้นมีความคิดว่า เพื่อไม่ให้เกิดการทะเลาะวิวาทขึ้นระหว่างกัน สมควรจะปฏิบัติมุคฺฉัตร์ คือการตั้งปฏิญาณไม่พูดจากันตลอดพรรษา เมื่อออกพรรษาแล้ว พระภิกษุเหล่านั้นพากันไปเฝ้าพระพุทธเจ้าที่เชตวันมหาวิหาร กราบพูลเรื่องการปฏิบัติมุคฺฉัตร์ให้ทรงทราบ พระพุทธเจ้าทรงดำหนิว่าเป็นอยู่กันเหมือนปศุสัตว์ แล้วทรงอนุญาตให้พระภิกษุสงฆ์ทำปวารณาต่อกันว่า ภิกษุทั้งหลายเรอนุญาติให้ภิกษุทั้งหลายผู้จำพรรษาแล้ว ปวารณาต่อกันใน ๓ ฐานะ คือ ด้วยการได้เห็น ด้วยการได้ยิน หรือด้วยการรังเกียจสงสัย ดังนั้น วันออกพรรษา จึงได้ชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า วันปวารณา

ประโยชน์ของวันออกพรรษา

๑. พระภิกษุสงฆ์ได้รับอานิสงส์การจำพรรษา ๕ ประการ
๒. พระภิกษุสงฆ์สามารถจาริกไปค้างแรมในสถานที่อื่นได้
๓. พระภิกษุสงฆ์ได้นำความรู้จากการศึกษาปฏิบัติธรรมไปสั่งสอนประชาชนดีขึ้น
๔. พระภิกษุสงฆ์ได้ทำปวารณา เปิดโอกาสให้เพื่อนสหธรรมิกกว่ากล่าวตักเตือนกันได้
๕. พุทธศาสนิกชนได้แบบอย่างการปวารณานำไปใช้ในชีวิตประจำวันและมีโอกาสเข้าวัดทำบุญ สมาทานศีล ฟังธรรม เจริญจิตภาวนา

วันเทโวโรหณะ

เทโวโรหณะ แปลว่า การลงจากเทวโลก หมายถึง วันที่พระพุทธเจ้าเสด็จลงจากเทวโลก หลังจากเสด็จไปจำพรรษาที่ ๗ ณ ปิณฑกัมพลศิลาอาสน์ ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ และแสดงพระอภิธรรมโปรดพระพุทธมารดาตลอด ๓ เดือน ออกพรรษาแล้วเสด็จกลับลงมายังมนุษย์โลกโดยบันไดสวรรค์ ณ ประตูเมืองสังกัสสะ เมืองสาวัตถี เมื่อวันเพ็ญเดือน ๑๑ จึงเรียกว่า วันเทโวโรหณะ ในวันนั้นพระพุทธองค์แสดงวิภวณปาฏิหาริย์บันดาลให้โลกสวรรค์มนุษย์และสัตว์นรกมองเห็นกัน จึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า วันพระเจ้าเปิดโลก วันรุ่งขึ้นเป็นวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ จึงมีการทำบุญตักบาตรเทโวโรหณะเป็นการใหญ่ เพื่อเฉลิมฉลองวันเสด็จกลับลงมาจากเทวโลกของพระพุทธเจ้า บางแห่งเรียก ตักบาตรดาวดึงส์ เรียกย่อๆ ว่า ตักบาตรเทโว

ความเป็นมาของวันเทโวโรหณะ

ถึงพรรษาที่ ๗ แล้ววันตรัสรู้ ในวันเพ็ญเดือน ๘ เวลาบ่าย พระพุทธเจ้าทรงแสดงยมกปาฏิหาริย์ (ปาฏิหาริย์แสดงเป็นคู่) ณ ต้นมะม่วงในเมืองสาวัตถี เพื่อปราบมานะของพวกเดียรถีย์ นับเป็นความอัศจรรย์ยิ่ง ทำให้มหาชนได้ทราบถึงพระพุทธานุภาพอย่างถ่องแท้

วันรุ่งขึ้นจากวันแสดงยมกปาฏิหาริย์เป็นวันเข้าพรรษา ตรงกับวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ พระพุทธเจ้าทรงประกาศแก่พุทธบริษัทว่า พระองค์จะขึ้นไปอยู่จำพรรษาในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ตามธรรมเนียมของอดีตพระพุทธเจ้าทั้งหลาย เป็นที่อาศัยแก่พุทธบริษัทที่ชุมนุมอยู่ในสถานที่นั้น พระองค์เสด็จพระพุทธดำเนิน

ไปยังดาวตึงส์พิภพ ประทับนั่งเหนือปณทุกัมพลศิลาอาสน์ ณ ภายใต้ต้นปาริฉัตร เมื่อเทพยดาทั้งหลาย และสิริมหายาเทพบุตรพุทธมารดา มาพร้อมกันแล้ว ทรงยกพระมารดาให้เป็นประธานแห่งเทพบริษัท ทั้งปวง ตรัสเทศนาพระอภิธรรม ๗ คัมภีร์ ประกอบด้วย สังคินี วิภังค์ ธาตุกถา ปุคคลบัญญัติ กถาวัตถุ ยมก และมหาปฏฐาน เป็นเวลา ๓ เดือนติดต่อกันโดยมิได้หยุดพัก เมื่อจบพระธรรมเทศนา สิริมหายาเทพบุตร พุทธมารดาบรรลู่โสดาปัตติผล เป็นพระอริยบุคคลในพระพุทธศาสนา และเทพยดาทั้งหลายได้บรรลุมรรคผล ตามสมควรแก่ตนๆ

เมื่อเหลืออยู่ ๗ วัน จะถึงวันปวารณาออกพรรษา มหาชนพากันเข้าไปหาพระโมคคัลลานะ กราบเรียนถามถึงวันเสด็จลงจากเทวโลกของพระพุทธเจ้า พระโมคคัลลานะ แสดงฤทธิ์เหาะขึ้นไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า ทูลถามถึงวันเวลา และสถานที่ในการเสด็จลงจากเทวโลก พระพุทธเจ้าตรัสแจ้งแก่พระโมคคัลลานะ เพื่อนำความไปบอกแก่มหาชนว่า พระองค์จะเสด็จลงจากเทวโลก ในวันปวารณาขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๑๑ ใกล้ประตูเมืองสังกัสสะ เมื่อท้าวสักกเทวราชทรงทราบ ในวันเสด็จลงจากเทวโลก จึงเนรมิตบันไดทิพย์ ๓ บันได คือ บันไดทองอยู่เบื้องขวาให้เทพยดาทั้งหลายลง บันไดเงินอยู่เบื้องซ้าย ให้หมู่พรหมทั้งหลายลง และ บันไดแก้วอยู่ตรงกลางเป็นที่เสด็จลงของพระพุทธเจ้าเชิงบันไดทั้ง ๓ ตั้งลงใกล้ประตูเมืองสังกัสสะ สถานที่นั้นได้ชื่อว่า อจลเจติย ส่วนหัวบันไดเบื้องบนจรดยอดเขาสินธุ เป็นที่ตั้งของสวรรค์ชั้นดาวตึงส์

ขณะพระพุทธเจ้าเสด็จลงจากดาวตึงส์เทวโลกสู่ภพมนุษย์ ณ ประตูเมืองสังกัสสะได้ทอดพระเนตรเห็นเทพยดาและมนุษย์ถวายนการบูชาสักการะอย่างมโหฬาร พระองค์ทรงแสดงวิวรณปาฏิหาริย์ให้เทวดา มนุษย์ และสัตว์นรก ต่างมองเห็นซึ่งกันและกันตลอด ๓ โลก การลงทัณฑ์ในเมืองนรกหยุดชั่วคราวในวันนี้ ดังนั้น จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า วันพระเจ้าเปิดโลก

เช้าวันรุ่งขึ้น พุทธบริษัทพร้อมใจกันทำบุญตักบาตรด้วยเสบียงสำหรับบริโภคของตนๆ ถวายนการบูชาสวดมนต์ที่อยู่นั้น มีพระพุทธเจ้าเป็นประธานโดยมิได้นัดหมายกัน ปรากฏว่า การทำบุญตักบาตรในวันนั้น ผู้คนแออัดมากเข้าไม่ถึงพระ จึงเอาข้าวสาละของตนหอบ้าง ทำเป็นปิ่นๆบ้าง โยนเข้าไปถวายพระ เป็นต้นเหตุให้คนสมัยก่อนนิยมทำข้าวต้มลูกโยนเป็นส่วนสำคัญในการตักบาตรเทโวโรหณะ ปัจจุบันการทำข้าวต้มลูกโยนยังพอมียู่บ้างในชนบท แต่ในส่วนกลางหรือในตัวเมืองเลือนหายไปมากแล้วเพราะขาดอุปกรณ์และผู้มีความรู้ในการทำข้าวต้มลูกโยน แต่ใช้สิ่งของที่หาได้สะดวกไปตักบาตรแทน ถึงอย่างไรพิธีตักบาตรเทโวโรหณะก็ยังเป็นที่รู้จักและนิยมจัดกันแทบทุกวัดโดยถือเป็นประเพณีสำคัญอย่างหนึ่ง

การจัดพิธีตักบาตรเทโวโรหณะ

การจัดพิธีตักบาตรเทโวโรหณะในประเทศไทยจัดกันมาแต่โบราณโดยจำลองเหตุการณ์วันเทโวโรหณะ ถ้าวัดใดอยู่ใกล้ภูเขามีอุโบสถวิหาร หรือสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาอื่นๆ อยู่บนยอดเขา และมีบันไดหรือทางเดินสำหรับขึ้นลงเขาจะจัดพิธีโดยอัญเชิญพระพุทธรูปลงมาจากยอดเขา นำหน้าแถวพระภิกษุสงฆ์ ส่วนประชาชนที่มาตักบาตรจะยืนหรือนั่งหันหน้าเข้าหากัน โดยเว้นระหว่างกลางไว้ สำหรับพระภิกษุสงฆ์เดินรับบิณฑบาต ส่วนสิ่งของที่นำมาตักบาตรก็อาจแตกต่างกันบ้าง ซึ่งในเมืองนิยมใช้อาหารแห้ง ส่วนในชนบทนิยมอาหารสดเป็นไปตามศรัทธา

พิธีตักบาตรเทโวโรหณะจัดเป็นงานประเพณีประจำจังหวัดคือพิธีตักบาตรเทโวโรหณะ ณ วัดสังกัสรัตนคีรี จังหวัดอุทัยธานี ซึ่งตั้งอยู่บนยอดเขาสะแกกรัง มีบันไดทอดลงจากยอดเขาถึงพื้นราบจำนวน ๔๙๙ ขั้น ส่วนทางภาคใต้ จะมีพิธีชักพระทั้งทางบกและทางน้ำ โดยทางบก พุทธศาสนิกชนจะประดับตกแต่งรถทรงด้วยราชวัตรฉัตรธงอย่างสวยงาม อัญเชิญพระพุทธรูปขึ้นประดิษฐาน ช่วยกันชักหรือลากไปตามถนน เพื่อให้ประชาชนสักการะและทำบุญ ส่วนทางน้ำก็เช่นเดียวกัน เพียงแต่ใช้เรือแห่ไปตามแม่น้ำลำคลองเท่านั้น สำหรับที่จังหวัดอุทัยธานี เดิมก็จัดในลักษณะเป็นประเพณีท้องถิ่น ต่อมาได้รับการสนับสนุนการจัดงานจากภาครัฐและเอกชน ปัจจุบันเป็นงานมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักทั่วไป แต่ละปีมีผู้ไปร่วมพิธีเป็นจำนวนมาก เพราะสถานที่สวยงาม เหมาะสม สร้างศรัทธาให้แก่ผู้ไปร่วมพิธีเป็นอย่างดี พิธีดังกล่าวจัดวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ทุกปี

ระเบียบพิธีตักบาตรเทโวโรหณะ

ก่อนวันแรม ๑ ค่ำเดือน ๑๑ เป็นกำหนดพิธีตักบาตรเทโวโรหณะทางวัดจะจัดเตรียม คือ

๑. พระพุทธรูปยืน ๑ องค์ ขนาดพอสมควร ประดิษฐานบนรถทรงหรือคานหาม สำหรับชักหรือหามนำหน้าพระสงฆ์เวลารับบิณฑบาตประดับด้วยดอกไม้ราชวัตรฉัตรธงตามความเหมาะสม มีที่ตั้งบาตรตรงหน้าพระพุทธรูปด้วย ถ้าพระพุทธรูปเป็นปางอุ้มบาตรก็จะเหมาะกับพิธีถ้าไม่มีจะใช้ปางอื่นก็ได้แต่ควรเป็นพระพุทธรูปยืน

๒. เตรียมสถานที่สำหรับท่ายกทวยกาตั้งของนำมาตักบาตร โดยจะจัดบริเวณรอบอุโบสถลานวัดหรือบันไดลงจากภูเขา ตามความเหมาะสมของแต่ละวัด

๓. แจ้งกำหนดการพิธีให้ท่ายกทวยกาทราบล่วงหน้า

สำหรับท่ายกทวยกาผู้มีศรัทธาทำบุญตักบาตรเทโวโรหณะเมื่อทราบกำหนดการจากทางวัดแล้วควรเตรียมการดังนี้

๑. เตรียมภัตตาหารหรือสิ่งของสำหรับตักบาตรตามกำลังศรัทธา นอกจากอาหารหวานคาวสำหรับตักบาตรแล้ว มีสิ่งเป็นสัญลักษณ์ของพิธีคือ ข้าวต้มลูกโยน ปัจจุบันมีน้อยมาก

๒. ถึงกำหนดวันตักบาตรนำเครื่องตักบาตรไปจัดตั้งตามสถานที่ทางวัดจัดให้

๓. เมื่อตักบาตรเสร็จแล้วเป็นอันเสร็จพิธี

บางวัดให้มีพิธีสมาทานศีลก่อน จากนั้นพระภิกษุสามเณรสวดถวายพรพระ อนุโมทนาถวายศีล จบแล้วจึงรับอาหารบิณฑบาต

วันธรรมสวนะ

วันธรรมสวนะ แปลว่า วันฟังธรรม หรือรู้จักกันโดยทั่วไปว่า วันพระ คือวันประเสริฐพุทธศาสนิกชนกำหนดว่าเป็นวันประชุมกันทำบุญ สมาทานศีล ฟังพระธรรมเทศนา มักเรียกว่า ไปวัดทำบุญฟังเทศน์ วันธรรมสวนะหรือวันพระ ตามประเพณีไทย คือวันตรงกับวันขึ้น ๘ ค่ำ ขึ้น ๑๕ ค่ำ แรม ๘ ค่ำ และแรม ๑๕ ค่ำ หรือแรม ๑๔ ค่ำ ในเดือนขาด (เดือนทางจันทรคติ) ในเดือนหนึ่งจะมีวันพระ ๔ วัน

ความเป็นมาของวันธรรมสวนะ

วันธรรมสวนะ มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล ในคัมภีร์วินัยปิฎก ตอนว่าด้วยอุโบสถขันธกะกล่าวว่า พวกปริพาชกและเดียรถีย์ นักบวชนอกพระพุทธศาสนา ประชุมกันทุกวัน ๘ คำ ๑๔ คำ และ ๑๕ คำ ทั้งข้างขึ้นและข้างแรม เพื่อสนทนาเกี่ยวกับลัทธิคำสอนของตน ครั้นต่อมาพระเจ้าพิมพิสารทรงทราบเรื่องนั้นแล้ว จึงเสด็จไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ณ พระคันธกุฏี เขตวิมลวัน ใกล้เมืองราชคฤห์ กราบพูลให้พระพุทธเจ้าทรงทราบ พระพุทธเจ้าทรงเห็นว่าเป็นเรื่องดีมีประโยชน์ จึงทรงอนุญาตให้พระภิกษุสงฆ์มาประชุมกันในวัน ๘ คำ ๑๔ คำ และ ๑๕ คำ ดังนั้นวันประชุมกันของพระสงฆ์ในยุคพุทธกาลจึงมีเดือนละ ๔ ครั้ง

เมื่อพระภิกษุสงฆ์มาประชุมกันในวันดังกล่าวก็ไม่ได้ทำอะไร พวกหนึ่งเฉย ไม่ได้สนทนาธรรม ชาวบ้านที่พากันไปวัดเพื่อฟังธรรมจึงรู้สึกผิดหวัง และกล่าวติเตียนพระภิกษุสงฆ์ พระพุทธเจ้าทรงทราบ จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุสนทนาธรรมและแสดงธรรมในวันดังกล่าว ดังนั้นจึงเรียกว่า วันธรรมสวนะ ในสมัยพุทธกาล ยังไม่มีการจารึกเป็นลายลักษณ์อักษร ได้สืบทอดต่อกันมาด้วยคำพูด การฟังและการท่องจำที่เรียกว่า มุขปาฐะ ดังนั้น การแสดงธรรมและการฟังธรรม จึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

เมื่อพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติพระวินัยขึ้นแล้ว ทรงอนุญาตให้พระภิกษุทำอุโบสถสังฆกรรมสวดพระปาติโมกข์ในวันธรรมสวนะด้วย ยุคแรกพระภิกษุสงฆ์สวดพระปาติโมกข์ทุกวันธรรมสวนะ แต่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ลดการสวดพระปาติโมกข์เหลือเดือนละ ๒ ครั้ง คือวันขึ้น ๑๕ ค่ำและแรม ๑๕ หรือ ๑๔ ค่ำ ในเดือนขาด เรียกว่า วันอุโบสถ หรือวันพระใหญ่

สำหรับในประเทศไทย วันธรรมสวนะหรือวันพระ มีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยตามหลักฐานที่ปรากฏในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงหลักที่ ๑ ความว่า “พ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองศรีสุขนาถย์ สุโขทัย ปลุกไม้ตาลนี้ได้ลิบสี่เข้า จึงให้ช่างฟังขดานหิน ตั้งหว่างกลางไม้ตาลนี้ วันเดือนดับ เดือนโอกแปดวัน วันเดือนเต็มเดือนบ่างแปดวัน ผูกปุครู มหาเถร ขึ้นนั่งเหนือขดานหินสูตรธรรมแก่อุบาสิก ผูกท่วยจำศีล” และยังถือปฏิบัติมาจนกระทั่งปัจจุบัน คือ กำหนดวันธรรมสวนะ เดือนละ ๔ วัน เหมือนสมัยสุโขทัย คือ วันขึ้นและแรม ๘ ค่ำ ๑๕ ค่ำ หรือแรม ๑๔ ค่ำในเดือนขาด

ในปี พ.ศ. ๒๔๘๙ รัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม เห็นความสำคัญของพระพุทธศาสนา จึงได้ประกาศให้วันพระและวันอาทิตย์เป็นวันหยุดราชการ ซึ่งใช้ถือปฏิบัติอยู่ระยะหนึ่ง ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๐๒ ประกาศให้วันเสาร์และวันอาทิตย์เป็นวันหยุดราชการตามหลักสากลอย่างไรก็ตาม วันธรรมสวนะหรือวันพระ คงยังเป็นวันสำคัญสำหรับพุทธศาสนิกชนชาวไทยจนจนปัจจุบัน

วันโกน

วันโกน คือวันพระภิกษุสงฆ์ปลงผม (โกนผม) รวมถึงโกนคิ้วด้วย (เฉพาะพระสงฆ์ไทย) เป็นวันก่อนวันพระ ๑ วัน เดือนหนึ่งมี ๔ วัน คือ วันขึ้น ๗ ค่ำ ๑๔ ค่ำ และวันแรม ๗ ค่ำ ๑๔ ค่ำ หรือแรม ๑๓ ค่ำ ในเดือนขาดวันโกนดังกล่าวมานี้ ถือตามกำหนดวันโกนผมของพระสงฆ์ไทยในสมัยโบราณ บางท้องถิ่นยังถือปฏิบัติอยู่บ้าง แต่มีจำนวนน้อย ปัจจุบันกำหนดเพียงวันขึ้น ๑๔ ค่ำ เป็นวันโกนเพียงวันเดียว เดิมวันโกนเป็นสัญลักษณ์ให้รู้ว่าวันรุ่งขึ้นจะเป็นวันพระ เพื่อให้พุทธศาสนิกชนจะได้เตรียมตัวไปทำบุญในวันรุ่งขึ้น เพราะสมัยโบราณปฏิทินเป็นของหายาก

ประโยชน์ของวันธรรมสวนะ

๑. เป็นวันทำบุญ สมัยก่อนเมื่อถึงวันพระ พุทธศาสนิกชนชาวไทยจะหยุดการงานของตนไว้ จัดเตรียมอาหารคาวหวานเพื่อไปทำบุญร่วมกันที่วัด
๒. เป็นวันรักษาศีล พุทธศาสนิกชนในสมัยก่อนจะหยุดใช้แรงงานสัตว์ แม้ฆ่าสัตว์นำไปประกอบอาหารก็จะหยุด ชาวประมงจะหยุดออกเรือจับปลา แม้แต่โรงฆ่าสัตว์ก็ห้ามฆ่าหมู โค กระบือ เพื่อเข้าวัดทำบุญ สมาทานศีล ๕ ศีล ๘ หรือศีลอุโบสถ ตามศรัทธาของตนอย่างเคร่งครัด
๓. เป็นวันฟังธรรม ทุกวัดที่ชาวบ้านไปทำบุญก็จะมีการแสดงธรรมหรือมีเทศน์อย่างน้อย ๑ กัณฑ์ ถ้ามีผู้สมาทานรักษาศีลอุโบสถ ก็จะมีเทศน์ ๒ หรือ ๓ กัณฑ์ คือรอบเช้าหลังพระฉันเช้าและ ผู้ไปร่วมทำบุญรับประทานอาหารแล้ว ๑ กัณฑ์ ตอนบ่าย ๑ กัณฑ์ และตอนหัวค่ำอีก ๑ กัณฑ์
๔. เป็นวันปฏิบัติธรรม พุทธศาสนิกชนที่ไปทำบุญในวันธรรมสวนะ นอกจากได้ถวายทานรักษาศีล ฟังเทศน์ตามปกติแล้ว ยังมีโอกาสได้สวดมนต์ เจริญสมาธิ หรือปฏิบัติธรรมอื่นๆ ตามที่วัดหรือสำนักนั้นๆ กำหนดอีกด้วย
๕. เป็นวันสวดพระปาฏิโมกข์ ทำสังฆกรรมของพระภิกษุสงฆ์ การเข้าวัดทำบุญและการปฏิบัติตนของชาวพุทธในปัจจุบัน แม้จะไม่เคร่งครัดเหมือนสมัยก่อน แต่เป็นการฝึกฝนอบรมจิตใจของตนให้น้อมไปในพระรัตนตรัยได้เป็นอย่างดี และมีผู้ถือปฏิบัติกันมากในชนบท แต่ในส่วนกลางกำลังลดน้อยถอยลง คนรู้ว่วันนี้เป็นวันพระมีจำนวนน้อยจึงควรส่งเสริมให้คนเข้าใจถึงประโยชน์ของเข้าวัดฟังเทศน์ในวันพระจะทำให้ประชาชนเป็นคนดีมีศีลธรรมประจำใจ สังคมมีความร่มเย็นเป็นสุขตลอดกาล

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๒

ธรรมศึกษาชั้นโท สารการเรียนรู้ ศาสนพิธี

เรื่อง ความสำคัญของพิธีเจริญพระพุทธมนต์

เวลา.....ชั่วโมง

๑. มาตรฐานการเรียนรู้

มาตรฐาน ธศ ๒ รู้และเข้าใจอนุพุทธประวัติ ความสำคัญของพระพุทธศาสนา ปฏิบัติตนเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี และธำรงรักษาพระพุทธศาสนา

๒. ผลการเรียนรู้

รู้และเข้าใจ เห็นความสำคัญของพิธีเจริญพระพุทธมนต์

๓. สารสำคัญ

พิธีเจริญพระพุทธมนต์

๔. จุดประสงค์การเรียนรู้

๑. นักเรียนสามารถบอกความสำคัญของพิธีเจริญพระพุทธมนต์ได้
๒. นักเรียนสามารถปฏิบัติกิจกรรมกลุ่มได้

๕. สารการเรียนรู้

พิธีเจริญพระพุทธมนต์

- ความเป็นมาของพิธีเจริญพระพุทธมนต์	- ความศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธมนต์
- พิธีเจริญพระพุทธมนต์	- เจ็ดตำนานและสิบสองตำนาน
- พิธีมงคลสมรส	- พิธีทำบุญอายุ
- พิธีทำบุญอายุครบรอบใหญ่	- พิธีทำบุญอายุตามปกติ
- พิธีทำบุญอายุจัดพื้นพเคราะห์	- ดาวนพเคราะห์ทั้ง ๙
- วัตถุประสงค์ของพื้นพเคราะห์	- การจัดพื้นพเคราะห์
- ลำดับขั้นตอนพื้นพเคราะห์	- พิธีเจริญพระพุทธมนต์นวดคหายุสมธัมม์
- พิธีทำบุญต๋อนาม	- พิธีวางศิลาฤกษ์
- อุปกรณ์ประกอบพิธีวางศิลาฤกษ์	

๖. กระบวนการจัดการเรียนรู้

ขั้นสืบค้นและเชื่อมโยง

๑. ครูให้นักเรียนดูภาพพิธีมงคลสมรส และพิธีวางศิลาฤกษ์ โดยใช้คำถามนำเพื่อพัฒนาทักษะการคิดและเชื่อมโยงไปสู่การเรียนรู้ ดังนี้

- ภาพที่นักเรียนดูคือภาพอะไร
- นักเรียนเคยร่วมงานในพิธีใดบ้าง เล่าให้ฟังบ้างได้ไหม ฯลฯ

ขั้นฝึก

๒. แบ่งนักเรียนออกเป็นกลุ่ม กลุ่ม ๕- ๖ คน โดยใช้กระบวนการกลุ่ม ให้แต่ละกลุ่มศึกษาใบความรู้ที่ ๑๙ เรื่องพิธีเจริญพระพุทธมนต์

๓. ให้นักเรียนแต่ละกลุ่มตั้งคำถามและตอบคำถาม กลุ่มละ ๕ ข้อ แล้วส่งตัวแทนนำเสนอหน้าชั้นเรียนโดยถามทีละข้อ กลุ่มใดตอบถูกมากที่สุดเป็นผู้ชนะ และช่วยกันตอบคำถามในใบกิจกรรมที่ ๗ พร้อมนำเสนอหน้าชั้นเรียน ครูตรวจสอบความถูกต้อง

ขั้นประยุกต์

๔. ครูกับนักเรียนร่วมกันประเมินผล และชื่นชมกลุ่มที่ทำงานได้ดี

๕. นักเรียนและครูร่วมกันสรุปพิธีเจริญพระพุทธมนต์ โดยให้นักเรียนสรุปพิธีเจริญพระพุทธมนต์ตามที่ตนเองสนใจมาส่งครูในชั่วโมงหน้าคนละ ๑ เรื่อง

๖. นักเรียนทำแบบทดสอบหลังเรียน และครูตรวจให้คะแนน

๗. การงาน/ชิ้นงาน

ที่	ภาระงาน	ชิ้นงาน
๑	ตอบคำถามพิธีเจริญพระพุทธมนต์	ใบกิจกรรมที่ ๗
๒	สรุปพิธีเจริญพระพุทธมนต์ที่ตนเองสนใจ	สมุดบันทึก

๘. สื่อ/แหล่งการเรียนรู้

๑. ภาพพิธีมงคลสมรส พิธีวางศิลาฤกษ์
๒. ใบความรู้ที่ ๑๙ เรื่องพิธีเจริญพระพุทธมนต์
๓. ใบกิจกรรมที่ ๗
๔. แบบทดสอบหลังเรียน

๙. การวัดผลและประเมินผล

สิ่งที่ต้องการวัด	วิธีวัด	เครื่องมือ	เกณฑ์การประเมิน
๑. บอกความสำคัญของพิธีเจริญพระพุทธมนต์ได้	- ตรวจผลงาน	- แบบประเมินผลงาน	ผ่าน = ได้คะแนนตั้งแต่ร้อยละ ๖๐ ขึ้นไป ไม่ผ่าน = ได้คะแนนต่ำกว่าร้อยละ ๖๐
๒. ปฏิบัติกิจกรรมกลุ่มได้	- สังเกต	- แบบสังเกตการปฏิบัติกิจกรรมกลุ่ม	ผ่าน = ได้คะแนนตั้งแต่ร้อยละ ๖๐ ขึ้นไป ไม่ผ่าน = ได้คะแนนต่ำกว่าร้อยละ ๖๐

แบบสังเกตพฤติกรรมการปฏิบัติกิจกรรมกลุ่ม

ข้อที่	รายการ	ระดับคะแนน		
		๓ คะแนน	๒ คะแนน	๑ คะแนน
๑	ความร่วมมือในการทำกิจกรรม	ให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมทุกกิจกรรม	ให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมบางกิจกรรม	ให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมบ้าง
๒	การแสดง/การรับฟังความคิดเห็น	แสดงความคิดเห็น และรับฟังความคิดเห็นของคนส่วนมากเป็นสำคัญ	แสดงความคิดเห็น และรับฟังความคิดเห็นของคนอื่นบ้าง	แสดงความคิดเห็น และรับฟังความคิดเห็นของคนอื่นน้อย
๓	การตั้งใจ/การแก้ไขปัญหาในการทำงาน	มีความตั้งใจและร่วมแก้ไขปัญหาในการทำงานกลุ่มดีมาก	มีความตั้งใจและร่วมแก้ไขปัญหาในการทำงานกลุ่มดี	มีความตั้งใจและร่วมแก้ไขปัญหาในการทำงานกลุ่มบ้าง
๔	ความถูกต้องของเนื้อหา	สรุปเนื้อหาได้ถูกต้องตรงประเด็นและครบถ้วน	สรุปเนื้อหาได้ถูกต้องตรงประเด็น	สรุปเนื้อหาได้ถูกต้องตรงประเด็นบ้าง
๕	วิธีการนำเสนอผลงาน	นำเสนอผลงานได้อย่างถูกต้องตามขั้นตอน น่าสนใจและเนื้อหาครบถ้วน	นำเสนอผลงานได้อย่างถูกต้องตามขั้นตอน น่าสนใจ แต่ขาดเนื้อหาบางส่วน	นำเสนอผลงานตามขั้นตอนได้บ้าง

เกณฑ์การตัดสิน

เกณฑ์	ร้อยละ	คะแนน
ผ่าน	๖๐ ขึ้นไป	๙ - ๑๕
ไม่ผ่าน	ต่ำกว่า ๖๐	๐ - ๘

หมายเหตุ เกณฑ์การตัดสินสามารถปรับใช้ตามความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย

แบบประเมินผลงาน

ใบกิจกรรมที่ ๗

ข้อที่	ระดับคะแนน		
	๓ คะแนน	๒ คะแนน	๑ คะแนน
๑-๕	ตอบคำถามถูกต้อง ตรงประเด็น	ตอบคำถามถูกต้อง ตรงประเด็นส่วนใหญ่	ตอบคำถามถูกต้องและ ตรงประเด็นน้อย

เกณฑ์การตัดสิน

เกณฑ์	ร้อยละ	คะแนน
ผ่าน	๖๐ ขึ้นไป	๙ - ๑๕
ไม่ผ่าน	ต่ำกว่า ๖๐	๐ - ๘

หมายเหตุ เกณฑ์การตัดสินสามารถปรับใช้ตามความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย

แบบประเมินผลการเรียนรู้

แบบทดสอบหลังเรียน

เกณฑ์การประเมิน	
ตอบถูกได้ ๑ คะแนน	ตอบผิดได้ ๐ คะแนน

เกณฑ์การตัดสิน

เกณฑ์	ร้อยละ	คะแนน
ผ่าน	๖๐ ขึ้นไป	๓ - ๕
ไม่ผ่าน	ต่ำกว่า ๖๐	๐ - ๒

ใบกิจกรรมที่ ๗

พิธีเจริญพระพุทธมนต์

กลุ่มที่.....		
ชื่อ.....	ชั้น.....	เลขที่.....
ชื่อ.....	ชั้น.....	เลขที่.....
ชื่อ.....	ชั้น.....	เลขที่.....
ชื่อ.....	ชั้น.....	เลขที่.....

คำชี้แจง ให้นักเรียนตอบคำถามต่อไปนี้ จำนวน ๕ ข้อ (๑๕ คะแนน)

๑. การเจริญพระพุทธมนต์ มีความหมายและพิธีการอย่างไร

.....

.....

.....

๒. เทศน์มหาชาติ หมายถึงอะไร

.....

.....

.....

๓. ความศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธมนต์ จะบังเกิดผลก็ต่อเมื่อผู้ร่วมพิธีจะต้องมีความพร้อมสามประการอะไรบ้าง

.....

.....

.....

๔. บทชุมนุมเทวดา คืออะไร ใช้ในพิธีอะไรบ้าง

.....

.....

.....

๕. พิธีสวดนพเคราะห์ คือพิธีอะไร มีวัตถุประสงค์อย่างไร มีขั้นตอนอย่างไร

.....

.....

.....

เฉลยใบกิจกรรมที่ ๗

ความสำคัญของพิธีเจริญพระพุทธมนต์

คำชี้แจง ให้นักเรียนตอบคำถามต่อไปนี้

๑. การเจริญพระพุทธมนต์ มีความหมายและพิธีการอย่างไร

ตอบ การเจริญพระพุทธมนต์ หมายถึง การที่สงฆ์สาธยายในงานมงคลหรืองานที่ทำเพื่อเป็นสวัสดิมงคล
การสวดพระพุทธมนต์ หมายถึง การที่พระสงฆ์สาธยาย ในงานอวมงคลหรือปราชัยเหตุอันเป็น
อวมงคล

๒. เทศน์มหาชาติ หมายถึงอะไร

ตอบ เทศน์มหาชาติคือ เทศน์เวสสันชาดก เป็นพิธีบุญที่นิยมจัดให้มีกันมาแต่โบราณกาล

๓. ความศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธมนต์ จะบังเกิดผลก็ต่อเมื่อผู้ร่วมพิธีจะต้องมีความพร้อมสามประการ
อะไรบ้าง

ตอบ ความศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธมนต์ จะบังเกิดผลก็ต่อเมื่อผู้ร่วมพิธีจะต้องมีความพร้อมสามประการ

๑. ผู้ฟังมีศรัทธาความเชื่อความเลื่อมใสในพระพุทธมนต์
๒. ผู้เจริญหรือสวดพระพุทธมนต์มีจิตสงบนิ่ง เป็นสมาธิแน่วแน่
๓. สวดด้วยจิตเมตตา หวังให้ผู้ฟังรับอานิสงส์เต็มที่

๔. บทชุมนุมเทวดา คืออะไร ใช้ในพิธีอะไรบ้าง

ตอบ บทชุมนุมเทวดา หรือ ขัดสัคเค เป็นบทชัตเพื่อเชิญเทพยดาผู้สถิตอยู่ ณ ที่ต่าง ๆ ให้มาร่วมกัน
ฟังธรรม คือการเจริญพระพุทธมนต์ การขัดสัคเค มีบทนำชัตอยู่ ๓ แบบ ใช้ในพิธีแตกต่างกัน ดังนี้
แบบที่ ๑ ใช้ในงานพระราชพิธีและรัฐพิธี
แบบที่ ๒ ใช้ชัตในการสวดพระพุทธมนต์ ๑๒ ตำนาน
แบบที่ ๓ ใช้ชัตในการสวดพระพุทธมนต์ ๗ ตำนาน

๕. พิธีสวดนพเคราะห์ คือพิธีอะไร มีวัตถุประสงค์อย่างไร มีขั้นตอนอย่างไร

ตอบ พิธีสวดนพเคราะห์เป็นการทำบุญอายุ โดยปฏิบัติตามคติพุทธเป็นหลัก มีคติพราหมณ์หรือคติโหร
เป็นส่วนประกอบ

แบบทดสอบวัดผลการเรียนรู้

ผลการเรียนรู้ที่ ๖ รู้และเข้าใจ เห็นความสำคัญของพิธีเจริญพระพุทธมนต์
จำนวน ๕ ข้อ คะแนน ๕ คะแนน

คำชี้แจง ให้นักเรียนเลือกคำตอบที่ถูกต้องที่สุดเพียงข้อเดียว

๑. ข้อใดเป็นอานุภาพของพระปริตร
 - ก. ร่ำรวยเงินทอง
 - ข. อายุยืน
 - ค. ขจัดทุกข์ภัยโรค
 - ง. เจริญด้วยยศศักดิ์
๒. เทศน์มหาชาติเป็นการเทศน์ชาดกใด
 - ก. มโหสถ
 - ข. สุวรรณสาม
 - ค. มหาเวสสันดร
 - ง. มหาชนก
๓. การทำบุญต๋อนาม หมายถึงอะไร
 - ก. งานทำบุญในบ้านปลายชีวิต
 - ข. งานทำบุญที่ญาติจัดให้ผู้ป่วย
 - ค. งานทำบุญครบรอบอายุ
 - ง. งานทำบุญอุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ล่วงลับ
๔. สายสิญจน์ สำหรับใช้ในงานอะไร
 - ก. งานทำบุญอายุ
 - ข. งานทำบุญ ๗ วัน
 - ค. งานทำบุญอุทิศ
 - ง. งานทำบุญสามบาท
๕. การเจริญพระพุทธมนต์ในงานมงคล นิยมให้พระสงฆ์กี่รูป ?
 - ก. ๔ รูป
 - ข. ๘ รูป
 - ค. ๑๐ รูป
 - ง. ๒๐ รูป

เฉลยแบบทดสอบวัดผลการเรียนรู้

ผลการเรียนรู้ที่ ๖ รู้และเข้าใจ เห็นความสำคัญของพิธีเจริญพระพุทธมนต์

ข้อ ๑ ค

ข้อ ๒ ค

ข้อ ๓ ข

ข้อ ๔ ก

ข้อ ๕ ข

ใบความรู้ที่ ๑๙

พิธีเจริญพระพุทธมนต์

บทที่ ๒

พิธีเจริญพระพุทธมนต์

ความเป็นมาของพิธีเจริญพระพุทธมนต์

การเจริญหรือการสวดพระพุทธมนต์ มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล เพื่อป้องกันอันตรายและให้เกิดความสุขสวัสดิ์แก่ผู้ประกอบพิธี การเจริญพระพุทธมนต์นั้น เมื่อเจริญหรือสวดด้วยจิตเมตตาว่า ขออานุภาพพระปริตร จงคุ้มครองปกปักรักษาทุกเมื่อ มีจิตเป็นสมาธิแน่วแน่ ย่อมทำให้พระปริตรมีพลังและอานุภาพยิ่งขึ้น ดังเช่นการสวดพระปริตรในสมัยพุทธกาล

สมัยหนึ่ง ได้เกิดภัยความแห้งแล้งขึ้นในเมืองเวสาลี ทำให้พืชพันธุ์ธัญญาหารเสียหายมาก เป็นเหตุให้ข้าวยากหมากแพง เกิดโรคระบาดอย่างร้ายแรง ชาวเมืองเวสาลีล้มตายจำนวนมาก ข้าวิญญูณที่ยังไม่ได้ไปเกิดใหม่ ก็มาทำร้ายชาวเมืองให้ล้มตายมากยิ่งขึ้น ชาวเมืองจึงไปกราบทูลกษัตริย์ลิจฉวี ให้หาผู้วิเศษมาช่วยขจัดปัดเป่าภัยพิบัติ กษัตริย์ลิจฉวีทรงระลึกถึงพระพุทธเจ้าว่า ทรงช่วยขจัดปัดเป่าภัยพิบัตินั้นได้ ทรงทราบว่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่เมืองราชคฤห์ จึงแต่งตั้งเจ้าลิจฉวี ๒ องค์ พร้อมเครื่องบรรณาการ ไปถวายพระเจ้าพิมพิสารที่เมืองราชคฤห์ทันที

เจ้าลิจฉวีทั้ง ๒ องค์ เสด็จถึงเมืองราชคฤห์ ได้เข้าเฝ้าพระเจ้าพิมพิสาร กราบทูลเรื่องราวความเดือดร้อนของชาวเมืองเวสาลี และมีความประสงค์จะกราบทูลนิมนต์พระพุทธเจ้าเสด็จไปโปรดชาวเมืองเวสาลี จึงพากันเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อกราบทูลอาราธนา พระพุทธเจ้าทรงพิจารณาว่าถ้าพระองค์เสด็จไปภัยทั้งปวงจะสงบลง เป็นประโยชน์แก่ชาวเมืองเวสาลี จึงทรงรับการอาราธนาของเจ้าลิจฉวี กษัตริย์ลิจฉวีทรงทราบว่าพระพุทธเจ้าทรงรับนิมนต์แล้ว ทรงประกาศให้ชาวเมืองทราบ และให้จัดเตรียมการรับเสด็จพระพุทธดำเนนโปรดชาวเมืองเวสาลีอย่างยิ่งใหญ่ตลอดระยะทาง ๓ โยชน์

เมื่อพระพุทธเจ้าพร้อมด้วยพระสงฆ์สาวก ๕๐๐ รูป เสด็จถึงเมืองเวสาลีด้วยเรือแพที่พระเจ้าพิมพิสารรับสั่งให้ต่อถวายเพื่อเสด็จข้ามแม่น้ำคงคา กษัตริย์ลิจฉวีทรงลှ่น้ำไปรับเสด็จพระพุทธเจ้าด้วยความปลื้มปิติ กราบทูลอาราธนาให้เสด็จเข้าเมืองเวสาลี ด้วยพระพุทธานุภาพบันดาลให้ฝนตกกระหน่ำอย่างหนัก น้ำท่วมทั่วเมืองเวสาลีเพื่อล้างสิ่งสกปรกและขากศพทั่วเมืองให้หมดไป ทำให้เมืองเวสาลีกลับมาสะอาดสงบดังเดิม เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จพระพุทธดำเนินถึงประตูเมืองเวสาลี ท้าวสักกะเทวราชพร้อมด้วยเทพบริวารเสด็จมาชุมนุมอยู่ ณ ที่นั้นด้วย ทำให้อมนุษย์เป็นอันมากพากันหลบหนีไป แต่ยังมีหลงเหลืออยู่บ้าง

เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จเข้าสู่ประตูเมืองเวสาลี ได้ตรัสแก่พระอานนท์ว่า ดูก่อนอานนท์ เธอจงเรียนเอารตนสูตรนี้ จาริกไปภายในกำแพงเมือง ๓ ชั้นกับพวกกุมารลิจฉวี ทำพระปริตรให้ทั่วเมืองเถิด แล้วตรัสรตนสูตรแก่พระอานนท์

พระอานนท์เถระ เรียนพระพุทฺธมณฑ์บทรัตนสูตรที่พระพุทฺธองค์ทรงประทานให้แล้ว นำบาตรศิลาของพระพุทฺธเจ้ามาใส่น้ำ ถือบิณฑบาตที่หน้าประตูเมืองน้อมรำลึกถึงพระคุณของพระพุทฺธเจ้า จากนั้นเข้าไปภายในพระนครเดินประพรมน้ำพระพุทฺธมณฑ์ไปทั่วเมืองเวสาลีภัยทั้งหลายและอมนุษย์ที่ยังหลงเหลืออยู่ก็หายไปหมดสิ้น โรคภัยไข้เจ็บของชาวเมืองก็สงบลง ชาวเมืองเวสาลีต่างพากันออกมาจากบ้านเรือน นำดอกไม้ของหอมเดินตามบูชาพระอานนท์เถระซึ่งเดินประพรมน้ำพระพุทฺธมณฑ์ไปทั่วเมืองตลอดคืน

พระโบราณจารย์พิจารณาเห็นความศักดิ์สิทธิ์แห่งพระพุทฺธมณฑ์ จึงได้รวบรวมพระพุทฺธมณฑ์บทรัตนสูตร และบทอื่นๆ มาเป็นพระปริตร เรียกว่าเจ็ดตำนานบ้าง สิบสองตำนานบ้าง หรือเรียกชื่อตามพระสูตรนั้นๆบ้าง เพื่อให้พุทธศาสนิกชนสวดหรือเจริญเป็นเครื่องป้องกันภัยอันตราย และเกิดความสุขสวัสดิ์แก่ชีวิต

อนึ่งพระอานนท์เถระนำบาตรศิลาของพระพุทฺธเจ้า บรรจุน้ำพระพุทฺธมณฑ์จนเต็มบาตร เดินประพรมทั่วเมืองเวสาลีในคราวนั้น ถือเป็นแบบอย่างในการทำน้ำพระพุทฺธมณฑ์และประพรมน้ำพระพุทฺธมณฑ์ปัจจุบันนี้

ความศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทฺธมณฑ์

การเจริญหรือการสวดพระพุทฺธมณฑ์ จะเกิดพุทธานุภาพ ธรรมานุภาพ สังฆานุภาพ และปริตตานุภาพ อันศักดิ์สิทธิ์สมบูรณ์ ผู้ร่วมประกอบพิธีกรรมต้องมีความพร้อม ๓ ประการ คือ

๑. ผู้ฟังมีศรัทธาความเชื่อความเลื่อมใสในพระพุทฺธมณฑ์
๒. ผู้เจริญหรือสวดพระพุทฺธมณฑ์มีจิตสงบนิ่ง เป็นสมาธิแน่วแน่
๓. สวดด้วยจิตเมตตา หวังให้ผู้ฟังได้รับอานิสงส์เต็มที่

พิธีเจริญพระพุทฺธมณฑ์

คำว่าเจริญพระพุทฺธมณฑ์ และสวดพระพุทฺธมณฑ์ เป็นศัพท์บัญญัติใช้กับพิธีทำบุญทางพระพุทฺธศาสนา การเจริญพระพุทฺธมณฑ์ใช้กับงานพิธีปรารภเหตุคือความสุขความเจริญตนเอง ครอบครัวยังคนนิยมเรียกว่า งานมงคล การสวดพระพุทฺธมณฑ์ใช้กับงานปรารภเหตุคือการตายของบุคคล นิยมเรียกว่า งานอวมงคล แต่กิริยาสาธยายว่าเจริญหรือสวดต่างกันเพียงประเภทของงานเท่านั้น เมื่อใช้ภาษาให้เข้าใจง่ายเรียกรวมกันว่า สวดมณฑ์ ไม่ว่าจะเป็นงานใดก็ตาม

พิธีมงคลจัดขึ้นเพื่อความสุขความเจริญ นิยมสวดพระปริตรและพระสูตรเหล่านี้คือ

๑. เจ็ดตำนาน หรือ จุลราชปริตร
๒. สิบสองตำนาน หรือ มหาราชปริตร
๓. ธรรมจักกัปปวัตตนสูตร
๔. มหาสมัยสูตร
๕. โพฆณกสูตร
๖. คิริมานนทสูตร

๗. มหาสติปัฏฐานสูตร
๘. ชยมงคลคาถา
๙. คาถาจุดเทียนชัยและคาถาดับเทียนชัย

เจ็ดตำนานและสิบสองตำนาน

พิธีทำบุญเนื่องด้วยการเฉลิมฉลองและปรารภความสุขความเจริญ ทำให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่เจ้าภาพ เช่น งานฉลองพระบวชใหม่ งานขึ้นบ้านใหม่ งานแต่งงาน งานวันเกิด การเจริญพระพุทธมนต์นิยมใช้เจ็ดตำนานเป็นพื้น บทสวดมนต์เจ็ดตำนานพระโบราณจารย์ท่านกำหนดพระสูตร คาถา และหัวข้อพุทธภาสิต บรรดาที่มีอานุภาพในทางแนะนำและป้องกันสรรพภัยพิบัติ รวมเรียกว่า พระปริตร แปลว่า เครื่องป้องกันหรือเครื่องต้านทาน เจ็ดตำนานหรือจุลราชปริตร ประกอบด้วย

๑. มงคลสูตร
๒. รตนสูตร
๓. กรณียเมตตสูตร
๔. ชันธปริตร
๕. โมรปริตร
๖. ธัคคปริตร หรือ ธัคคสูตร
๗. อาฏานาฏิยปริตร
๘. โพชฌงคปริตร

เมื่อรวมโมรปริตรเข้ากับธัคคปริตรเหลือเพียง ๗ ปริตร จึงเรียกว่าเจ็ดตำนาน

สิบสองตำนาน หรือ มหาราชปริตร ประกอบด้วย

๑. มงคลสูตร
๒. รตนสูตร
๓. กรณียเมตตสูตร
๔. ชันธปริตร
๕. โมรปริตร
๖. วัฏฏกปริตร
๗. ธัคคปริตร หรือ ธัคคสูตร
๘. อาฏานาฏิยปริตร
๙. องคุลิมาลปริตร
๑๐. โพชฌงคปริตร
๑๑. อภัยปริตร
๑๒. ชยปริตร

ในการสวดทั่วไปนิยมใช้เพียง ๗ หัวข้อหรือน้อยกว่า พิธีที่ใช้สวดทั้ง ๘ หรือ ๑๒ หัวข้อก็มีทั้งนี้ ขึ้นกับความสำคัญของงานและมีเวลาอำนวยในการสวด ดังนั้นปัจจุบันจึงมีสวดอยู่ ๓ แบบ คือแบบเต็ม แบบย่อ และแบบลัด

อนึ่ง พิธีเจริญหรือสวดพระพุทธรูปในพิธีการต่างๆ พระสงฆ์จะสวดบทเบื้องต้นก่อน เรียกว่า **ต้นสวดมนต์** หรือ **ต้นตำนาน** แล้วจึงสวดพระปริตรหรือพระสูตรต่างๆ ตามกำหนด เรียกว่า **ตัวตำนาน** สดท้ายเป็นเบื้องปลายบทสวดมนต์เรียกว่า **ท้ายสวดมนต์หรือท้ายตำนาน** ต้นตำนานเริ่มด้วยบทชุมนุม เทวดา เรียกอย่างสามัญว่า ขัดสัคเค พระสงฆ์รูปที่ ๓ จะเป็นผู้ขัด จากนั้นสวดบทนมัสการ คือ นโม ตัสสะ ... จนถึงบทโมกการัญญกคาถา หรือ นโม ๘ บท แล้วจึงสวดบทพระปริตรหรือพระสูตรเป็นลำดับต่อไป

บทชุมนุมเทวดาหรือขัดสัคเค เป็นบทขัดเพื่อเชิญเทพยดาผู้สถิตอยู่ ณ สถานที่ต่าง ๆ ให้มาร่วม ประชุมกันฟังธรรม คือการเจริญพระพุทธรูป การขัดสัคเค มีบทนำขัดอยู่ ๓ แบบ ใช้ในพิธีแตกต่างกัน ดังนี้

แบบที่ ๑ ใช้ในงานพระราชพิธีและรัฐพิธี มีบทนำในการขัดสัคเคว่า สะรัชชัง สะเสนัง /-สะ พันธุง นะรินทัง ประติตนาภาโว สะทา รักขะตุติ ฆะริตวานะ เมตตัง สะเมตตา ะหันทา อะวิกขิตตะจิตตา ประติตัง ะณันตุแล้วว่าบทขัดสัคเคที่เหลือต่อไปจนจบ

แบบที่ ๒ ใช้ขัดในการสวดพระพุทธรูป ๑๒ ตำนาน เริ่มต้นคำว่า สะมันตา จักกะวาเสสุ อตฺตาคัจฉันตุ เทเวตา สัทธัมมัง มุนิราชัสสะ สุนันตุ สัคคะโมกขะกัง แล้วว่าบทขัดสัคเค ที่เหลือต่อไปจนจบ

แบบที่ ๓ ใช้ขัดในการสวดพระพุทธรูป ๗ ตำนาน เริ่มต้นคำว่า ฆะริตวานะ เมตตัง สะเมตตา ะหันทา อะวิกขิตตะจิตตา ประติตัง ะณันตุ แล้วว่าบทขัดสัคเคที่เหลือต่อไปจนจบ

ท้ายตำนาน คือบท นัตถิ เม สะระณัง อัญญัง ... ต่อกับบท ยังภิกขุ ะระตะนังโลกะ ... และต่อด้วยบท ทุกข์ปัดดา ถ้ามีการถวายภัตตาหารด้วย จะสวดบทถวายพรพระ จบด้วยบท ะวะตุ สัพพะมังคะลัง ... เป็นอันเสร็จพิธีเจริญพระพุทธรูป สำหรับการสวดมนต์เย็น ไม่มีบทสวดถวายพรพระและจบด้วยบท ะวะตุ สัพพะมังคะลัง ... เช่นเดียวกัน

พิธีมงคลสมรส

พิธีมงคลสมรส เรียกอย่างสามัญว่า งานแต่งงาน หรือ งานแต่ง เป็นประเพณีของพุทธศาสนิกชนชาวไทย นิยมให้มีพิธีสงฆ์เข้ามาเกี่ยวข้องเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่คู่บ่าวสาวด้วยสมัยพุทธกาล เรียกพิธีนี้ว่า วิวาหมงคล หรืออาวามงคล คนไทยนิยมนำมาใช้แบบกึ่งทางการว่า งานวิวาห์ ปกติงานมงคลสมรสของไทย จะจัดพิธีที่บ้านเจ้าสาวถ้ามีบ้านหรือเรือนหอโดยเฉพาะ นิยมจัดที่บ้านหรือเรือนหอ

พิธีทำบุญงานมงคลสมรส ประเพณีไทยโบราณนิยมจัดงานให้เสร็จภายในวันเดียว แบ่งเป็น ๒ ช่วงเวลา คือ ตอนเช้ามีพิธีทำบุญเลี้ยงพระ ให้คู่บ่าวสาวทำบุญตักบาตรร่วมกันก่อน เมื่อเสร็จพิธีสงฆ์ ช่วงเช้าแล้ว ตอนสายจะเป็นประเพณียกขันหมาก ให้อบรมพรุขให้พ่อแม่ญาติผู้ใหญ่ และอื่นๆ ตอนบ่าย มีพิธีสงฆ์อีกวาระหนึ่ง จะนิมนต์พระสงฆ์ชุดเดิมมาเจริญพระพุทธรูป เพื่อทำน้้ามนต์ใช้หลั่งน้้าสังข์ โดยพระสงฆ์จะประพรมน้้าพระพุทธรูปให้ เพื่อเป็นสิริมงคลแก่คู่บ่าวสาว บ้านหรือเรือนหอด้วย จากนั้น เป็นพิธีหลั่งน้้าสังข์ของบิดา มารดา และญาติผู้ใหญ่ของคู่บ่าวสาว ตลอดถึงแขกผู้มีเกียรติรับเชิญมา

ร่วมงาน จะไม่ขอลงรายละเอียดพิธีแบบโบราณนี้ เพราะปัจจุบันแทบจะไม่มีใครจัดพิธีรูปแบบนี้แล้วสำหรับพิธีทำบุญงานมงคลสมรสในปัจจุบัน นิยมจัดพิธีสงฆ์ให้เสร็จช่วงเช้า เสร็จพิธีสงฆ์แล้ว จึงประกอบพิธีทางโลกต่อไป ในที่นี้จะกล่าวเฉพาะพิธีสงฆ์เท่านั้น

การเตรียมการต่าง ๆ ก็คล้ายกับการทำบุญในพิธีทั่วไป การนิมนต์พระสงฆ์นิยมนิมนต์ ๙ รูป สมัยโบราณนิมนต์พระสงฆ์เป็นคู่ คือ ๘ รูป ๑๐ รูป เพื่อให้คู่บ่าวสาวนิมนต์นิมนต์เท่า ๆ กัน สำหรับเครื่องประกอบพิธี นอกจากอุปกรณ์ทั่วไป เช่น พระพุทธรูป โต๊ะหมู่ ยังมีเครื่องประกอบพิธีโดยเฉพาะอีก คือ มงคลแฝด กระแจะสำหรับเจิมคู่บ่าวสาว เตรียมนำเข้าพิธีเจริญพระพุทธมนต์เพื่อความเป็นสิริมงคล โดยมีขั้นตอนการปฏิบัติตามลำดับดังนี้

ครั้นได้เวลาตามกำหนดแล้วคู่บ่าวสาวจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัยร่วมกันโดยเจ้าสาวนั่งด้านซ้ายของเจ้าบ่าวสมาทานศีล ฟังพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ เมื่อถึงบทพาหุงคู่บ่าวสาวตักบาตรร่วมกันโดยทั้งคู่จับทัพพีเดียวกันพระสงฆ์สวดมนต์จบ ประเคนภัตตาหารร่วมกันพระสงฆ์ฉันเสร็จแล้วถวายจตุปัจจัยไทยธรรมพระสงฆ์จะเจิมหน้าคู่บ่าวสาวและประพรมน้ำพระพุทธมนต์ กรณีมีพิธีหลังน้ำสังข์ในภายหลังประธานพิธีจะเป็นผู้เจิมหน้าคู่บ่าวสาว

เมื่อพิธีสงฆ์เสร็จสิ้นแล้ว จะมีพิธีตามประเพณีต่อไปสุดแต่เจ้าภาพจะกำหนดการเจริญพระพุทธมนต์ในสมัยก่อน นิยมสวดมหาสมยสูตรปัจจุบันสวดเจ็ดตำนานเหมือนการทำบุญทั่วไป แต่จะสวดอังคุลิมาลปิตรและวัฏฏกปิตรเพิ่มเติม ด้วย โดยความหมายว่าอังคุลิมาลปิตรจะช่วยให้คลอดบุตรง่าย และวัฏฏกปิตรเป็นการคุ้มครองบ้านหรือเรือนหอจากอัคคีภัย

พิธีทำบุญอายุ

พิธีทำบุญอายุ เริ่มมีในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ โดยถือเป็นธรรมเนียมว่า เมื่อมีอายุเจริญวัยพอสมควรนิยมทำบุญอายุของตน อาจทำทุกปีในวันคล้ายวันเกิด เรียกว่าทำบุญคล้ายวันเกิด มักเริ่มทำเมื่อมีอายุ ๒๕ ปีเป็นต้นไป หรืออาจเป็นบางครั้งบางปีก็ได้ แต่ถ้าทำบุญในวันครบรอบใหญ่ คือ ๕ รอบเป็นต้นไป ได้แก่อายุครบ ๖๐ ปี ๗๒ ปี ๘๐ ปี ๘๔ ปี เรียกว่าทำบุญอายุใหญ่นิยมเรียกในปัจจุบันว่า ทำบุญอายุวัฒนมงคล

พิธีทำบุญวันเกิดประจำปี จัดเหมือนการทำบุญโดยทั่วไป พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์บทเจ็ดตำนาน ถ้าเจ้าภาพมีศรัทธาให้สวดธัมมจักกัปปวัตตนสูตรก็สามารถทำได้ หรือจะสวดบทย่อของธัมมจักกัปปวัตตนสูตรเฉพาะตั้งแต่กัฏหมานัง เทวานัง เป็นต้นก็ได้เช่นเดียวกันธรรมเนียมโบราณ ถ้าอายุไม่ถึง ๕ รอบ ไม่นิยมสวดธัมมจักกัปปวัตตนสูตร แต่ไม่ใช่ข้อห้ามตายตัวแต่อย่างใด ส่วนการนิมนต์พระสงฆ์ ถ้าเป็นงานใหญ่จะนิมนต์พระสงฆ์เท่าอายุบวกอีก ๑ หรือนิมนต์ ๙ รูปตามปกติก็ได้ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับความศรัทธาความพร้อมของเจ้าภาพ

พิธีทำบุญอายุครบรอบใหญ่

การทำบุญอายุครบรอบใหญ่ มี ๒ อย่าง คือ งานทำบุญอายุตามปกติทั่วไป และงานทำบุญอายุประกอบพิธีโหรหรือพิธีนพเคราะห์

งานทำบุญอายุตามปกติ

การทำบุญอายุตามปกติทั่วไป แต่เดิมจัดงาน ๒ วัน คือ เจริญพระพุทธมนต์เย็นก่อนวันเกิดวันหนึ่ง รุ่งขึ้นทำบุญเลี้ยงพระวันเกิดอีกวันหนึ่งปัจจุบันนิยมจัดงานภายในวันเดียว เรียกทั่วไปว่า สวดมนต์ฉันทเช้า หรือ สวดมนต์ฉันทเพล มีระเบียบพิธีเหมือนการทำบุญทั่วไป

งานทำบุญอายุจัดพิธีนพเคราะห์

พิธีสวดนพเคราะห์ เป็นการทำบุญอายุนำเอาคติทางพระพุทธศาสนา คือการทำบุญอายุมาผนวกกับคติพราหมณ์หรือคติโหรเข้าด้วยกัน ประกอบพิธีรวมเป็นพิธีเดียวกัน โดยปฏิบัติตามคติพุทธเป็นแกนหลัก มีคติพราหมณ์หรือคติโหรเป็นส่วนประกอบปัจจุบันพิธีสวดนพเคราะห์จัดเป็นส่วนบุคคลมีน้อยเพราะต้องใช้งบประมาณและเตรียมการมาก ทั้งคนเข้าใจในวิธีปฏิบัติก็มีอยู่น้อย จึงนิยมทำพิธีรวมเป็นหมู่คณะตามสถานที่ต่าง ๆ ส่วนมากจะจัดในวัด

ดาวนพเคราะห์ทั้ง ๙

คติโหรเชื่อว่า โลกจักรวาลอันมนุษย์และสัตว์เวียนว่ายตายเกิดอยู่นี้ นอกจากเป็นไปตามคติกรรมทางพระพุทธศาสนาแล้ว ยังหมุนเวียนไปตามอิทธิพลของดวงดาว ๙ ดวง รวมกันเป็นกลุ่มจักรวาลนี้ เรียกว่า นพเคราะห์ แปลว่ากลุ่มดาวทั้ง ๙ เรียงลำดับตามวิถีโคจรของโลกของเรา จัดลำดับจากเห็นก่อนและหลังตามหลักคัมภีร์ทักษาของโหรคือ อาทิตย์ จันทร์ อังคาร พุธ เสาร์ พฤหัสบดี ราหู ศุกร์ เกตุ มีชื่อเรียกและลำดับปรากฏในวงโคจรดังกล่าวข้างต้น ฉะนั้น บทสวดมนต์กำหนดเป็นบทประจำพระเคราะห์นั้นๆ จึงนำมาสวดตามลำดับการปรากฏของพระเคราะห์ทั้ง ๙ และคัมภีร์ทักษาได้กำหนดกำลังนพเคราะห์แต่ละดวงไว้ตามกำลังรอบที่หมุนเวียนรอบจักรวาล คือพระอาทิตย์ มีกำลัง ๖ พระจันทร์ ๑๕ พระอังคาร ๘ พระพุธ ๑๗ พระเสาร์ ๑๐ พระพฤหัสบดี ๑๙ พระราหู ๑๒ พระศุกร์ ๒๑ พระเกตุ ๙

วัตถุประสงค์ของพิธีนพเคราะห์

พิธีนพเคราะห์เป็นพิธีโบราณ กระทำสืบทอดกันมาเป็นระยะเวลายาวนาน จัดขึ้นตามความเชื่อทางหลักโหราศาสตร์ว่า ชีวิตของคนเรามีเทวดานพเคราะห์ผลัดเปลี่ยนเข้ามาเสวยอายุตั้งแต่แรกเกิด เมื่อเทวดานพเคราะห์คู่เป็นมิตรกันเข้ามาเสวยอายุ ก็จะทำให้บุคคลนั้นมีความสุขความเจริญมีโชคลาภ แต่เมื่อเทวดาเข้ามาเสวยอายุเป็นคู่ศัตรูกัน ก็จะทำให้บุคคลนั้นประสบอุปสรรคหรือบางครั้งอาจถึงเสียชีวิตตามคำพูดว่า พระศุกร์เข้าพระเสาร์แทรก โบราณจารย์และโหราศาสตร์ได้หาวิธีแก้ไขเพื่อสร้างขวัญกำลังใจแก่บุคคลเจ้าของชะตา โดยรวบรวมหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้บุคคลเจ้าของชะตานั้นไปประพฤติปฏิบัติในการดำเนินชีวิต จึงจัดทำพิธีบูชา นพเคราะห์ขึ้น เพื่อเป็นเครื่องบูชาเทวดาที่ผลัดเปลี่ยนกันมาเสวยอายุให้เมตตาปรานีและอดโทษ เพื่อทุเลาความเลวร้ายลงและดลบันดาลประทานความสุขความเจริญให้

การจัดพิธีสวดนพเคราะห์

เนื่องจากพิธีสวดนพเคราะห์นี้เป็นพิธีใหญ่ มีระเบียบพิธีและลำดับขั้นตอนมาก ยากที่บุคคลทั่วไปจะนำไปปฏิบัติ การทำพิธีต้องอาศัยบุคคลมีความรู้ความเชี่ยวชาญโดยเฉพาะเท่านั้น จึงสามารถปฏิบัติให้ถูกต้องสมบูรณ์ สำหรับบุคคลทั่วไปเพียงศึกษาอย่างกว้างๆ เพื่อเป็นความรู้ก็เพียงพอแล้ว ฉะนั้นในที่นี้จะกล่าวพอเป็นแนวปฏิบัติไม่ลงลึกรายละเอียดมากนัก

อุปกรณ์เครื่องประกอบพิธี

พิธีสวดนพเคราะห์เป็นพิธีพิเศษ พระสงฆ์และโหราจารย์ประกอบพิธีร่วมกัน การจัดเตรียมอุปกรณ์เครื่องใช้ในพิธี เจ้าภาพต้องจัดให้ครบตามคำแนะนำของโหราจารย์ที่เชิญมาประกอบพิธีทุกประการ ในปัจจุบันเพื่ออำนวยความสะดวกแก่เจ้าภาพบางสำนักรับจัดอุปกรณ์พิธีนพเคราะห์ให้ครบถ้วน ส่วนค่าใช้จ่ายตกลงกันทั้ง ๒ ฝ่าย อุปกรณ์เครื่องใช้สำคัญพอสรุปได้ดังนี้

๑. เทียนชัย เป็นเทียนเล่มใหญ่ ใช้พันด้วยขี้ผึ้งอย่างดีมีความสูงเท่ากับตัวเจ้าภาพ ใส่เทียนใช้ด้ายดิบเท่ากับอายุเจ้าภาพบวก ๑ ตั้งไว้ในตู้เทียนชัย ต้องดูแลรักษาไม่ให้ดับจนกว่าเสร็จพิธี
๒. เทียนมงคล ใช้ขี้ผึ้งหนัก ๙ บาท ความยาวเท่ากับความยาวรอบศีรษะเจ้าภาพ ใส่เทียนเท่ากับอายุของเจ้าภาพบวก ๑
๓. เทียนประจำบัตร ๑๑ เล่ม หนักเล่มละ ๒ บาท ใส่เทียน ๑๖ เส้น ความยาว ๑ คืบ
๔. เทียนขี้ผึ้งหนัก ๑ สลึง ใส่เทียน ๙ เส้น จำนวน ๑๑๗ เล่ม ใช้จุดบูชาเทวดาพระเคราะห์
๕. เทียนหนัก ๑ บาท ประมาณ ๕ เล่ม
๖. ชันน้ำมันตชนิดชันเชิงใหญ่ ๑ ใบ ถ้าไม่มีใช้กระถางแทนได้ ใส่สำหรับทำน้ำมันต ใส่ใบไม้มงคล ๙ ชนิด และมีดอกบัวลอยไว้ ๕ ดอก
๗. พระพุทธรูปปางประจำวันเกิด สำหรับตั้งเป็นประธานบนโต๊ะหมู่บูชา
๘. ของใช้อื่นๆ เช่น สายสิญจน์ รูปหอมประมาณ ๑๕๐ ดอก บัตรพลี เครื่องกระยาบวช สำหรับบูชาเทวดาจะจัดหางปีพาทย์มาบรรเลงประกอบพิธี เพื่อรับส่งเทวดานพเคราะห์
๙. ตามกำลังวันพระเคราะห์สวดอายุนั้น ๆ ด้วยก็ได้

ลำดับขั้นตอนพิธี

เมื่อได้เวลาประกอบพิธี เจ้าภาพจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัยจุดเทียนชัยในขณะจุดเทียนชัย พระสงฆ์จะสวดคาถาจุดเทียนชัย เทียนชัยนี้ต้องระวังรักษาไม่ให้ดับจนกว่าจะเสร็จพิธี ต่อจากนั้น จุดเทียนบูชานพเคราะห์ตามโหราจารย์กำหนดโหราจารย์อาราธนาศีล ทุกคนรับศีลโหราจารย์อัญเชิญเทวดาตามลัทธิ จบแล้วอาราธนาพระปริตร

พระสงฆ์ดำเนินพิธีสวดนพเคราะห์ เริ่มต้นด้วยพระสงฆ์รูปที่ ๓ ชุมนุมเทวดา (ขัณโณ) ประธานสงฆ์นำสวดบทตันต่านาน ต่อด้วยมงคลสูตร จบแล้วโหราจารย์ประกาศคำอำนวยการ และประกาศคำบูชาพระอาทิตย์ พระสงฆ์สวดโมรปริตรประจำวันอาทิตย์ โหราจารย์ประกาศคำบูชาพระจันทร์ พระอังคาร พระพุธ พระเสาร์ พระพฤหัสบดี พระราหู พระศุกร์ และพระเกตุ สลับกับการสวดของพระสงฆ์

ทุกพระเคราะห์ตามลำดับดังกล่าวแล้ว ซึ่งแต่ละพระเคราะห์มีบทสวดกำหนดเป็นการเฉพาะ จากนั้นสวดบทท้ายตำนานจนจบ ภาวะตุ สัพพะมังคะลัง ต่อด้วยบท นักขัตตะยักกะภูตานัง จึงเสร็จพิธีการสวดนพเคราะห์ สุดท้ายเป็นพิธีดับเทียนชัย โดยพระสงฆ์หรือโหราจารย์เป็นผู้ดับ ในขณะที่ดับเทียนชัยพระสงฆ์สวดคาถา ดับเทียนชัย ปะพรมน้ำมนต์ให้เจ้าภาพและผู้เข้าร่วมพิธีทุกคน ถวายไทยธรรมพระสงฆ์ กรวดน้ำรับพร เป็นอันเสร็จพิธี

พิธีเจริญพระพุทธมนต์นวัคคหายุสมธัมม์

พิธีนวัคคหายุสมธัมม์ (อ่านว่า นะ-วัค-คะ-หา-ยุ-สะ-มะ-ท่า) แปลว่า ธรรมเสมอด้วยอายุพระเคราะห์ทั้ง ๙ มีระเบียบพิธีและขั้นตอนการปฏิบัติเช่นเดียวกับพิธีนพเคราะห์ เป็นพิธีจัดขึ้นสำหรับพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ เริ่มจัดเป็นครั้งแรกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๔ โดยสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (สา ปุสสเทวมหาเถร) สมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๙ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ทรงคัดเลือกหัวข้อธรรมจากพระสูตรต่าง ๆ กำหนดเป็นบทสวดบูชาพระเคราะห์ทั้ง ๙ ดังปรากฏในหนังสือสวดมนต์ฉบับหลวง จึงถือเป็นธรรมเนียมว่าในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว การจัดพิธีนวัคคหายุสมธัมม์ ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม จะต้องนิมนต์พระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์จากวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีราชมठานัน จำนวน ๕ รูป มาประกอบพิธีในวันที่ ๕ ธันวาคม และรับพระราชทานฉันทเพล ในวันที่ ๖ ธันวาคม ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ในส่วนพิธีพราหมณ์ พระครูพราหมณ์สำนักพระราชวังจัดเตรียมเครื่องใช้ในพิธี และประกอบพิธีร่วมกับพระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ การอารธนาพระปริตรในพิธีนี้ เป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ฝ่ายพิธี กองศาสนูปถัมภ์กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม

พิธีเจริญพระพุทธมนต์นวัคคหายุสมธัมม์ นอกจากจะจัดในวันเฉลิมพระชนมพรรษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแล้ว ยังเคยจัดในวันเฉลิมพระชนมพรรษาของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถวันพระราชสมภพสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร และสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ อีกด้วย

พิธีทำบุญต่อนาม

พิธีทำบุญต่อนาม เป็นการทำบุญของญาติผู้ป่วย ต้องการให้ผู้ป่วยได้ทำบุญกุศลในช่วงสุดท้ายของชีวิต เพื่อเป็นพลวปัจจัยนำไปสู่สุคติในสัมปรายภพเสมือนเป็นการเตรียมเสบียงเดินทางให้ผู้ป่วยหนักนำไปใช้สอยเมื่อจะต้องละโลกนี้ หรือเพื่อให้บุญกุศลช่วยให้หายหรือบรรเทาจากอาการเจ็บป่วยนั้น มีชีวิตอยู่ต่อไป จึงเรียกทำบุญต่อนาม หมายถึง สืบต่อชน ๕ ส่วนนาม ได้แก่ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ให้กลับมาดำเนินต่อไปโดยปราศจากอันตรายถึงเสียชีวิต หรือเมื่อไม่สามารถหายจากอันตรายนั้นได้ ก็ให้สืบต่อไปสู่ภพใหม่เป็นสุคติ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าทำบุญต่ออายุ เป็นพิธีไม่ค่อยมีให้เห็นบ่อยนักในปัจจุบัน

พิธีทำบุญต่อนาม เป็นพิธีจัดขึ้นแบบกะทันหันเร่งด่วน ระเบียบพิธีไม่มีอะไรมากมายนัก มักจัดในห้องผู้ป่วยตามมีตามได้ ตั้งพระพุทธรูปบูชาด้านหัวนอนของผู้ป่วยตามความเหมาะสม นิมนต์พระสงฆ์

มาเจริญพระพุทธรูปต่อนาม จำนวน ๕ รูป ไม่เกิน ๗ รูป เนื่องจากเป็นกิจนิมนต์กะทันหันและรับพระสงฆ์ มาสวดเตียนวันก็มี พระสงฆ์อาจนั่งหรือยืนสวดก็ได้ ขึ้นอยู่กับสถานที่ ถ้าผู้ป่วยอาการไม่หนักไม่ใกล้สิ้นชีวิต แต่ญาติต้องการจัดเป็นขวัญกำลังใจแก่ผู้ป่วยก็ทำได้เช่นกัน การทำบุญต่อนาม มีลำดับพิธีโดยย่อดังนี้

เมื่อมีความพร้อมแล้ว ผู้ป่วยหรือผู้แทนก็ได้ จดรูปเทียนบูชาพระรัตนตรัยอาราธนาศีล รับศีล อาราธนาพระปริตรพระสงฆ์เจริญพระพุทธรูปตามบทนิยม เริ่มต้นด้วย นโม... พุทัง สะระณัง คัจฉามิ และสวดโพชฌงค์สูตรทั้ง ๓ คือ มหาโกสโลโปชฌงค์ มหาโมคคัลลานโพชฌงค์ มหาจุณทโพชฌงค์ หรือจะสวดคิริमानนทสูตรแทนโพชฌงค์สูตรทั้ง ๓ ก็ได้

พิธีทำบุญต่อนามนี้ จัดติดต่อกัน ๓ วัน ๓ คืนก็มี เพื่อเพิ่มบุญกุศลแก่ผู้ป่วย ฝ่ายพระสงฆ์ก็สวด พระสูตรไม่ซ้ำกันทั้ง ๓ วัน โดยวันแรกสวดโพชฌงค์สูตรวันที่ ๒ คิริमानนทสูตร วันสุดท้ายมหาสติปัฏฐานสูตร จบแล้วพระสงฆ์ชักบังสุกุลให้ผู้ป่วยด้วย เรียกว่าชักบังสุกุลเป็น

พิธีวางศิลาฤกษ์

พิธีวางศิลาฤกษ์ เป็นพิธีจัดขึ้นตามธรรมเนียมประเพณีไทย เกิดขึ้นจากความเชื่อทางโหราศาสตร์ ซึ่งต้องเลือกหาฤกษ์ยามอันเป็นมงคล เพื่อความมั่งมีศรีสุข มีโชคลาภ เจริญรุ่งเรือง ในการดำรงชีวิต และ สุขกายสบายใจแก่ผู้อยู่อาศัยหรือกิจการ สิ่งก่อสร้างควรวางศิลาฤกษ์ ได้แก่ พระบรมราชานุสาวรีย์ อนุสรณ์สถาน อุโบสถ วิหาร ศาลาการเปรียญ สถานที่ราชการรัฐวิสาหกิจ สำนักงานใหญ่ของบริษัท ถ้าเป็น อาคารบ้านเรือนไม่นิยมประกอบพิธีวางศิลาฤกษ์ แต่จะทำพิธียกเสาเอกเสาโทของบ้านแทน

พิธีวางศิลาฤกษ์ในการก่อสร้างสถานที่ดังกล่าวข้างต้น นิยมจัดให้มีพิธีสงฆ์และพิธีพราหมณ์ รวมอยู่ในพิธีเดียวกัน จะนำมากล่าวพอเป็นแนวทางในการปฏิบัติดังนี้

อุปกรณ์ประกอบพิธีต้องจัดเตรียม

การประกอบพิธีวางศิลาฤกษ์ มีอุปกรณ์เครื่องประกอบพิธีมาก นับตั้งแต่โต๊ะหมู่เครื่องบูชา สำหรับประดิษฐานพระพุทธรูปโต๊ะวางแผ่นศิลาฤกษ์ อิฐทอง นาค เงิน ไม้มงคล โถกระแจะเจิม พาน ข้าวตอกดอกไม้ชุดหลุมศิลาฤกษ์ ขนาดกว้าง x ยาว ๕๐ x ๕๐ เซนติเมตร ลึก ๗๐ เซนติเมตร หรือให้ใหญ่กว่า แผ่นศิลาฤกษ์ประมาณ ๑๐ นิ้ววัดโดยรอบ ให้ขอบปากหลุมสูงจากพื้น ๗๐ เซนติเมตรเตรียมไม้มงคล คือ ไม้ก้านกรา ไม้ชัยพฤกษ์ ไม้ทรงบาดาล (บุนนาค) ไม้ทองหลวง ไม้พยูง ไม้ราชพฤกษ์ ไม้ไผ่สีสุก ไม้ขนุน และ ไม้สัก จะอยู่ตรงกลางหลุม เนื่องจากถือว่าเป็นพญาไม้ค่อนสำหรับดอกไม้มงคลทั้ง ๙ ปุณชีเมนต์ผสมทราย เรียบร้อย เกรียงสำหรับปาดปูนให้เรียบร้อยนพรัตน์หรือพลอย ๙ สีดอกไม้ฉีกกลีบ นิยมดอกดาวเรืองหรือ ดอกกุหลาบ

ก่อนถึงเวลาประกอบพิธีวางศิลาฤกษ์ จะประกอบพิธีบวงสรวงสังเวยก่อน เครื่องสังเวย ได้แก่ บายศรีปากชามข้าวเครื่องประกอบฤกษ์ขนมสดทั้ง ๕ คือ ขนมต้มแดง ขนมต้มขาว ขนมมีชื่อเป็นมงคล อีก ๓ ชนิด เช่นทองหยิบ ฝอยทอง ขนมชั้น ขนมถ้วยฟู น้ำชาจีนกล้วยน้ำว้า มะพร้าวอ่อนมะขามังสาหร่าย ทั้ง ๕ คือ หัวหมู เป็ด ไก่ ปลา ปูหรือกุ้ง ทุกอย่างต้องสะอาด ต้มสุกผลไม้ต่างๆ ให้มากอย่าง มีทั้งผลใหญ่

ผลกลาง ผลเล็ก ข้าวตอกดอกไม้ ๑ พาน สำหรับโปรยหลุม พวงมาลัย ๑ พวง สำหรับวางบนแผ่นศิลาฤกษ์
โตะปูด้วยผ้าขาว สำหรับตั้งเครื่องสังเวชัยรูป เทียน แจกันดอกไม้จัดให้สวยงาม

เมื่อได้ฤกษ์ทำพิธีบวงสรวง โหรหรือพราหมณ์จะเชิญประธานพิธีจุดธูปเทียนที่โตะสังเวชัย
จากนั้นโหรหรือพราหมณ์จะทำพิธีบวงสรวงตามเวลาเหมาะสม หลังจากเสร็จพิธีบวงสรวงแล้ว จะเป็นพิธี
เจริญพระพุทธมนต์การประกอบพิธีเจริญพระพุทธมนต์ในพิธีวางศิลาฤกษ์ พิธีกระทำเช่นเดียวกับพิธีมงคล
อื่นๆ โดยนิมนต์พระสงฆ์ขึ้นนั่งบนอาสนะ ประธานจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัยพิธีกรอาราธนาศีล
ประธานสงฆ์ให้ศีลอาราธนาพระปริตร พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ จบแล้ว ถ้ามีการรายงานถึงวัตถุประสงค์
ของการก่อสร้างก็กล่าวรายงานในช่วงนี้เจ้าหน้าที่เชิญเครื่องประกอบพิธีวางศิลาฤกษ์ไปยังจุดวางศิลาฤกษ์
เมื่อถึงเวลาฤกษ์และกล่าวรายงานเสร็จแล้ว พิธีกรเรียนเชิญประธานพิธีไปยังบริเวณวางศิลาฤกษ์ และ
ประกอบพิธีวางศิลาฤกษ์ โดยพระสงฆ์เจริญชัยมงคลคาถา วงดุริยางค์บรรเลงเพลงมหาฤกษ์ ประธานหยิบ
ไม้มงคลปักลงตรงจุดทั้ง ๙ ดอกลงในทรายหยิบแผ่นอิฐเงิน นาก ทอง อย่างละ ๓ แผ่น วางบนหลักไม้มงคล
ใช้ปูนซีเมนต์ผสมทรายและน้ำแล้ว ก่ออิฐเงิน นากทอง เป็นชั้นๆ ให้ครบทั้ง ๙ แผ่นวางแผ่นศิลาฤกษ์บนแผ่น
อิฐทอง นาก เงิน วางพวงมาลัยลงบนแผ่นศิลาฤกษ์โปรยข้าวตอกดอกไม้ลงในหลุมศิลาฤกษ์ หลังจากนั้น
เชิญผู้มีเกียรติท่านอื่นๆ โปรยดอกไม้ด้วย นิมนต์ประธานสงฆ์พรมน้ำพระพุทธมนต์ประธานกลับเข้ามา
ในมณฑลพิธีเจริญพระพุทธมนต์ถวายจตุปัจจัยไทยธรรม พระสงฆ์อนุโมทนา กรวดน้ำ รับพรเป็นอันเสร็จพิธี

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๗

ธรรมศึกษาชั้นโท สาระการเรียนรู้ศาสนาพื

เรื่อง พืสวดพระพุทธรณ์

เวลา.....ชั่วโมง

๑. มาตรฐานการเรียนรู้

มาตรฐาน ธศ๒ รู้และเข้าใจพุทธประวัติ ความสำคัญของพระพุทธรูป ปฏิบัติตนเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี และธำรงรักษาพระพุทธรูป

๒. ผลการเรียนรู้

รู้และเข้าใจ เห็นความสำคัญของพืสวดพระพุทธรณ์

๓. สาระสำคัญ

พืสวดพระพุทธรณ์

๔. จุดประสงค์การเรียนรู้

นักเรียนสามารถสรุปความสำคัญของพืสวดพระพุทธรณ์ได้

๕. สาระการเรียนรู้

พืสวดพระพุทธรณ์

- การจัดงานศพ
- สถานที่ตั้งศพบำเพ็ญกุศล
- การจัดสถานที่ในพืสวดพระอภิธรรม
- อุปกรณ์เครื่องใช้ที่ต้องจัดเตรียมในพืศพ
- พืบังสุกุลปากหีบ
- พืสวดพระอภิธรรมศพ
- พืทำบุญปากหีบ
- พืบำเพ็ญกุศล ๗ วัน ๕๐ วัน ๑๐๐ วัน
- พืทำบุญงานฌาปนกิจศพ
- พืสวดมาติกาบังสุกุล
- พืสวดแจ้ง
- การจัดพืฌาปนกิจศพและพระราชทานเพลิงศพ

- พิธีเก็บอัฐิและพิธีสามหาบ
- พิธีทำบุญฉลองอัฐิ
- พิธีบรรจุศพ

๖. กระบวนการจัดการเรียนรู้

ขั้นสืบค้นและเชื่อมโยง

๑. ครูให้นักเรียนดูภาพพิธีงานศพ โดยใช้คำถามนำเพื่อพัฒนาทักษะการคิดและเชื่อมโยงไปสู่การเรียนรู้ ดังนี้

- ภาพที่นักเรียนดูคือภาพอะไร
- นักเรียนเคยร่วมงานศพหรือไม่
- นักเรียนเล่าพิธีงานศพได้หรือไม่ ฯลฯ

ขั้นฝึก

๒. แบ่งนักเรียนออกเป็นกลุ่ม กลุ่ม ๕-๖ คน โดยใช้กระบวนการกลุ่ม ให้แต่ละกลุ่มศึกษาใบความรู้ที่ ๒๐ เรื่องพิธีสวดพระพุทธรูป

๓. ให้นักเรียนแต่ละกลุ่มตั้งคำถามและตอบคำถาม กลุ่มละ ๕ ข้อ แล้วส่งตัวแทนนำเสนอหน้าชั้นเรียนโดยถามทีละข้อ กลุ่มใดตอบถูกมากที่สุดเป็นผู้ชนะ และช่วยกันตอบคำถามในใบกิจกรรมที่ ๘ พร้อมนำเสนอหน้าชั้นเรียน ครูตรวจสอบความถูกต้อง

๔. ให้นักเรียนกลุ่มเดิมช่วยกันสรุปขั้นตอนพิธีสวดพระพุทธรูปลงในกระดาษที่ครูแจกให้ พร้อมทั้งนำเสนอหน้าชั้นเรียน โดยการสุ่มนักเรียนออกมา ๑-๒ กลุ่ม นำผลงานมาติดที่ป้ายนิเทศ

ขั้นประยุกต์

๕. ครูกับนักเรียนร่วมกันประเมินผล และชื่นชมกลุ่มที่ทำงานได้ดี
๖. นักเรียนและครูร่วมกันสรุปพิธีสวดพระพุทธรูป
๗. นักเรียนทำแบบทดสอบหลังเรียน และครูตรวจให้คะแนน

๗. การงาน/ชิ้นงาน

ที่	การงาน	ชิ้นงาน
๑	ตอบคำถามพิธีสวดพระพุทธรูป	ใบกิจกรรมที่ ๘
๒	สรุปขั้นตอนพิธีสวดพระพุทธรูปที่ตนเองสนใจ	-

๘. สื่อ/แหล่งการเรียนรู้

๑. ภาพพื้ฉานศพ
๒. ใบความรู้ที่ ๒๐ เรื่องพิธีสวดพระพุทธรูป
๓. ใบกิจกรรมที่ ๘
๔. กระดาษเอ ๔
๕. ป้ายนิเทศ
๖. แบบทดสอบหลังเรียน

๙. การวัดและประเมินผล

สิ่งที่ต้องการวัด	วิธีวัด	เครื่องมือ	เกณฑ์การประเมิน
สรุปความสำคัญของพิธีสวดพระพุทธรูปได้	- ตรวจผลงาน - สังเกต	- แบบประเมินผลงาน - แบบสังเกตพฤติกรรม - การปฏิบัติกิจกรรมกลุ่ม	ผ่าน = ได้คะแนนตั้งแต่ร้อยละ ๖๐ ขึ้นไป ไม่ผ่าน = ได้คะแนนต่ำกว่าร้อยละ ๖๐

แบบสังเกตพฤติกรรมการปฏิบัติกิจกรรมกลุ่ม

ข้อที่	รายการ	ระดับคะแนน		
		๓ คะแนน	๒ คะแนน	๑ คะแนน
๑	ความร่วมมือในการทำกิจกรรม	ให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมทุกกิจกรรม	ให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมบางกิจกรรม	ให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมบ้าง
๒	การแสดง/การรับฟังความคิดเห็น	แสดงความคิดเห็น และรับฟังความคิดเห็นของคนส่วนมากเป็นสำคัญ	แสดงความคิดเห็น และรับฟังความคิดเห็นของคนอื่นบ้าง	แสดงความคิดเห็น และรับฟังความคิดเห็นของคนอื่นน้อย
๓	การตั้งใจ/การแก้ไขปัญหาในการทำงาน	มีความตั้งใจและร่วมแก้ไขปัญหาในการทำงานกลุ่มดีมาก	มีความตั้งใจและร่วมแก้ไขปัญหาในการทำงานกลุ่มดี	มีความตั้งใจและร่วมแก้ไขปัญหาในการทำงานกลุ่มบ้าง
๔	ความถูกต้องของเนื้อหา	สรุปเนื้อหาได้ถูกต้องตรงประเด็นและครบถ้วน	สรุปเนื้อหาได้ถูกต้องตรงประเด็น	สรุปเนื้อหาได้ถูกต้องตรงประเด็นบ้าง
๕	วิธีการนำเสนอผลงาน	นำเสนอผลงานได้อย่างถูกต้องตามขั้นตอน น่าสนใจและเนื้อหาครบถ้วน	นำเสนอผลงานได้อย่างถูกต้องตามขั้นตอน น่าสนใจ แต่ขาดเนื้อหาบางส่วน	นำเสนอผลงานตามขั้นตอนได้บ้าง

เกณฑ์การตัดสิน

เกณฑ์	ร้อยละ	คะแนน
ผ่าน	๖๐ ขึ้นไป	๙ - ๑๕
ไม่ผ่าน	ต่ำกว่า ๖๐	๐ - ๘

หมายเหตุ เกณฑ์การตัดสินสามารถปรับใช้ตามความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย

แบบประเมินผลงาน

ใบกิจกรรมที่ ๘

ข้อที่	ระดับคะแนน		
	๓ คะแนน	๒ คะแนน	๑ คะแนน
๑-๕	ตอบคำถามถูกต้อง ตรงประเด็น	ตอบคำถามถูกต้อง ตรงประเด็นส่วนใหญ่	ตอบคำถามถูกต้องและ ตรงประเด็นน้อย

เกณฑ์การตัดสิน

เกณฑ์	ร้อยละ	คะแนน
ผ่าน	๖๐ ขึ้นไป	๙ - ๑๕
ไม่ผ่าน	ต่ำกว่า ๖๐	๐ - ๘

หมายเหตุ เกณฑ์การตัดสินสามารถปรับใช้ตามความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย

แบบประเมินผลการเรียนรู้

แบบทดสอบหลังเรียน

เกณฑ์การประเมิน	
ตอบถูกได้ ๑ คะแนน	ตอบผิดได้ ๐ คะแนน

เกณฑ์การตัดสิน

เกณฑ์	ร้อยละ	คะแนน
ผ่าน	๖๐ ขึ้นไป	๓ - ๕
ไม่ผ่าน	ต่ำกว่า ๖๐	๐ - ๒

ใบกิจกรรมที่ ๘

พิธีสวดพระพุทธรมณต์

กลุ่มที่.....		
ชื่อ.....	ชั้น.....	เลขที่.....
ชื่อ.....	ชั้น.....	เลขที่.....
ชื่อ.....	ชั้น.....	เลขที่.....
ชื่อ.....	ชั้น.....	เลขที่.....

คำชี้แจง ให้นักเรียนตอบคำถามต่อไปนี้ จำนวน ๕ ข้อ (๑๕ คะแนน)

๑. พิธีสวดพระอภิธรรมมีกี่อย่าง อะไรบ้าง

.....

.....

.....

๒. การสวดมาติกา คือ การสวดเรื่องอะไร

.....

.....

.....

๓. การทำบุญอุทิศ นิยมทำกันในโอกาสใดบ้าง

.....

.....

.....

๔. การสวดพระอภิธรรมหน้าไฟต่างจากการสวดมาติกาอย่างไร

.....

.....

.....

๕. เทศน์แจง หมายถึงอะไร

.....

.....

.....

เฉลยใบกิจกรรมที่ ๘

ความสำคัญพิธีสวดพุทธมนต์

๑. พิธีสวดพระอภิธรรมมีกี่อย่าง อะไรบ้าง

ตอบ พิธีสวดพระอภิธรรมมี ๒ อย่างคือ

๑. สวดประจำยามหน้าศพ
๒. สวดหน้าไฟในขณะฌาปนกิจ

๒. การสวดมาติกา คือ การสวดเรื่องอะไร

ตอบ การสวดมาติกา คือ การสวดบทมาติกาของพระอภิธรรมเจ็ดคัมภีร์ หรือ ที่เรียกว่า “สัตตป-
ปกรณาภิธรรม” ซึ่งมีการบังสุกุลเป็นที่สุด เป็นประเพณีนิยมจัดให้พระสงฆ์สวดในงานทำบุญ
หน้าศพอย่างหนึ่ง เรียกโดยโวหารทางราชการในงานหลวงว่า “สัตตปกรณ” แต่ราษฎรสามัญ
ทั่วไป เรียกว่า “สวดมาติกา”

๓. การทำบุญอุทิศ นิยมทำกันโอกาสใดบ้าง

ตอบ การทำบุญอุทิศนั้น นิยมทำอยู่ ๓ ลักษณะ คือ

๑. ทำบุญฉลองธาตุ ทำต่อจากวันฌาปนกิจศพแล้ว
๒. ทำบุญ ๗ วัน หลังจากฌาปนกิจศพแล้ว
๓. ทำบุญอุทิศให้ผู้มีพระคุณในรอบปี

๔. การสวดพระอภิธรรมหน้าไฟต่างจากการสวดมาติกาอย่างไร

ตอบ การสวดพระอภิธรรมหน้าไฟ นิมนต์พระ ๔ รูปสวด และนิยมสวดในขณะที่ทำฌาปนกิจศพ
การจัดสถานที่ก็อย่างเดียวกันกับการจัดสวดหน้าศพ ต่างแต่ไปจัดในบริเวณฌาปนสถานในส่วนหนึ่ง
เท่านั้น

ส่วนการสวดมาติกา จะใช้พระสวดก็รูปก็ได้ ใช้สวดที่ไหนก็ได้อันเป็นสถานที่จัดงานไม่ใช่
สวดในขณะฌาปนกิจศพหน้าไฟ

๕. เทศน์แจง หมายถึงอะไร

ตอบ เทศน์แจง หมายถึง การแสดงธรรมแจกแจงวัตถุและหัวข้อในพระไตรปิฎกออกมาให้ที่ประชุม
รับทราบ

แบบทดสอบวัดผลการเรียนรู้

ผลการเรียนรู้ที่ ๗ รู้และเข้าใจ เห็นความสำคัญของพิธีสวดพระพุทธรณ์
จำนวน ๕ ข้อ คะแนน ๕ คะแนน

คำชี้แจง ให้นักเรียนเลือกคำตอบที่ถูกต้องที่สุดเพียงข้อเดียว

๑. ทักษิณานุประทานมีความหมายตรงกับข้อใด
 - ก. ทำบุญวันเกิด
 - ข. ทำบุญอายุ
 - ค. ทำบุญขึ้นบ้านใหม่
 - ง. ทำบุญให้ผู้ตาย
๒. การทำบุญสวดมวารหมายถึงการทำบุญครบวันตายกี่วัน
 - ก. ครบ ๗ วัน
 - ข. ครบ ๕๐ วัน
 - ค. ครบ ๑๐๐ วัน
 - ง. ครบ ๓๖๕ วัน
๓. สวดมาติกาบังสุกุลในงานพระราชพิธีเรียกว่าอย่างไร
 - ก. สวดแจง
 - ข. สดับปกรณ์
 - ค. สวดมาติกา
 - ง. สวดพระอภิธรรม
๔. ผ้าที่โยงจากศพเพื่อทำพิธีทอดผ้าบังสุกุลเรียกว่าอะไร
 - ก. ผ้าภูมาลา
 - ข. ผ้าภูษาโยง
 - ค. ผ้ามาลาโยง
 - ง. สายสิญจน์
๕. การสวดอภิธรรม จัดเป็นศาสนพิธีหมวดใด
 - ก. กุศลพิธี
 - ข. บุญพิธี
 - ค. ทานพิธี
 - ง. ปกิณกะ

เฉลยแบบทดสอบวัดผลการเรียนรู้

ผลการเรียนรู้ที่ ๗ รู้และเข้าใจ เห็นความสำคัญของพิธีเจริญพระพุทธมนต์

ข้อ ๑ ง

ข้อ ๒ ค

ข้อ ๓ ข

ข้อ ๔ ข

ข้อ ๕ ข

ใบความรู้ที่ ๒๐

พิธีสวดพระพุทธรณ์

บทที่ ๓

พิธีสวดพระพุทธรณ์

พิธีสวดพระพุทธรณ์ เป็นวิธีการบำเพ็ญกุศลปรารภผู้ตายเช่น บุพการี คนเคารพนับถือ คนมีพระคุณ ญาติสนิทมิตรสหาย ผู้บังคับบัญชา หรือผู้ใต้บังคับบัญชา แม้กระทั่งศพคนไร้ญาติ เพื่ออุทิศกุศลให้คนเหล่านั้น ได้รับความสุขในสัมปรายภพ ได้แก่ พิธีเกี่ยวกับการบำเพ็ญกุศลศพ เช่น การสวดพระอภิธรรม การทำบุญ ๗ วัน ๕๐ วัน ๑๐๐ วัน การฉาปนกิจศพ การเก็บอัฐิ และการทำบุญครบรอบวันตาย มีการเตรียมงานและขั้นตอน ประกอบพิธีเหมือนงานทำบุญทั่วไป ต่างกันเพียงรายละเอียดบางประการ

พิธีสวดพระพุทธรณ์ เริ่มต้นด้วยเจ้าภาพจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัยจุดธูปเทียนเครื่องทองน้อย เคารพศพหรืออัฐิ ใช้ธูปเทียนธรรมดาแทนก็ได้อาราธนาศีลรับศีลอาราธนาพระปริตร ฟังพระสงฆ์สวด พระพุทธรณ์ถวายภัตตาหาร ถวายจตุปัจจัยไทยธรรมลาดธูปธูปโยงหรือสายโยง ทอดผ้าบังสุกุล เป็นผ้าไตร หรือผ้าอื่นสำหรับพระสงฆ์ใช้สอยก็ได้ พระสงฆ์พิจารณาผ้าบังสุกุลและอนุโมทนา เจ้าภาพกรวดน้ำอุทิศ ส่วนกุศลให้ผู้ตาย เป็นอันเสร็จพิธี

การจัดพิธีกรรมดังกล่าว อาจแตกต่างกันบางโอกาสบางสถานที่ สามารถปรับได้ตามความเหมาะสม เช่น ถวายพัตรรองที่ระลิก แสดงพระธรรมเทศนา ก่อนหรือหลังการสวดพระพุทธรณ์ มีสวดรับเทศน์ สวดมาติกา และสวดพระอภิธรรม เป็นหน้าที่ของพิธีกรของงานจะต้องพิจารณาดำเนินการให้เหมาะสม กับคนตายและความศรัทธาของเจ้าภาพ

การจัดงานศพ

การจัดงานศพมีอุปกรณ์ประกอบพิธีเหมือนงานทำบุญตามปกติทั่วไป เจ้าภาพจัดงานที่วัด ทางวัดจะจัดเตรียมให้ความต้องการของเจ้าภาพ ถ้าจัดพิธีที่บ้าน มีอุปกรณ์ต้องจัดเตรียม ได้แก่ ภูเขาโยง หรือสายโยง สำหรับใช้ในงานศพเครื่องทองน้อยตู้พระอภิธรรมเครื่องบูชากระบะมุก สามารถใช้กระถางธูป เชิงเทียน และแจกันดอกไม้แทนก็ได้

การจัดงานศพมีหลายขั้นตอน ขั้นตอนแรก คือ พิธีรดน้ำศพ การรดน้ำศพมีหลังแต่งศพเสร็จเรียบร้อยแล้ว มีการจัดเตรียมเตียงประดิษฐานศพ สำหรับให้ผู้มาร่วมพิธีได้รดน้ำศพ ถือเป็นการขอขมาโทษ ให้พ้นจากเวรกรรมที่มีต่อกัน ถ้าเป็นบุตรหลานก็แสดงถึงการสนองคุณและแสดงความกตัญญูต่อกับผู้ตายอีกด้วยเตียงตั้งศพนิยมวางทางด้านซ้ายของโต๊ะหมู่บูชาพระรัตนตรัยหรือตำแหน่งอันเหมาะสม นำมือขวาของศพออกมาอยู่ด้านนอก เพื่อรดน้ำศพได้สะดวก ห้ามมิให้ผู้ใดเดินผ่านด้านศีรษะของศพ เพราะถือเป็นกิริยาอาการไม่เคารพต่อศพ จัดร่างศพให้นอนหงายเหยียดยาว จัดมือขวาให้เหยียดออก

ห่างจากตัวเล็กน้อย โดยให้หยาบบอกมาคอยรับการรดน้ำ ซึ่งการจัดลักษณะเช่นนี้เป็นปริศนาธรรมให้ผู้มารดน้ำพิจารณาว่ามนุษย์เรานั้นเมื่อตายไปแล้วไม่สามารถจะนำสิ่งใดติดตัวไปได้นอกจากคุณความดีเท่านั้น ใช้ผ้าห่มแพรคลุมตลอดร่างศพเปิดหน้าและมือขวาเท่านั้นจัดเตรียมขันน้ำรองรับน้ำจากมือศพ น้ำอบน้ำหอมผสมน้ำอีกขันหนึ่งพร้อมภาชนะเล็กๆ ให้บุตรหลานตักน้ำมาอบให้ผู้มาร่วมพิธีได้รดน้ำศพ จุดเครื่องบูชา เช่น ธูปหอม ด้านศีรษะศพเป็นการสักการบูชาพระรัตนตรัยก่อนเริ่มทำพิธีรดน้ำศพ เมื่อถึงเวลาตามกำหนด บุตรหลานวงศาคณาญาติจะรดน้ำศพก่อน จากนั้นเชิญแขกผู้มาร่วมพิธีรดน้ำตามลำดับ ถ้าได้รับพระราชทานน้ำหลวงอาบศพ ให้เชิญผู้อาวุโสหรือผู้เคารพนับถือของบุตรหลาน เป็นประธานพิธีอาบ น้ำหลวงพระราชทานเป็นท่านสุดท้ายซึ่งจะไม่มีกรรดน้ำศพอีกต่อไป นำศพบรรจุในหีบศพนำขึ้นตั้ง ณ สถานที่จัดเตรียมไว้พร้อมตั้งเครื่องสักการะศพเป็นอันเสร็จพิธี

สถานที่ตั้งศพบำเพ็ญกุศล

สถานที่ตั้งศพ ควรคำนึงถึงการจัดตั้งและส่วนประกอบของพิธีศพ คือ

๑. สถานที่ตั้งโตะหมู่บูชาพระรัตนตรัย
๒. สถานที่ตั้งอาสน์สงฆ์ สำหรับพระสงฆ์นั่งสวดพระอภิธรรมและพิธีอื่น ๆ
๓. สถานที่ตั้งเครื่องประกอบศพเช่น เครื่องราชอิสริยาภรณ์ (ถ้ามี) รูปถ่ายผู้ตาย
๔. สถานที่ตั้งพวงหรีดของผู้นำมาแสดงความอาลัยต่อผู้ตาย
๕. สถานที่ตั้งเครื่องไทยธรรมถวายพระสงฆ์และอุปกรณ์เครื่องใช้ในพิธีศพ

การจัดสถานที่สวดพระอภิธรรมศพ

การจัดสถานที่สวดพระอภิธรรมศพ ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของสถานที่ นิยมตั้งโตะหมู่ ด้านศีรษะของศพ หันพระพักตร์พระพุทธรูปไปทางทิศตะวันออก ทิศเหนือ หรือทิศใต้ ไม่นิยมหันพระพักตร์ไปทางทิศตะวันตก เว้นแต่ข้อจำกัดของสถานที่ตั้งอาสนะสำหรับพระสงฆ์นั่งสวดพระอภิธรรม ตั้งตู้คัมภีร์พระอภิธรรมด้านหน้าพระสงฆ์ ให้สูงกว่าอาสนะเล็กน้อย

อุปกรณ์เครื่องใช้ต้องจัดเตรียมในพิธีศพ

๑. ผ้าภูษาโยงหรือด้ายสายโยง
๒. เครื่องทองน้อย
๓. ชุดกรวดน้ำ
๔. กระจ่างรูป พร้อมตะเกียงเล็ก
๕. โตะรองกราบหรือหมอนรองกราบ

ผ้าภูษาโยง ใช้ต่อเชื่อมกับด้ายสายโยงจากมือของศพ ทอดลงมาจากปากหีบศพ วางอยู่หัวอาสน์สงฆ์ ถัดจากโตะหมู่บูชา สำหรับลาดด้านหน้าพระสงฆ์ในเวลาทอดผ้าบังสุกุล เช่น สบง จีวรผ้าไตร หรือผ้าอื่น ๆ ให้พระสงฆ์ใช้สอยได้

เครื่องทองน้อย นิยมใช้ ๒ ชุด ตั้งหน้าหีบศพชุดหนึ่ง สำหรับให้ผู้วายชนม์บูชาพระธรรม โดยหันรูปเทียนเข้าหาหีบศพ พุ่มดอกไม้อยู่ด้านนอกหีบศพ อีกชุดหนึ่งสำหรับประธานพิธีหรือเจ้าภาพจุดเคารพศพ หันรูปเทียนเข้าหาคนจุด หันพุ่มดอกไม้เข้าหาหีบศพ มีข้อควรสังเกต คือ การตั้งเครื่องทองน้อยจะให้ใครจุดสักการะสิ่งใด ให้หันรูปเทียนเข้าหาคนจุดและเทียนต้องอยู่ขวามือคนจุดเสมอไป

กระถางรูป พร้อมรูปและตะเกียงขนาดเล็ก วางเบื้องหน้าเครื่องตั้งประดับศพ ให้คนมาในงานจุดเคารพศพตามประเพณีนิยม

พิธีบังสุกุลปากหีบ

เมื่อจัดพิธีการตั้งแต่ต้นกระทั่งนำศพบรรจุลงหีบและนำหีบศพขึ้นตั้งบนโต๊ะเครื่องตั้ง พร้อมประดับตกแต่งเรียบร้อยแล้ว ถ้าเจ้าภาพมีความประสงค์ทอดผ้าบังสุกุลปากหีบพึงนิมนต์พระสงฆ์ ๕ รูป หรือ ๑๐ รูป นั่งบนอาสนสงฆ์ ประธานหรือเจ้าภาพจุดเครื่องบูชาพระรัตนตรัยจุดเครื่องทองน้อยหรือรูปเทียนหน้าหีบศพ อาราธนาศีล รับศีล ลาดผ้าภูษาโยงหรือสายโยงประธานหรือเจ้าภาพทอดผ้าบังสุกุลโดยวางขวางทับผ้าภูษาโยงหรือสายโยงพระสงฆ์พิจารณาผ้าบังสุกุลและอนุโมทนาเจ้าภาพกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตาย เป็นอันเสร็จพิธี

พิธีสวดพระอภิธรรมศพ

การบำเพ็ญกุศลศพ นิยมจัด ๓ คืน ๕ คืน ๗ คืน หรือมากกว่านี้ ขึ้นอยู่กับความพร้อมของเจ้าภาพ แต่ละคืนจะมีพิธีสวดพระอภิธรรมศพ ญาติเป็นเจ้าภาพบ้าง คนอื่นรับเป็นเจ้าภาพบ้างเมื่อถึงเวลาตามกำหนดประธานหรือเจ้าภาพจุดรูปเทียนบูชาพระรัตนตรัยจุดเครื่องสักการบูชาหน้าตู้พระอภิธรรมจุดเครื่องทองน้อยหน้าศพหันพุ่มดอกไม้เข้าหาศพ จุดเครื่องทองน้อยอีกชุดหนึ่ง หันพุ่มดอกไม้ออกด้านนอก สำหรับให้ผู้วายชนม์บูชาพระธรรม ถ้าเป็นศพคฤหัสถ์หรือฆราวาสจะจุดในคราวเดียวกัน ถ้าเป็นศพพระสงฆ์จะเชิญประธานหรือเจ้าภาพจุดเครื่องทองน้อยหน้าศพ เมื่อรับศีลเสร็จเรียบร้อยแล้วประธานหรือเจ้าภาพนั่งประจำที่แล้ว อาราธนาศีล ประธานสงฆ์ให้ศีลจบพระสงฆ์สวดพระอภิธรรมประจำคืน การสวดพระอภิธรรมพิธีกรไม่ต้อง อาราธนาธรรม เพราะการอาราธนาธรรม ถือเป็นการอาราธนาพระสงฆ์แสดงพระธรรมเทศนาหรือเทศน์มิใช่เป็นการอาราธนาพระสงฆ์สวดพระอภิธรรม ส่วนภูมิภาคนิยมอาราธนาธรรมด้วยเมื่อพระสงฆ์สวดพระอภิธรรมจบ ประเคนจตุปัจจัยไทยธรรมทอดผ้าบังสุกุล พระสงฆ์พิจารณาผ้าบังสุกุลและอนุโมทนาประธานหรือเจ้าภาพกรวดน้ำอุทิศกุศลให้ผู้ตาย กราบลาพระรัตนตรัย เป็นอันเสร็จพิธีสวดพระอภิธรรมประจำคืน

พิธีบำเพ็ญกุศล ๗ วัน ๕๐ วัน ๑๐๐ วัน

การทำบุญอุทิศให้ผู้ตายมีตลอดการตั้งศพบำเพ็ญกุศล พิธีทำบุญให้ผู้ตายหลังจากตายได้ ๗ วัน เรียกว่า สัตตมวาร พิธีทำบุญให้ผู้ตายหลังจากตายได้ ๕๐ วัน เรียกว่า ปัญญาสมวาร พิธีทำบุญให้คนตายหลังจากตายได้ ๑๐๐ วัน เรียกว่า สตมวาร การบำเพ็ญกุศลตามวันดังกล่าว มีระเบียบวิธีปฏิบัติเหมือนงานทำบุญทั่วไป มีความต่างกันอยู่บ้าง คือไม่ต้องวงสายสิญจน์และไม่ต้องตั้งขันน้ำมนต์ ในการสวดมนต์

เมื่อพิธีกรอาราธนาพระปริตรแล้ว พระสงฆ์ไม่ต้องชุมนุมเทวดาหรือขัดสัคเค สวดพระพุทธรมณต์ต่อเลย จบแล้วถวายภัตตาหาร พระสงฆ์ฉันเสร็จแล้ว ถวายจตุปัจจัยไทยธรรม ทอดผ้าบังสุกุล พระสงฆ์พิจารณา ผ้าบังสุกุลและอนุโมทนา เจ้าภาพกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตายกราบลาพระรัตนตรัย เป็นอันเสร็จพิธี

บทสวดมนต์ในพิธีบำเพ็ญกุศลให้ผู้ตายชนม์ ๗ วัน สมัยโบราณนิยมสวดอนัตตลักขณสูตร ๕๐ วัน สวดอาทิตตปริยายสูตร ๑๐๐ วันสวดธัมมนิยามสูตร แต่ในยุคปัจจุบันพระสงฆ์ส่วนใหญ่จะสวดธรรมนิยามสูตรทุกงาน ยกเว้นงานเจ้าภาพนิมนต์ระบุพระสูตรให้สวด แต่มีธรรมเนียมว่าไม่สวดเจ็ดตำนาน สิบสองตำนาน ธรรมจักกัปปวัตตนสูตร และมหาสมยสูตร ในงานทำบุญเกี่ยวข้องด้วยคนตายไปสู่สัมปรายภพแล้ว

การจัดพิธีบำเพ็ญกุศลในวันดังกล่าว ถือเป็นวันสำคัญในการทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ตาย ดังนั้น จึงนิยมทำกันโดยทั่วไป การกำหนดวันจัดงานให้นับวันตายเป็นหลัก คือ ตายลงวันไหน ให้ถือวันนั้นเป็นวันสำคัญ ในการอุทิศผลบุญเป็นกรณีพิเศษ เช่น ตายวันอาทิตย์ ถ้าจัดงาน ๒ วันนิมนต์พระสงฆ์สวดพระพุทธรมณต์ ในวันเสาร์ ถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์ในวันอาทิตย์ กรณีทำบุญวันเดียว พิธีสวดพระพุทธรมณต์และการถวายภัตตาหารพระสงฆ์ นิยมทำในวันอาทิตย์ ซึ่งตรงกับวันตายของผู้ตาย

การจัดพิธีบำเพ็ญกุศล ๒ วัน ในวันแรกนิมนต์พระสงฆ์สวดพระพุทธรมณต์แสดงพระธรรมเทศนา พระสงฆ์ ๔ รูป สวดรับเทคนิ์ พิจารณาผ้าบังสุกุล ตกกลางคืนพระสงฆ์สวดพระอภิธรรม ในวันรุ่งขึ้นพระสงฆ์ที่สวดพระพุทธรมณต์ในวันแรก สวดถวายพรพระ ฉน์ภัตตาหารเรียบร้อยแล้ว เจ้าภาพถวายเครื่องไทยธรรม พระสงฆ์พิจารณาผ้าบังสุกุลและอนุโมทนา เจ้าภาพกรวดน้ำอุทิศ กุศลให้แก่ผู้ตาย เป็นอันเสร็จพิธี

การจัดพิธีบำเพ็ญกุศลวันเดียว นิมนต์พระสงฆ์สวดพระพุทธรมณต์ แสดงพระธรรมเทศนา ถวายภัตตาหารเพล หลังจากพระสงฆ์ฉันภัตตาหารเรียบร้อยแล้ว เจ้าภาพถวายเครื่องไทยธรรมทอดผ้าบังสุกุล (ถ้ามี) พระสงฆ์พิจารณาผ้าบังสุกุลและอนุโมทนา เจ้าภาพกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตาย เป็นอันเสร็จพิธี พิธีทำบุญงานฌาปนกิจศพ

เจ้าภาพตั้งศพบำเพ็ญกุศลตามวันที่กำหนดแล้ว ส่วนใหญ่จะทำพิธีฌาปนกิจศพตาม ธรรมเนียมชาวพุทธการจัดงานฌาปนกิจศพ นิยมจัดงานเป็น ๒ เวลา คือ ภาคเช้ากับภาคบ่าย มีระเบียบพิธีควรทราบ ดังนี้

ภาคเช้า เมื่อได้เวลาตามกำหนดแล้ว ประธานหรือเจ้าภาพจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัยจุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยเคารพศพ อาราธนาศีล รับศีลอาราธนาพระปริตร พระสงฆ์สวดพระพุทธรมณต์ จบแล้ว ถวายภัตตาหารเพล ถวายจตุปัจจัยไทยธรรมทอดผ้าบังสุกุล พระสงฆ์พิจารณา ผ้าบังสุกุลและอนุโมทนา เจ้าภาพกรวดน้ำอุทิศกุศลให้แก่ผู้ตาย เป็นอันเสร็จพิธี

ภาคบ่าย หลังจากเจ้าภาพและผู้ร่วมงานรับประทานอาหารกลางวันเสร็จเรียบร้อยแล้ว มีพิธีแสดงพระธรรมเทศนาก่อนฌาปนกิจศพ เป็นการพรรณนาประวัติเกียรติคุณความดีของผู้ตายให้ผู้อยู่เบื้องหลังได้ระลึกถึง พร้อมทั้งให้คนมีชีวิตอยู่ดำรงตนอยู่ในความไม่ประมาท เมื่อเจ้าภาพและผู้มาร่วมงานพร้อมเพรียงกันแล้ว ประธานจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัยจุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยเคารพศพจุดเทียนส่องธรรมและจุดเทียนเครื่องทองน้อยบูชาธรรมนิมนต์พระเทศน์ ขึ้นธรรมมาสน์ พิธีกรเชิญเทียนส่องธรรม

ไปตั้งบนธรรมาสน์อาราธนาศีลรับศีล อาราธนาธรรม พระสงฆ์แสดงพระธรรมเทศนาจบแล้วอนุโมทนาบนธรรมาสน์เจ้าภาพกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตาย พระเทศน์ลงจากธรรมาสน์มานั่งบนอาสน์สงฆ์ประเคนไทยธรรมกัณฑ์เทศน์เป็นอันเสร็จพิธีเทศน์ ต่อจากนั้นนิมนต์พระสงฆ์สวดมาติกาขึ้นนั่งบนอาสน์สงฆ์ อาราธนาพระปริตร ไม่ต้องอาราธนาศีลซ้ำอีก ฟังพระสงฆ์สวดมาติกา จบแล้วถวายไทยธรรม ทอดผ้าบังสุกุล (ถ้ามี) พระสงฆ์พิจารณาผ้าบังสุกุลและอนุโมทนา เจ้าภาพกรวดน้ำอุทิศกุศลให้ผู้ตาย เป็นอันเสร็จพิธี

พิธีสวดมาติกาบังสุกุล

การสวดมาติกา คือ การสวดบทมาติกาของพระอภิธรรมเจ็ดคัมภีร์ มีชื่อเรียกอีกอย่างว่า สัตตป-
ปกรณาภิธรรม เป็นประเพณีนิยมในการทำบุญหน้าศพอย่างหนึ่งเรียกว่า สวดมาติกา การสวดมาติกาในพิธี
บำเพ็ญพระกุศลศพพระบรมวงศ์ชั้นพระองค์เจ้าขึ้นไปเรียกว่า สัตตปกรณ โดยมากเป็นพิธีช่วงบ่ายก่อนพิธี
ฌาปนกิจศพหรือพระราชทานเพลิงศพ

พิธีสวดมาติกาไม่มีกำหนดตายตัวว่า ต้องนิมนต์พระสงฆ์จำนวนเท่าไร ส่วนใหญ่จะนิมนต์เท่าอายุ
ของผู้ตาย หรือหรือเท่าจำนวนพระสงฆ์ในวัด แต่ในเมื่อนิยม ๑๐ รูปเหมือนพิธีหลวงการสวดมาติกาก็ดี
การสวดพระอภิธรรมก็ดี ตามธรรมเนียมโบราณไม่มีการอาราธนาธรรมและพิธีหลวงก็ไม่มีการอาราธนาธรรม
เช่นกัน ควรทราบระเบียบพิธีปฏิบัติ ดังนี้

การสวดมาติกาต่อจากสวดพระพุทธมนต์หรือแสดงพระธรรมเทศนาไม่ต้องจุดธูปเทียน และ
ไม่ต้องอาราธนาศีล เพราะได้ปฏิบัติต่อเนื่องมาก่อนแล้ว ถ้าเว้นช่วงเวลา จัดพิธีมาติกาเป็นส่วนหนึ่งต่างหาก
จึงเริ่มต้นด้วยเจ้าภาพจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัยอาราธนาศีลรับศีลแล้ว พระสงฆ์ขึ้นต้นบทนะโม ต่อด้วย
บท กุสะลา อัมมา จบด้วยบทเหตุปัจจัยจะโยทอดผ้าบังสุกุล พระสงฆ์พิจารณาผ้าบังสุกุลและอนุโมทนา
ยะถาสัพพี ต่อด้วยบท อะทาสี เม จบด้วยบท ภาวะตุ สัพพะมังคะลัง กราบทลาพระรัตนตรัย เป็นอันเสร็จพิธี

กรณีเจ้าภาพนิมนต์พระสงฆ์จำนวนมาก ต้องจัดพระสงฆ์เป็นชุด เมื่อพิธีกรเก็บกุษาโยง และ
พระสงฆ์ชุดแรกลงจากอาสน์สงฆ์แล้ว นิมนต์พระสงฆ์ชุดที่ ๒ ขึ้นสู่อาสน์สงฆ์ ไม่ต้องสวดมาติกาอีก พิธีกร
ลาดกุษาโยงให้เจ้าภาพทอดผ้าบังสุกุล พระสงฆ์พิจารณาผ้าบังสุกุลอย่างเดียว ไม่ต้องอนุโมทนา ปฏิบัติเช่นนี้
จนหมดพระสงฆ์ที่อาราธนามา

การสวดมาติกาในพิธีหลวงต่างจากพิธีฌาปนกิจศพของคนทั่วไป กล่าวคืองานศพได้รับพระบรม-
ราชานุญาต พระสงฆ์ต้องใช้พัดยศและในเวลาอนุโมทนาต้องถวายอดิเรก คือ บทถวายพระพรเป็นพิเศษ
แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

พิธีสวดแจง

พิธีฌาปนกิจศพช่วง ๓๐ ถึง ๕๐ ปีที่ผ่านมา เจ้าภาพนิยมจัดให้มีการเทศน์สังคีตึกถา คือจำลอง
การปฐมสังคายนามาเป็นรูปแบบการเทศน์เรียกว่า เทศน์แจง แต่ปัจจุบันเริ่มเลือนหายไป ยังพอมีให้เห็นอยู่
ในส่วนภูมิภาค เช่น จังหวัดเพชรบุรี คนรุ่นใหม่จึงไม่ค่อยรู้จักเทศน์แจง

การเทศน์แจง เป็นธรรมเนียมเฉพาะงานฌาปนกิจศพบิดามารดา ญาติผู้ใหญ่ พระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส เป็นต้น ไม่นิยมจัดในพิธีฌาปนกิจศพผู้น้อย เช่น บุตรธิดา ของเจ้าภาพ การเทศน์แจงธรรมาสน์เดียวก็มี ๒ ธรรมาสน์ก็มี ๓ ธรรมาสน์ก็มี แต่นิยมเทศน์ ๓ ธรรมาสน์ การนิมนต์พระสงฆ์มาสวดแจงเจ้าภาพมีศรัทธามากจะนิมนต์พระสงฆ์สวดแจงเต็มจำนวน ๕๐๐ รูป เท่ากับพระอรหันต์เข้าร่วมทำปฐมสังคายนา หรือนิมนต์พระสงฆ์เหลือเพียง ๕๐รูป ๒๕ รูป ตามความต้องการของเจ้าภาพก็ได้

การเทศน์แจงหรือสังคีตึกถา นิยมจัดตอนบ่าย ก่อนพิธีฌาปนกิจศพ ถือเป็นการทำบุญมีอานิสงส์มาก และเป็นการตอบแทนพระคุณบิดามารดาอย่างสูงยิ่ง เช่นเดียวกับพระเจ้าอชาตศัตรู ทรงเป็นองค์อุปถัมภ์ การทำปฐมสังคายนา การเทศน์แจงรูปเดียว เบื้องต้นพระเทศน์ให้ศีลและบอกศักราช แสดงอานิสงส์การฟังเทศน์แจง แสดงปฐมสังคายนาโดยย่อ ทั้งส่วนพระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก จบแล้วแผ่ตึงพระสงฆ์ขึ้นนั่งประจำอาสนะ สวดแจงตามลำดับคือบทนมัสการ นะโม ตัสสะ ต่อด้วยบทสวดพระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎกตามลำดับ จบแล้วทอดผ้าบังสุกุล พระสงฆ์พิจารณาผ้าบังสุกุลพระเทศน์ ยถา อนุโมทนาบนธรรมาสน์ พระสงฆ์ทั้งหมดรับสัพพี ต่อด้วยบท อทาสี เม จบด้วยบท ภาวะตุ สัพพะมังคะลัง กราบลาพระรัตนตรัย เป็นอันเสร็จพิธี

การเทศน์แจง ๒ ธรรมาสน์ เป็นการเทศน์แบบถามตอบ นิยมเรียกว่า เทศน์ปุจฉาวิสัชนา โดยสมมุติพระรูปหนึ่งเป็นผู้ถาม อีกรูปหนึ่งเป็นผู้ตอบ จะถามตอบกันเรื่องการทำปฐมสังคายนา เริ่มต้นด้วยพระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และอภิธรรมปิฎก เมื่อจบแต่ละปิฎก องค์เทศน์จะแผ่ตึงให้พระสงฆ์นั่งแจงสวดบทบาลีแต่ละปิฎก สลับกับการเทศน์ปุจฉาวิสัชนา จนครบ ๓ ปิฎก จบแล้วทอดผ้าบังสุกุล พระสงฆ์ทั้งนั้นพิจารณาผ้าบังสุกุล พระเทศน์ยถาอนุโมทนาบนธรรมาสน์ พระสงฆ์ทั้งหมดรับสัพพีต่อด้วยบท อทาสี เม จบด้วยบท ภาวะตุ สัพพะมังคะลัง ต่อจากนั้น กราบลาพระรัตนตรัย เป็นอันเสร็จพิธี

การเทศน์แจง ๓ ธรรมาสน์ เป็นการเทศน์ถามตอบหรือปุจฉาวิสัชนาเหมือน ๒ ธรรมาสน์แต่มี การสมมุติตนเป็นพระมหากัสสปะพระอุบาลี และพระอานนท์โดยพระมหากัสสปะมีหน้าที่ ปุจฉาคือถาม สาเหตุการทำสังคายนาปิฎกทั้ง ๓ พระอุบาลีมีหน้าที่วิสัชนาคือตอบพระวินัยปิฎก พระอานนท์มีหน้าที่วิสัชนาทั้งพระสุตตันตปิฎกและพระอภิธรรมปิฎก ส่วนการสวดบทบาลีของปิฎกทั้ง ๓ พระสงฆ์รับนิมนต์มานั่งแจง จะสวดตามพระเทศน์แผ่ตึงให้สวด หลังจากเทศน์จบปิฎกนั้นๆ ก็ได้ หรือรวมสวดครั้งเดียว ๓ ปิฎก ตอนเทศน์จบก็ได้ พิธีกรรมที่เหลือปฏิบัติเช่นเดียวกับการเทศน์แจง ๒ ธรรมาสน์ข้างต้น

พิธีฌาปนกิจศพและพระราชทานเพลิงศพ

พิธีฌาปนกิจศพและพระราชทานเพลิงศพ เป็นการบำเพ็ญกุศลอุทิศให้ผู้ตายครั้งสุดท้ายตามประเพณีไทย ก่อนสรีระร่างกายจะถูกเผาไหม้ในกองเพลิง เหลือแต่กระดูกเถ้าถ่าน ถือเป็นเรื่องสำคัญ ทุกคนควรไปร่วมงานฌาปนกิจศพคนคุ้นเคยและเคารพนับถือแม้ไม่ใช่ญาติกันก็ตาม คนเคยเป็นคู่บาทหมากับผู้ตายตอนมีชีวิตอยู่ ก็ให้อยู่ต่อกันและไปร่วมงานด้วย แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของพิธีฌาปนกิจศพดังกล่าว

พิธีฌาปนกิจหรือพระราชทานเพลิงศพ เป็นพิธีต่อเนื่องจากพิธีบำเพ็ญกุศลภาคเช้า และภาคบ่าย หลังจากทำบุญทุกอย่างตามประเพณีเสร็จเรียบร้อยแล้ว เจ้าภาพจัดเตรียมขบวนเชิญศพ ประกอบด้วย เครื่องทองน้อยหรือกระถางธูปเครื่องราชอิสริยาภรณ์ (ถ้ามี) รูปถ่าย พระสงฆ์นำศพหีบศพผู้ร่วมขบวนเชิญศพ ส่วนพิธีหลวงไม่ต้องนำรูปถ่ายและเครื่องทองน้อย เข้าในขบวน นำไปตั้งบนฌาปนสถานก่อนแล้ว ต่อจากนั้น นำศพเวียนเมรุ โดยเวียนซ้าย ๓ รอบเชิญศพขึ้นตั้งบนเมรุทอดผ้าบังสุกุลบนเมรุพระสงฆ์พิจารณาผ้าบังสุกุล ประกอบพิธีฌาปนกิจหรือพระราชทานเพลิงศพช่วงสุดท้าย ด้วยการอ่านประวัติผู้ตาย ถ้าเป็นงานพระราชทานเพลิง อ่านหมายรับสั่งสำนักพระราชวังและสำนักพระมหากษัตริย์คุณพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวด้วย ต่อจากนั้น ประกอบพิธีในขั้นตอนสุดท้าย คือ ประทานทอดผ้าไตรบังสุกุลชุดสุดท้าย พระสงฆ์พิจารณาผ้าไตรบังสุกุล ประทานจุดไฟประชุมเพลิงหรือไฟพระราชทาน ผู้มาร่วมงานเริ่มต้นจากพระสงฆ์ ผู้ทรงเกียรติ และประชาชนทั่วไป ขึ้นวางดอกไม้ไฟตามลำดับ คณะเจ้าภาพยืนเข้าแถวกล่าวขอบคุณและน้อมส่งผู้มาร่วมพิธีทุกคนแล้ว ขึ้นวางดอกไม้ไฟและประชุมเพลิงเป็นชุดสุดท้าย เป็นอันเสร็จพิธีฌาปนกิจศพหรือพระราชทานเพลิงศพ

พิธีเก็บอัฐิและพิธีสามหาบ

วันรุ่งขึ้นต่อจากวันฌาปนกิจศพหรือพระราชทานเพลิงศพจะมีพิธีเก็บอัฐิและพิธีสามหาบ คำว่าสามหาบ เป็นชื่อภัตตาหารสำหรับถวายพระสงฆ์ในพิธีเก็บอัฐิ โดยจัดอาหารคาวหวานใส่สำหรับอย่างละ ๑ สำหรับจำนวน ๓ ชุด สำหรับพระสงฆ์ ๓ รูปใส่หาบเดินรื้อกรอบฌาปนสถาน เพื่อเรียกวิญญาณผู้ตายมาร่วมพิธีทำบุญ นำถวายพระสงฆ์หลังเสร็จพิธีเก็บอัฐิปัจจุบันอาจจัดอาหารใส่ปิ่นโตแทน หรือไม่จัดเลยก็ได้ ถวายแต่ดอกไม้ธูปเทียนและไทยธรรมเท่านั้น

เจ้าภาพจัดเตรียมเครื่องประกอบพิธีให้พร้อม คือ โกศบรรจุอัฐิ ลังบรรจุเถ้ากระดูกที่เหลือผ้าขาวควรเตรียม ๒ ผืน สำหรับห่อลังและเถ้ากระดูกที่เหลือผ้าทอดบังสุกุลก่อนเก็บอัฐิ ๓ ชุด อาหารคาวหวาน ๓ ชุด เครื่องทองน้อยหรือกระถางธูปเชิงเทียนดอกไม้สำหรับโปรยลงบนอัฐิ น้ำอบน้ำหอมสำหรับพรมกระดูก เงินเหรียญสำหรับโปรยอัฐิและบริจาคทานสิ่งของเหล่านี้จะมอบหมายให้เจ้าหน้าที่ฌาปนสถานจัดเตรียมก็ได้

ก่อนประกอบพิธีเก็บอัฐิ เจ้าหน้าที่ฌาปนสถานจะทำการแปรรูปอัฐิ โดยนำอัฐิของผู้ตายออกมาจากเตาเผา จัดเป็นโครงร่างของคน หันศีรษะไปทางทิศตะวันตกเมื่อถึงเวลาตามกำหนด เจ้าภาพจุดเครื่องทองน้อย ทำความเคารพอัฐิเจ้าหน้าที่นำผ้าขาวคลุมอัฐิ ให้เจ้าภาพทอดผ้าบังสุกุล นิมนต์พระสงฆ์พิจารณาผ้าบังสุกุล ๓ รูป เสร็จแล้วนิมนต์กลับไปนั่งในศาลบำเพ็ญกุศลเจ้าภาพพรมน้ำอบน้ำหอมโปรยดอกไม้ลงบนอัฐิและเถ้ากระดูก โปรยทานเก็บอัฐิบรรจุลงโกศ โดยเลือกส่วนต่างๆ ของร่างกายตามความต้องการ คือกะโหลกศีรษะ กระดูกซี่โครง กระดูกหน้าอก กระดูกแขนสองข้าง กระดูกขาสองข้าง สำหรับอัฐิที่เหลือและเถ้ากระดูกห่อด้วยผ้าขาว บรรจุลงในลัง หีบ หรือกล่อง ห่อด้วยผ้าขาวให้เรียบร้อยเชิญเครื่องทองน้อยโกศอัฐิ และลังไปยังศาลาบำเพ็ญกุศลประเคนภัตตาหารสามหาบแด่พระสงฆ์กรวดน้ำอุทิศกุศลให้ผู้ตายกราบลา พระรัตนตรัย เป็นอันเสร็จพิธี

พิธีทำบุญฉลองอัฐิ

เจ้าภาพบางรายจัดพิธีบำเพ็ญกุศลฉลองอัฐิ หลังจากเก็บอัฐิเรียบร้อยแล้ว โดยนิมนต์พระสงฆ์ เจริญพระพุทธมนต์เหมือนพิธีทำบุญทั่วไป แต่ตั้งโกศบรรจุอัฐิ รูปถ่ายของผู้ตาย และชันน้ำมนต์ไว้ด้วย ไฉ้วางสายสิญจน์ ตามความเชื่อว่า ถ้าวางสายสิญจน์ วิญญาณผู้ตายไม่สามารถเข้าร่วมพิธีได้ น้ำมนต์ใช้ประพรม ให้แก่ญาติผู้ตาย นับว่าเป็นการปลดทุกข์ไสยต้องพลัดพรากจากบุคคลที่รัก สร้างขวัญกำลังใจในการดำรง ชีวิตสืบไป และเจ้าภาพถือเป็นวันในการออกทุกข์ด้วย พิธีนี้จะจัดที่บ้านหรือวัดก็ได้ ตามความสะดวกของ เจ้าภาพ

พิธีบรรจุศพ

เจ้าภาพบางรายต้องการเก็บศพไว้ หลังจากตั้งศพบำเพ็ญกุศลครบ ๓ คืน ๗ คืนแล้วเพื่อความพร้อม ในการจัดงานฌาปนกิจศพหรืองานพระราชทานเพลิงศพ สถานที่เก็บศพส่วนใหญ่ เป็นศาลาบำเพ็ญกุศล หรือสถานที่เก็บศพของวัด สุสานของมูลนิธิต่อสมาคคมตั้งอยู่นอกวัดก็มีเจ้าภาพต้องการเก็บศพ ควรติดต่อ สอบถามตกลงกับทางวัดหรือเจ้าหน้าที่ของสุสานล่วงหน้าเพื่อความสะดวกเรียบร้อยในการประกอบพิธี

การประกอบพิธีบรรจุศพ ควรจัดเตรียมอุปกรณ์เครื่องใช้ในพิธีให้พร้อมก่อนทำพิธี คือ ผ้าไตร หรือผ้าสำหรับทอดให้พระสงฆ์พิจารณาบังสุกุลอย่างน้อย ๑ ไตร ก้อนดินเล็กๆ ห่อผ้าดำหรือผ้าขาว ดอกไม้สดรูปเตรียมให้เพียงพอกับผู้เข้าร่วมพิธี และกระถางรูปสำหรับผู้เข้าร่วมพิธีปักธูปเคารพศพ ถึงเวลา ประกอบพิธีเจ้าภาพเชิญประธานวางก้อนดินและดอกไม้ ณ สถานที่บรรจุศพ ถือนธูปประนมมือพร้อมอธิษฐาน ให้ผู้ตายไปสู่สุคติปักธูปลงในกระถางรูป ต่อจากนั้น เชิญผู้เข้าร่วมพิธีวางก้อนดินและดอกไม้จนครบทุกคน เป็นอันเสร็จพิธี

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๘

ธรรมศึกษาชั้นโท สารการเรียนรู้ศาสนพิธี

เรื่อง ความสำคัญของเทศกาลสำคัญทางพระพุทธศาสนา

เวลา.....ชั่วโมง

๑. มาตรฐานการเรียนรู้

มาตรฐาน ธศ๒ รู้และเข้าใจพุทธประวัติ ความสำคัญของพระพุทธศาสนา ปฏิบัติตนเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี และธำรงรักษาพระพุทธศาสนา

๒. ผลการเรียนรู้

รู้และเข้าใจ เห็นความสำคัญของเทศกาลสำคัญทางพระพุทธศาสนา

๓. สารสำคัญ

เทศกาลสำคัญทางพระพุทธศาสนา

๔. จุดประสงค์การเรียนรู้

นักเรียนบอกความสำคัญของพิธีลอยกระทงตามประเพณี พิธีถวายผ้าป่า พิธีถวายกฐินได้

๕. สารการเรียนรู้

เทศกาลสำคัญทางพระพุทธศาสนา

- พิธีลอยกระทงตามประเพณี	- คติความเชื่อทางพระพุทธศาสนา
- ความเป็นมาของพิธีลอยกระทงตามประเพณี	- พิธีถวายผ้าป่า
- ประเภทของผ้าป่า	- คำถวายผ้าป่า
- พิธีถวายผ้ากฐิน	- ความหมายและเหตุของการทอดกฐิน
- ประเภทของกฐิน	- คุณสมบัติของวัดรับกฐินได้
- ความเป็นมาของประเพณีการทอดกฐิน	- กฐินราษฎร์
- มหากฐิน	- จุลกฐิน
- การเตรียมงานกฐินราษฎร์	- ลำดับพิธีทอดกฐินราษฎร์
- คำถวายผ้ากฐิน (แบบที่ ๑)	- คำถวายผ้ากฐิน (แบบที่ ๒)
- พระกฐินหลวง	- การเสด็จพระราชดำเนินถวายผ้าพระกฐิน
- การเตรียมงานกฐินหลวง	- ระเบียบพิธีถวายพระกฐินหลวง
- พระกฐินต้น	- พระกฐินพระราชทาน
- กฐินพระราชทานพิเศษ	

๖. กระบวนการจัดการเรียนรู้

ขั้นสืบค้นและเชื่อมโยง

๑. ครูนำวีดิทัศน์เกี่ยวกับเทศกาลสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น พิธีวันลอยกระทง พิธีถวายผ้าป่า พิธีถวายกฐิน เพื่อเชื่อมโยงไปสู่การเรียนรู้

ขั้นฝึก

๒. แบ่งนักเรียนออกเป็นกลุ่ม ๓ กลุ่ม กลุ่มละเท่า ๆ กัน โดยใช้กระบวนการกลุ่ม ให้แต่ละกลุ่มศึกษาใบความรู้ที่ ๒๑ เรื่องเทศกาลสำคัญทางพระพุทธศาสนา

กลุ่มที่ ๑ พิธีลอยกระทงตามประเพณีและพิธีถวายผ้าป่า

กลุ่มที่ ๒ พิธีถวายกฐิน

กลุ่มที่ ๓ พระกฐินหลวง

๓. ให้แต่ละกลุ่มส่งตัวแทนออกมาสรุปความสำคัญหน้าชั้นเรียน ครูตรวจสอบความถูกต้องและนำผลงานมาติดป้ายนิเทศ

ขั้นประยุกต์

๔. นักเรียนและครูร่วมกันสรุปความสำคัญของพิธีลอยกระทงตามประเพณี พิธีถวายผ้าป่า พิธีถวายกฐิน

๕. นักเรียนทุกคนทำใบกิจกรรมที่ ๙ และส่งครูตรวจ

๖. นักเรียนทำแบบทดสอบหลังเรียน และครูตรวจให้คะแนน

๗. ภาระงาน/ชิ้นงาน

ที่	ภาระงาน	ชิ้นงาน
๑	ตอบคำถามพิธีลอยกระทงตามประเพณี พิธีถวายผ้าป่า พิธีถวายกฐิน	ใบกิจกรรมที่ ๙

๘. สื่อ/แหล่งการเรียนรู้

๑. วีดิทัศน์งานพิธีวันลอยกระทง พิธีถวายผ้าป่า พิธีถวายกฐิน
๒. ใบความรู้ที่ ๒๑ เรื่องพิธีลอยกระทงตามประเพณี พิธีถวายผ้าป่า พิธีถวายกฐิน
๓. ใบกิจกรรมที่ ๙
๔. ป้ายนิเทศ
๕. แบบทดสอบหลังเรียน

๙. การวัดและประเมินผล

สิ่งที่ต้องการวัด	วิธีวัด	เครื่องมือ	เกณฑ์การประเมิน
บอกความสำคัญของ พิธีลอยกระทงตามประเพณี พิธีถวายผ้าป่า พิธีถวายกลิ่นได้	- ตรวจผลงาน - สังเกต	- แบบประเมินผลงาน - แบบสังเกตพฤติกรรม - การปฏิบัติกิจกรรมกลุ่ม	ผ่าน = ได้คะแนนตั้งแต่ร้อยละ ๖๐ ขึ้นไป ไม่ผ่าน = ได้คะแนนต่ำกว่าร้อยละ ๖๐

แบบประเมินผลงาน

ใบกิจกรรมที่ ๙

ข้อที่	ระดับคะแนน		
	๓ คะแนน	๒ คะแนน	๑ คะแนน
๑-๑๐	ตอบคำถามถูกต้อง ตรงประเด็น	ตอบคำถามถูกต้อง ตรงประเด็นส่วนใหญ่	ตอบคำถามถูกต้องและ ตรงประเด็นน้อย

เกณฑ์การตัดสิน

เกณฑ์	ร้อยละ	คะแนน
ผ่าน	๖๐ ขึ้นไป	๑๘ - ๓๐
ไม่ผ่าน	ต่ำกว่า ๖๐	๐ - ๑๗

หมายเหตุ เกณฑ์การตัดสินสามารถปรับใช้ตามความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย

แบบประเมินผลการเรียนรู้

แบบทดสอบหลังเรียน

เกณฑ์การประเมิน	
ตอบถูกได้ ๑ คะแนน	ตอบผิดได้ ๐ คะแนน

เกณฑ์การตัดสิน

เกณฑ์	ร้อยละ	คะแนน
ผ่าน	๖๐ ขึ้นไป	๓ - ๕
ไม่ผ่าน	ต่ำกว่า ๖๐	๐ - ๒

ใบกิจกรรมที่ ๙

เทศกาลสำคัญทางพระพุทธศาสนา
พิธีลอยกระทงตามประเพณี พิธีถวายผ้าป่า พิธีถวายกฐิน

กลุ่มที่.....		
ชื่อ.....	ชั้น.....	เลขที่.....
ชื่อ.....	ชั้น.....	เลขที่.....
ชื่อ.....	ชั้น.....	เลขที่.....
ชื่อ.....	ชั้น.....	เลขที่.....

คำชี้แจง ให้นักเรียนตอบคำถามต่อไปนี้ จำนวน ๑๐ ข้อ (๓๐ คะแนน)

๑. การลอยกระทงตามประเพณี เป็นการลอยกระทงเพื่ออะไรในสมัยสุโขทัย

.....

.....

.....

๒. ผ้าป่าและผ้าอัฐเจกจีวร ได้แก่ผ้าอะไร

.....

.....

.....

๓. การทอดผ้าป่ากำหนดเวลาในการทอดไว้หรือไม่

.....

.....

.....

๔. ผ้าจ่านำพรรษา คือผ้าอะไร

.....

.....

.....

๕. กฐินโจร หรือ กฐินโจล มีความหมายถึงกฐินแบบไหน มีขั้นตอนอย่างไร

.....

.....

.....

๖. กฐินราษฎร์และกฐินหลวง มีความแตกต่างกันอย่างไร

.....

.....

.....

๗. จุลกฐินคือกฐินอะไร มีชื่อเรียกอีกอย่างว่าอะไร มีขั้นตอนอย่างไร

.....

.....

.....

๘. วัดที่กำหนดให้รับกฐินหลวงได้แก่วัดอะไรบ้าง

.....

.....

.....

๙. กฐินต้นและกฐินพระราชทาน มีความแตกต่างกันอย่างไร

.....

.....

.....

๑๐. ทำไมจึงต้องปักธงรูปจระเข้เป็นสัญลักษณ์ในเทศกาลทอดกฐิน

.....

.....

.....

เฉลยใบกิจกรรมที่ ๙

เทศกาลสำคัญทางพระพุทธศาสนา

๑. การลอยกระทงตามประเพณี เป็นการลอยกระทงเพื่ออะไรในสมัยสุโขทัย

ตอบ เพื่อบูชารอยพระพุทธบาทในวันเพ็ญเดือน ๑๒

๒. ผ้าป่าและผ้าอัจเจกจีวร ได้แก่ผ้าอะไร

ตอบ ผ้าป่า หมายถึง ผ้าเปื้อนฝุ่นที่ไม่มีเจ้าของหวงแหน ทิ้งอยู่ตามป่าดงบ้างตามป่าช้าบ้าง ตามถนนหนทางและห้อยย้อยอยู่ตามกิ่งไม้บ้าง ผ้าอัจเจกจีวร หมายถึง ผ้าจำนำพรรษาที่ ทายกรับตัวถวายก่อนกำหนดกาล คือ ถวายก่อนออกพรรษา

๓. การทอดผ้าป่ากำหนดเวลาทอดไว้หรือไม่

ตอบ ไม่มีการกำหนดเวลา มีศรัทธาเมื่อไรก็ถวายได้

๔. ผ้าจำนำพรรษาคือผ้าอะไร

ตอบ ผ้าจำนำพรรษา คือ ผ้าที่ทายกถวายแก่ภิกษุผู้อยู่จำพรรษาคับ ๓ เดือนเว้นผ้ากฐิน

๕. กฐินโจร หรือ กฐินโจล มีความหมายถึงกฐินแบบไหน มีขั้นตอนอย่างไร

ตอบ เป็นกฐินที่พุทธศาสนิกชนทำขึ้นในวันจวนจะหมดเขตกฐินกาล ราววันขึ้น ๑๔ ค่ำ หรือ ๑๕ ค่ำ ด้วยการสืบทอดที่ยังไม่ได้รับการทอดกฐิน เป็นการจูงใจไม่ไห้พระสงฆ์ล่วงหน้า ส่วนวิธีการทอดเหมือนการทอดกฐินทั่วไป

๖. จุลกฐินคือกฐินอะไร มีชื่อเรียกอีกอย่างว่าอะไร มีขั้นตอนอย่างไร

ตอบ เป็นกฐินอย่างหนึ่ง พุทธศาสนิกชนจัดทำขึ้นมาเป็นพิเศษ เริ่มตั้งแต่เก็บฝ้ายมาปั่นทอเป็นผืน กะ ตัด เย็บ ย้อม ทำเป็นผ้ากฐินให้เสร็จภายในวันเดียว ในบางท้องถิ่น เรียกว่า กฐินแล่น ซึ่งแปลว่ารีบด่วน

๗. กฐินต้นและกฐินพระราชทาน มีความแตกต่างกันอย่างไร

ตอบ กฐินต้น หมายถึง พระกฐินที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินไปทอด เป็นการส่วนพระองค์ ณ วัดราษฎร์ ตามพระราชอัธยาศัย ส่วนใหญ่เป็นวัดในพื้นที่ต่างจังหวัด ไม่เคยเสด็จพระราชดำเนินถวายผ้าพระกฐินมาก่อน

กฐินพระราชทาน หมายถึง กฐินทรงพระราชนิพนธ์โปรดเกล้า ฯ พระราชทานแก่หน่วยงาน ราชการ รัฐวิสาหกิจ องค์กร สมาคม มูลนิธิ หรือเอกชน นำไปทอด ณ พระอารามหลวง ต่าง ๆ ทั่วประเทศ

๘. วัดที่กำหนดให้รับกฐินหลวงได้แก่วัดอะไรบ้าง

ตอบ วัดที่กำหนดให้รับกฐินหลวงได้แก่วัดบวรนิเวศวิหาร วัดเทพศิรินทราวาส วัดเบญจมบพิตร วัดพระเชตุพน ฯ วัดมกุฏกษัตริยาราม วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ วัดราชบพิตร วัดราชประดิษฐ์ วัดอรุณราชวราราม วัดราชาธิราช วัดสุทัศนเทพวราราม วัดราชโอรสาราม วัดนิเวศธรรมประวัติ วัดสุวรรณดาราราม วัดพระปฐมเจดีย์ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ

๙. กฐินราษฎร์และกฐินหลวง มีความแตกต่างกันอย่างไร

ตอบ กฐินราษฎร์ เป็นกฐินที่ประชาชนมีจิตศรัทธาแจ้งความประสงค์จะทอดกฐิน โดยการจองกฐิน เป็นลายลักษณ์อักษร มักจะนำไปทอด ณ วัดราษฎร์ สำนักสงฆ์ หรือที่พักสงฆ์

กฐินหลวง หมายถึง พระกฐินที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จไปทอดด้วยพระองค์เอง หรือทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ผู้แทนพระองค์ เช่นพระบรมวงศานุวงศ์ องคมนตรี นำไปทอด แบ่งออกเป็น กฐินหลวงกำหนดเป็นงานพิธี กฐินต้น และกฐินพระราชทาน มักจะทอด ณ พระอารามหลวงต่าง ๆ ทั่วประเทศ

๑๐. ทำไมจึงต้องปักธงรูปพระเข้เป็นสัญลักษณ์ในเทศกาลทอดกฐิน

ตอบ เหตุผลที่ต้องปักธงรูปพระเข้เป็นสัญลักษณ์ในเทศกาลทอดกฐิน เพราะจะระบือยากทำบุญด้วย แต่ไม่สามารถว่ายน้ำตามเรือที่จะนำกฐินไปทอดได้

แบบทดสอบวัดผลการเรียนรู้

ผลการเรียนรู้ที่ ๘ รู้และเข้าใจ เห็นความสำคัญของเทศกาลสำคัญทางพระพุทธศาสนา
จำนวน ๕ ข้อ คะแนน ๕ คะแนน

คำชี้แจง ให้นักเรียนเลือกคำตอบที่ถูกต้องที่สุดเพียงข้อเดียว

๑. ผ้าป่าในสมัยพุทธกาล คือผ้าชนิดใด
 - ก. ผ้าวัสสิกสาฎก
 - ข. ผ้าอาบน้ำฝน
 - ค. ผ้าบังสุกุลจีวร
 - ง. ผ้าอัจเจกจีวร
๒. การทอดกฐิน หมดเขตกลางเดือนใด
 - ก. เดือน ๑๑
 - ข. เดือน ๑๒
 - ค. เดือนอ้าย
 - ง. เดือนยี่
๓. เวจกุลี หมายถึงสถานที่ใด
 - ก. ห้องนอน
 - ข. ห้องรับแขก
 - ค. ห้องพยาบาล
 - ง. ห้องสุขา
๔. ผ้าที่พระสงฆ์พิจารณาในพิธีทำบุญทอดผ้าป่า เรียกว่าอะไร
 - ก. ผ้าบังสุกุล
 - ข. ผ้าอาบน้ำฝน
 - ค. ผ้าจำนนำพรรษา
 - ง. ผ้ากฐิน
๕. ผ้าวัสสิกสาฎก คือผ้าเช่นไร
 - ก. ผ้าเช็ดหน้า
 - ข. ผ้าเช็ดเท้า
 - ค. ผ้าอาบน้ำฝน
 - ง. ผ้าปูนั่ง

เฉลยแบบทดสอบวัดผลการเรียนรู้

ผลการเรียนรู้ที่ ๘ รู้และเข้าใจ เห็นความสำคัญของเทศกาลสำคัญทางพระพุทธศาสนา

ข้อ ๑ ค

ข้อ ๒ ข

ข้อ ๓ ง

ข้อ ๔ ก

ข้อ ๕ ค

ใบความรู้ที่ ๒๑

เทศกาลสำคัญทางพระพุทธศาสนา

บทที่ ๕

เทศกาลสำคัญทางพระพุทธศาสนา

พิธีลอยกระทงตามประเพณี

การลอยกระทงตามประเพณี เป็นประเพณีมีมาแต่โบราณ สำหรับประเทศไทย มีหลักฐานการจัดพิธีลอยกระทงตั้งแต่สมัยสุโขทัย วัตถุประสงค์เพื่อบูชารอยพระพุทธรูปของพระพุทธเจ้า ซึ่งประดิษฐานอยู่ริมฝั่งแม่น้ำนัมมทาในชมพูทวีป อีกนัยหนึ่ง เพื่อบูชาพระแม่คงคา ซึ่งพวกเราอาศัยใช้สอยในการดำรงชีพ เป็นการแสดงว่า คนไทยเป็นผู้มีความกตัญญูต่อสิ่งให้ประโยชน์ตน แม้เป็นสิ่งที่ไม่มีชีวิตก็ตาม

คติความเชื่อทางพุทธศาสนา

ในอรรถกถาปุณณิสาสูตรกล่าวว่า สมัยหนึ่ง พระพุทธเจ้าเสด็จไปยังแม่น้ำนัมมทา พญานัมมทานาคราช ทูลอาราธนาให้เสด็จไปสู่สำนักพิภพด้วยความศรัทธาเลื่อมใส เพื่อถวายบูชาสักการะ พระองค์เสด็จไปตรัสเทศนาโปรดพญานาคราชพร้อมบริวารแล้ว ขณะเสด็จกลับ พญานาคราชได้กราบทูลขอสิ่งระลึกอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อเป็นอนุสาวรีย์สำหรับบูชาสักการะ ในกาลต่อไป พระพุทธเจ้าทรงประทานให้ตามความประสงค์ โดยประดิษฐานรอยฝ่าพระบาทไว้ ณ ริมฝั่งแม่น้ำนัมมทานั้น ให้เป็นที่สักการบูชาของพญานัมมทานาคราชและบริวารสืบมา

ความเป็นมาของพิธีลอยกระทงตามประเพณี

พิธีลอยกระทงของไทย เริ่มมีมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี ในรัชสมัยของ พระมหาธรรมราชาลิไทที่ ๕ นิยมทำกันเป็นประเพณี ในวันเพ็ญเดือน ๑๒ โดยปรากฏในหนังสือ คำสำหรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์ ซึ่งเป็นพระสนมเอกของพระมหาธรรมราชาลิไท และเป็นพระธิดาของพระศรีมโหสถ ตำแหน่งราชครูตระกูลพราหมณ์ ได้เรียบเรียงเรื่องเกี่ยวกับราชประเพณี ๑๒ เดือน ในราชสำนักพระมหาธรรมราชาลิไท ความตอนหนึ่งว่า ถึงวันเพ็ญเดือน ๑๒ พระร่วงเจ้ารับสั่งให้บรรดาพระสนมนางใน ถ้ำแม่กำท้วทั้งหลาย ตกแต่งประดับกระทงดอกไม้ธูปเทียน นำลอยน้ำหน้าพระที่นั่ง ตามประเพณีของกษัตริย์โบราณที่มีมา

จากข้อความนี้แสดงว่า การลอยกระทงตามประเพณี เพื่อบูชารอยพระพุทธรูปในวันเพ็ญเดือน ๑๒ ของไทย ทำกันมาแต่ครั้งกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี และในหนังสือพระราชพิธี ๑๒ เดือน พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ก็ทรงกล่าวถึงพิธีลอยกระทงตามประเพณีไว้ แสดงว่าพิธีนี้ได้ปฏิบัติต่อเนื่องมาโดยตลอด

พิธีลอยกระทงตามประเพณี เรียกกันทั่วไปว่า งานลอยกระทง ในภาคเหนือจัดเป็นงานใหญ่เช่น จังหวัดเชียงใหม่ เรียกว่า งานประเพณียี่เป็ง ถือเป็นงานประเพณีสำคัญของจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งชาวไทย และชาวต่างชาติรู้จักกันดี จังหวัดอื่น ๆ ทางภาคเหนือก็ได้จัดงานประเพณีลอยกระทงเช่นเดียวกัน ส่วน จังหวัดสุโขทัยเป็นต้นตำหรับของพิธีลอยกระทงตามประเพณี ได้จัดงานประเพณี เฒ่าเทียนเล่นไฟ เป็นงานใหญ่ ประจำปีของจังหวัดในช่วงเทศกาลลอยกระทง เป็นงานประเพณีมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันดีของนักท่องเที่ยวทั่วโลก

ก่อนลอยกระทงตามประเพณีบูชาพระพุทธรูป โบราณมีการกล่าวคำบูชาด้วย ปัจจุบันการลอยกระทงโดยทั่วไป เป็นเรื่องเฉพาะบุคคล เฉพาะคนหนุ่มสาวจะชวนกันไปลอยกระทงเป็น คู่ ๆ และส่วนใหญ่ จะอธิษฐานเกี่ยวกับความรัก จึงทำให้ไม่ค่อยมีคนนึกถึงวัตถุประสงค์แท้จริง ของประเพณีการลอยกระทงตามธรรมเนียมโบราณ

พิธีถวายผ้าป่า

คำว่า ผ้าป่า ในสมัยพุทธกาล เรียกว่า บังสกุลจีวร หรือผ้าบังสกุล แปลว่า ผ้าเปื้อนฝุ่น ไม่มีเจ้าของหวงแหน ตั้งอยู่ตามถนนหนทาง ในป่าช้า หรือแขวนอยู่ตามกิ่งไม้ในป่า แรกตรัสรู้ พระพุทธเจ้า ยังมิได้ทรงอนุญาตให้พระภิกษุรับถวายจีวรจากชาวบ้าน ทรงอนุญาตเพียงให้ แสวงหาผ้าบังสกุล ผ้าเปื้อนฝุ่น ไม่มีเจ้าของ ผ้าห่อซากศพทั้งตามป่าช้า และผ้าตกอยู่ตามถนน นำมาซักย้อมตัดเย็บเป็นสบง จีวร สังฆาฏิ อย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อใช้หนุนห่ม พุทธศาสนิกชนสมัยนั้น เห็นความลำบากของพระภิกษุเรื่องนี้ มีความประสงค์ จะบำเพ็ญกุศลไม่ขัดต่อพระพุทธรูปบัญญัติ จึงจัดหาผ้าควรแก่สมณบริโศก นำไปทิ้งตามสถานที่ต่าง ๆ โดยมากตามป่าหรือป่าช้า ดังนั้น พุทธศาสนิกชนชาวไทย จึงนิยมเรียกกันว่า ผ้าป่า

ประเภทของผ้าป่า

พิธีทอดผ้าป่าในประเทศไทย มีปฏิบัติกันหลายแบบ ไม่จำกัดกาลเหมือนพิธีถวายผ้ากฐิน เดิม การทอดผ้าป่าไม่มีพิธีการอะไร ผู้มีจิตศรัทธาจัดสิ่งของควรแก่สมณบริโศก บรรจุในภาชนะ เช่น กระบุง กระจาด หรือถังสังกะสี ปัจจุบันใช้ถังพลาสติก ปักกิ่งไม้ตรงกลางแขวนผ้าผืนหนึ่งพาดกิ่งไม้ไว้ สมมุติว่าเป็นป่า ตั้งตามทางพระบิณฑบาตเดินผ่านไปมา หรือนำไปตั้งใกล้วัด ทำสัญญาณให้พระสงฆ์ รู้ว่ามีผู้นำผ้าป่ามาถวาย เมื่อพระสงฆ์พิจารณานำไปใช้สอย ก็สำเร็จเป็นผ้าป่าทันที ปัจจุบันการทอดผ้าป่าดังกล่าว มีการเรียกชื่อตามวิธีปฏิบัติ ๓ ประเภทด้วยกัน คือ ผ้าป่าโยง ผ้าป่าหาง และผ้าป่าสามัคคี

ผ้าป่าโยง เป็นผ้าป่าที่พระพุทธรูปมีผู้มีเงินนำเอาเกลือแม่น้ำลาลองนิยมจัดกัน ในสมัยก่อนผู้มีจิตศรัทธาคนเดียวหรือเป็นหมู่คณะ ทำต้นผ้าป่าจำนวนหลาย ๆ ต้น นำใส่เรือลำใหญ่พร้อมคณะศรัทธาใช้เรือยนต์ลากจูงไปตามแม่น้ำหรือคลอง เมื่อถึงหน้าวัดจะจอดเรือ นำต้นผ้าป่าไปตั้งบนศาลาท่าน้ำ จุดประทัดสัญญาณ เพื่อให้พระภิกษุในวัดนั้นทราบ จากนั้นลงเรือแล่นต่อไปยัง วัดอื่น ๆ ตามริมแม่น้ำ ปฏิบัติเช่นเดียวกันจนหมดต้นผ้าป่าทั้งลำเรือ จึงเดินทางกลับ เมื่อพระภิกษุในวัดนั้น ได้ยินเสียงสัญญาณ มาพิจารณาผ้าป่านำไปใช้สอย ถือว่าสำเร็จเป็นผ้าป่า การทอดผ้าป่าโยงนี้ ไม่มีพิธีถวายและพระภิกษุไม่ต้องอนุโมทนา

ผ้าป่าหาง คำเต็มว่า ผ้าป่าหางกฐิน หรือ ผ้าป่าแถมกฐิน เป็นผ้าป่าที่เจ้าภาพทอดกฐิน จัดผ้าป่าต้นหนึ่ง ประกอบพิธีถวายหลังจากถวายผ้ากฐินเสร็จแล้ว โดยวัตถุประสงค์ให้ทางวัดนำปัจจัยจากต้นผ้าป่าไปเป็นค่าใช้จ่ายเบ็ดเตล็ด ในการเตรียมงานทอดกฐิน

ผ้าป่าสามัคคี เป็นผ้าป่านิยมจัดกันมากในปัจจุบัน มีการจัดหาประธานกรรมการ และคณะกรรมการเป็นจำนวนมาก เพื่อรวบรวมรายได้จากการทอดผ้าป่าสามัคคี นำไปใช้ก่อสร้าง หรือบูรณปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุในวัด อาจเรียกได้อีกอย่างหนึ่งว่า ผ้าป่าพัฒนาการ

พิธีทอดผ้าป่าต่อหน้าสงฆ์ เช่น ผ้าป่าสามัคคี ต้องทำพิธีถวาย ด้วยการนำต้นผ้าป่าขึ้นตั้งบนโต๊ะหรือสถานที่สมควร เจ้าภาพจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย กล่าวคำบูชาพระกราบพระอาราธนาศีล รับศีล กล่าวคำถวายผ้าป่า จบแล้วไม่ต้องยกพระเคน นิมนต์พระสงฆ์พิจารณาพระเคนจุดปัจจัยไทยธรรม พระสงฆ์อนุโมทนา กรวดน้ำรับพร เป็นอันเสร็จพิธี

คำถวายผ้าป่า

อิมานิ มะยัง ภันเต ปิงสุกละจีวะราणि สะปะริวารานิ ภิกขุสังฆัสสะ โอโณชะยามะ สาธุ โน ภันเต ภิกขุสังโฆ อิมานิ ปิงสุกละจีวะราणि สะปะริวารานิ ปะฏิคคัณหาตุ อัมหากัง ทีฆะรัตตัง หิตายะ สุขายะ.

คำแปล

ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวาย ผ้าบังสุกุลจีวร กับบริวารทั้งหลายเหล่านี้ แต่พระภิกษุสงฆ์ ขอพระภิกษุสงฆ์โปรดรับผ้าบังสุกุลจีวร พร้อมทั้งบริวารทั้งหลายเหล่านี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลายตลอดกาลนาน เทอญ.

พิธีถวายผ้ากฐิน

พิธีถวายผ้ากฐิน เป็นประเพณีทำบุญอย่างหนึ่งของไทย ต้องทำในระยะเวลาตามกำหนดในรอบปีหนึ่ง ๆ ระหว่างวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ถึงขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ รวม ๑ เดือน เรียกว่า กฐินกาล จะทำก่อนหรือหลังจากนี้ไม่ได้ และวัดหนึ่ง ๆ ปีหนึ่งรับกฐินได้เพียงครั้งเดียวเท่านั้น เรียกอย่างสามัญว่าทอดกฐิน

ความหมายและเหตุเกิดการทอดกฐิน

กฐิน เป็นภาษามคธ แปลว่า ไม่สะดึง คือ กรอบไม้สำหรับขึงผ้าให้พระภิกษุตัดเย็บจีวรได้สะดวกขึ้น เนื่องจากสมัยก่อน เครื่องมือใช้เย็บผ้าไม่สะดวกเหมือนปัจจุบัน การเย็บจีวรเป็นการเย็บผ้าหลาย ๆ ชิ้นต่อกัน และประสานกันให้มีรูปเหมือนกระต๊อ จึงต้องอาศัยไม้สะดึงช่วยในการขึงผ้าให้ตึง ดังนั้น ผ้าที่เย็บโดยอาศัยไม้สะดึงนี้ จึงเรียกว่า ผ้ากฐิน และยังใช้เรียกผ้ากฐิน ตามความหมายเดิมเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน แม้จะมีผ้าตัดเย็บสำเร็จรูป โดยไม่ต้องอาศัยไม้สะดึงก็ตาม นอกจากนี้ คำว่า กฐิน ยังมีความหมายแตกออกไปอีกหลายอย่าง พอสรุปได้ ดังนี้

๑. เป็นชื่อของกรอบไม้เสตัง สำหรับซึ่งผ้าตัดเย็บสังฆาฏิ จีวร สบง ของพระสงฆ์
๒. เป็นชื่อของผ้าถวายแก่สงฆ์ เรียกว่า ผ้ากฐิน
๓. เป็นชื่อสังฆกรรมในพิธีรับกฐิน เรียกว่า กฐินกรรม
๔. เป็นชื่อช่วงเวลาตั้งแต่แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ถึงขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ เรียกว่า กฐินกาล

เรื่องกฐิน เดิมเป็นของสงฆ์โดยเฉพาะ ภิกษุสงฆ์ต้องไปหาผ้ามาจากสถานที่ต่าง ๆ ซึ่งไม่มีใครเป็นเจ้าของ ด้วยวิธีบังสุกุล นำผ้านั้นมาเย็บย้อมใช้สอยเอง ต่อมาพุทธศาสนิกชนมีจิตศรัทธานำผ้ามาถวาย พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตผ้าที่พุทธศาสนิกชนนำมาถวายและให้กรานเป็นกฐินได้ เป็นเหตุให้พุทธศาสนิกชนได้บำเพ็ญกุศลการทอดกฐินสืบมาตามลำดับ

คำว่า ทอด คือ นำไปวาง การทอดกฐิน จึงหมายถึง การนำผ้ากฐินไปวางต่อหน้าพระสงฆ์จำนวนอย่างน้อย ๕ รูป โดยมีได้ตั้งใจถวายพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งเป็นการเฉพาะ ในพระไตรปิฎก ตอนว่าด้วยกฐินชั้นธกะ ได้กล่าวมูลเหตุการทอดกฐินไว้ว่า

สมัยหนึ่ง พระภิกษุชาวเมืองปาฐา ๓๐ รูป ประสงค์จะเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า ซึ่งประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน ซึ่งท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีสร้างถวายประจำเมืองสาวัตถี ชวนกันเดินทางมา พอถึงเมืองสาเกต ห่างจากเมืองสาวัตถี ๖ โยชน์ (๙๖ กิโลเมตร) จวนถึงวันเข้าพรรษา จะเดินทางต่อไปก็ไม่ทัน จึงต้องจำพรรษาที่เมืองสาเกต ระหว่างจำพรรษาก็ร้อนใจจะเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า เมื่อออกพรรษาปวารณาแล้ว รีบเดินทางไปเฝ้าพระพุทธเจ้าทันที ขณะนั้นฝนยังตกชุกอยู่ พื้นดินเต็มไปด้วยน้ำหล่มเลน ทำให้จีวรเปรอะเปื้อน พอมาถึงเมืองสาวัตถีได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าแล้ว พระพุทธองค์ตรัสถามถึงการเดินทางและความยากลำบากอื่น ๆ ภิกษุเหล่านั้นทูลให้ทรงทราบถึงความกระวนกระวายจะมาเข้าเฝ้าพระพุทธองค์และรีบเดินทางมา จนจีวรเปรอะเปื้อนไปด้วยโคลนตม พระพุทธองค์ทรงยกขึ้นเป็นเหตุ และมีพุทธานุญาตให้มีการถวายผ้ากฐินแก่พระสงฆ์ นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา โดยนางวิสาขามหาอุบาสิกา เป็นบุคคลแรกในพระพุทธศาสนา ขอรับเป็นเจ้าภาพผ้ากฐินถวายพระภิกษุชาวเมืองปาฐา ทั้ง ๓๐ รูปเหล่านั้น

ประเภทของกฐิน

กฐิน แบ่งเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ ๒ ประเภท คือ

๑. กฐินหลวง คือ กฐินพระมหากษัตริย์เสด็จพระราชดำเนินไปทอดถวายด้วยพระองค์เอง หรือทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม พระราชทานแก่ผู้ขอรับพระราชทานนำไปทอด ณ พระอารามหลวงต่าง ๆ ทั่วประเทศ

๒. กฐินราษฎร์ คือ กฐินผู้มีจิตศรัทธานำไปทอด ณ วัดราษฎร์ สำนักสงฆ์ หรือที่พักสงฆ์

คุณสมบัติของวัดรับกฐินได้

๑. มีพระภิกษุจำพรรษาอย่างน้อย ๕ รูป ถ้าไม่มีครบอาจนิมนต์จากวัดอื่นมาเพิ่มได้บ้าง
๒. พระภิกษุต้องอยู่จำพรรษาครบไตรมาสหรือ ๓ เดือน

ความเป็นมาของประเพณีการทอดกฐิน

พุทธศาสนิกชนชาวไทยทุกระดับชั้น ตั้งแต่พระมหากษัตริย์ พระบรมวงศานุวงศ์ ขุนนาง ข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน ถือกันว่าการถวายผ้ากฐินหรือทอดกฐิน เป็นบุญใหญ่มีอานิสงส์มาก ทั้งเป็นการทำนุบำรุง พระพุทธศาสนาอีกส่วนหนึ่ง จึงได้มีการจัดพิธีถวายผ้ากฐินเป็นงานใหญ่ ทั้งพิธีหลวงและพิธีราษฎร์ ตั้งแต่ สมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี ดังความในศิลาจารึกว่า

“คนในเมืองสุโขทัยนี้ มักทาน มักทรงศีล มักโอยทาน พ่อขุนรามคำแหง เจ้าเมืองสุโขทัยนี้ ทั้งชาวแม่ ชาวเจ้า ทั้งท่วยปั่วท่วยนาง ลูกเจ้าลูกขุนทั้งสิ้นทั้งหลาย ทั้งผู้ชายผู้หญิง ฟุ้งท่วยมีศรัทธาใน พระพุทธศาสนา ทรงศีลเมื่อพรรษาทุกคน เมื่อออกพรรษาเดือนหนึ่งจึงแล้ว เมื่อกรานกฐิน มีพนมเบี๋ย พนมหมาก มีพนมดอกไม้ มีหมอนนั่ง มีหมอนนอน บริพากฐินโอยทาน แสปีแล้ญบิสาณ ไปสวดญัตติกฐิน ถึงอรัญญิกพุ้น เมื่อจะเข้ามาเวียง เรียงกันแต่่อรัญญิกพุ้น เถ้าหัวลานด่าบงด่ากลอย ด้วยเสียงพิณพาทย์ เสียงพิณ เสียงเลื้อน เสียงขับ ใครจักมักเล่น เล่น ใครจักมักหัว หัว ใครจักมักเลื้อน เลื้อน เมืองสุโขทัยนี้ มีสี่ปากประตูหลวง เทียนญอมคนเสียดกันเข้าไปดูท่านเฝ้าเทียนเล่นไฟ เมืองสุโขทัยนี้ดังจักแตก”

ในสมัยกรุงศรีอยุธยาและกรุงธนบุรีเป็นราชธานี ประเพณีการทอดกฐินนี้ ได้ปฏิบัติสืบทอดกันมา มิได้ขาด ทั้งเป็นของประชาราษฎร์และของหลวง กระทั่งเลี้ยวมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ถือเป็นงานบุญ งานกุศลยิ่งใหญ่ นอกจากมีผ้าเป็นองค์กฐินแล้ว จัดเครื่องบริวารกฐินเพิ่มอีกมาก เช่น บาตร ที่นอน หมอน มุ้ง กาน้ำชา กระตักน้ำร้อน กระเป่า ชาม ช้อน และเครื่องมือโยธา เช่น ค้อน เลื่อย สว่า ตะไบ คีม กบไสไม้ ไม้กวาด สรุบคือ เครื่องกิน เครื่องใช้ เครื่องมือ ครบบริบูรณ์ พร้อมจตุปัจจัยไทยธรรม ถวายร่วมกับองค์กฐิน พิธีทอดกฐินแต่ละวัด เจ้าภาพนิยมเชิญญาติมิตรและผู้เคารพนับถือไปร่วมอนุโมทนาบุญโดยทั่วกัน

ในศาสนพิธีนี้ จะนำกฐินราษฎร์มากล่าวเป็นลำดับแรก เพราะเป็นเรื่องใกล้ตัวชาวพุทธ ทุกคน เคยไปร่วมพิธีทอดกฐินกันโดยมาก ส่วนกฐินหลวงจะกล่าวในลำดับถัดไป

กฐินราษฎร์

กฐินราษฎร์แบ่งออกเป็น ๒ ประเภทใหญ่ ๆ คือ มหากฐินและจุลกฐิน

มหากฐิน เป็นกฐินส่วนบุคคล เจ้าภาพเป็นคนหบทมีศรัทธาออกทุนทรัพย์ของตนและครอบครัว เป็นหลักในการทอดกฐิน นิยมเรียกสั้น ๆ ว่า กฐิน แต่ถ้าผู้มีจิตศรัทธาหลายคนร่วมกันออกทุนทรัพย์และ ร่วมกันทอดกฐิน เรียกว่า กฐินสามัคคี การทำบุญกฐินก่อให้เกิดอานิสงส์ทั้งแก่ ผู้ทอดและพระสงฆ์ สำหรับ พระสงฆ์ จะได้รับอานิสงส์ตามพระวินัยว่า พระภิกษุกรานกฐินแล้ว สามารถเที่ยวไปไม่ต้องบอกลา ไม่ต้อง ถือไตรจีวรครบสำหรับ ฉันทอาหารคณะโภชนาปริมประโภชนาได้ ใช้สอยอดิเรกจีวรเก็บจีวรส่วนเกินได้ตาม ปราธนา เมื่อมีลาภเกิดขึ้นในวัด ตกเป็นของพระภิกษุ ผู้จำพรรษากาลและกรานกฐินแล้ว สำหรับเจ้าภาพ ทอดกฐิน เชื่อกันว่าได้บุญมาก เพราะในปีหนึ่งมีเพียงฤดูกาลเดียว คือ ฤดูกาลทอดกฐินเท่านั้น เป็นผลให้ เจ้าภาพมีจิตใจแจ่มใส อิ่มในบุญกุศล นอกจากนี้ ยังสามารถจัดความโลภในใจทางอ้อมอีกด้วย

ประเพณีการทอดกฐิน หลังจากทอดกฐินเสร็จแล้ว เจ้าภาพนิยมปักธงรูปจระเข้ไว้ตามวัด เพื่อเป็นเครื่องหมายให้รู้ว่า วัดนี้มีคนทอดกฐินแล้ว การปักธงรูปจระเข้เป็นสัญลักษณ์ในเทศกาลทอดกฐิน มีตำนานเล่าขานไว้ ๒ ทางด้วยกัน

เรื่องแรกเล่าว่า สมัยก่อน การเดินทางต้องอาศัยดูดาวเป็นสำคัญ เช่น ยกทัพตอนใกล้รุ่ง ต้องดูดาวจระเข้ขึ้นตอนใกล้รุ่ง การทอดกฐินก็เหมือนกัน มีการเตรียมมาก บางครั้งไปทอดตามวัดไกลบ้าน ต้องเดินทางไกล ฉะนั้น การดูเวลาต้องอาศัยดูดาว พอดาวจระเข้ปรากฏบนฟ้า ก็เคลื่อนองค์กฐินไปสว่างที่วัดพอดี ต่อมาเมื่อผู้คิดทำธงในงานกฐิน ชันตันคงทำธงทิวประดับให้งาม ภายหลังหวังใช้เป็นเครื่องหมายทอดกฐิน จึงทำเป็นธงรูปจระเข้ขึ้น

อีกเรื่องหนึ่งเล่าว่า ในการแห่กฐินทางเรือของอุบาสกคนหนึ่ง จระเข้ตัวหนึ่งอยากได้บุญ อุตสาห์ว่ายน้ำตามเรือไปด้วย แต่ยังไม่ทันถึงวัดหมดกำลังก่อน ว่ายน้ำต่อไปไม่ไหว จึงร้องบอกอุบาสกว่า ตนไม่สามารถว่ายน้ำตามไปร่วมการกุศลต่อไปได้ ช่วยเขียนรูปของตนเป็นสักขีพยานว่า ได้ไปร่วมการกุศลด้วยอุบาสกนั้น จึงได้เขียนรูปจระเข้เป็นธงขึ้นในวัดเป็นครั้งแรก ภายหลัง มีการทำธงรูปจระเข้ปักในงานกฐินสืบต่อกันมา

จุลกฐิน เป็นกฐินอย่างหนึ่ง พุทธศาสนิกชนทำกันขึ้นมาเป็นพิเศษ ต่างจากกฐินทั่วไป กล่าวคือ เริ่มตั้งแต่เก็บฝ้ายมาปั่น ทอเป็นผืน กะ ตัดเย็บ ย้อม ทำเป็นผ้ากฐินให้เสร็จในวันเดียว จุลกฐิน จึงหมายถึง ผ้าทำสำเร็จมาจากสิ่งเล็ก ๆ น้อย ๆ ในบางท้องถิ่นเรียกว่า กฐินแล่น แปลว่ารีบด่วน เพราะจุลกฐินต้องเร่งทำให้เสร็จภายในวันนั้น มักทำในระยะเวลาจนหมดเขตการทอดกฐิน เช่น ในวันขึ้น ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒

กฐินอีกประเภทหนึ่ง เรียกว่า **กฐินโจร** หรือ **กฐินโจล** เป็นกฐินที่พุทธศาสนิกชนทำขึ้น ในวันจวนจะหมดเขตกฐินกาล ราววันขึ้น ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ ด้วยการสืบทอดยังไม่ได้รับการทอดกฐิน และจัดหาผ้ากฐินไปทอด เรียกว่า กฐินตก กฐินตกค้าง หรือ กฐินโจร เพราะเป็นวัดตกค้างไม่มีผู้ใดมาทอดกฐิน ตามธรรมเนียมการทอดกฐิน ต้องบอกกล่าวพระภิกษุสงฆ์ในวัดนั้นให้ทราบล่วงหน้า จะได้เตรียมการต้อนรับและเพื่อมิให้มีการทอดกฐินซ้ำ แต่กฐินโจรไม่มีการบอกล่วงหน้า จู้ ๆ กันไปทอดเลย เป็นการจู่โจมไม่ให้พระสงฆ์รู้ล่วงหน้า เหมือนการปล้นของโจร ส่วนวิธีการทอดนั้น เหมือนการทอดกฐินทั่วไป เจ้าภาพกล่าวคำถวายผ้ากฐิน ถวายบวรารกฐิน พระสงฆ์อนุโมทนา กรวดน้ำรับพร เป็นอันเสร็จพิธี การทอดกฐินด้วยวิธีนี้ ถือกันว่ามอานิสสงฆ์มากกว่ากฐินอื่น เพราะเป็นการอนุเคราะห์พระสงฆ์ให้มีโอกาสกรานกฐินตามพระวินัย

การเตรียมงานทอดกฐินราษฎร์

เมื่อเจ้าภาพมีจิตศรัทธาจะทอดกฐิน เบื้องต้นต้องจองกฐินก่อน แจ้งความประสงค์ให้วัดทราบว่าจะมาทอดกฐินวัดนี้ การจองกฐินควรทำหนังสือเป็นหลักฐาน แต่ถ้าเจ้าภาพกับทางวัดคุ้นเคยกัน จะจองด้วยวาจาก็ได้ พร้อมนัดวันเวลาทำพิธีทอดกฐิน ทำป้ายติดประกาศไว้หน้าวัด ให้พุทธศาสนิกชนรับทราบ จัดเตรียมไตรจีวรเป็นผ้ากฐิน ให้ถูกต้องตามประเภทของวัด คือ มหานิกายหรือธรรมยุต เพราะวัดธรรมยุตใช้ผ้าไตร ๒ ชั้น จัดเตรียมบวรารกฐินตามความศรัทธา ก่อนวันทอดกฐิน จะมีพิธีฉลององค์กฐินและมหรสพสมโภชด้วยก็ได้ ขึ้นอยู่กับเจ้าภาพ

ลำดับพิธีทอดกฐินราษฎร์

ครั้นถึงกำหนดวันทอดกฐิน เจ้าภาพพร้อมญาติมิตรและผู้เข้าร่วมพิธี นำผ้ากฐินและ บริวารกฐิน ไปจัดตั้ง ณ สถานที่ตามกำหนด เช่น อุโบสถ ศาลาการเปรียญ อารามนาพระสงฆ์ประจำอาสนะ ประธาน หรือเจ้าภาพจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย พิธีกรนำบูชาพระรัตนตรัย อาราธนาศีล รับศีล ถวายผ้าห่ม พระประธานมอบให้ไวยาวัจกรนำไปห่มพระประธาน ต่อจากนั้นประธานหรือพิธีกรกล่าวนำถวายกฐิน ยกผ้ากฐินประเคนพระสงฆ์รูปที่ ๒ ประเคนเทียนสวด พระปาติโมกข์ (ถ้ามี) พระสงฆ์ประกอบพิธีกรานกฐิน คือ อุปโลกน์องค์ครองกฐินฉลองศรัทธาเจ้าภาพ เสร็จแล้วองค์ครองออกไปครองผ้ากฐิน กลับมานั่ง ตามเดิม ประธานประเคนบริวารกฐินแด่องค์ครองกฐิน พระสงฆ์อนุโมทนา กรวดน้ำรับพร เป็นอันเสร็จพิธี

คำถวายผ้ากฐิน (แบบที่ ๑)

อิมัง สะปะริวารัง กะฐินะทุสสัง สังฆัสสะ โอโณชะยามะ
 ทุติยัมปิ อิมัง สะปะริวารัง กะฐินะทุสสัง สังฆัสสะ โอโณชะยามะ
 ตติยัมปิ อิมัง สะปะริวารัง กะฐินะทุสสัง สังฆัสสะ โอโณชะยามะ.

คำแปล

ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายผ้าเพื่อกฐิน พร้อมทั้งบริวารนี้ แด่พระสงฆ์.

คำถวายผ้ากฐิน (แบบที่ ๒)

อิมัง ภันเต สะปะริวารัง กะฐินะทุสสัง สังฆัสสะ โอโณชะยามะ สาธุ โน ภันเต สังฆ อิมัง
 สะปะริวารัง กะฐินะทุสสัง ปะฏิคัณหาตุ ปะฏิคคะเหตวา จ อิมินา ทุสเสนะ กะฐินัง อัตถะระตุ อัมहाกัง
 ทิฆะรัตตัง หิตายะ สุขายะ.

คำแปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายผ้าเพื่อกฐิน พร้อมทั้งบริวารนี้ แด่พระสงฆ์
 ขอพระสงฆ์โปรดรับผ้าเพื่อกฐิน พร้อมทั้งบริวารนี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย ครั้นรับแล้วโปรดกรานกฐินด้วย
 ผ้านี้ เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลายตลอดกาลนาน เทอญ.

พระกฐินหลวง

กฐินหลวง แบ่งออกเป็น ๓ ประเภท คือ กฐินหลวงกำหนดเป็นงานพระราชพิธี กฐินต้นและ
 กฐินพระราชทาน

กฐินหลวงกำหนดเป็นงานพระราชพิธี หมายถึง พระกฐินที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 เสด็จพระราชดำเนินไปทอดด้วยพระองค์เอง หรือทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ผู้แทนพระองค์ เช่น พระบรม
 วงศานุวงศ์ องคมนตรี นำไปทอดตามพระอารามหลวงสำคัญทั้ง ๑๖ พระอาราม ในเขตกรุงเทพมหานคร ๑๒
 วัด ได้แก่ วัดบวรนิเวศวิหาร วัดเทพศิรินทราวาส วัดเบญจมบพิตร วัดพระเชตุพน ฯ วัดมกุฏกษัตริยาราม
 วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ วัดราชบพิธ วัดราชประดิษฐ์ วัดอรุณราชวราราม วัดราชาธิวาส วัดสุทัศน์-

เทพวรากรม วัดราชโอรสาราม ในต่างจังหวัด ๔ วัดได้แก่ วัดนิเวศธรรมประวัติ วัดสุวรรณดาราราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา วัดพระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จังหวัดพิษณุโลก

การเสด็จพระราชดำเนินถวายพระกฐินหลวง

การเสด็จพระราชดำเนินถวายผ้าพระกฐิน ถือเป็นพระราชภารกิจของพระมหากษัตริย์โดยตรง ซึ่งในปีหนึ่ง ๆ เมื่อถึงเทศกาลออกพรรษาแล้ว ราษฎรจะพากันไปทอดกฐินตามวัดต่าง ๆ พระมหากษัตริย์ก็มีวัดต้องเสด็จ ฯ ไปถวายผ้าพระกฐินด้วยเช่นกัน เรียกกันว่า พระอารามหลวง มีจำนวนมาก แต่ได้มีการสงวนพระอารามหลวงไว้ สำหรับพระมหากษัตริย์เสด็จพระราชดำเนิน ไปถวายด้วยพระองค์เอง จำนวน ๑๖ พระอาราม ดังปรากฏชื่อข้างต้น

การถวายผ้าพระกฐินทั้ง ๑๖ พระอารามนี้ พระมหากษัตริย์มิได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงถวายทุกพระอาราม จะเสด็จพระราชดำเนินไปทรงถวายเพียง ๑ หรือ ๒ พระอารามเท่านั้น ส่วนพระอารามที่เหลือทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้พระบรมวงศานุวงศ์เสด็จแทนพระองค์ หรือให้องคมนตรี นำไปถวายตามพระอารามดังกล่าว

การเตรียมงานพระกฐินหลวง

สำนักพระราชวังจะออกหมายกำหนดการแจ้งให้ทราบล่วงหน้าว่า พระมหากษัตริย์เสด็จพระราชดำเนินไปถวายผ้าพระกฐิน ณ พระอารามใด วัน เวลาใด สมัยก่อนกำหนดวันแรม ๖ ค่ำ เดือน ๑๑ เป็นวันแรก ในการเสด็จพระราชดำเนินทอดผ้าพระกฐิน แม้ปัจจุบันก็ยังถือปฏิบัติอยู่ เพื่อให้ทางวัดเตรียมการรับเสด็จพระราชดำเนินถวายผ้าพระกฐิน พร้อมวางปฏิทินมณฑลพระสงฆ์ ในวัดนั้น ๆ ลงอนุโมทนากฐินด้วย และในหมายกำหนดการนั้น ถ้าทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ผู้แทนพระองค์ไปปฏิบัติราชกิจแทน จะแจ้งนามผู้แทนพระองค์ด้วย รวมถึงการแต่งกายของเจ้าหน้าที่ส่วนงานต่าง ๆ ซึ่งมีหน้าที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีดังกล่าว

เมื่อถึงกำหนดวันเสด็จพระราชดำเนินถวายผ้าพระกฐิน สำนักพระราชวังจะจัดเตรียมผ้าพระกฐินพร้อมทั้งเครื่องบริวารกฐินต่าง ๆ นำไปตั้งภายในพระอุโบสถ หรือสถานที่รับผ้าพระกฐิน เตรียมสถานที่ประทับเตรียมเครื่องบูชานมัสการ พร้อมทั้งปฏิบัติงานในความรับผิดชอบ เช่น ถวายผ้าพระกฐิน ถวายเทียนชนวนรับพระราชทานผ้าห่มพระประธาน ถวายพระเต้าน้ำ คือ อุกรณ์สำหรับพระมหากษัตริย์ทรงหลังทักษิณทกเจ้าหน้าที่กรมการศาสนา เตรียมทำบุญชีพระสงฆ์จำพรรษาในพระอารามนั้น ๆ กราบทูลรายงานจำนวนพระสงฆ์ ฝ่ายเจ้าหน้าที่กองศาสนูปถัมภ์ เตรียมกังสดาลสำหรับตีให้สัญญาณวงปีพาทย์ของกรมศิลปากร ซึ่งบรรเลงในช่วง องค์ครองกฐินเปลี่ยนผ้าครองใหม่ และเตรียมบุคลากรปฏิบัติงานอื่น ๆ เช่น รับผ้าจากพระสงฆ์ นำไปครองผ้าใหม่ ขณะพระมหากษัตริย์ทรงประเคนเครื่องบริวารพระกฐิน ก็รับต่อจากพระสงฆ์ การเสด็จพระราชดำเนินทรงบำเพ็ญพระราชกุศลถวายผ้าพระกฐินแต่ละพระอาราม มีกิจกรรมแตกต่างกันออกไป บางพระอารามมีพิธีสดับปกรณ์ บางพระอารามมีพิธีพระราชทานของที่ระลึกให้แก่ผู้ร่วมโดยเสด็จพระราชกุศล บางพระอารามเสด็จพระราชดำเนินทางรถยนต์ เรียกว่า สดลมารค บางพระอารามเสด็จพระราชดำเนินทางเรือ เรียกว่า ชลมารค ทั้งนี้ เนื่องด้วยพระราชประเพณีปฏิบัติต่อพระอารามนั้น ๆ

ระเบียบพิธีถวายพระกฐินหลวง

เมื่อพระมหากษัตริย์ เสด็จพระราชดำเนินถึงพระอารามหลวง ตามหมายกำหนดการของสำนักพระราชวัง วงดุริยางค์บรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี เสด็จเข้าสู่พระอุโบสถ ทรงรับผ้าพระกฐินจากเจ้าพนักงานศุภรัต ทูลเกล้าฯ ถวายบริเวณประตูพระอุโบสถ ในขณะที่วันปีพาทย์กรมศิลปากรบรรเลงเพลงทรงอุ้มประครองผ้าพระกฐิน ทรงวางบนพานแว่นฟ้า ตั้งอยู่ด้านหน้าพระสงฆ์รูปที่ ๒ ทรงรับเทียนชนวนจากเจ้าหน้าที่สนมพลเรือน ทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการพระรัตนตรัย ทรงคืนเทียนชนวนแก่เจ้าหน้าที่ ขณะนี้เจ้าหน้าที่กองศาสนูปถัมภ์ จะให้สัญญาณ แก่คนตีกังสดาล คนถือกังสดาลจะตี ๑ ครั้ง ปีพาทย์ต้องหยุดบรรเลงทันที แม้ยังไม่จบเพลง พระมหากษัตริย์ทรงกราบ เสด็จมายังพานแว่นฟ้าประทับยืน เจ้าพนักงานภูษามาลาถวายค่านับ เข้ารับผ้าห่มพระประธาน อธิบัติกรรมกาศนาถวายค่านับ กราบทูลรายงานจำนวนพระสงฆ์ อยู่จำพรรษา ณ พระอารามนั้น จบแล้วถวายค่านับ

พระมหากษัตริย์ทรงอุ้มประครองผ้าพระกฐิน ประนมพระหัตถ์หันไปทางพระประธานในพระอุโบสถ ทรงว่านะโม ๓ จบ หันมาทางชุมนุมสงฆ์ ทรงกล่าวคำถวายผ้าพระกฐิน จบแล้วทรงวางผ้าพระกฐินบนพานแว่นฟ้า ทรงยกประเคนพระสงฆ์รูปที่ ๒ ต่อด้วยพานเทียนพระปาติโมกข์ เสด็จไปประทับพระราชาอาสน์ พระสงฆ์เริ่มทำสังฆกรรม อโบลกนัยยกผ้าให้พระภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง เป็นองค์ครองผ้าพระกฐิน พระภิกษุผู้ได้รับเป็นองค์ครองผ้าพระกฐิน ลงไปครองผ้าพระกฐิน ในขณะนั้นวงปีพาทย์บรรเลงเพลง เมื่อองค์ครองกฐินกลับเข้ามานั่งบนอาสน์สงฆ์ เจ้าหน้าที่กองศาสนูปถัมภ์เคาะกังสดาลให้สัญญาณ วงปีพาทย์หยุดบรรเลงทันที

ลำดับนี้ พระมหากษัตริย์ เสด็จฯ จากพระราชาอาสน์ ทรงรับเครื่องบริวารพระกฐินจากเจ้าหน้าที่ทรงประเคนประธานสงฆ์จนครบ เจ้าหน้าที่กองศาสนูปถัมภ์รับเครื่องบริวารพระกฐินจากประธานสงฆ์ นำออกไปวางในที่อันควร เมื่อพระมหากษัตริย์เสด็จฯ ไปประทับพระราชาอาสน์ เจ้าหน้าที่เชิญพระเต้าน้ำเข้าไปถวาย พระสงฆ์ตั้งพัดยศถวายอนุโมทนา ถวายอดิเรกจบแล้ว ทรงกราบพระประธาน ทรงลาประธานสงฆ์ เสด็จพระราชดำเนินกลับ เป็นอันเสร็จพิธี

เนื่องจากพระมหากษัตริย์ ทรงมีพระประสงค์ในการบำเพ็ญพระราชกุศลเป็นกรณีพิเศษ เพื่อพระราชทานกุศลอุทิศแด่พระราชอุปัชยาจารย์ จึงจัดพิธีสดับปกรณ์เกิดขึ้น ปัจจุบันมีเพียง ๓ พระอาราม คือ วัดบวรนิเวศวิหาร วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม ในการประกอบพิธีดังกล่าว ทำหลังถวายผ้าพระกฐินเสร็จ สำหรับวัดบวรนิเวศ วัดพระเชตุพนฯ พระสงฆ์สดับปกรณ์จะลงไปครองผ้าพร้อมกับองค์ครองกฐิน ส่วนวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม แต่เดิมประกอบพิธีสดับปกรณ์ในพระวิหาร ต่อมาเห็นว่าเป็นการไม่สะดวก จึงอัญเชิญพระอัฐิ สมเด็จพระสังฆราชประกอบพิธีในพระอุโบสถแทน พิธีพระราชทานของที่ระลึกแก่ผู้บริจาค โดยเสด็จพระราชกุศล สุดแต่พระอารามใดจัดให้มี ต้องกราบทูลให้ทรงทราบเป็นการล่วงหน้า เมื่อถึงวันเสด็จพระราชดำเนินถวายผ้าพระกฐิน จะเชิญผู้ให้การอุปถัมภ์วัด เข้ารับพระราชทาน ของที่ระลึก ภายหลังการถวายผ้าพระกฐินเรียบร้อยแล้ว

กฐินต้น หมายถึง พระกฐินที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินไปทอด เป็นการส่วนพระองค์ ณ วัดราชวรฯ ตามพระราชอัธยาศัย ส่วนใหญ่เป็นวัดในพื้นที่ต่างจังหวัด ไม่เคยเสด็จพระราชดำเนินถวายผ้าพระกฐินมาก่อน มีประชาชนเคารพศรัทธาเลื่อมใสมาก และประชาชนท้องถิ่นนั้นไม่ค่อยมีโอกาสดำเนินการทอดถวายพระกฐิน

ระเบียบพิธีถวายพระกฐินต้น

พระกฐินต้น วัฏปฏิบัติในการถวายเหมือนกับพระกฐินหลวง เริ่มมีชื่อเรียกตั้งแต่เมื่อใด ไม่ปรากฏหลักฐาน ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรียกกันโดยเทียบเคียงการเสด็จประพาสบ้าง อาทิ การเสด็จประพาสหัวเมือง พ.ศ. ๒๔๔๗ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดแบบง่าย ๆ พอพระทัยประทับที่ใดก็ประทับ ทางหัวเมืองไม่ต้องเตรียมสถานที่ประทับไว้ การเสด็จประพาสลักษณะนี้ เรียกว่า เสด็จประพาสต้น คราวหนึ่งเสด็จประพาสทางน้ำ มีรับสั่ง ให้จัดหาเรือมาดมาเพิ่มอีกลำหนึ่ง แลตามเรือพระที่นั่ง มิให้ใครรู้จักพระองค์ เรือมาดลำนั้น เรียกว่า เรือต้น ดังนั้น พระกฐินที่เสด็จฯ ไปถวายเป็นการส่วนพระองค์ จึงเรียกว่า พระกฐินต้น เหมือนเรียกชื่อเรือมาดลำดังกล่าว แม้ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระองค์ปัจจุบัน ก็เคยเสด็จพระราชดำเนินทรงถวายพระกฐินต้นอยู่หลายครั้ง

กฐินพระราชทาน หมายถึง กฐินทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานแก่หน่วยงานราชการ รัฐวิสาหกิจ องค์การ สมาคม มูลนิธิ หรือเอกชน นำไปทอด ณ พระอารามหลวงในกรุงเทพมหานคร และต่างจังหวัดทั่วพระราชอาณาจักร โดยขอรับพระราชทานผ่านกรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม เมื่อถึงเขตกฐินกาลแล้ว กรมการศาสนา รวบรวมบัญชีรายนามผู้ได้รับพระราชทานผ้าพระกฐิน นำไปถวายพระสงฆ์ ณ พระอารามหลวงทั่วพระราชอาณาจักรนั้น นำความขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณาทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท ขอพระราชทานถวายพระราชนุเคราะห์ในการถวายผ้าพระกฐินประจำปีต่อไป

พระกฐินพระราชทาน ถวายได้เฉพาะวัดเป็นพระอารามหลวงทั่วประเทศ การขอรับพระราชทาน และการดำเนินการต่าง ๆ อยู่ในความรับผิดชอบของกรมการศาสนา เช่น การรับจอง การจัดหาผ้าพระกฐิน และเครื่องบริวาร การทำบัญชีรายนามผู้ขอรับพระราชทาน การทำบัญชี เงินทอดกฐิน การกราบทูลถวายพระราชกุศล รวมถึงงานธุรการต่าง ๆ พระกฐินพระราชทานนี้ ทางกรมจะจัดเครื่องพระกฐินมอบแก่ผู้ขอรับพระราชทาน ๑ ชุดต่อ ๑ พระอาราม เมื่อรับไปแล้ว เจ้าภาพจะไปจัดหาบริวารพระกฐินอื่น ๆ เพิ่มเติมอีกก็ได้ แต่ไม่นิยมให้จัดหาในลักษณะการเรียไร ผู้ขอรับพระราชทานต้องประสานกับทางวัด ถึงวันเวลาในการไปทอดให้แน่นอน เพื่อทางวัดจะได้เตรียมความพร้อมในการรับพระกฐินและสมพระเกียรติพระมหากษัตริย์

การเตรียมงานกฐินพระราชทาน

การทอดกฐินพระราชทาน ควรทอดหลังวันเสด็จพระราชดำเนินถวายผ้าพระกฐินของพระมหากษัตริย์ ๑ วัน เจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย จะเตรียมการถวายกฐินพระราชทาน ตั้งแต่จัดโต๊ะถวายราชสักการะ วางผ้าพระกฐินหน้าพระอุโบสถ ตั้งโต๊ะหัวอาสน์สงฆ์ หน้าพระสงฆ์รูปที่ ๒ วางพาน

แว่นฟ้าเปล่าและพานเทียนพระปาติโมกข์บนโต๊ะนั้น เตรียมรูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย พร้อมเทียนชนวนชุดกรวดน้ำ เครื่องบริวารพระกฐิน และไทยธรรมสำหรับถวายพระสงฆ์ทั่วไป นำไปวางภายในพระอุโบสถ ท้ายอาสน์สงฆ์ จนเป็นที่เรียบร้อย

ระเบียบพิธีถวายกฐินพระราชทาน

เมื่อถึงเวลาตามกำหนด ประธานพิธีเดินทางถึงพระอุโบสถ เข้าไปยังโต๊ะวางผ้าพระกฐิน ทำความเคารพพระบรมฉายาลักษณ์หรือพระบรมสาทิสลักษณ์ เปิดกรวยดอกไม้ ทำความเคารพอีกครั้งหนึ่ง ยกผ้าไตรอุ้มขึ้นประคอง ยืนตรง ดนตรีบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี จบแล้วเดินเข้าสู่พระอุโบสถ วางผ้าพระกฐินบนพานแว่นฟ้า หน้าพระสงฆ์รูปที่ ๒ รับเทียนชนวนจุดรูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย กราบพระรัตนตรัย ๓ ครั้ง มายังโต๊ะวางผ้าพระกฐิน หยิบผ้าห่มพระประธานมอบให้โยยาวัจกร อุ้มประคองผ้าพระกฐิน ประนมมือหันไปทางพระประธาน ว่านะโม ๓ จบ หันมาทางชุมชนสงฆ์ กล่าวคำถวายผ้าพระกฐิน จบแล้ววางผ้าพระกฐินบนพานแว่นฟ้า ประเคนพระสงฆ์รูปที่ ๒ ต่อด้วยพานเทียนพระปาติโมกข์ ไปนั่ง ณ สถานที่ที่จัดเตรียมไว้ พระสงฆ์กระทำ อปโลกนกรรมและญัตติหุตยกรรม องค์ครองกฐินลงไปครองผ้าใหม่ กลับมานั่งบนอาสน์สงฆ์ ประธานรับบริวารพระกฐินถวายองค์ครองกฐิน ผู้มาร่วมพิธีถวายไทยธรรมพระสงฆ์ครบทุกรูป เจ้าหน้าที่ประกาศยอดเงินบำรุงพระอาราม ประธานประเคนใบปวารณา พระสงฆ์อนุโมทนา ประธานกรวดน้ำถวายเป็นพระราชกุศล พระสงฆ์ถวายอดิเรก ขณะพระสงฆ์ถวายอดิเรก ไม่ต้องประนมมือ ลดมือลง เพราะการถวายอดิเรกเป็นการถวายพระพรแด่พระมหากษัตริย์โดยเฉพาะ เมื่อพระสงฆ์รูปที่ ๒ รับภาต สัพพะมังคะลัง จึงประนมมือรับพรต่อไป จบแล้วกราบพระประธานในพระอุโบสถ กราบลาพระสงฆ์ เป็นอันเสร็จพิธี

กฐินพระราชทานเป็นกรณีพิเศษ

นอกจากกฐินพระราชทานดังกล่าวแล้ว ในปัจจุบันมีกฐินพระราชทาน ทรงพระกรุณา โปรดเกล้า ฯ เป็นกรณีพิเศษ เพิ่มขึ้นอีก ๒ ประเภท คือ

๑. กฐินพระราชทานแก่วัดไทยในต่างประเทศ คือ กฐินที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชทานแก่วัดไทยในต่างประเทศ จำนวน ๒๐ วัด เป็นประจำตลอดไป โดยเจ้าภาพ ไม่ต้องทำเรื่องกราบทูลขอพระราชทานทุกปี เหมือนกฐินพระราชทานสำหรับพระอารามหลวง ในประเทศ กรมการศาสนา จะเป็นผู้รับผิดชอบจัดหาผ้าไตรพระราชทาน มอบแก่เจ้าภาพกฐิน เพื่อดำเนินการถวายตามวัดได้รับพระราชทานต่อไป

๒. กฐินที่พระบรมวงศานุวงศ์ พระราชทานหรือประทานแก่ผู้ขอรับไปทอดตามวัดราษฎร์ต่าง ๆ ทั่วราชอาณาจักร ปัจจุบันจะมีผู้ขอรับพระราชทานหรือขอรับประทานไปทอดหลายวัด เป็นการเพิ่มพูนพระราชกุศลโดยยิ่งขึ้นไป

ระเบียบพิธีถวายผ้าพระกฐินทั้ง ๒ ประเภทดังกล่าว ปฏิบัติเช่นเดียวกับการทอดกฐินพระราชทาน สามารถปรับประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมแก่สถานที่และโอกาส โดยอนุโลม

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๙

ธรรมศึกษาชั้นโท สารการเรียนรู้ศาสนพิธี

เรื่อง ประเพณีสำคัญทางพระพุทธศาสนา

เวลา.....ชั่วโมง

๑. มาตรฐานการเรียนรู้

มาตรฐาน ธศ๒ รู้และเข้าใจพุทธประวัติ ความสำคัญของพระพุทธศาสนา ปฏิบัติตนเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี และธำรงรักษาพระพุทธศาสนา

๒. ผลการเรียนรู้

รู้และเข้าใจ เห็นความสำคัญของประเพณีสำคัญทางพระพุทธศาสนา

๓. สารสำคัญ

ประเพณีสำคัญทางพระพุทธศาสนา

๔. จุดประสงค์การเรียนรู้

นักเรียนบอกความสำคัญของพิธีบรรพชาสามเณร และพิธีอุปสมบทเป็นพระภิกษุสงฆ์ได้

๕. สารการเรียนรู้

ประเพณีสำคัญทางพระพุทธศาสนา

- พิธีบรรพชาสามเณร
- ประโยชน์ของการบรรพชา
- การเตรียมบรรพชาสามเณร
- สิ่งที่ต้องจัดเตรียมในพิธีบรรพชาสามเณร
- ระเบียบพิธีบรรพชาสามเณร
- พิธีอุปสมบทเป็นพระภิกษุ
- สิ่งที่ต้องจัดเตรียมในพิธีอุปสมบท
- พิธีปลงผมและทำขวัญาค
- ความหมายของคำว่า นาค
- การจัดขบวนแห่นาค
- พิธีวันทาเสมาและน่านาคเข้าโบสถ์
- ระเบียบพิธีอุปสมบทพระภิกษุ

- คำสำหรับเรียกผู้ได้รับการอุปสมบทแล้ว
- วัตถุประสงค์ของการบวช
- พิธีฉลองพระบวชใหม่
- พิธีบรรพชาสามเณร
- ประโยชน์ของการบรรพชา

๖. กระบวนการจัดการเรียนรู้

ขั้นสืบค้นและเชื่อมโยง

๑. ครูนำวีดิทัศน์เกี่ยวกับพิธีอุปสมบทเป็นพระภิกษุสงฆ์มาให้นักเรียนดู แล้วสนทนากับนักเรียนจนเกิดความเข้าใจ เพื่อเชื่อมโยงไปสู่การเรียนรู้

๒. นักเรียนทุกคนร่วมกันอภิปรายคำว่า “สามเณร” และคำว่า “พระภิกษุสงฆ์” โดยอธิบายความหมายลงในสมุดบันทึก ครูสุ่มถามนักเรียน ๒-๓ คน จนเข้าใจ

ขั้นฝึก

๓. แบ่งนักเรียนออกเป็นกลุ่ม ๓ กลุ่ม กลุ่มละเท่า ๆ กัน โดยใช้กระบวนการกลุ่ม ให้แต่ละกลุ่มศึกษาใบความรู้ที่ ๒๒ เรื่องประเพณีสำคัญทางพระพุทธศาสนา ตามที่ครูกำหนดให้ ดังนี้

กลุ่มที่ ๑ พิธีบรรพชาสามเณร

กลุ่มที่ ๒ พิธีอุปสมบทเป็นพระภิกษุสงฆ์

๔. ให้แต่ละกลุ่มส่งตัวแทนออกมาสรุปความสำคัญของเรื่องที่ได้รับมอบหมายหน้าชั้นเรียน ครูตรวจสอบความถูกต้องและนำผลงานมาติดป้ายนิเทศ

ขั้นประยุกต์

๕. นักเรียนและครูร่วมกันสรุปความสำคัญของพิธีบรรพชาสามเณร และพิธีอุปสมบทเป็นพระภิกษุสงฆ์

๖. นักเรียนทุกคนทำใบกิจกรรมที่ ๑๐ และส่งครูตรวจ

๗. นักเรียนทำแบบทดสอบหลังเรียน และครูตรวจให้คะแนน

๗. ภาระงาน/ชิ้นงาน

ที่	ภาระงาน	ชิ้นงาน
๑	ตอบคำถามพิธีบรรพชาสามเณรและพิธีอุปสมบทเป็นพระภิกษุสงฆ์	ใบกิจกรรมที่ ๑๐

๘. สื่อ/แหล่งการเรียนรู้

๑. วัสดุทัศนงานพิธีอุปสมบทเป็นพระภิกษุสงฆ์
๒. ใบความรู้ที่ ๒๒ เรื่องพิธีบรรพชาสามเณร และพิธีอุปสมบทเป็นพระภิกษุสงฆ์
๓. ใบกิจกรรมที่ ๑๐
๔. แบบทดสอบหลังเรียน

๙. การวัดและประเมินผล

สิ่งที่ต้องการวัด	วิธีวัด	เครื่องมือ	เกณฑ์การประเมิน
บอกความสำคัญของ พิธีบรรพชาสามเณร และพิธีอุปสมบท เป็นพระภิกษุสงฆ์ได้	- ตรวจผลงาน - สังเกต	- แบบประเมินผลงาน - แบบสังเกตพฤติกรรม การปฏิบัติ กิจกรรมกลุ่ม	ผ่าน = ได้คะแนนตั้งแต่ร้อยละ ๖๐ ขึ้นไป ไม่ผ่าน = ได้คะแนนต่ำกว่าร้อยละ ๖๐

แบบประเมินผลงาน

ใบกิจกรรมที่ ๑๐

ข้อที่	ระดับคะแนน		
	๓ คะแนน	๒ คะแนน	๑ คะแนน
๑-๑๐	ตอบคำถามถูกต้อง ตรงประเด็น	ตอบคำถามถูกต้อง ตรงประเด็นส่วนใหญ่	ตอบคำถามถูกต้องและ ตรงประเด็นน้อย

เกณฑ์การตัดสิน

เกณฑ์	ร้อยละ	คะแนน
ผ่าน	๖๐ ขึ้นไป	๑๘ - ๓๐
ไม่ผ่าน	ต่ำกว่า ๖๐	๐ - ๑๗

หมายเหตุ เกณฑ์การตัดสินสามารถปรับใช้ตามความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย

แบบประเมินผลการเรียนรู้

แบบทดสอบหลังเรียน

เกณฑ์การประเมิน	
ตอบถูกได้ ๑ คะแนน	ตอบผิดได้ ๐ คะแนน

เกณฑ์การตัดสิน

เกณฑ์	ร้อยละ	คะแนน
ผ่าน	๖๐ ขึ้นไป	๓ - ๕
ไม่ผ่าน	ต่ำกว่า ๖๐	๐ - ๒

ใบกิจกรรมที่ ๑๐

พิธีบรรพชาสามเณร และพิธีอุปสมบทเป็นพระภิกษุสงฆ์

ชื่อ.....ชั้น.....เลขที่.....

คำชี้แจง ให้นักเรียนตอบคำถามต่อไปนี้ จำนวน ๑๐ ข้อ (๓๐ คะแนน)

๑. พิธีบรรพชาแตกต่างจากพิธีอุปสมบทอย่างไร

.....

.....

.....

.....

๒. การบวชเป็นสามเณรมีการเตรียมตัวอย่างไร และจะต้องเตรียมสิ่งของใดบ้างในพิธีบรรพชา

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๓. การอุปสมบทเป็นพระภิกษุ มีการเตรียมตัวอย่างไร และจะต้องเตรียมสิ่งของใดบ้างในพิธีอุปสมบท

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๔. การเวียนนาครรอบอุโบสถ ๓ รอบ มีวิธีการเวียนอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

๕. ก่อนนำนาคเข้าอุโบสถทำไมจึงต้องมีการโปรยทาน

.....

.....

.....

๖. การนำนาคเข้าอุโบสถมีจุดประสงค์อย่างไร

.....

.....

.....

๗. อุปสัมปทาเปกษะ มีความหมายว่าอะไร

.....

.....

.....

๘. วัตถุประสงค์ของการบรรพชาและอุปสมบท

.....

.....

.....

.....

๙. พิธีฉลองพระใหม่คืออะไร

.....

.....

.....

๑๐. พระภิกษุและสามเณรถือศีลต่างกันอย่างไร

.....

.....

.....

.....

เฉลยใบกิจกรรมที่ ๑๐

ประเพณีสำคัญทางพระพุทธศาสนา

๑. พิธีบรรพชาแตกต่างจากพิธีอุปสมบทอย่างไร

ตอบ พิธีบรรพชา หมายถึง การบวชสามเณร

พิธีอุปสมบท หมายถึง การบวชผู้ผ่านการบวชเณรมีคุณสมบัติพร้อมที่จะขอบวชเป็นพระภิกษุ

๒. การบวชเป็นสามเณรมีการเตรียมตัวอย่างไร และจะต้องเตรียมสิ่งของใดบ้างในพิธีบรรพชา

ตอบ การบวชเป็นสามเณรมีการเตรียมตัวในเบื้องต้นควรให้บิดามารดาหรือผู้ปกครองพาไปมอบตัวต่อเจ้าอาวาสหรือพระอุปัชฌาย์ในวัดต้องการจะอยู่อาศัย เพื่อให้ตรวจดูคุณสมบัติและกำหนดวันบวชให้ ก่อนถึงวันบวช ๓ วัน ๗ วัน ผู้ขอบวชต้องท่องคำขอบรรพชาและศีล ๑๐ ให้ได้ถูกต้อง คล่องปาก อย่าให้ติดขัดอีก ตามแบบพระอุปัชฌาย์กำหนดให้ หมั่นฝึกซ้อมขั้นตอนพิธีบรรพชา กับพระอุปัชฌาย์ให้ชำนาญ ฝึกหัดกิริยามารยาท เช่น การกราบ การไหว้ให้ถูกต้อง

สิ่งต้องจัดเตรียมในพิธีบรรพชาสามเณร

๑. ดอกไม้ รูป เทียน สำหรับบูชาพระรัตนตรัย
๒. ดอกไม้ รูป เทียน หรือรูปเทียนแพ สำหรับถวาย
๓. ไตรจีวรสำหรับสามเณร ประกอบด้วย จีวร สบง อังสะ ประคตเอว ผ้ารัดอก
๔. บาตร พร้อมฝาบาตรและเชิงรอง
๕. ของใช้อื่น ๆ เช่น ยาม ผ้าเช็ดตัว รองเท้า สบู่ ยาสีฟัน เสื้อ หมอน มุ้ง

๓. การอุปสมบทเป็นพระภิกษุ มีการเตรียมตัวอย่างไร และจะต้องเตรียมสิ่งของใดบ้างในพิธีอุปสมบท.

ตอบ การอุปสมบทเป็นพระภิกษุ มีการเตรียมตัวเหมือนการเตรียมตัวของสามเณร แต่จะฝึกซ้อมขานนาคต้องไปอยู่ที่วัด ประมาณ ๑๕ วัน ถึง ๑ เดือน หรืออาจจะฝึกท่องอยู่ที่บ้านก็ได้สิ่งที่ต้องเตรียมในพิธีอุปสมบท

๑. ไตรครอง ประกอบด้วย สังฆาฏิ จีวร สบง ประคตเอว อังสะ ผ้ารัดอก
๒. บาตร พร้อมฝาบาตร เชิงบาตร ถลกบาตร สายสะพาย
๓. มิดโกน พร้อมหินลับมีด
๔. เข็มเย็บผ้า พร้อมด้ายเย็บผ้า
๕. ที่กรองน้ำ

๖. เสื่อ หมอน มุ้ง ผ้าห่ม ผ้าเช็ดตัว
๗. ตาลปัตร ย่าม รองเท้า ร่ม
๘. จาน ช้อนส้อม กระตักน้ำ แก้วน้ำ
๙. ขันอาบน้ำ สบู่ ยาสีฟัน แปรงสีฟัน

๔. การเวียนนาครอบอุโบสถ ๓ รอบ มีวิธีการเวียนอย่างไร

ตอบ การเวียนนาครอบอุโบสถ ๓ รอบ มีวิธีการเวียนขวาตามเข็มนาฬิกา เรียกว่า ประทักษิณ
 รอบที่ ๑ ภาวนาว่า พุทโธพุทโธ
 รอบที่ ๒ ภาวนาว่า ธัมโมธัมโม
 รอบที่ ๓ ภาวนาว่า สังโฆสังโฆ

๕. ก่อนนำนาคเข้าอุโบสถทำไมจึงต้องมีการโปรยทาน

ตอบ ก่อนนำนาคเข้าอุโบสถต้องมีการโปรยทานเพื่อแสดงให้เห็นว่าผู้บวชสละทรัพย์สินภายนอกแล้ว
 ไม่อาลัยในทางโลก พร้อมจะดำรงเพศสมณะ ดำเนินชีวิตในทางธรรม

๖. การนำนาคเข้าอุโบสถมีจุดประสงค์อย่างไร

ตอบ การนำนาคเข้าอุโบสถมีจุดประสงค์ ๒ นัย คือ

๑. พ่อแม่นำนาคเข้าอุโบสถ มีความหมายว่าพ่อแม่ให้นำนาคไปมอบแก่พระสงฆ์ เพื่อให้
 พระอุปัชฌาย์ทำการอุปสมบทให้
๒. นาคนำพ่อแม่เข้าสู่อุโบสถ มีความหมายว่า ลูกชายนำพ่อแม่เข้าสู่ประตูพระพุทธศาสนา
 ตามคำกล่าวที่ว่า เกาชายผ้าเหลืองขึ้นสวรรค์

๗. อุปสัมปทาเปกขะ มีความหมายว่าอะไร

ตอบ อุปสัมปทาเปกขะ เป็นชื่อตั้งใหม่ของสามเณร

๘. วัตถุประสงค์ของการบรรพชาและอุปสมบท

ตอบ วัตถุประสงค์ของการบรรพชาและอุปสมบทเพื่อเป็นทายาททางพระศาสนาได้เล่าเรียน
 และปฏิบัติธรรม ตอบแทนค่าน้ำนมและข้าวป้อนของพ่อแม่ เผยแพร่พระศาสนา รักษาประเพณี
 อันดีงามของชาวพุทธ ต่ออายุพระศาสนาให้คงอยู่สืบต่อไป

๙. พิธีฉลองพระใหม่คืออะไร

ตอบ พิธีฉลองพระใหม่เป็นพิธีทำบุญฉลองผู้ได้รับการอุปสมบทเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา
 เรียบร้อย นิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ฉลองพระบวชใหม่ และถวายภัตตาหารเพล

๑๐. พระภิกษุและสามเณรถือศีลต่างกันอย่างไร

ตอบ พระภิกษุถือศีล ๒๒๗ ข้อ สามเณรถือศีล ๑๐ ข้อ

แบบทดสอบวัดผลการเรียนรู้

ผลการเรียนรู้ที่ ๙ รู้และเข้าใจเห็นความสำคัญของประเพณีสำคัญทางพระพุทธศาสนา
จำนวน ๕ ข้อ คะแนน ๕ คะแนน

คำชี้แจง ให้นักเรียนเลือกคำตอบที่ถูกต้องที่สุดเพียงข้อเดียว

๑. การบวชมี กี่อย่าง

- ก. ๑ อย่าง
- ข. ๒ อย่าง
- ค. ๓ อย่าง
- ง. ๔ อย่าง

๒. สามเณร ต้องถือศีลกี่ข้อ

- ก. ๕ ข้อ
- ข. ๑๐ ข้อ
- ค. ๘ ข้อ
- ง. ๑๒ ข้อ

๓. ข้อใดคือข้อกำหนดไว้ตามระเบียบพระธรรมวินัย สำหรับการอุปสมบท

- ก. เป็นชายอายุ ครบ ๒๐ ปี บริบูรณ์
- ข. ไม่เป็นคนพิการ
- ค. ไม่มีหนี้สิน
- ง. ถูกทุกข้อ

๔. เครื่องอัฐบริขาร ตามพระธรรมวินัย มีกี่อย่าง

- ก. ๕ อย่าง
- ข. ๖ อย่าง
- ค. ๘ อย่าง
- ง. ๑๐ อย่าง

๕. ข้อใดไม่ใช่ประโยชน์ของการบวชเณร

- ก. ได้ศึกษาทั้งวิชาชีวะและพระธรรมวินัย
- ข. พ้นจากการมัวสุมและสิ่งเสพติด
- ค. ได้รับของจากผู้มีจิตศรัทธานำมาถวาย
- ง. เป็นผู้ประพฤติปฏิบัติดีงาม

เฉลยแบบทดสอบวัดผลการเรียนรู้

ผลการเรียนรู้ที่ ๙ รู้และเข้าใจ เห็นความสำคัญของประเพณีสำคัญทางพระพุทธศาสนา

ข้อ ๑ ข

ข้อ ๒ ข

ข้อ ๓ ง

ข้อ ๔ ค

ข้อ ๕ ค

ใบความรู้ที่ ๒๒

ประเพณีสำคัญทางพระพุทธศาสนา

ประเพณีสำคัญทางพระพุทธศาสนา

พิธีบรรพชาสามเณร

บรรพชา แปลว่า การงดเว้นในสิ่งไม่ดีไม่งามต่างๆ ในที่นี้หมายถึงการบวชเป็นสามเณร เรียกสั้นๆ ว่า บวชเณร การบรรพชาเป็นสามเณรมีมาแต่สมัยพุทธกาล สามเณรรูปแรกในพระพุทธศาสนา คือ ราหุลกุมาร มีพระสารีบุตรเป็นพระอุปัชฌาย์ ผู้จะบรรพชาเป็นสามเณรต้องมีอายุอย่างต่ำ ๗ ปี ปัจจุบันการบรรพชาเป็นสามเณร ต้องขอบรรพชาต่อพระอุปัชฌาย์ ซึ่งได้รับแต่งตั้งตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ บวชด้วยวิธีรับไตรสรณคมน์ เรียกว่า ตีสรณคมน์อุปสัมปทา และรักษาศีล ๑๐ มิให้ขาดมิให้ต่างพร้อยทางภาคเหนือของประเทศไทยนิยมให้บุตรหลานตนบรรพชาเป็นสามเณรมากกว่าอุปสมบทเป็นพระภิกษุ ในบางจังหวัดจัดให้มีประเพณีบวชลูกแก้ว เป็นพิธีสำคัญประจำจังหวัดทุกปี

ประโยชน์ของการบรรพชา

การบรรพชาในแต่ละยุคสมัย มีวัตถุประสงค์ในการบวชแตกต่างกันไปตามวัฒนธรรมประเพณีของสังคมในยุคนั้นๆ พอสรุปได้ ดังนี้

สมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ พระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ทรงให้พระราชโอรส และพระโอรสของพระองค์เจริญวัยพอสมควรบรรพชาเป็นสามเณรหรืออุปสมบทเป็นพระภิกษุ เพื่อศึกษาพระพุทธศาสนาให้มีพระทัยแนบแน่นมั่นคงต่อพระศาสนา จนมีผู้นิยมนำมาปฏิบัติตาม พระราชโอรสและพระบรมวงศานุวงศ์หลายพระองค์มีพระราชศรัทธาทรงดำรงตนในสมณเพศจนตลอดพระชนม์ชีพก็มี เช่น สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระวชิรญาณวโรรส

สมัยนั้นวัดเป็นศูนย์กลางการศึกษา เพราะยังไม่มีโรงเรียน วิชาการทุกแขนงมีสอนในวัด โดยพระภิกษุเป็นผู้สอน ดังนั้นจึงมีผู้นิยมส่งบุตรชายหลานชายตนมาขอบรรพชาเป็นสามเณร หรือเป็นศิษย์วัด เพื่อศึกษาศิลปวิทยาต่าง ๆ ยุคต่อมา เมื่อเปิดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม ทั้งแผนกธรรมและบาลี รวมถึงแผนกสามัญศึกษาขึ้นในวัด เป็นเหตุให้ประชาชนในชนบทนิยมให้บุตรหลานของตนบรรพชาเป็นสามเณร และเข้ารับการศึกษามาก เพราะค่าใช้จ่ายน้อย ผู้เข้ามาศึกษาตามระบบนี้ เมื่อลาสิกขาแล้วได้เข้ารับราชการดำรงตำแหน่งใหญ่โตมากมาย

ปัจจุบันโลกเจริญขึ้น คนมีทางเลือกในการดำเนินชีวิตมากขึ้น สามารถแสวงหาความรู้ได้ หลายทาง การบวชสามเณรเพื่อศึกษาพระปริยัติธรรมอย่างสมัยก่อน จึงลดจำนวนลงตามลำดับ เป็นเพียงการบวชระยะสั้นและรักษาประเพณีเท่านั้น

การบวชเป็นสามเณรระยะสั้น ช่วงปิดภาคเรียนในฤดูร้อน เรียกว่า บวชเณรภาคฤดูร้อน โดยกำหนดเวลา ๑๕ วัน หรือ ๑ เดือน ตามแต่ทางวัดจะกำหนดเพื่อให้เด็กนักเรียนได้เข้ามาศึกษาพระพุทธศาสนา ทั้งปริยัติและปฏิบัติมีพระภิกษุเป็นผู้สอน เป็นการนำเด็กเข้าพระศาสนาตั้งแต่วัยน้อย เพื่อปลูกฝังให้เด็กเป็นคนดีมีศีลธรรม ไม่เป็นปัญหาของสังคม การบวชเป็นสามเณรด้วยวิธีนี้ได้รับความนิยมและจัดบวชกันทั่วประเทศ

การบวชเป็นสามเณรในพิธีอุปสมบทหรือพระราชทานเพลิงศพของบุพการีเรียกว่า บวชหน้าไฟ เป็นการบวชรักษาประเพณี เป็นการแสดงถึงความมีกตัญญูกตเวที และอุทิศกุศลแก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว เชื่อกันว่าผู้ตายจะได้อนุโมทนาบุญและไปสู่สุคติ นิยมบวชตอนเช้าในวันปลงศพ และลาสิกขาตอนเย็นหลังเสร็จพิธีอุปสมบท หรือในวันรุ่งขึ้น ถือเป็นการตอบแทนคุณบุพการี ทำให้วิญญาณท่านได้เห็นชายผ้าเหลือง เกาะชายผ้าเหลืองขึ้นสวรรค์

การเตรียมบรรพชาสามเณร

กุลบุตรปรารถนาจะบวชเป็นสามเณร ในเบื้องต้นควรให้บิดามารดาหรือผู้ปกครองพาไปมอบตัวต่อเจ้าอาวาสหรือพระอุปัชฌาย์ในวัดต้องการจะอยู่อาศัย เพื่อให้ตรวจดูคุณสมบัติและกำหนดวันบวชให้ก่อนถึงวันบวช ๓ วัน ๗ วัน ผู้ขอบวชต้องท่องคำขอบรรพชาและศีล ๑๐ ให้ได้ถูกต้องคล่องปาก อย่าให้ติดขัดอีกอีก ตามแบบพระอุปัชฌาย์กำหนดให้หมั่นฝึกซ้อมขึ้นตอนพิธีบรรพชา กับพระอุปัชฌาย์ให้ชำนาญ ฝึกหัดกิริยามารยาท เช่น การกราบ การไหว้ ให้ถูกต้อง

สิ่งต้องจัดเตรียมในพิธีบรรพชาสามเณร

๑. ดอกไม้ รูป เทียน สำหรับบูชาพระรัตนตรัย
๒. ดอกไม้ รูป เทียน หรือรูปเทียนแพ สำหรับถวายพระอุปัชฌาย์
๓. ไตรจีวรสำหรับสามเณร ประกอบด้วย จีวร สบง อังสะ ประคตเอว ผ้ารัดอก
๔. บาตร พร้อมฝาบาตรและเชิงรอง
๕. ของใช้อื่นๆ เช่น ยาม ผ้าเช็ดตัว รองเท้า สบู่ ยาสีฟัน เสื้อ หมอน มุ้ง

กรณีทางวัดจัดพิธีบรรพชาหมู่ เช่น การบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน ทางวัดจะจัดเตรียมสิ่งของจำเป็นไว้ให้ เพียงแต่ผู้ปกครองนำบุตรหลานไปสมัครบวชเท่านั้น

ระเบียบพิธีบรรพชาสามเณร

ก่อนถึงเวลาผู้ขอบรรพชาควรปลงผม โกนขนคิ้ว โกนหนวดให้เรียบร้อย ถึงเวลาบรรพชา จตุรปูเทียนบูชาพระรัตนตรัย กราบด้วยเบญจางคประดิษฐ์ ๓ ครั้งรับผ้าไตรจากบิดามารดาหรือผู้ปกครองเข้าไปหาพระอุปัชฌาย์ถวายเครื่องสักการะพระอุปัชฌาย์ กราบ ๓ ครั้งอุ้มผ้าไตรระหว่างแขนประนมมือ กล่าวคำขอบรรพชาคำขอบรรพชามี ๒ แบบ คือ อุกาสะ และ เอสาหิ จะกล่าวแบบใดพระอุปัชฌาย์เป็นผู้กำหนดให้ท่องพระอุปัชฌาย์รับผ้าไตรไปถือไว้ ให้โอวาท และสอนตัจปัญจกัมมัฏฐาน โดยอนุโลมและปฏิโลม เสร็จแล้วมอบผ้าไตรให้นุ่งห่มผู้ขอบรรพชาครองผ้าเรียบร้อยแล้ว กลับเข้ามาหาพระอุปัชฌาย์

นั่งคุกเข่าประนมมือ เปล่งวาจาขอสรณคมน์และศีล ๑๐ พระอุปัชฌาย์ว่านะโม ๓ จบ ต่อด้วยสรณคมน์และศีล ๑๐ ผู้ขอบรรพชาเปล่งวาจาตามไปทุกบท จบแล้วกราบพระอุปัชฌาย์ ๓ ครั้ง เป็นอันเสร็จพิธี

สามเณร แปลว่า เหล่าภิกษุของสมณะ จัดเป็นบรรพชิตในพระพุทธศาสนา ๕ ประเภทประกอบด้วย ภิกษุ ภิกษุณี สิกขมานา สามเณร สามเณรี รวมเรียกว่า สหธรรมิก ปัจจุบันในประเทศไทยเหลืออยู่เพียง ภิกษุและสามเณรเท่านั้น สามเณรต้องรักษาศีล ๑๐ ข้อ คือ

๑. เว้นจากการฆ่าสัตว์
๒. เว้นจากการลักขโมย
๓. เว้นจากการเสพงาม
๔. เว้นจากการพูดโกหก พูดคำหยาบ พูดยุยงให้เขาแตกกัน และพูดเรื่องไร้สาระ
๕. เว้นจากการดื่มสุราเมรัยและของมึนเมาต่างๆ
๖. เว้นจากการฉันอาหารในเวลาวิกาล หลังจากเที่ยงวันเป็นต้นไป
๗. เว้นจากการฟ้อนรำ ขับร้อง ประโคมดนตรี และดูการละเล่น
๘. เว้นจากการตกแต่งร่างกาย ทัดทรงดอกไม้ ลูบไล้ด้วยของหอม
๙. เว้นจากการนั่งนอนบนเตียงฟูกตั้งสูงใหญ่ ภายในยัดนุ่นสำลี มีลวดลายวิจิตรงดงาม
๑๐. เว้นจากการรับเงินและทอง รวมทั้งของมีค่าอื่นๆ

ถ้าสามเณรทำผิดศีลทั้ง ๑๐ ข้อนี้เรียกว่า ศีลขาด หมายถึง ขาดจากความเป็นสามเณรแต่สามเณรสามารถสมาทานศีล ๑๐ ข้อนั้นอีกได้ เรียกว่า ต่อดีสนอกจากนั้นสามเณรยังต้องศึกษาและปฏิบัติตามเสขยวัตร ๗๕ ข้อเช่นเดียวกับพระภิกษุ เพื่อฝึกกิริยามารยาทให้เรียบร้อย เป็นที่เจริญศรัทธาเกิดความเลื่อมใสแก่ผู้พบเห็น

พิธีอุปสมบทเป็นพระภิกษุ

การอุปสมบท คือ การบวชกุลบุตรเป็นพระภิกษุ เรียกให้เต็มรูปแบบของพิธีบวชว่า พิธีบรรพชาอุปสมบท เพราะผู้บวชเป็นพระภิกษุต้องผ่านการบวชเป็นสามเณรในเบื้องต้นก่อนคำว่าอุปสมบท มาจากคำว่า อุปสัมปทา แปลว่า ความถึงพร้อมผู้จะอุปสมบทต้องมีคุณสมบัติพร้อมสมบูรณ์ เช่น เป็นผู้ชาย มีอายุครบ ๒๐ ปี ได้รับอนุญาตจากบิดามารดามีอุปัชฌาย์ครบ ไม่มีบรรพชาโทษหรือข้อห้ามในการอุปสมบท เช่น เป็นโรคเรื้อรัง เป็นทาสเขา มีหนี้สินติดตัว เป็นข้าราชการยังมิได้รับอนุญาตให้ลาบวช

การเตรียมตัวอุปสมบทเป็นพระภิกษุ เหมือนการเตรียมตัวบรรพชาเป็นสามเณรข้างต้น เพียงแต่เดิมผู้ขออุปสมบทต้องไปอยู่วัดประมาณ ๑๕ วัน ถึง ๑ เดือน เพื่อฝึกท่องขานนาค นอกจากนี้ยังต้องท่องบทสวดมนต์อื่นๆ ซึ่งจำเป็นต้องใช้หลังจากอุปสมบทแล้ว แต่ปัจจุบันการปฏิบัติเช่นนี้มีน้อยแล้ว ผู้ขออุปสมบทส่วนมากท่องขานนาคที่บ้าน พอใกล้ถึงวันบวชจึงไปฝึกซ้อมต่อหน้าพระอุปัชฌาย์หรือผู้ได้รับมอบหมาย อย่างไรก็ตาม ผู้บวชต้องท่องขานนาคจนจำได้และกล่าวคำขอบรรพชาอุปสมบทได้ถูกต้องชัดเจนด้วยตนเอง

สิ่งต้องจัดเตรียมในพิธีอุปสมบท

สิ่งต้องจัดเตรียมในพิธีอุปสมบท ประกอบด้วยสิ่งจำเป็นตามข้อกำหนดในพระวินัย ได้แก่อัฐบริขาร เรียกว่า บริขารแปด และเครื่องใช้สอยสำหรับพระบวชใหม่ คือ

๑. ไตรครอง ประกอบด้วย สังฆาฏิ จีวร สบง ประคตเอว อังสะ ผ้ารัดอก
๒. บาตร พร้อมฝาบาตร เชิงบาตร ถลกบาตร สายสะพาย
๓. มัดโกน พร้อมหินลับมีด
๔. เข็มเย็บผ้า พร้อมด้ายเย็บผ้า
๕. ธมกรก อ่านว่า ทะมะกะหฺรก คือ ที่กรองน้ำ
๖. เสื่อ หมอน มุ้ง ผ้าห่ม ผ้าเช็ดตัว
๗. ดาลปัตร ย่าม ร่ม รองเท้า
๘. จาน ช้อนส้อม กระจกน้ำ แก้วน้ำ
๙. ขันอาบน้ำ สบู่ ยาสีฟัน แปรงสีฟัน

สิ่งของข้อ ๑ ถึง ๕ ขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งไม่ได้ เพราะเป็นอัฐบริขารของพระภิกษุ จำเป็นต้องมี ส่วนข้อ ๖ ถึง ๙ จะมีหรือไม่มีก็ได้ เพราะสามารถจัดหาเพิ่มเติมได้ภายหลัง สำหรับการเตรียมอัฐบริขาร ผ้าไตรครองควรวางไว้บนพานแว่นฟ้า มัดโกน พร้อมหินลับมีด ถลกเข็มและธมกรก รวบรวมใส่ไว้ในบาตร นำบาตรสวมในถลกบาตรอีกชั้นหนึ่ง

พิธีปลงผมและทำขวัญนาค

งานอุปสมบท เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า งานบวช หรืองานบวชนาคตามประเพณีภาคกลาง ถือเป็นงานใหญ่ มีการออกบัตรเชิญหรือแจกกάρด แก่ญาติมิตรของเจ้าภาพและเพื่อนนาคด้วย เดิมนิยมจัดงานเป็น ๒ วัน วันแรกเป็นวันทำขวัญนาค หลังจากปลงผมแต่งตัวนาคเรียบร้อยแล้ว อาจมีพิธีเจริญพระพุทธมนต์ตอนเย็น แต่จะไม่เลี้ยงพระเช้า เพราะตอนเช้าเจ้าภาพต้องเตรียมแห่นาคไปวัด พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์จบ เจ้าภาพถวายไทยธรรม พระสงฆ์อนุโมทนา เจ้าภาพและนาคกรวดน้ำรับพร เป็นอันเสร็จพิธี ภาษาท้องถิ่นเรียกว่า สวดมนต์ปล่อย ตกตอนกลางคืนจึงให้มีพิธีทำขวัญนาคหรือบางงานนิมนต์พระมาเทศน์สอนนาคแทน เพื่อให้นาคเข้าใจถึงวัตถุประสงค์และอันสงส์ของการบวช อาจมีมหรสพมาแสดงสมโภชด้วยก็ได้

ความหมายคำว่า นาค

นาค แปลว่า ผู้ประเสริฐ หรือ ผู้ไม่กลับมาสู่ความชั่ว หมายถึง มีจิตศรัทธาบวช ตั้งใจละความไม่ดีต่างๆ เคยทำมาแล้ว และจะไม่หวนกลับมาทำสิ่งนั้นอีก ผู้บวชแล้วกลับมาทำความชั่วความเลวอีก โบราณบอกว่า บวชเสียผ้าเหลือง ความเป็นมาของคำว่านาคมีเรื่องเล่าว่า

ครั้งหนึ่ง พระพุทธเจ้าเสด็จไปแสดงธรรมโปรดเวไนยสัตว์ พญานาคตนหนึ่งจำแลงกายเป็นชายหนุ่มมาฟังพระธรรมเทศนาด้วย เกิดความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา มีความประสงค์จะบวชเป็นพระภิกษุ จึงเข้าไปหาพระสงฆ์เพื่อขอบวชพระ พระสงฆ์ไม่ทราบพญานาคจำแลงมาจึงบวชให้ เมื่อ

ท่านบวชแล้วได้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยเหมือนพระสงฆ์รูปอื่นๆ ต่อมาวันหนึ่งพระภิกษุนาคจำแลงนั้นนอนเผลอสติหลับไป ร่างมนุษย์ได้กลับคืนเป็นพญานาคตามเดิม พระภิกษุรูปหนึ่งมาเห็นเข้า ตกใจกลัวไปกราบทูลพระพุทธเจ้าให้ทรงทราบ พระองค์สั่งให้ตรัสเรียกพระภิกษุนาคจำแลงนั้นมา ตรัสบอกว่าสัตว์ดิรัจฉานไม่สามารถอุปสมบทเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาได้ พญานาคจึงสละเพศพระภิกษุ แต่ด้วยความเลื่อมศรัทธาในพระพุทธศาสนาจึงทูลขอพรว่า ภายภาคหน้าถ้ากุลบุตรมีศรัทธาขอบวชพระ ให้เรียกผู้นั้นว่า นาค พระพุทธเจ้าทรงประทานพรนั้น คำว่า นาค จึงเป็นคำเรียกผู้ขอบรรพชาอุปสมบทมาจนบัดนี้

การจัดขบวนแห่นาค

การจัดขบวนแห่นาคมีรูปแบบการจัดแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ ในเขตภาคกลาง เดิมมีการจัดขบวนแห่นาคจากบ้านงานไปวัดทั้งทางน้ำและทางบก ปัจจุบันการคมนาคมทางบกสะดวกกว่าจึงนิยมแห่นาคทางบกเป็นหลัก ขบวนแห่นาคจัดการแสดงนำหน้า เช่น สิงโต ฟ้อนรำ ตามด้วยดนตรี กลองยาว หรือแตรวง ลำดับต่อมาเป็นผู้ถือของสักการะพระอุปัชฌาย์และคู่สวดผู้ถือไทยธรรมพระอันดับบิดาหรือญาติผู้ชายสละผายบาตรถือตาลปัตร มารดาหรือญาติผู้หญิงอุ้มพานแว่นฟ้าผ้าไตรครองส่วนนาคประนมมือถือดอกบัว ๓ ดอก รูป ๓ ดอก เทียน ๒ เล่ม เดินตรงกลางขบวน ญาติผู้หญิงอุ้มพานแว่นฟ้าผ้าไตรอาศัยผู้ถือบริขารสำหรับพระบวชใหม่ และผู้ร่วมขบวนแห่ทั้งหมด เดินตามหลังนาค กระทั่งนาคเข้าโบสถ์

การเวียนนาครอบโบสถ์

ในการเวียนนาครอบอุโบสถ ๓ รอบ เป็นการเวียนขวาตามเข็มนาฬิกา เรียกว่า ประทักษิณ เป็นการแสดงความเคารพแบบชาวอินเดียในสมัยพุทธกาล นาคเดินด้วยความสำรวม ในรอบที่ ๑ ภาวนาว่า พุทโธ รอบที่ ๒ ภาวนาว่า ธัมโม รอบที่ ๓ ภาวนาว่า สังโฆ เพื่อให้จิตแน่วแนในพระรัตนตรัย ไม่ควรชี้คอคนอื่นและผู้ร่วมขบวนแห่ไม่ควรนำสุราของมีนเมามาดื่มในขบวนแห่เพราะอุโบสถเป็นเขตพุทธาวาสเป็นสถานที่ประทับพระพุทธเจ้า พระประธานถือเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้า การชี้คอ การดื่มของมีนเมาทุกชนิด ถือเป็นการแสดงอาการไม่เคารพต่อพระพุทธเจ้า ปัจจุบันในกรณีไม่มีการจัดงานใหญ่ ไม่นิยมจัดดนตรีเครื่องประโคม มีขบวนแห่เฉพาะเจ้าภาพ และญาติมิตรเดินเวียนโบสถ์ด้วยความสงบ นับว่าเป็นการปฏิบัติที่ถูกต้อง

พิธีวันทาเสมนานาคเข้าโบสถ์

เมื่อแห่นาคเวียนประทักษิณอุโบสถครบ ๓ รอบแล้ว ขบวนแห่นาคของถือมาเข้าไปตั้งในอุโบสถให้เรียบร้อย ส่วนนาคก่อนเข้าอุโบสถต้องวันทาเสมาก่อน โดยนั่งคุกเข่าหน้าเสมาด้านหน้าอุโบสถ ประนมมือถือดอกไม้รูปเทียน กล่าวคำวันทาเสมา บางแห่งจัดดอกไม้รูปเทียนอีกชุดหนึ่งสำหรับให้นาควันทาเสมา ส่วนชุดในขบวนแห่ใช้สำหรับจุดบูชาพระรัตนตรัยในอุโบสถการวันทาเสมา เป็นการแสดงความเคารพต่อสถานที่ อันเป็นปูชนียสถานเพื่อขอขมาโทษต่อพระรัตนตรัยหรือสถานที่นั้น หากตนเคยทำผิดหรือล่วงเกินทั้งเจตนาและไม่เจตนา เพราะนาคต้องอาศัยสถานที่นั้นประกอบพิธีอุปสมบทยกฐานะเป็นพระคือผู้ประเสริฐ

เมื่อวันทาเสมาแล้ว ก่อนเข้าอุโบสถให้นาคโปรยทานด้วย เพื่อแสดงให้เห็นว่า ผู้บวชสละทรัพย์สิน ภายนอกแล้ว ไม่อาลัยในทางโลก พร้อมจะดำรงเพศสมณะ ดำเนินชีวิตในทางธรรม การนำนาคเข้าอุโบสถ มีคติเป็น ๒ อย่าง คือ อย่างแรกพ่อนำนาคเข้าอุโบสถ มีความหมายว่า พ่อนำนาคไปมอบแก่พระสงฆ์ เพื่อให้พระอุปัชฌาย์ทำการอุปสมบทให้ อย่างที่ ๒ คือ นาคนำพ่อนำเข้าอุโบสถ มีความหมายว่า ลูกชายนำพ่อนำเข้าสู่พระพุทธรูปตามคำกล่าวที่ว่า เกาเขยผ้าเหลืองขึ้นสวรรค์

นาคเข้าอุโบสถแล้ว นาคดอกไม้ธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย กลับมานั่งกลางอุโบสถ ถ้านาคยังไม่ได้ขอมาโทษต่อบิดามารดา จะขอมาช่วงนี้ก็ได้ จากนั้นรับผ้าไตรจากบิดามารดาเข้าไปหาพระอุปัชฌาย์ ขอบรรพชาตามพิธีบรรพชาข้างต้น

ระเบียบพิธีอุปสมบทพระภิกษุ

เมื่อกุลบุตรได้รับการบรรพชาเป็นสามเณรแล้ว จากนั้นสามเณรรับบาตรจากบิดามารดา อุ้มเข้าไปหาพระอุปัชฌาย์ วางบาตรไว้ข้างตัวด้านซ้าย รับเครื่องสักการะถวายแด่พระอุปัชฌาย์ กราบ ๓ ครั้ง ยืนหรือนั่งคุกเข่า ตามวิธีการบวชแบบ เสาห์ หรือ อุกาสะ ประนมมือกล่าวคำขอนิสัย คือการขออยู่เป็นศิษย์ของท่าน ต่อด้วยคำฝากตัวต่อพระอุปัชฌาย์ ซึ่งมีความหมายว่า ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป พระอุปัชฌาย์เป็นภาระของพระบวชใหม่ในการปรนนิบัติ แม้พระบวชใหม่ ก็เป็นภาระของพระอุปัชฌาย์ในการอบรมสั่งสอน จบแล้วกราบ ๓ ครั้ง

พระอุปัชฌาย์บอกฉายานามของท่านคือ ชื่อในทางพระพุทธศาสนา บอกฉายานามของสามเณรเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อุปสัมปทาเปกขะ คือ ตั้งชื่อให้ใหม่เมื่อเข้ามาบวชในพระศาสนาบอกชื่อบริวารสำคัญ ๔ อย่าง คือ บาตร สังฆาฏิ จีวร สบง จบแล้วพระสงฆ์นำสายบาตรคล้องตัวสามเณร บอกให้สามเณรออกไปยืนนอกที่ประชุมสงฆ์

พระคู่สวด มีชื่อเรียกตามวิธีอุปสมบทว่า พระกรรมวาจาจารย์ และพระอนุสาวนาจารย์สำหรับพระกรรมวาจาจารย์ มีพรรษามากกว่าพระอนุสาวนาจารย์ ทั้งสองรูปสวดสมมุติตนแล้วออกไปสวดชักถามอันตรายิยธรรม คือ สิ่งเป็นข้อห้ามในการอุปสมบท ถาถามพระอุปัชฌาย์ และนามผู้ขอบวช เบื้องหน้าอุปสัมปทาเปกขะ จบแล้วกลับเข้ามาสวดเรียกอุปสัมปทาเปกขะ กลับเข้ามายังที่ประชุมสงฆ์ กราบพระสงฆ์ ๓ ครั้ง นั่งคุกเข่าประนมมือเปล่งวาจาขออุปสมบท ๓ จบ ต่อหน้าพระสงฆ์ทุกรูป

ลำดับนั้น พระอุปัชฌาย์เผด็จสงฆ์ให้รับรู้การเข้ามาขออุปสมบทของอุปสัมปทาเปกขะพระคู่สวดสมมุติตนสอบถามอันตรายิยธรรม ถาถามฉายาพระอุปัชฌาย์ ถาถามฉายาอุปสัมปทาเปกขะต่อหน้าสงฆ์อีกครั้งหนึ่ง จากนั้นผู้ขอบวชนั่งฟังการสวดญัตติจุดตุลกรมวาจาอุปสมบทไปจนจบ นับจากนี้ไป ผู้บวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาอย่างสมบูรณ์ ทรงศีล ๒๒๗ ข้อตามพระวินัยโดยไม่ต้องต่อศีลใหม่เหมือนศีลของสามเณร วิธีอุปสมบทนี้เรียกว่า ญัตติจุดตุลกรมอุปสัมปทา ในสมัยพุทธกาลพระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้พระสารีบุตรเถระ เป็นพระอุปัชฌาย์องค์แรก ทำการอุปสมบทรานพราหมณ์เป็นพระภิกษุรูปแรก ด้วยวิธีอุปสมบทนี้

เมื่อเสร็จการสวดอุทิศจิตตกรรมวาจาแล้ว พระใหม่นำบาตรออกจากตัว กราบ ๓ ครั้ง นั่งพับเพียบประนมมือฟังพระอุปัชฌาย์บอกอนุศาสน์ คือ คำสอนการปฏิบัติตนในเบื้องต้น ๘ ประการ แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ นิสสัยปัจจัยเครื่องอาศัยของบรรพชิต ได้แก่ อาหารบิณฑบาต ผ้าบังสุกุลสำหรับนั่งห่มเสนาสนะสำหรับอยู่อาศัยยารักษาโรคและอกรณียกิจ ข้อห้ามไม่ให้ พระภิกษุกระทำ รูปใดขึ้นกระทำลงไป ต้องขาดจากความเป็นภิกษุทันที จะกลับมาบวชอีกไม่ได้ ได้แก่ เสพเมถุน ฆ่าคนตายโดยเจตนา ลักขโมยทรัพย์ของคนอื่น เทียบเท่าราคาแต่ ๑ บาทขึ้นไปพูดอวดคุณวิเศษไม่มีในตน เพื่อหลอกลวงคนอื่น หวังจะได้ลาสิกขาระเมื่อพระอุปัชฌาย์บอกอนุศาสน์จบ พระบวชใหม่รับว่า อามะ ภันเต กราบ ๓ ครั้ง เจ้าภาพถวายไทยธรรมแด่พระสงฆ์ พระสงฆ์อนุโมทนา พระบวชใหม่และเจ้าภาพกรวดน้ำรับพร จบแล้ว พระสงฆ์และพระบวชใหม่กราบพระประธาน ๓ ครั้ง เป็นอันเสร็จพิธี

คำสำหรับเรียกผู้ได้รับการอุปสมบทแล้ว

บุคคลผู้ได้รับการอุปสมบทแล้ว มีสมณญาณามยกย่องหลายประการ โดยมีความหมายแตกต่างกันไป เช่นพระ มาจากคำว่า วร แปลว่า ผู้ประเสริฐ หมายถึง ผู้ประเสริฐด้วยศีลภิกษุ แปลได้ ๒ ความหมาย อย่างแรกแปลว่า ผู้ขอ คือดำรงชีพอยู่ด้วยการรับอาหารบิณฑบาต บางแห่งเรียก ออกโปรต หมายถึงออกโปรตชาวบ้านให้ได้ทำบุญตักบาตร สร้างเสถียรบุญให้ตน อีกอย่างหนึ่งแปลว่า ผู้เห็นภัยในวัฏสงสาร หมายถึง เห็นโทษการเวียนว่ายตายเกิดออกบวชเพื่อแสวงหาความหลุดพ้นเหมือนพระสาวกในอดีตบรรพชิต แปลตามศัพท์ว่า บวชแล้ว เว้นแล้ว หมายถึง เป็นนักบวชประเภทหนึ่ง งดเว้นการทำบาปและความชั่วทั้งปวง สมณะ แปลว่า ผู้สงบ หมายถึง สงบกาย สงบวาจา สงบใจ จากสิ่งยั่วให้เกิดกิเลสทั้งปวง

ประเพณีการบวชของพุทธศาสนิกชนชาวไทย เดิมนิยมให้บุตรหลานที่มีอายุครบ ๒๐ ปี เรียกว่า ครบบวช เข้ารับอุปสมบทอย่างน้อย ๑ พรรษา เพื่อศึกษาเล่าเรียนปฏิบัติตามพระวินัย จนมีคำพูดติดปากว่า บวชเรียน คนยังไม่ได้บวช เรียกว่า คนดิบ ไปขอลูกสาวใครพ่อแม่ฝ่ายหญิงจะไม่เต็มใจกลูกสาวให้ เมื่อ บวชแล้วสึกออกมา เรียกว่า คนสุก หมายถึง เป็นคนโดยสมบูรณ์ เรียกว่า ทิด ย่อมาจาก บัณฑิต แปลว่า ผู้มีปัญญา หรือผู้ดำเนินชีวิตด้วยปัญญา แต่ปัจจุบันคนอุปสมบทแล้วอยู่ครบพรรษามีจำนวนน้อยโดยมาก บวชกันเพียง ๗ วัน ๑๕ วัน หรือเดือนหนึ่ง เป็นการบวชพอเป็นพิธีบวชไม่ทันได้ศึกษาเล่าเรียนก็ลาสิกขาแล้ว มีภาระการงานเป็นเหตุอ้างทำให้การบวชเปลี่ยนไปจากวัตถุประสงค์เดิม

วัตถุประสงค์การบวช

วัตถุประสงค์การบรรพชาและอุปสมบทมีมาแต่โบราณเพื่อเป็นทนายาททางพระศาสนา ได้เล่าเรียน ศึกษาและปฏิบัติธรรมตอบแทนค่าน้ำนมและข้าวป้อนของพ่อแม่เผยแผ่พระศาสนา รักษาประเพณีอันดีงามของชาวพุทธต่ออายุพระศาสนาให้คงอยู่สืบไป トラบไคยังคมีพระสงฆ์ พระพุทธศาสนายังดำรงอยู่ トラบนั้น จึงเปรียบจิ๋วรของพระสงฆ์เป็นธงชัยพระอรหันต์

พิธีฉลองพระบวชใหม่

งานฉลองพระบวชใหม่ เป็นพิธีทำบุญฉลองกุลบุตรผู้ได้รับการอุปสมบทเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาเรียบร้อยแล้ว สมัยก่อนนิยมจัด ๒ วัน คือสวดมนต์เย็นเลี้ยงพระเช้า เรียกกันว่า สวดมนต์ฉ้นเช้า ปัจจุบันนิยมจัดเพียงวันเดียว โดยจัดพิธีอุปสมบทในช่วงเช้า นมัสการพระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ฉลองพระบวชใหม่ และถวายภัตตาหารเพล

พิธีฉลองพระบวชใหม่ มีระเบียบวิธีปฏิบัติเหมือนพิธีมงคลอื่น ๆ ข้างต้น อาจต่างกันบ้างในรายละเอียด ซึ่งการประกอบพิธีส่วนใหญ่เป็นเรื่องของพระบวชใหม่กิจกรรมต่าง ๆ จึงมุ่งเน้นพระบวชใหม่เป็นหลัก ดังนั้น ในวันฉลอง พระบวชใหม่จะเป็นผู้จุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย พิธีกรนำให้พระกราบพระตามปกติพระใหม่ไม่ต้องประนมมือตามคฤหัสถ์ ประธานสงฆ์ให้ศีล ก็ไม่ต้องรับศีล เมื่อพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์จึงประนมมือขึ้นพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ถึงบทพาหุง พระใหม่รับประเคนอาหารจากคฤหัสถ์นำไปตักบาตรรับประเคนอาหารจากคฤหัสถ์ อีกครั้งหนึ่ง ถวายแด่พระสงฆ์ เมื่อพระสงฆ์ทำภัตตกิจเสร็จแล้ว ถวายไทยธรรม กรวดน้ำรับพร รับการประพรมน้ำมนต์จากประธานสงฆ์ กราบลาพระรัตนตรัยเป็นอันเสร็จพิธี

บทที่ ๕

แบบทดสอบ

แบบทดสอบธรรมศึกษา ชั้นโท ประกอบด้วย

- แบบทดสอบก่อนเรียน
- เฉลยแบบทดสอบก่อนเรียน
- แบบทดสอบหลังเรียน
- เฉลยแบบทดสอบหลังเรียน

แบบทดสอบก่อนเรียนวิชาอนุพุทธประวัติ ธรรมศึกษา ชั้นโท

จำนวน ๕๐ ข้อ ๕๐ คะแนน

คำชี้แจง ให้นักเรียนเลือกคำตอบที่ถูกต้องที่สุดเพียงคำตอบเดียว

๑. ผู้ตรัสรู้ตามพระพุทธเจ้า ตรงกับข้อใด

ก. พระปัจเจกพุทธเจ้า	ข. พระโสดาบัน
ค. พระอนุพุทธะ	ง. พระอนาคามี
๒. ผู้แรกเข้าถึงกระแสพระนิพพาน เป็นความหมายของข้อใด

ก. พระโสดาบัน	ข. พระสกทาคามี
ค. พระอนาคามี	ง. พระอรหันต์
๓. ผู้ได้รับยกย่องว่าเลิศในทางนั้น ๆ เรียกว่าอะไร

ก. อริยบุคคล	ข. สาวก
ค. เอตทัคคะ	ง. พหูสูต
๔. อณฺญาสิ ในคำว่า อณฺญาสิ วต โภ โกณทัญญู หมายความว่าอย่างไร

ก. ได้บรรลุแล้ว	ข. ได้รู้แล้ว
ค. ได้เห็นแล้ว	ง. ได้ปลงแล้ว
๕. พระอัญญาโกณฑัญญะ ได้รับยกย่องเป็นรัตตัญญูเพราะเหตุใด

ก. รู้ธรรมก่อนใคร	ข. บวชก่อนใคร
ค. มีประสบการณ์มาก	ง. มีความรู้มาก
๖. วาจาเช่นนี้ เราได้เคยพูดแล้วในปางก่อนหรือ ใครกล่าว

ก. พระพุทธเจ้า	ข. พระโกณฑัญญะ
ค. พระอัสสชิ	ง. พระสารีบุตร
๗. พระสาวกที่ได้รับยกย่องว่ามีบริวารมาก ชื่อว่าอะไร

ก. พระอุรุเวลกัสสปะ	ข. พระนทีกัสสปะ
ค. พระคยาภัสสปะ	ง. พระมหากัสสปะ
๘. พระพุทธเจ้าทรงแสดงอาทิตตปริยายสูตร ณ ที่ใด

ก. อุรุเวลาเสนานิคม	ข. คยาสิสสะ
ค. เขตวัน	ง. เวฬุวัน

- [illegible]

๔๕. สวดมัทิกาบังสุกุลในงานพระราชพิธี เรียกว่าอย่างไร

ก. สวดแจ้ง	ข. สดับปกรณ์
ค. สวดมัทิกา	ง. สวดพระอภิธรรม

๔๖. เทศน์มหาชาติ เป็นการเทศน์ชาดกใด

ก. มโหสถ	ข. สุวรรณสาม
ค. มหาเวสสันดร	ง. มหาชนก

๔๗. การทำบุญต่อนาม หมายถึงอะไร

ก. งานทำบุญในบั้นปลายชีวิต	ข. งานทำบุญที่ญาติจัดให้ผู้ป่วย
ค. งานทำบุญครบรอบอายุ	ง. งานทำบุญอุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ล่วงลับ

๔๘. ผ้าป่าในสมัยพุทธกาล คือผ้าชนิดใด

ก. ผ้าวัสสิกสาฎก	ข. ผ้าอาบน้ำฝน
ค. ผ้าบังสุกุลจีวร	ง. ผ้าอัจเจกจีวร

๔๙. การทอดกฐิน หมดเขตกลางเดือนใด

ก. เดือน ๑๑	ข. เดือน ๑๒
ค. เดือนอ้าย	ง. เดือนยี่

๕๐. เวจกุฎี หมายถึงสถานที่ใด

ก. ห้องนอน	ข. ห้องรับแขก
ค. ห้องพยาบาล	ง. ห้องสุขา

เฉลยแบบทดสอบก่อนเรียนวิชาอนุพุทธประวัติ ธรรมศึกษา ชั้นโท

จำนวน ๕๐ ข้อ ๕๐ คะแนน

ข้อ		ข้อ		ข้อ		ข้อ		ข้อ	
๑	ค	๑๑	ค	๒๑	ง	๓๑	ป	๔๑	ง
๒	ก	๑๒	ค	๒๒	ค	๓๒	ก	๔๒	ค
๓	ค	๑๓	ง	๒๓	ป	๓๓	ก	๔๓	ง
๔	ป	๑๔	ป	๒๔	ก	๓๔	ป	๔๔	ค
๕	ก	๑๕	ค	๒๕	ป	๓๕	ค	๔๕	ป
๖	ก	๑๖	ก	๒๖	ง	๓๖	ค	๔๖	ค
๗	ก	๑๗	ก	๒๗	ก	๓๗	ป	๔๗	ป
๘	ป	๑๘	ค	๒๘	ง	๓๘	ก	๔๘	ค
๙	ง	๑๙	ก	๒๙	ป	๓๙	ป	๔๙	ป
๑๐	ค	๒๐	ป	๓๐	ก	๔๐	ง	๕๐	ง

แบบทดสอบหลังเรียนวิชาอนุพุทธประวัติ ธรรมศึกษา ชั้นโท

จำนวน ๕๐ ข้อ ๕๐ คะแนน

คำชี้แจง ให้นักเรียนเลือกคำตอบที่ถูกต้องที่สุดเพียงคำตอบเดียว

๑. วาจาเช่นนี้ เราได้เคยพูดแล้วในปางก่อนหรือ ใครกล่าว

ก. พระพุทธเจ้า	ข. พระโกณฑัญญะ
ค. พระอัสสชิ	ง. พระสารีบุตร
๒. พระสาวกที่ได้รับยกย่องว่ามีบิรารมาก ชื่อว่าอะไร

ก. อุรุเวลกัสสปะ	ข. นทิกัสสปะ
ค. คยากัสสปะ	ง. มหากัสสปะ
๓. พระพุทธเจ้าทรงแสดงอาทิตตปริยายสูตร ณ ที่ใด

ก. อุรุเวลาเสนานิคม	ข. คยาสี่สะ
ค. เขตวัน	ง. เวฬุวัน
๔. ใครเป็นกำลังสำคัญในการประกาศพระศาสนาที่แคว้นมคธ

ก. พระอัสสชิ	ข. พระมหากัสสปะ
ค. พระสารีบุตร	ง. พระอุรุเวลกัสสปะ
๕. ผู้มีอายุ ท่านมีอินทรียผ่องใส บวชจำเพาะใคร เป็นคำพูดของใคร

ก. อชิตมาณพ	ข. ปุณณกมาณพ
ค. อุปติสสมาณพ	ง. โกลิตมาณพ
๖. ผู้ตรัสรู้ตามพระพุทธเจ้า ตรงกับข้อใด

ก. พระปัจเจกพุทธเจ้า	ข. พระโสดาบัน
ค. พระอนุพุทธะ	ง. พระอนาคามี
๗. ผู้แรกเข้าถึงกระแสพระนิพพาน เป็นความหมายของข้อใด

ก. พระโสดาบัน	ข. พระสกทาคามี
ค. พระอนาคามี	ง. พระอรหันต์
๘. ผู้ได้รับยกย่องว่าเลิศในทางนั้น ๆ เรียกว่าอะไร

ก. อริยบุคคล	ข. สาวก
ค. เอตทัคคะ	ง. พหูสูต

๑๘. ข้อใด ไม่ใช่ชุดคงควัตรของพระมหากัสสปะ

ก. ถือบ้างสุกุล	ข. เที่ยวบิณฑบาต
ค. อยู่ป่า	ง. อยู่ป่าช้า

๑๙. วรรณทั้ง ๔ ย่อมเสมอกันด้วยกรรมคือการกระทำ ใครกล่าว

ก. พระมหากัสสปะ	ข. พระมหากัจจายณะ
ค. พระอานนท์	ง. พระอนุรุทธะ

๒๐. พระสาวกรูปใด บรรลุพระอรหันต์ก่อนบวช

ก. พระอนุรุทธะ	ข. พระมหากัสสปะ
ค. พระมหากัจจายณะ	ง. พระอานนท์

๒๑. พระสาวกรูปใด เป็นสหชาติ คือเกิดวันเดียวกับพระพุทธเจ้า

ก. พระภัททิยะ	ข. พระนันทะ
ค. พระราหุล	ง. พระกาฬทายี

๒๒. พระสาวกรูปใด อธิษฐานให้ได้รับความรู้ทุกวันเท่ากับเม็ดทรายในกำมือ

ก. พระราหุล	ข. พระอนุรุทธะ
ค. พระอานนท์	ง. พระนันทะ

๒๓. พระสาวกรูปใด มีความชำนาญรอบรู้ในพระวินัยปิฎก

ก. พระมหากัสสปะ	ข. พระอนุรุทธะ
ค. พระอานนท์	ง. พระอุบาลี

๒๔. พระอานนท์ทูลขอพรว่า อย่าทรงไปในที่นิมนต์ เพราะเหตุใด ?

ก. ถือบ้างสุกุล	ข. ไม่เห็นแก่ลาภ
ค. เปื้อนน้ำ	ง. ทพพลภาพ

๒๕. ก่อนพระพุทธเจ้าปรินิพพาน พระอานนท์สำเร็จเป็นพระอริยบุคคลชั้นใด

ก. พระโสดาบัน	ข. พระสกทาคามี
ค. พระอนาคามี	ง. พระอรหันต์

๒๖. ราหุล เป็นพระนามที่ตั้งตามหลักใด

ก. มงคลนาม	ข. พิธีชื่อนาม
ค. ฤๅษีตั้งให้	ง. คำอุทานของบิดา

๒๗. ลูกเศรษฐีเมืองโสเรยยะ คิดอยากได้ภรรยาที่มีรูปร่างเหมือนพระสาวกรูปใด ?

ก. พระมหากัสสปะ	ข. พระโมฆราช
ค. พระมหากัจจายณะ	ง. พระราธะ

๒๘. พระสาวกรูปใด ขอผ่อนปรนให้อุปสมบทในปัจจุบันชนบทด้วยสงฆ์ ๕ รูป ?

ก. พระโมฆราช	ข. พระมหากัจจายณะ
ค. พระอานนท์	ง. พระเวทตะ

๒๙. ข้อใด มิใช่เอตทัคคะของพระอานนท์

ก. แสดงธรรมไพเราะ	ข. มีสติ
ค. พหุสูตร	ง. มีความเพียร

๓๐. พระสาวกรูปใด บรรลุพระอรหัตตผลเพราะมีกิเลส

ก. พระสารีบุตร	ข. พระอานนท์
ค. พระโมคคัลลานะ	ง. พระอนุรุทธะ

๓๑. ใครตัดสินอิภิกษณ์ เรื่องภิกษุณีมารดาของพระกุมารกัสสปะ

ก. พระมหากัสสปะ	ข. พระสารีบุตร
ค. พระอุบาลี	ง. พระอานนท์

๓๒. ฝนดอกไม้ทิพย์ ๔ สี ตกลงมาเป็นที่น่าอัศจรรย์ เนื่องจากมีบุคคลใดมาถวายความเคารพพระพุทธเจ้า

ก. ธัมมิกอุบาสก	ข. จิตตคฤหบดี
ค. อนาถบิณฑิกเศรษฐี	ง. นางวิสาขา

๓๓. อุบาสกผู้ใดที่เทวดาเชิญให้เป็นสหายและนำไปอยู่สวรรค์ชั้นดุสิต

ก. ธัมมิกอุบาสก	ข. จิตตคฤหบดี
ค. อนาถบิณฑิกเศรษฐี	ง. นางวิสาขา

๓๔. พระสาวกรูปใด อยู่ในครุฑมารดาถึง ๗ ปี ๗ เดือน ๗ วัน

ก. พระราหุล	ข. พระสีวลี
ค. พระพากุละ	ง. พระกังขาเรวตะ

๓๕. อุบาสกใดที่เป็นผู้ริเริ่มการถวายผ้าอาบน้ำฝน

ก. ธัมมิกอุบาสก	ข. จิตตคฤหบดี
ค. อนาถบิณฑิกเศรษฐี	ง. นางวิสาขา

๔๕. เวจกุฎีหมายถึงสถานที่ใด

ก. ห้องนอน

ข. ห้องรับแขก

ค. ห้องพยาบาล

ง. ห้องสุขา

๔๖. การยินยอมให้ว่ากล่าวตักเตือนกันได้ เรียกว่าอะไร

ก. การขอขมา

ข. การทำวัตร

ค. สามีจิกรรม

ง. ปวารณากรรม

๔๗. ข้อใด เป็นอานุภาพของพระปริตร

ก. ร่ำรวยเงินทอง

ข. อายุยืน

ค. ขจัดทุกข์ภัยโรค

ง. เจริญด้วยยศศักดิ์

๔๘. ทักษิณานุประทาน มีความหมายตรงกับข้อใด

ก. ทำบุญวันเกิด

ข. ทำบุญอายุ

ค. ทำบุญขึ้นบ้านใหม่

ง. ทำบุญให้ผู้ตาย

๔๙. การทำบุญสวดมวาร หมายถึงการทำบุญครบวันตายกี่วัน

ก. ๗ วัน

ข. ๕๐ วัน

ค. ๑๐๐ วัน

ง. ๓๖๕ วัน

๕๐. สวดมตีกาบังสุกุลในงานพระราชพิธี เรียกว่าอย่างไร

ก. สวดแจ้ง

ข. สดับปกรณ์

ค. สวดมตีกา

ง. สวดพระอภิธรรม

เฉลยแบบทดสอบหลังเรียนวิชาอนุพุทธประวัติ ธรรมศึกษา ชั้นโท

จำนวน ๕๐ ข้อ ๕๐ คะแนน

ข้อ		ข้อ		ข้อ		ข้อ		ข้อ	
๑	ก	๑๑	ก	๒๑	ง	๓๑	ค	๔๑	ค
๒	ก	๑๒	ก	๒๒	ก	๓๒	ข	๔๒	ข
๓	ข	๑๓	ค	๒๓	ง	๓๓	ก	๔๓	ค
๔	ง	๑๔	ก	๒๔	ข	๓๔	ข	๔๔	ข
๕	ค	๑๕	ข	๒๕	ก	๓๕	ง	๔๕	ง
๖	ค	๑๖	ค	๒๖	ง	๓๖	ข	๔๖	ง
๗	ก	๑๗	ค	๒๗	ค	๓๗	ก	๔๗	ค
๘	ค	๑๘	ง	๒๘	ข	๓๘	ก	๔๘	ง
๙	ข	๑๙	ข	๒๙	ก	๓๙	ข	๔๙	ค
๑๐	ก	๒๐	ค	๓๐	ข	๔๐	ค	๕๐	ข

ภาคผนวก

บรรณานุกรม

- กองพุทธศาสนศึกษา. (2557). คู่มือการจัดการเรียนการสอนและสอบธรรมศึกษาในสถานศึกษา (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา. (2557). หลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พ.ศ. 2557 ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ม. 1- ม.3). กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง. (2557). ผลการสอบธรรมสนามหลวง ฉบับวิธีดี ประจำปี 2554 – 2556. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง. (2556). เรื่องสอบธรรม ของสนามหลวงแผนกธรรม พ.ศ.2556 (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง. (2558). เรื่องสอบธรรม ของสนามหลวงแผนกธรรม พ.ศ.2557 (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

รายชื่อผู้จัดทำ

๑. นางจำเริญ สีมารัตน์	ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดมะเกลือ
๒. นายธนกฤต ธรรมวณิชย์	รองผู้อำนวยการโรงเรียนวัดมะเกลือ
๓. นางวิไลวรรณ โอรส	ศึกษานิเทศก์ สพป.นครปฐม เขต 2
๔. นางวิไลวรรณ ตรีชั้น	ศึกษานิเทศก์ สพป.นครปฐม เขต 2
๕. นางกฤษณา มัทวัน	ครู คศ 3 โรงเรียนวัดมะเกลือ
๖. นางอัญชี สวัสดิ์ไทร	ครู คศ 3 โรงเรียนวัดมะเกลือ
๗. นางจำเริญ พุ่มรินทร์	ครู คศ 3 โรงเรียนวัดมะเกลือ
๘. นางสาวทอง อินทรมณี	ครู โรงเรียนวัดมะเกลือ
๙. นางจริยา ศรีเพชร	ครู คศ 4. โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบมอญ
๑๐. ว่าที่ร้อยตรีสนอง บัวงาม	ครู คศ 3 โรงเรียนวัดจินดาราม
๑๑. นางเพ็ญศรี แต่งรุ่ง	ครู คศ 3 โรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์

